

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
РАДА ПО ВИВЧЕННЮ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ

М.П. Бутко, О.Ю. Акименко

**ІНВЕСТИЦІЙНА ДОМІНАНТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В
УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ**

Монографія

Ніжин
“Видавництво “Аспект-Поліграф”
2009

УДК 330.322 : 332.12

ББК 65.9(4УКР)-56

Б 93

*Рекомендовано до друку Вченою радою РВПС України НАН України
(протокол №6 засідання вченої ради від 28.05.2009 р.)*

Рецензенти:

Чернюк Л.Г., доктор економічних наук, професор; завідувача. відділом Ради по вивченню продуктивних сил;

Чумаченко М.Г., академік НАН України, доктор економічних наук, професор

Бутко М.П., Акименко О.Ю.

Б 93 Інвестиційна домінанта сталого розвитку регіону в умовах інтеграції

Монографія. –

ISBN 978-966-340-352-6

У монографії викладена сутність інвестиційної домінанти регіонального розвитку та організаційні засади державного регулювання інвестиційної діяльності в сучасних умовах. Досліджено необхідність державного регулювання процесу інвестування, запропоновано інвестиційно-орієнтовану модель регіонального розвитку.

Досліджено реальний стан та запропоновано шляхи удосконалення державної інвестиційної політики на регіональному рівні. Вказано напрями активізації процесу залучення прямих іноземних інвестицій.

Монографія розрахована на фахівців у галузі економіки, державного регіонального управління, місцевого самоврядування, науковців, викладачів, аспірантів, магістрів та студентів.

УДК 330.322:332.12

ББК 65.9(4УКР)-56

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДОМІНАНТИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ.....	7
1.1. Економічна сутність інвестицій та їх інтеграційна роль в соціально-економічному розвитку України	7
1.2. Передумова, фактори і принципи формування інвестиційного потенціалу регіональних господарських систем	21
1.3. Методологічно-методичні підходи до оцінки ефективності інвестицій у регіональних господарських системах	37
Розділ II. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	52
2.1. Правові засади державної інвестиційної політики.....	52
2.2. Система органів державного управління інвестиційною діяльністю в Україні.....	56
2.3. Інституційні засади регулювання інвестиційних процесів за умов інтегративності регіональної економіки	67
Розділ III. СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	74
3.1. Тенденції та динамізм інвестиційного розвитку регіону.....	74
3.2. Джерела формування інвестиційних ресурсів та їх вплив на структуру економіки	91
3.3. Ефективність інвестиційної діяльності та її вплив на темпи сталого розвитку регіону.....	101
Розділ IV. РОЛЬ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ	113
4.1. Теоретичні аспекти процесу іноземного інвестування	113
4.2. Чинники міжнародної інвестиційної діяльності регіону.....	126
4.3. Масштаби та вплив прямих іноземних інвестицій на динаміку економічного розвитку регіонів.....	136
4.4. Особливості державного регулювання процесу залучення іноземних інвестицій в Україну.....	146
Розділ V. СТРАТЕГІЯ ПОБУДОВИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ З УРАХУВАННЯМ ПОСИЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	156
5.1. Формування та оцінка інвестиційної привабливості як сучасної парадигми транзитивних перетворень.....	156
5.2. Організаційно-економічні важелі інноваційної складової інвестиційного розвитку регіональної господарської системи.....	167

	4
5.3. Побудова інвестиційно-орієнтованої моделі управління сталим розвитком регіону.....	176
5.4.Інтеграційна парадигма стратегічного розвитку регіональних господарських систем на основі інвестиційно-орієнтованої моделі регіонального розвитку.....	184
ВИСНОВКИ	198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	201
ДОДАТКИ	216

ВСТУП

Характерною ознакою сучасної світової економіки є відкритість національних господарств та глибока інтегрованість процесів економічного, науково-технічного, інформаційного та соціального розвитку.

Нинішній етап ринкових перетворень в Україні досить жорсткі вимоги висуває до інвестиційної політики держави, оскільки інвестиції виступають домінантою структурних перетворень в економіці та задіянні інноваційної моделі її розвитку, формують гармонізовані соціальні відносини в суспільстві, забезпечують раціональне використання природних ресурсів та охорону довкілля.

Побудова ефективної національної економіки у контексті сучасних інтеграційних процесів, як засобу досягнення позитивних структурних зрушень, економічної рівноваги та нарощування людського капіталу спирається на низку факторів, серед яких чільне місце посідає вибір моделі регіонального розвитку. При цьому слід враховувати особливості соціально-економічного розвитку конкретних територій, які зумовлюються характером використання природно-ресурсного, людського, виробничого, науково-технічного, інформаційного, інтелектуального потенціалів. У цьому зв'язку закономірною є розробка та задіяння інвестиційно-орієнтованої моделі регіонального розвитку, яка спрямована на подолання наявних диспропорцій; створення умов для мотивації господарюючих суб'єктів у нарощуванні обсягів інвестицій, забезпечення оптимальної структури товарного виробництва (робіт, послуг) для найбільш ефективного використання сукупного інвестиційного потенціалу регіону.

Однією із зовнішніх рис відкритості національного господарства є інвестиційна привабливість країни та її регіонів, що забезпечується сприятливими для інвесторів умовами господарювання та стабільністю інституційних важелів інвестиційного розвитку.

З огляду на це, інтеграційні процеси, що здійснюються завдяки відкритості економіки, повинні реалізуватись на системній основі, що містить сукупність підойм та інструментів протекціоністського характеру, спрямованих на захист як національного господарства, так і господарського механізму країни в цілому. Інакше кажучи, відкритість національної економіки має будуватись на суто прагматичній основі, з урахуванням національних інтересів щодо сталого розвитку.

В наукових розробках теоретичних та прикладних проблем інвестиційного розвитку значний внесок зробили такі відомі вітчизняні вчені як: Амоша О.І., Бажал Ю.М., Беленький П.Ю., Бланк І.А., Гаврилюк О.В., Геєць В.М., Герасимчук М. С., Голикова В.І., Данилишин Б.М., Долішній М.І., Дорогунцов С.І., Злупко М. С., Карпінський Б.А., Лисецький А.С., Лукінов І. І., Пересада А.А., Хвесик М.А., Чернюк Л.Г., Чижова В.І., Чумаченко М.Г., Чухно А. А. та зарубіжні вчені: Балабанов В.С.,

Бернс В., Бірман Г.І., Кенс Дж. М., Ковальов В.В., Макконел К., Марковіц Г., Массе П., Міллер М., Модільяні Ф., Шарп В. та інші.

Аналіз наукових напрацювань з зазначених проблем свідчить про необхідність подальшого вивчення та розробки теоретико-методологічних засад побудови нової моделі регіонального розвитку та конкретних рекомендацій щодо застосування її в практиці регіонального управління.

Виходячи з цих позицій монографія переконливо доводить, що реалізація завдань поглиблення трансформаційних процесів в економіці при перших проявах кризових явищ, призвела до глибокої руйнації саме тих перших ознак підвищення ефективності виробництва, які сформувались в Україні на мікро-, мезо- та макрорівнях впродовж 2000-2007 років. Більшість вітчизняних підприємств, а також регіональних господарських систем, втратили ресурсну базу навіть для забезпечення простого відтворення, прискорився фізичний і моральний знос виробничого потенціалу. Про це в монографії чітко підтверджено на прикладі Чернігівської області.

На сучасному етапі, коли Україна, ставши членом СОТ, більшою мірою інкорпоративна у світове господарство, фактори прояву кризових явищ і засоби їх подолання на національному рівні, набувають певних специфічних рис. Насамперед, зростає роль вартості, створеної у межах національного господарства, управління зовнішніми і внутрішніми ризиками господарювання, задіяння екзогенних і ендегенних факторів економічного зростання, домінантою яких є інвестиційна складова.

Очевидно, що стан більшості галузей національної економіки, рівень і відповідність їх інноваційно-інвестиційній моделі економічного зростання, а звідси конкурентоспроможність продукції і послуг, визначатимуть місце України в системі міжнародного поділу праці на найближчу перспективу.

Наміри авторів концептуально сформулювати цілісну теоретико-методологічну базу та розробити науково-обґрунтовані рекомендації по удосконаленню інвестиційної політики в Україні визначили актуальність даної монографії.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДОМІНАНТИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

1.1. Економічна сутність інвестицій, їх роль в соціально-економічному розвитку України

Сучасні інтеграційні процеси обумовлюють саме за допомогою інвестицій домогтися позитивних структурних зрушень, активізувати інноваційну діяльність в економіці, гармонізувати відносини з навколишнім середовищем та забезпечити соціальний розвиток як держави в цілому, так і її регіонів. Економічна природа інвестицій обумовлена використанням частки валового внутрішнього продукту для розширеного відтворення всіх складових продуктивних сил суспільства. Складні відтворювальні процеси відбуваються в основному на базі інвестування, що забезпечує як відновлення відносин між елементами господарської системи так і взаємовідносин із зовнішнім середовищем.

Затяжна економічна криза впродовж 90-х років ХХ ст., істотні перекося в економічній сфері, що проявлялися у дефіциті коштів для виробничого сектору і швидкому зростанні активів у банківській сфері, спричинили низький рівень розвитку інвестиційних процесів у державі.

Віддаючи належне глибині досліджень інвестиційних процесів з боку вітчизняних та зарубіжних вчених, додаткового теоретичного і методичного обґрунтування потребують окремі складові інвестиційної діяльності з урахуванням посилення інтеграційних процесів та особливостей економічного простору як держави в цілому, так і окремих регіональних систем.

У системі економічних відносин інвестиції виступають як критерій, що характеризує розвиток відтворювального процесу. Основними його структурними елементами на сучасному етапі розвитку є відтворення:

- продуктивних сил за їх основними елементами (людина, засоби виробництва, природні ресурси, форми і методи організації виробництва, наука, інформація);
- економічних відносин, що розглядаються в контексті відтворення організаційно-економічних відносин та технологічно-економічних відносин;
- економічних відносин власності, об'єктами яких є відносини з приводу привласнення засобів виробництва, робочої сили, предметів споживання, послуг, об'єктів інтелектуальної власності;
- методів функціонування господарського механізму, тобто забезпечення пропорційності ринкових і державних важелів регулювання економічних процесів держави з урахуванням еволюції економічної системи.

Розвиток регіональних економічних систем, суспільно-економічні перетворення, що здійснюються в них, дають підстави стверджувати про необхідність перегляду напрямів регіонального відтворення з урахуванням сталого розвитку. Зокрема можна погодитись з твердженням, що регіональний відтворювальний процес слід розглядати як “поновлення на якісно новому рівні кругообігу матеріально-речовинних, трудових і фінансових ресурсів регіону, одні з яких направляються на створення умов відтворення, а інші – на забезпечення функціонування самого процесу відтворення” [36, с.196]. Хоча до зазначених видів ресурсів доцільно було б додати інтелектуальні та інформаційні ресурси, мінерально-сировинні. Ми поділяємо твердження, що дослідження теорії регіонального відтворення базується на наступних методологічних положеннях [36]:

- відтворювальна складова є визначальною у дослідженні соціально-економічних процесів регіонів. При цьому економіка регіону розглядається як система взаємодіючих суб’єктів – підприємств і організацій різних форм власності, між якими існують матеріальні, фінансові та інформаційні зв’язки;
- регіональний відтворювальний процес охоплює фази виробництва, розподілу, обміну і споживання;
- із зміною відносин власності, структури управління, сфери господарських взаємовідносин змінюється система вертикальних і горизонтальних зв’язків, трансформуються економічні інтереси суб’єктів регіональної економіки;
- регіональний відтворювальний процес, з одного боку, являє собою підсистему соціального відтворення, з іншого боку – інтегрує одиничні процеси на рівні підприємства (на макрорівні), збагачуючи їх і формуючи умови для комплексного розвитку економіки регіону.

У теорії інвестицій склався досить різноманітний понятійний апарат, що характеризується багатозначністю та різноманіттям, призводить до виникнення понятійних протиріч в розроблених методиках і інструментаріях аналізу.

Наукові підходи до розкриття категорії мають ґрунтуватися на всебічному врахуванні особливостей, ситуацій, факторів, починаючи від класичних підходів до сучасного аналізу міжнародного руху капіталів. Доцільно акцентування уваги на низці моментів. Головним аспектом є зв’язок основних підходів до визначення сутності і змісту терміна “інвестиції” зі специфікою та традиціями різних економічних течій. В процесі еволюції економічної думки змінювались підходи щодо визначення змісту інвестицій, методологічних засад оцінки, розуміння мотиваційних засад ефективності та ризиків інвестиційної діяльності (додаток А).

Переклад іноземного слова “investments” має значення “вкладення”, згідно з чим в економічну літературу і практику увійшло поняття “інвестиції”, що багатьма фахівцями ототожнювалось з поняттями “капітальні вкладення” [212]. На відповідному етапі суспільного розвитку можна було б погодитись з твердженням Гітмана Л. та Майкла Джонка, що

інвестиція – це спосіб розміщення капіталу, який повинен забезпечити збереження або зростання вартості капіталу і принести позитивну величину доходу [54, с.19]. Хоча дане визначення не розкриває сутнісної характеристики категорії “інвестиції”, в тому числі їх економічної характеристики.

В науковому середовищі конкретизація змісту капітальних вкладень, здійснювалась науковцями протягом тривалого періоду часу, як результат існують різні концепції, а узагальнені напрями представлено як витратний [91, с.5], [209, с.3], [205,с.6-7], [90, с. 60], ресурсний [183, с.14], [117, с. 100], цільовий [116, с. 8], [41, с. 78].

Сутність витратної концепції полягає в тому, що фактор капітальних вкладень в системі економічних відносин виступає як сукупність витрат праці, матеріально-технічних ресурсів, грошових засобів лише на відтворення засобів виробництва, їх збільшення та вдосконалення, за винятком відшкодування часткового їх вибуття, яке здійснюється за рахунок витрат, що йдуть на капітальний ремонт.

Класики кейнсіанства під інвестиціями розуміють купівлю нових капітальних благ: виробничих будівель та споруд; виробничого устаткування; житлових будинків; товарно-матеріальних запасів у вигляді сировини, напівфабрикатів і готових продуктів. Дане визначення представляє інвестиції капітальними вкладеннями, тобто розглядається лише одна з форм інвестицій [25]. При цьому не враховується, що інвестиції, як економічна категорія є більш широким поняттям ніж капітальні вкладення, оскільки вони мають різний ресурсний зміст, відтворювальну структуру і сферу прикладання. Капітальні вкладення необхідно розглядати як одну із важливих форм інвестицій, але при цьому слід враховувати, що капіталовкладення дозволяють лише змінити стан основних засобів, тоді як інвестиції – комплексно змінити ринкові позиції.

Сутність ресурсного підходу до капіталовкладень полягає в усвідомленні, у спрямуванні коштів на просте та розширене відтворення засобів виробництва всіх галузей господарського комплексу з обов’язковим отриманням прибутку. Тут інвестиції представлено як спосіб ефективного вкладення капіталу конкретних інвесторів на мікроекономічному рівні з подальшим розрахунком прибутковості, але не враховано можливість інвестування у формі капітальних товарів, фінансових інструментів, нематеріальних активів, тощо.

Цільовим підходом було передбачено зростання суспільного виробництва, продуктивності суспільної праці за рахунок “матеріалізації досягнень науково-технічного прогресу, вдосконалення галузевих і територіальних пропорцій господарства, посилення стимулюючої ролі невиробничої сфери з метою всебічного підвищення культурного життя “ [116, с75].

Через призму практичного досвіду роботи у сфері інвестуванні слід зазначити, що узагальнення витратної та ресурсної концепції до категорії “капітальні вкладення” дозволило розширити світогляд з означеної

проблеми, сформувані нові погляди на методи, принципи інвестиційної діяльності з урахуванням формування в Україні відкритої моделі економіки.

Категорія “інвестиції” у вітчизняній та зарубіжній літературі визначається не однаково. З одного боку як довгострокове вкладення ресурсів з метою одержання прибутку у майбутньому; з іншого, це виробничий процес з метою створення виробничих потужностей, найма робочої сили, приріст оборотних активів тощо.

Представники австрійської школи “граничної корисності”, зокрема П. Массе та інші розглядають інвестиції як акт обміну задоволення сьогоднішніх потреб на очікуване задоволення їх у майбутньому [128]. На двоїсну сутність інвестицій вказує Д. Кейнс, а саме на взаємозв’язок між поточними вкладеннями та перспективними прибутками: “приріст цінності капітального майна внаслідок виробничої діяльності даного періоду” [109, с.117].

Г. Марковіц досліджуючи інвестиційні ситуації, розробив математичну модель оптимального портфеля цінних паперів і методів побудови таких портфелів, яка дозволила формалізувати поняття прибутковості і ризику для розробки моделі інвестиційних задач та методів їх аналізу [230].

В подальшому розвитку теорії інвестицій заслуговують на увагу дослідження теорії структури капіталу, ціни джерел фінансування та вибору інвестиційної політики Ф. Модільяні та М. Міллера. Досліджуючи проблеми витрат фінансового ринку в цілому, вони поставили під сумнів точку зору про те, що борг є дешевшим власного капіталу [229]. В 1964 р. була сформульована модель оцінки капітальних активів.

Практична можливість застосування портфельної оптимізації розроблена Нобелівським лауреатом з економіки У. Шарпом, який запропонував однофакторну модель ривка капіталів [216]. Принцип, який покладено в основу побудови його моделі, полягає в тому, що співвідношення між очікуваною прибутковістю й ризиками повинно бути таким, щоб жоден індивідуальний інвестор не в змозі був одержувати необмежений дохід від угоди.

Зокрема, І.О. Бланк [25], Б.В. Губський [61], М.Ф. Мельник [132], М.П. Денисенко [67], О.Д. Вовчак [47] та інші розглядають інвестиції як довгострокові вкладення капіталу (коштів, майнових й інтелектуальних цінностей держави, юридичних і фізичних осіб) в різні галузі та сфери економіки, інфраструктуру, соціальні програми, охорону довкілля з метою розвитку виробництва, соціальної сфери, підприємництва, придбання нерухомості, акцій, облігацій, інших цінних паперів з метою отримання прибутку.

Інші визначення інвестицій загалом близькі до наведених і також відображають взаємозв’язок між поточними вкладеннями та отриманням прибутку чи соціального ефекту в подальшій перспективі.

Російська економічна думка трактує інвестиції як “довгострокові вкладення капіталу у власній країні або за кордоном у підприємства різних

галузей, підприємницькі проекти, соціально-економічні програми, інноваційні проекти” [184]. З одного боку це визначення не враховує основної мети вкладення інвестицій – отримання в майбутньому доходу (прибутку) або соціального ефекту, з другого боку інвестиції розглядаються лише як довгострокові вкладення, що є не доцільним під час здійснення поточного інвестування.

Вітчизняна наука сформулювала систему управління інвестиційними процесами, яка базується на єдності інтересів всіх учасників процесу інвестування і передбачає:

- оцінку інвестиційного клімату в країні;
- моніторинг інвестиційної привабливості галузей економіки, регіонів та суб’єктів господарювання;
- обґрунтування стратегії інвестиційної діяльності в умовах посилення інтеграційних процесів;
- визначення ступіню впливу інвестицій на кінцеві результати функціонування господарської системи;
- аналіз масштабності інвестиційних ризиків та шляхи їх мінімізації.

Наведене визначення враховує орієнтування суспільства не лише на задоволення поточних потреб, а й на створення умов для задоволення потреб у майбутньому та збільшення наявного економічного потенціалу.

У відповідності до Закону України “Про інвестиційну діяльність” “інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї та цінні папери; рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності, сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної інформації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих (“ноу-хау”); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності” [80]. Дане визначення має позитивні сторони, оскільки:

- враховує міжнародну практику підходу до процесу спрямування грошових, майнових, інтелектуальних та інших цінностей з метою одержання кінцевого ефекту у майбутньому;
- відносить грошові засоби не до єдиного джерела формування інвестиційних ресурсів, а розкриває всі ресурсні складові, котрі притаманні ринковій економіці;
- розкриває сутність процесу трансформації інвестиційних ресурсів у реальні проекти, котрі обумовлюють створення нових, модернізацію діючих потужностей;

- розподіляє об'єкти та суб'єкти інвестиційного процесу по ступеню їх причетності до реальних інвестицій та їх фінансових інструментів;

- дає широку уяву про інновації, як об'єкт інвестицій.

Дослідження методологічних принципів інвестиційної діяльності з урахуванням змін економічних відносин свідчить, що найбільш повне розкриття сутності інвестицій як економічної категорії повинно відбуватися на макроекономічному рівні [46, 67, 164]. Макроекономічне розуміння інвестицій, за оцінкою П. Самуельсона має базуватися на їхній функції створення інвестиційного прибутку – тих об'єктів інвестування, які в сукупності складають ресурсну базу відтворення суспільного виробництва „...щораз, коли ми будуємо нові заводи чи дороги, збільшуємо тривалість чи якість освіти або підвищуємо запас потрібних технічних знань, ми підвищуємо майбутню продуктивність економіки і рівень майбутнього споживання” [164, с.378].

Проте, на нашу думку, визначальним чинником економічного зростання інвестиції виступають лише тоді, коли вони поєднані із реалізацією інновацій, створенням і впровадженням новітніх технологій, систем сучасної організації та управління виробництвом і збутом продукції, розвитком ринкової інфраструктури, інформатизацією суспільства.

Концепція ринкового підходу до визначення сутності інвестицій, як економічної категорії, базується на сукупності вкладених ресурсів на здійснення інвестиційної діяльності та одержанні очікуваного доходу за показниками прибутковості інвестицій, періоду їх окупності, внутрішньої норми прибутковості. Відповідно, інвестиційна діяльність виступає, як основний засіб соціального й економічного розвитку, процес реалізації інвестиційних можливостей за всіма галузевими та регіональними напрямками в інвестиційному просторі.

Не можна не погодитися з думкою В.Я. Шевчук та П.С. Рогожина, які сутність інвестицій вбачають не лише в економічному, а й у фінансовому відтворенні. За економічним визначенням, інвестиції – це видатки на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а також на пов'язані з цим зміни оборотного капіталу, оскільки зміни у товарно-матеріальних запасах здебільшого залежать від руху видатків на основний капітал [219, с.6].

На особливу увагу заслуговує розуміння категорії інвестицій М.П. Денисенка: “... сукупність засобів різної форми, вкладених для формування комплексної ресурсної бази відтворення товарів і послуг з метою одержання в кінцевому підсумку економічного, соціального, науково-технічного й іншого ефектів” [67, с.16].

Підводячи підсумок слід зазначити, що спираючись на світовий досвід, вітчизняні науковці поглиблюють методологію дослідження процесів інвестування як основи моделі економічного прогресу та представляють фактор інвестицій (як у товарно-матеріальній, так і грошовій формі) як критерій, що характеризує збільшення капіталу в різних галузях та сферах

економіки, виробничій та соціальній інфраструктурі, охороні довкілля, з одного боку, з іншого боку – як засіб надання соціальних послуг, які у кінцевому рахунку сприяють соціально-економічному розвитку суспільства.

Узагальнення економічної сутнісно-змістовної характеристики інвестицій дає можливість встановити особливості генезису цієї категорії та сформулювати авторське її визначення на регіональному рівні. На нашу думку, інвестиції – це будь-які вкладення (фінансові, матеріальні, інтелектуальні, інформаційні), зумовлені в поточному періоді або віддаленій перспективі стратегією регіонального розвитку з урахуванням процесів інтегрованості та спрямовані на позитивні зрушення у господарських системах з метою поточного чи відстроченого примноження матеріального та соціального багатства і збереження природного середовища для майбутніх поколінь.

Таке розуміння зазначеної економічної категорії саме в регіональному аспекті дає змогу виокремити серед різновидностей економічної діяльності таку як вкладення в регіональні господарські системи та побудувати інвестиційно - орієнтовану модель регіонального розвитку, яка може бути ефективним механізмом реалізації стратегій сталого розвитку регіонів України на етапі посилення інтеграційних процесів. Інвестиційна діяльність повинна базуватися на системі принципів, яка обґрунтована в дисертації з виділенням їх як загальноекономічного, так і специфічного характеру.

В економічній літературі розроблена науково обґрунтована класифікація інвестицій за багатьма ознаками з урахуванням різних підходів та методів. На нашу думку, класифікацію інвестицій необхідно проводити виходячи із послідовного етапного обґрунтування інвестиційної діяльності, а саме: теоретичного обґрунтування, методичного забезпечення, практичної реалізації інвестування, в ході якого відбувається зміна форм капіталу – перетворення первісних ресурсів в інвестиційні витрати, перетворення вкладених коштів у приріст капітальної вартості у формі доходу чи соціального ефекту. Збільшуючи ступінь деталізації, в дисертації здійснено узагальнення інвестиційних ознак для з'ясування у складі регіональної економіки сутності категорії “сукупний інвестиційний потенціал”.

В сучасних дослідженнях науковців щодо змісту та сутності інвестиційної діяльності недостатньо уваги приділяється саме регіональному аспекту даного процесу. Враховуючи сучасні погляди на зміст та сутність регіональних факторів, котрі вплив на активізацію інвестиційної діяльності варто наголосити, що це сукупність показників, які об'єднують природно-економічні, геополітичні, соціальні, науково-технічні, екологічні, організаційно-управлінські чинники регіональної соціально-орієнтованої господарської системи.

Узагальнюючи тлумачення інвестицій, спільною основою яких є дія, процес трансформації інвестиційних ресурсів в інвестиційний продукт представимо схему здійснення інвестиційного процесу з точки зору парадигми сталого розвитку (рис. 1.1).

Під інвестиційною діяльністю розуміється процес поєднання інвестиційних потреб з інвестиційними можливостями та, обов'язково, подальше управління функціонуванням та прибутковістю створеного капітального майна з врахуванням впливу регіональних факторів реалізації інвестиційних процесів в конкретних сферах. Реалізація інвестиційного процесу повинна бути спрямована на пошук регіональних резервів активізації інвестиційного процесу в Україні, підвищення його ефективності при взаємодії і взаємозв'язку регіонального та економічного аспекту інвестиційної діяльності за наявних обмежень, які задаються зовнішнім і внутрішнім середовищем економіки (інвестиційною сферою в тому числі).

Щодо класифікації інвестицій, то як було уже відмічено, в економічній літературі розроблена їх значна кількість з науковим обґрунтуванням [22, 30, 47, 67, 80, 92, 110, 125, 185].

З огляду на різноманітність форм інвестицій, ми пропонуємо виділяти наступні їх види, виходячи з інвестиційних ознак:

1. форма вкладення (фінансові, реальні, інтелектуальні, інноваційні);
2. форма власності (приватні, державні, муніципальні, іноземні, спільні);
3. форма участі інвестора (дольова участь у новостворюваних підприємствах, купівля діючих підприємств, придбання рухомого, нерухомого майна, купівля концесій на використання природних ресурсів, прав користування землею, інших майнових прав);
4. місія інвестування (прибуткові, соціальні);
5. термін інвестування (коротко -, довгострокові);
6. сфера вкладення (виробничі, невиробничі);
7. форма участі в інвестиційному капіталі (прямі, непрямі);

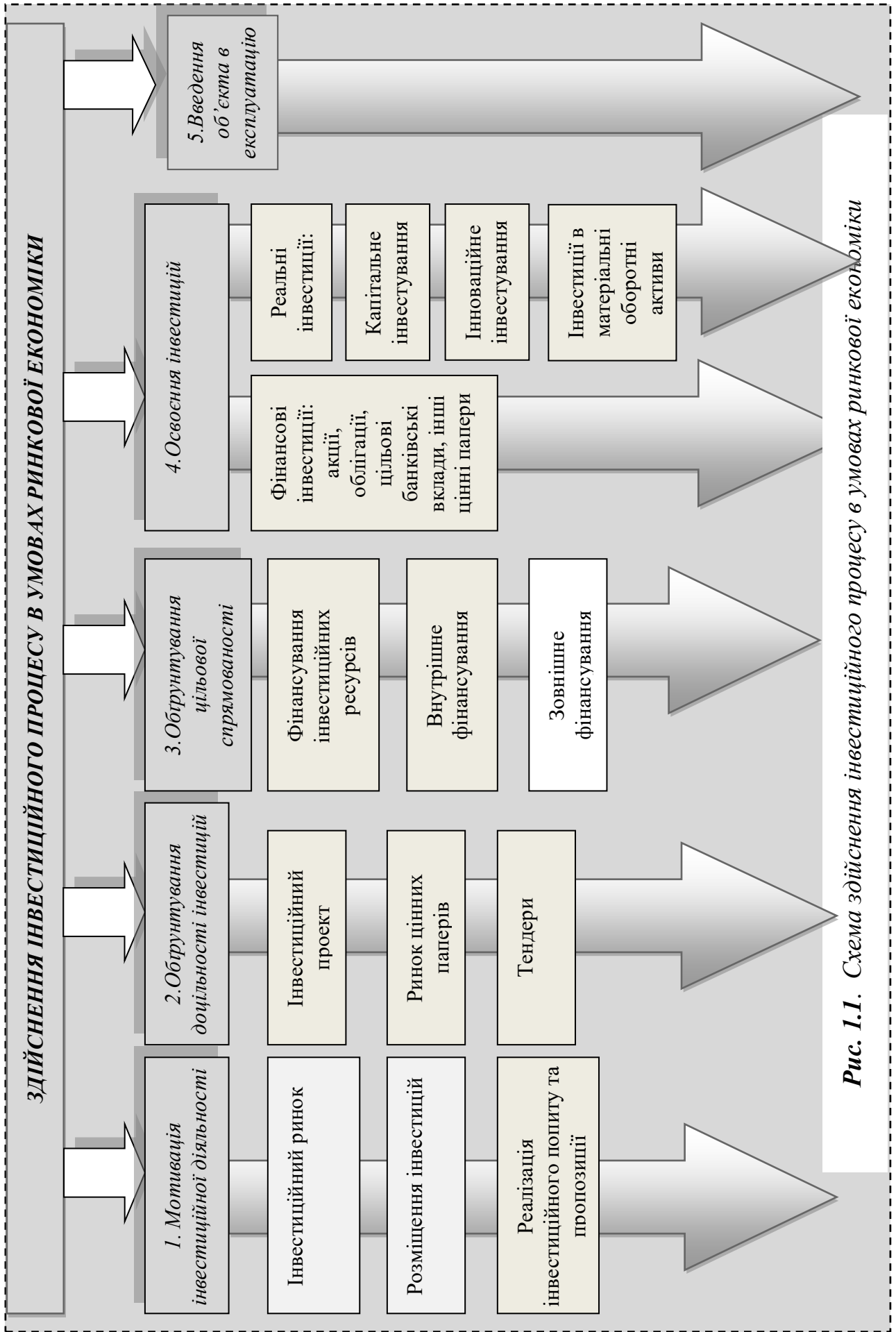

Рис. 1.1. Схема здійснення інвестиційного процесу в умовах ринкової економіки

8. види (грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції, інші цінні папери, рухоме, нерухоме майно, майнові права, пов'язані з авторськими правом, досвідом і іншими видами інтелектуальних цінностей, сукупність технічних технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок і виробничого досвіду та інші);

9. характер відтворення (будівництво нових, розширення діючих, технічне, реконструкція);

10. територіальне походження, переоснащення тощо (національні, прямі іноземні, корпоративні) (рис. 1.2).

Проте ця класифікація буде недостатньою без з'ясування сутності її взаємозв'язку з регіональною інвестиційною діяльністю.

Не можна не погодитися із думкою сучасних економістів, які інвестиційну сферу розуміють як сукупність галузей національної економіки, де реалізується процес нагромадження засобів виробництва і фінансових ресурсів, що забезпечують відтворення капіталу [110, с.78-85].

У розвиток цієї думки ми вважаємо, що інвестиційна сфера являє собою систему економічних відносин з приводу руху (реалізації) інвестицій за різними галузевими напрямками регіональної господарської системи з метою забезпечення її конкурентоспроможності в економічному просторі. Відповідно, в рамках цієї системи відбувається реалізація всіх інвестиційних намірів зі своїми особливостями, пов'язаними із специфікою джерел інвестування, сукупністю форм, обмеженістю стадій відтворювального процесу, перевагами та ризиками.

Важливим аспектом інвестиційної діяльності є визначення структури та ролі об'єктів та суб'єктів інвестиційного ринку, який характеризується пропозицією інвестицій як капіталу зі сторони інвесторів і попитом на них зі сторони потенційних покупців. Ми вважаємо, що функціонування інвестиційного ринку дуже складний економічний процес, що формується під впливом багатьох факторів різного характеру і спрямування, котрі впливають на формування попиту та пропозиції на інвестиційні товари та послуги.

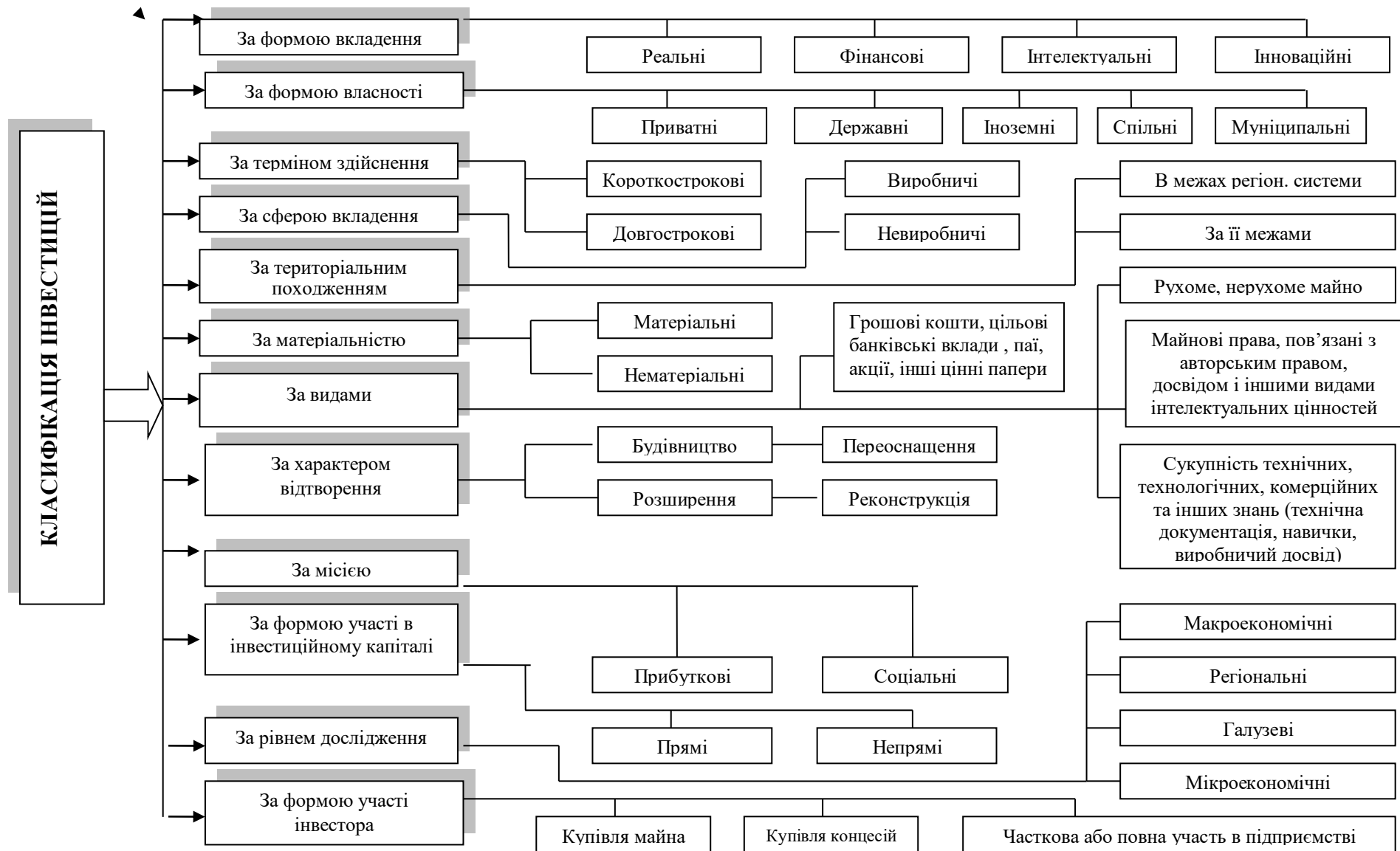

Рис. 1.2. Класифікація інвестицій за окремими ознаками

Алгоритм формування інвестиційної стратегії (рис. 1.3) тісно пов'язаний з інвестиційною сферою.

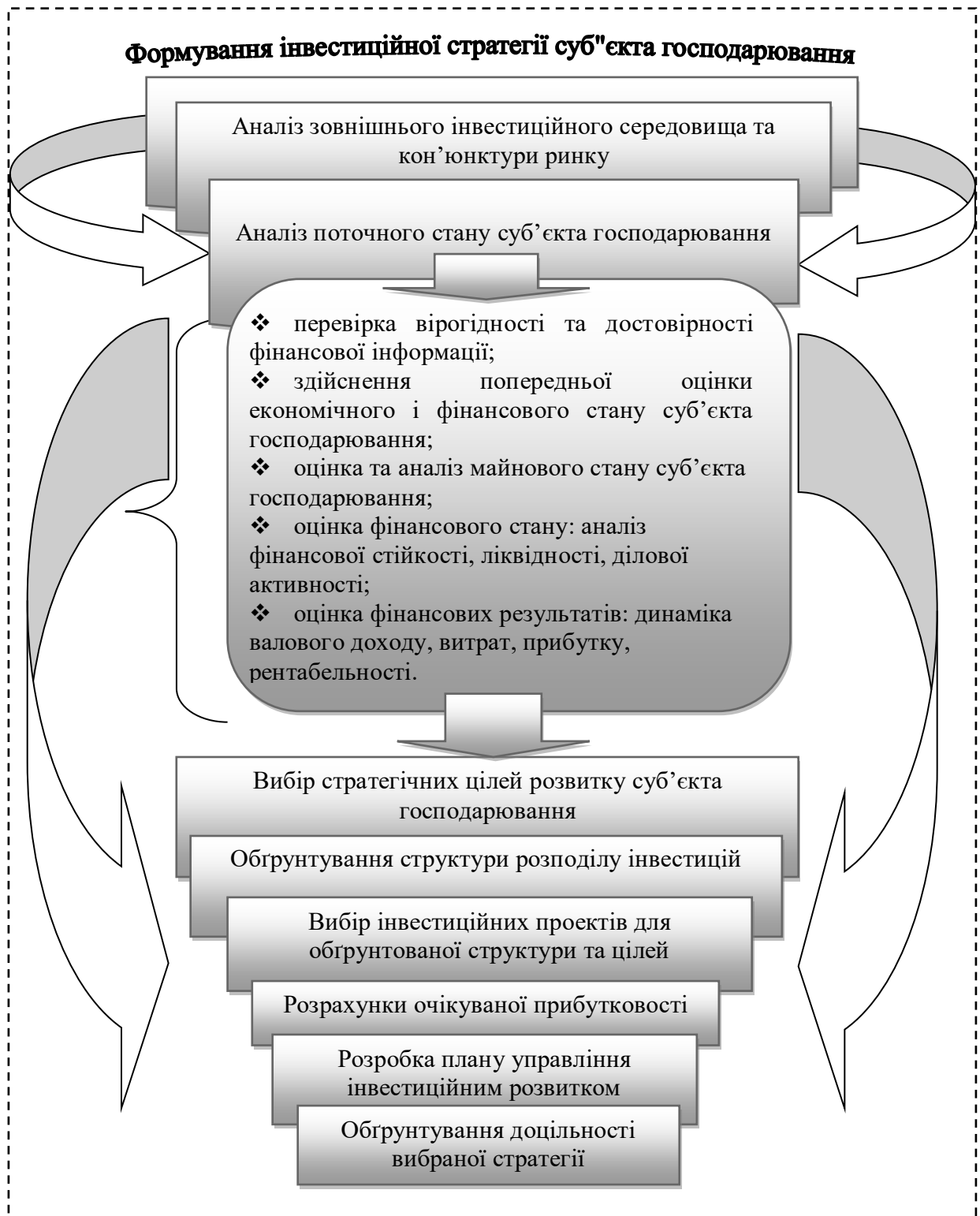

Рис. 1.3. Алгоритм формування інвестиційної стратегії суб'єкта господарювання

Можна умовно виділити три підходи до поняття “інвестиційний об'єкт”:

- по-перше, - це діяльність, що визначається створенням та модернізацією об'єктів засобів виробництва будь-якої соціально-економічної сфери господарювання та ефективним нарощуванням її обігових ресурсів;
- по-друге, будь-який об'єкт, на який спрямована діяльність суб'єкту інвестицій (країна, регіон, галузь, підприємство);
- по-третє, це матеріальна основа досягнення цілей, визначених регіональною інвестиційною політикою.

Одним із важливих аспектів активізації процесів попиту і пропозиції на ринку інвестиційної діяльності, є формування інвестиційного клімату з метою розробки оптимальних напрямків та ефективних механізмів реалізації регіональної інвестиційної політики, моделювання цих процесів. Це термін ринкової економіки, який на перший погляд є абстрактним, в дійсності є конкретним критерієм ефективного вкладання капіталу для суб'єктів, котрі мають на меті отримати максимальний економічний результат.

Як свідчить аналіз наукової літератури, немає єдиного підходу до визначення поняття “сприятливий інвестиційний клімат”, не існує достатньо обґрунтованих методик до його оцінки.

В наукових працях окремих вчених інвестиційний клімат розглядається як: сукупність умов, що забезпечують інвестиційну діяльність [155, с.33]; “сукупність політичних, економічних, соціальних, юридичних і інших факторів, що визначають у кінцевому рахунку, ступінь ризику капіталовкладень і можливість їхнього ефективного використання” [67, с.19]; інвестиційне середовище [57, с.64]; сукупність інвестиційного потенціалу та ризику [61, с.134]; сукупність інвестиційної привабливості та інвестиційної активності [131].

Пересада А.А. та інші, визначаючи інвестиційний клімат як “сукупність політичних, правових, економічних та соціальних умов, що забезпечують та сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних та закордонних інвесторів” [155, с.33] вважають це умовами (сприятливими чи несприятливими) для реалізації можливостей приймаючою країною.

Фактори формування інвестиційного клімату (об'єктивні та суб'єктивні) розділяються на: процеси, що відбуваються в світовій економіці та у міжнародних відносинах; об'єктивні передумови, що визначають існуюче становище в національній економіці та перспективи його змін як на загальнодержавному так і на регіональному рівнях; комплекс організаційно-економічних засобів та відповідної інфраструктури для забезпечення прийому іноземного капіталу [146].

На нашу думку найбільш прийнятна дефініція поняття „інвестиційний клімат” наводиться Мельник М.І. [24, с. 46-47]. Враховуючи циклічність стану змін середовища нею розкрита необхідність дослідження інвестиційного клімату на мегаінвестиційному; макроінвестиційному; мезоінвестиційному та мікроінвестиційному рівнях; висвітлена регіональна, суспільно-економічна їх природа. Можна погодитись з зазначеними твердженнями, які доповнюються авторськими пропозиціями, що

інвестиційний клімат регіону – це система відносин, середовище діяльності та система відліку вкладень, які в сукупності:

- базуються на інтеграції нормативно-правових, соціально-економічних, організаційно-управлінських, інформаційно-консалтингових факторів, що формують в кінцевому результаті синергійний ефект, залежать від рівня управління та відображають, як об'єктивно існуючі можливості та обмеження для мотиваційного заохочення до інвестування, так і суб'єктивні кінцеві результати заохочення поведінки інвесторів по використанню існуючих реалій;

- демонструють закономірну циклічність, яка визначається змінами суспільного та економічного середовища регіону, його конкурентоспроможністю в національному економічному просторі;

- характеризують поведінкову диференціацію різних груп інвесторів залежно від стану загальнодержавного інвестиційного клімату.

- сприяють прискоренню темпів економічного розвитку, гармонізації взаємодії з навколишнім середовищем, формуванню соціальної комфортності для проживання населення.

Щодо визначення груп факторів формування інвестиційного клімату більшість вчених однастайні в тому, що це: політичні, правові, економічні, соціальні, екологічні, геополітичні (об'єктивні), мікроекономічні (характеризують безпосередньо об'єкт інвестицій).

На нашу думку основними компонентами інвестиційного клімату є: політико-правове середовище (політична стабільність в країні, законодавчо-нормативна база); економічне середовище (стабільність національної валюти, рівень інфляції, режим оподаткування та валютного регулювання, стан фондового ринку та фінансово-кредитної системи, ємність внутрішнього ринку та платоспроможність населення); ресурси (права землекористування та доступ до природних ресурсів); інфраструктура (рівень розвитку виробничої та соціально-побутової інфраструктури), а також соціально-культурне середовище, екологія.

Інвестиційна діяльність як складний, багатогранний процес, включає напрями різнопланового, але однофункціонального характеру. Узагальнення її характеристик представлено на рисунку 1.4.

З метою створення позитивного інвестиційного іміджу України за кордоном, Уряд розробив Програму розвитку інвестиційної діяльності в Україні на 2002-2010 рр., де передбачено комплексні заходи щодо дальшого поліпшення інвестиційного клімату в Україні, а саме:

1. Дерегуляцію підприємницької діяльності та лібералізацію ділової активності в цій сфері.

2. Завершення формування стабільної та передбачуваної нормативно-правової бази.

3. Забезпечення прозорості процедури прийняття рішень центральними та місцевими органами виконавчої влади.

4. Удосконалення механізмів управління корпоративними правами.

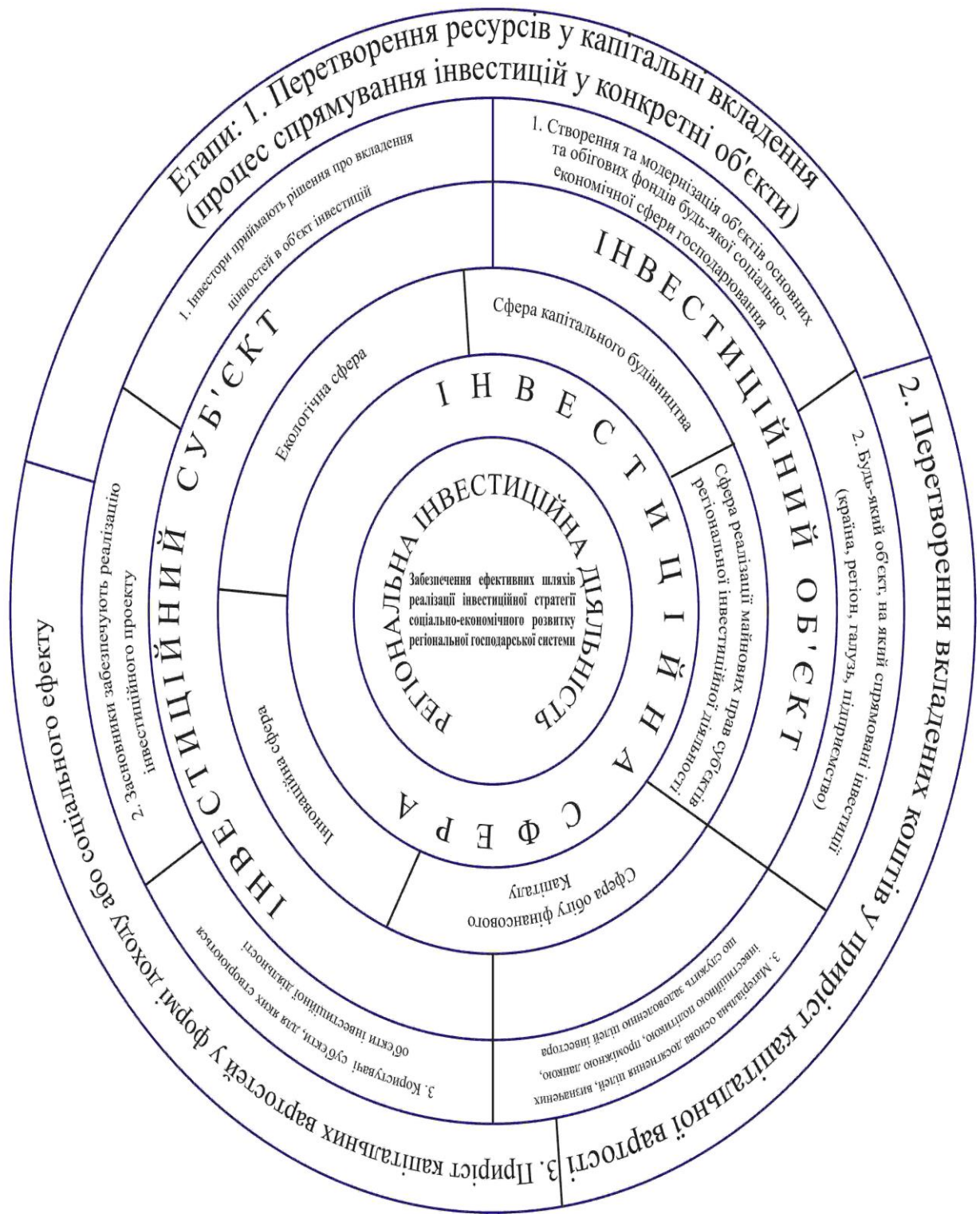

Рис. 1.4. Характеристики регіональної інвестиційної діяльності

5. Усунення структурних деформацій в економіці України.
6. Забезпечення подальшого реформування податкової системи.

7. Підвищення інвестиційної привабливості об'єктів приватизації шляхом їх реструктуризації.

8. Здійснення адміністративної реформи з метою вдосконалення та підвищення ефективності державного управління.

9. Розширення і модернізація транспортної інфраструктури України.

10. Зміцнення банківської системи України.

11. Пожвавлення інвестиційної діяльності у спеціальних економічних зонах і територіях пріоритетного розвитку.

12. Стимулювання залучення інвестицій у наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність.

На сучасному етапі розвитку економіки, вирішальне значення має результативність інвестування та вибір моделі регіонального розвитку, оптимальність якої обґрунтовується стратегією соціально-економічного розвитку регіону, що і буде предметом подальшого дослідження.

1.2 Передумова, фактори і принципи формування інвестиційного потенціалу регіональних господарських систем

Проблеми формування та використання інвестиційного потенціалу держави та її регіонів належать до найактуальніших для вітчизняної науки. Це обумовлено: по-перше, інтеграцією України у світове співтовариство; по-друге, зміною моделі формуванням фінансової бази, головними елементами якої є процеси створення додаткового продукту, його заощадження, нагромадження та капіталізація; по-третє, стабілізацією ринкових перетворень та відновленням нормальної інвестиційної діяльності у всіх галузях регіональної економіки; по-четверте, формуванням сукупного та внутрішнього інвестиційного потенціалу регіональної господарської системи; по-п'яте, підвищенням інвестиційної привабливості національної економіки та регіонів України.

Ці обставини дають можливість стверджувати, що саме рівень розвитку інвестиційних процесів формує у сучасних умовах стратегічну основу сталого економічного розвитку регіонів України та держави в цілому.

Аналіз еволюції теорії інвестиційної діяльності свідчить про широкий спектр наявних у вітчизняній й іноземній літературі підходів до оцінки інвестиційного процесу на мезо-, мезо – та мікрорівнях. Водночас, багато проблем, що стосуються формування і використання інвестиційного потенціалу, оптимальної структури інвестицій, аналізу механізму залучення інвестиційних ресурсів та визначення напрямків їх приросту з позиції організаційно-правового та інституціонального забезпечення, залишаються дискусійними.

На порозі третього тисячоліття інвестиційні ресурси визначають характер суспільного виробництва, охоплюють та інтегрують в єдиний цілісний об'єкт з одного боку, запаси, різнопланові джерела, кошти, ресурси, робочу силу, а з іншого, -геоекономічні, політичні, правові, інформаційні, інтелектуальні, гуманітарні ресурси. Інвестиційні ресурси є ресурсами супроводу і за відповідних умов здатні підвищити (знизити) ефективність їх застосування [194, с. 48]. Така концепція дозволяє:

- провести моніторинг об'єктивних факторів, котрі впливають на формування інвестиційних ресурсів;
- визначити їх реальну структуру, імовірність залучення;
- оцінити ризики, які можуть загальмувати процес їх накопичення та спрямування на економічний розвиток;
- розробити заходи, що є достатніми для мобілізації національних джерел інвестиційних ресурсів та залучення прямих іноземних інвестицій лише з метою отримання позитивних структурних зрушень в економіці;
- визначити інвестиційну складову процесу формування інтелектуально-інформаційних ресурсів.

У науковій літературі термін “ресурси” ототожнюють з терміном “потенціал”, що призводить до надання природним факторам властивостей, які можуть існувати лише в соціальному середовищі [203, с. 50].

Наукові дослідження при цьому концентруються на визначенні параметрів виробничого, людського, інтелектуального, інформаційного потенціалу, але менше торкаються інвестиційного потенціалу. Категорія “потенціал” тлумачиться як сукупність наявних засобів, можливостей, котрі можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері” [42, с. 1087].

Визначаючи інвестиційну привабливість окремої сфери діяльності регіональної соціально-економічної системи, потрібно враховувати комплекс факторів, що формують інвестиційний потенціал. Це насамперед:

- важливість сфери діяльності – значення продукції, її особливості, експортна спроможність та імпортозалежність, частка сфери діяльності або конкретної продукції у обсягах валового регіонального продукту;
- стан внутрішнього регіонального та національного ринків, рівень конкуренції чи логістичні особливості продукції;
- рівень державного втручання в розвиток визначеної сфери діяльності, включаючи державні капітальні інвестиції, податки, можливість прискореної амортизації, інші преференції;
- соціальна компонента, яка характеризується пом'якшенням напруги на регіональному ринку праці, зростанням купівельної спроможності населення, станом довкілля;
- обсяги надходження до бюджетів всіх рівнів, особливо місцевих.

На нашу думку, потенціал регіональної господарської системи повинен враховувати складові інвестиційного клімату, і тим самим формувати основні параметри інвестиційної привабливості регіону, а саме: насиченість території факторами виробництва (природними ресурсами,

робочою силою, основними фондами), ринковою інфраструктурою, характеризувати соціологічні параметри та гео економічні особливості.

Розмаїття підходів до визначення критерію “інвестиційний потенціал” дозволяє узагальнити проблему методологічного характеру, розкрити сутність самої категорії як єдності процесів його формування та реалізації.

У наукових працях, присвячених дослідженню інвестиційного потенціалу та формуванню структури його джерел є суттєві протиріччя. Так, в окремих із них зазначається, що інвестиційний потенціал – “міра спроможності національної економіки та її окремих суб’єктів без порушення господарських пропорцій і зниження інституціонально визнаного рівня споживання і попиту, забезпечити фінансування свого розширеного розвитку” [75, с. 6]. Джерела його формування не враховують регіональних особливостей, представлені як сукупність власного інвестиційного потенціалу держави та недержавного інвестиційного потенціалу (рис. 1.5) [75, с. 11].

На авторську думку, такий концептуальний підхід до інвестиційного потенціалу не враховує інтелектуально-інформаційних ресурсів з притаманними їм властивостями: критичності, відповідності, ефективності, цільової єдності, глобальності та обов’язково, відтворювання, а також ресурсів фондового ринку.

Інші наукові школи в інвестиційному потенціалі вбачають сукупність ресурсів, віднесених до інвестиційних за критерієм можливого їх вкладення в статутний капітал.

На наш погляд, це не дає повної уяви про реальний внутрішній і сукупний потенціал саме регіону, оскільки не враховує повноти наявних ресурсів і не містить критеріальних вимірів ступеню їх використання [203, с. 50-57].

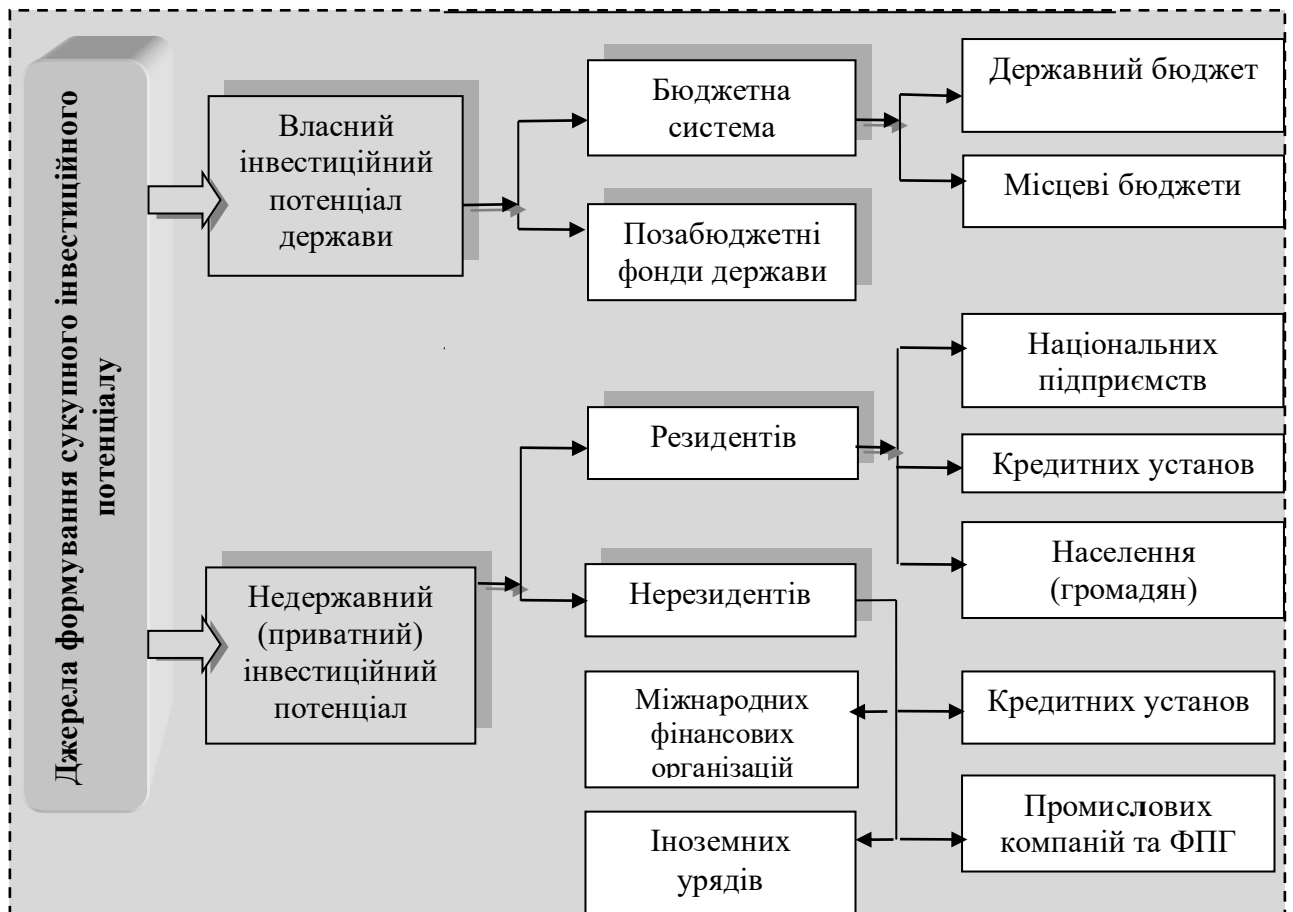

Рис. 1.5. Класифікація джерел сукупного інвестиційного потенціалу

Окрім того, дискусійним є поділ інвестиційного потенціалу на: ресурсний, результативний, методологічний, а також розрахунки щодо визначення інвестиційних потреб регіону [176, 203]. Згідно ресурсної концепції інвестиційний потенціал визначається як сукупність інвестиційних ресурсів, а саме:

- матеріальних – частка основних засобів на одного жителя регіональної господарської системи, ступінь зносу основних засобів;
- фінансових – частка прибутку в розрахунку на одного жителя;
- інтелектуальних – продуктивність праці в промисловості, сільському господарстві, ефективність менеджменту.

Результативна концепція оцінює потенціал з урахуванням фактичних параметрів інвестиційних процесів.

Методологічний підхід оцінює наявні потенційні інвестиційні можливості територій, результати, що будуть отримані при інвестуванні.

Дослідження регіональних диспропорцій у залученні інвестиційних ресурсів дозволили Ткачук В.Р. по новому представити класифікацію джерел інвестиційного потенціалу регіону за наступними ознаками: перспективної значимості для регіону; можливості прогнозування залучення інвестиційних ресурсів; можливості збільшення обсягів залучення інвестиційних ресурсів;

достатності наявних інвестиційних ресурсів для економіки регіону; методів регулювання органами регіональної влади процесів залучення та використання інвестиційних ресурсів; походження щодо регіону; напрямків використання джерел; суб'єктів акумулювання ресурсів [201, с. 5]. Запропонована класифікація джерел інвестиційних ресурсів враховує багатовекторність напрямків їх вкладення, дає змогу реально оцінити диверсифікованість і обсяги джерел інвестиційного потенціалу, як максимальної можливості регіону щодо раціонального залучення та використання інвестиційних ресурсів з врахуванням всіх передумов для активізації інвестиційної діяльності.

На основі аналізу позицій вітчизняних й іноземних вчених до категорії “інвестиційний потенціал” та дослідження змісту родових понять, які складають його структуру, нами запропоновано власне визначення відносно регіональної господарської системи. Внутрішній інвестиційний потенціал регіональної господарської системи - це органічна єдність наявних фінансових, бюджетних, позабюджетних, рекреаційних та інтелектуальних можливостей регіонального економічного простору, що спрямовується на реалізацію стратегічних програм та забезпечення сталого розвитку.

Формальна модель накопичення внутрішнього інвестиційного потенціалу регіону представлена у такому виразі:

$$VIPR = \sum_{t=1}^n \frac{BI + IRB + IRP + IRG + IRK + IRN}{(1+i)^t}, \quad (1)$$

де VIPR – внутрішній інвестиційний потенціал регіону;

BI – бюджетні інвестиційні ресурси;

IRB – інвестиційні ресурси бізнесових структур;

IRP – інвестиційні ресурси населення;

IRG – інвестиційні ресурси громадських об'єднань, благодійних організацій;

IRK – інвестиційні кредитні ресурси;

IRN – інтелектуальні ресурси;

t – рік надходження інвестицій;

i – річний рівень інфляції (в частках одиниці).

Під сукупним інвестиційним потенціалом регіону розуміємо обсяги внутрішніх інвестиційних ресурсів (VIPR) у поєднанні з прямими іноземними інвестиціями (PI), вкладеннями з інших регіонів України (IR_Z)

для здійснення інвестиційної діяльності в регіоні відповідно до заданих стратегічних цілей.

Формальна модель накопичення сукупного інвестиційного потенціалу виглядає так:

$$SIPR = VIPR + PII + IR_z. \quad (2)$$

де SIPR – сукупний інвестиційний потенціал

Нами обґрунтовано, що у структурі внутрішнього інвестиційного потенціалу регіону доцільно вирізняти такі складові, як бюджетні можливості: власні фінансові ресурси господарюючих суб'єктів, громадських організацій та благодійних фондів, ощадний потенціал та інтелектуальні ресурси регіону. Чітко визначені джерела інвестування, а саме: власне та залучене фінансове інвестування, іноземні інвестиції. Систематизація наявних джерел формування інвестиційного потенціалу та узагальнена класифікація представлена у вигляді схеми формування інвестиційного потенціалу на рис. 1.6.

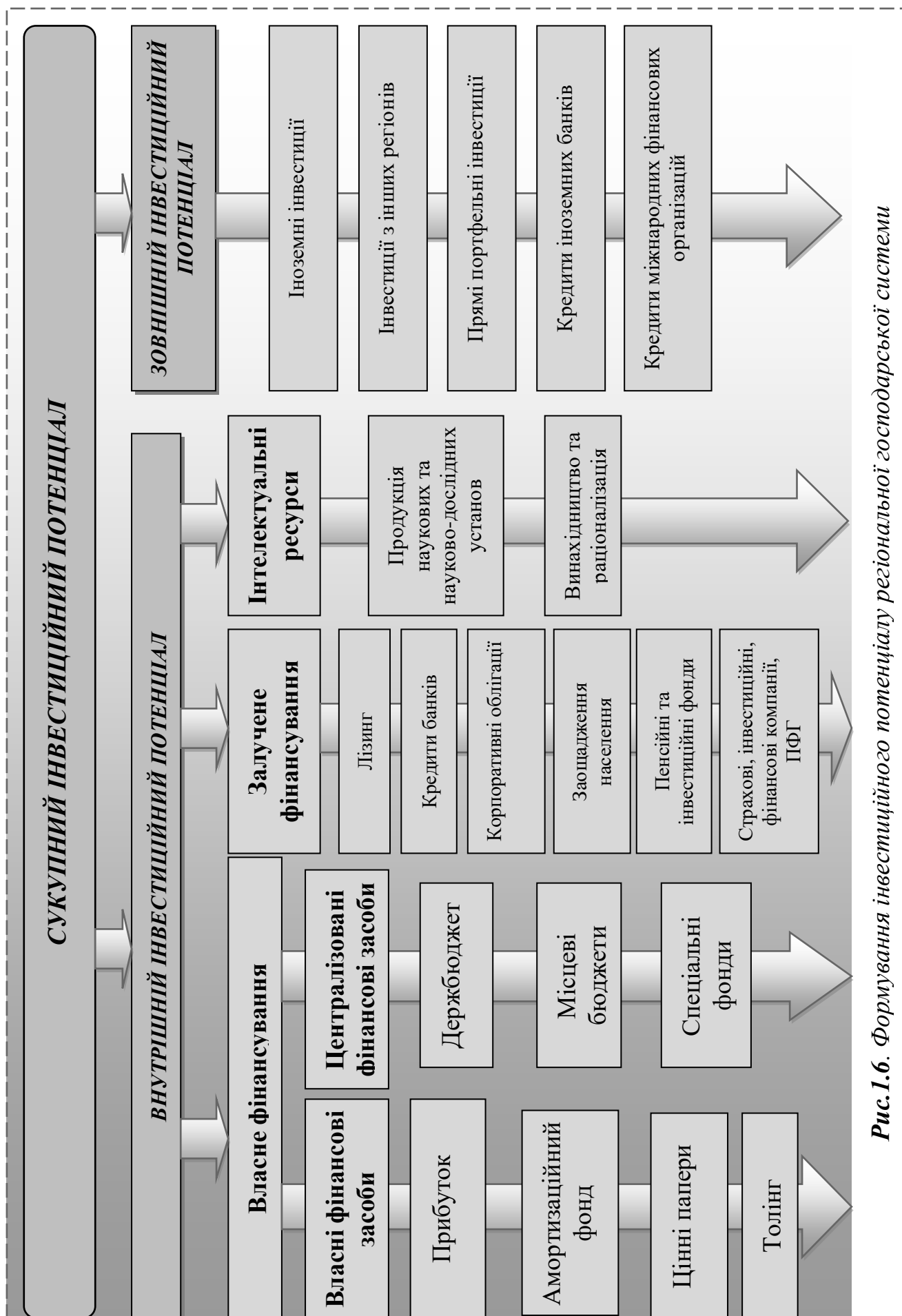

Рис.1.6. Формування інвестиційного потенціалу регіональної господарської системи

Основна частка коштів у фінансуванні інвестиційної діяльності належить власним коштам підприємств і організацій, серед яких першочерговими є амортизаційні відрахування і прибуток підприємств. Відомо, що амортизаційний фонд - це є не просто джерело фінансування реновації основних засобів, а й своєрідний механізм, який забезпечує системне, комплексне ефективне оновлення виробничого потенціалу господарюючих суб'єктів. Саме тому, коли за об'єктивних чи суб'єктивних обставин цей механізм не діє, всі інші джерела інвестицій відіграють роль разових фінансових впливань, котрі не впливають на стан технічного рівня виробництва.

За умов, що склалися у вітчизняній економіці, доцільно змінити існуючу нормативно і правову базу та надати суб'єктам господарювання такі можливості, при яких: по-перше, збиткові підприємства будуть нараховувати амортизацію в обсягах, які забезпечували відтворення засобів виробництва на мінімально необхідному рівні; по-друге, рентабельні підприємства, які здійснюють активну інвестиційну діяльність, будуть достовірно відображати дійсність, не збільшуючи собівартість і підвищувати ціни з одночасним цільовим використанням податкових пільг для оновлення основних фондів; по-третє, всі підприємства будуть вільними у виборі і використанні найбільш виграшного методу нарахування амортизації, що обумовлюватиме їх поступове фінансове оздоровлення і зростання інвестиційної активності [36].

На наше переконання, перегляд законодавства про порядок нарахування амортизації дасть додатковий імпульс вітчизняному бізнесу для активізації інвестиційної діяльності. Використовуючи поряд з існуючими методами політику прискореної амортизації, забезпечуючи цільовий напрям використання здобутих засобів, амортизаційні відрахування можуть розглядатися як реальне джерело фінансування інвестиційних програм, спрямованих на відновлення діючих засобів виробництва.

На відміну від амортизаційних відрахувань, котрі забезпечують, в основному, лише поточну зношеність основних засобів, рефінансування прибутку має сприяти процесам розширеного відтворення. Проте, дослідження підприємств галузей економіки України, а саме промисловості, свідчать про низькі прибутки та сукупність чинників, що їх спричинили, а саме: неефективна податкова система, недосконалість регуляторного законодавства і корупція, які, з одного боку, спотворюють стимули, а з другого – призводять до приховування прибутків.

Важливим джерелом нарощування інвестиційних ресурсів регіону, яке до того ж нині майже не використовується, є заощадження населення. Проте, за чинним законодавством кошти населення не мають чітко визначеного інвестиційного спрямування, а тому на регіональному рівні не існує ефективних стимулів для залучення цих ресурсів саме на інвестиційні цілі [151]. Для розв'язання цієї проблеми необхідна модифікація податкової і митної системи, зміна деяких правил обслуговування клієнтів банками, мобілізація накопичень населення шляхом створення системи державних гарантій заощаджень населення для банків і фінансових інститутів довгострокових заощаджень (пенсійних, страхових фондів). Банки і фінансові інститути, що виявлять бажання увійти в цю систему, повинні

прийняти на себе підвищені зобов'язання із забезпечення надійності внесків населення (вимоги до структури активів, надійності аудиту і т.д.). Крім того, потрібно законодавчо усунути перепони на шляху легалізації валютних вкладів некримінального походження.

Суттєвим джерелом додаткових фінансових ресурсів міг би стати фондовий ринок. Проте, неоптимальне співвідношення відкритих і закритих акціонерних товариств, недостатня захищеність акціонерів, нерозвиненість інфраструктури та занижена оцінка активів виступають основними перешкодами для поживлення інвестиційної діяльності через функціонування ринку цінних паперів.

Одним з потенційно значущих джерел інвестиційних ресурсів може стати розвиток толінга, що являє собою переробку давальницької сировини, яка поставляється вітчизняними компаніями в обмін на готову продукцію, в тому числі інвестиційного змісту.

Централізовані фінансові засоби, а саме державний, місцеві бюджети та спеціальні позабюджетні фонди займають особливу роль в інвестиційних процесах. Слід зазначити, що існуюча в Україні практика формування інвестиційних програм за рахунок бюджетних джерел потребує суттєвого методичного та практичного вдосконалення. Мова йде про те, що у складі Державного бюджету вони формуються в залежності від політичних цілей Уряду і безпосереднє фінансування здійснюється як правило в кінці року, що зумовлює розриви у технології виконання робіт та узгодженні діяльності проектних, підрядних, монтажних організацій, постачальників обладнання, матеріалів та конструкцій [36].

Збільшення інвестиційного споживання можливе і за рахунок внутрішньо залученого фінансування, а саме створення недержавних пенсійних фондів (НПФ), інститутів спільного інвестування (ІСІ), промислово-фінансових груп (ПФГ), консорціумів. Ці принципові зміни у капіталотворенні викликані перетворенням інституційного характеру та стимулюванням внутрішніх інвестиційних процесів, які б прискорювали розвиток економіки, покращували добробут суспільства. Законодавством створено сприятливі умови для інвестування юридичними особами у венчурні фонди.

Починаючи з 2001 р. українська держава на законодавчому рівні отримала ефективний механізм акумулювання заощаджень населення та спрямування їх на розвиток національної економіки у формі інститутів спільного інвестування. У 2003 році створюється ефективна, відповідна світовим стандартам, система недержавного пенсійного забезпечення. Однак, загальна сума залучених від населення інвестицій цими інституціональними інвесторами складає менше 100 млн. грн. при функціонуванні понад 200 професійних учасників ринку спільного інвестування, що майже в 1000 раз менше, ніж залучено банківською системою України.

Проведення Соціологічною службою Центру Разумкова на замовлення української асоціації інвестиційного бізнесу (УАІБ) соціологічного дослідження на тему "Оцінка відношення людей до фондового ринку та інститутів спільного

інвестування і недержавних пенсійних фондів” сприяло виявленню причин такого обмеженого використання населенням потенціалу системи спільного інвестування.

Основними причинами повільного залучення коштів населення згідно досліджень є недостатня поінформованість населення про ринок спільного інвестування, низький рівень доходів населення та довіри до інституційних інвесторів через невпевненість та відсутність гарантій повернення вкладених коштів. Недовіра базується на законодавчій неврегульованості питань корпоративного управління, низькій корпоративній культурі, недосконалій дискримінаційній системі оподаткування у сфері спільного інвестування; відсутності ефективних інструментів для цільового вкладення залучених коштів; обмеженості інфраструктури фондового ринку, особливо в частині надійності системи фіксації прав власності на цінні папери та концентрації торгівлі на цивілізованому ринку цінних паперів.

У розвинених країнах важливим джерелом формування інвестиційних ресурсів виступає банківське кредитування, оскільки запозичення дає можливість суб'єктам інвестиційної діяльності реалізувати свої наміри у визначені терміни з мінімальним відволіканням власних фінансів від процесу виробництва і ринкового позиціонування.

Недостане забезпечення інвестиційних проектів необхідними обсягами фінансових ресурсів, незадовільний стан в обсягах кредитування економіки та інвестицій в основний капітал пояснюється низкою моментів: по-перше, незначним економічним потенціалом банківської системи України; по-друге, обсягами та темпами зростання кредитних ресурсів; по-третє, станом державних фінансів, цілями й методами грошово-кредитної та бюджетної політики.

Зовнішнє фінансування може бути представлено у вигляді прямих іноземних інвестицій та інвестицій з інших регіонів. Останніми роками простежується тенденція до посилення обсягів і агресивність конкуренції між країнами за спрямування іноземних інвестицій. Проте, країнам з перехідною економікою, в тому числі і для України, де домінує нестабільний інвестиційний ринок складно складно розраховувати на активізацію притоку зовнішніх інвестицій. На додаток до цього, слід зважено підходити до залучення іноземного капіталу, оскільки не рідко він приходить заради витіснення конкурентів із власного конкурентного середовища. Закордонні інвестори слабо враховують, а часто навіть свідомо закладають технологічну відсталість, що суперечить інтересам національного виробництва. Досить часто вітчизняні підприємства, прагнучи утриматись від банкрутства, передають іноземним фірмам виконання будівельно-монтажних робіт, монтаж і налагодження обладнання, трансферт технологій, що скорочує можливості повноцінного функціонування вітчизняного ринку. Однак таких негативних наслідків можна уникнути ефективними діями владних інституцій в процесі залучення іноземних інвестицій [151, с.101].

Існують різні способи залучення іноземних інвестицій, зокрема: податкові стимули, правовий захист, двосторонні угоди з країнами - донорами, надання можливості формувати гнучку схему фінансування інвестиційних проектів; протекціоністські тарифи на товари, що конкурують з тими, що виробляє

іноземний інвестор; введення “валютного коридору”; інформаційно-заохочувальна діяльність в розрізі окремих регіонів і галузей економіки.

Кожний регіон має свої особливості, які значною мірою впливають на його економічний розвиток, а звідси - на активізацію або уповільнення інвестиційної діяльності. Тому першочерговим значенням повинно бути визначення розмірів внутрішнього та сукупного інвестиційного потенціалу регіону, а також рівня його використання.

Збільшення обсягів інвестиційних ресурсів в економіку Чернігівської області, невідповідність фактичного стану залучених інвестицій наявному інвестиційному попиту, передбачає вирішення таких першочергових завдань:

1. створення умов для економічної зацікавленості підприємств і територій у нарощуванні обсягів інвестицій;
2. функціонування повноцінного ринкового середовища та патерналізм в напрямку нарощування інвестиційної привабливості регіону;
3. формування сприятливого інвестиційного клімату для залучення інвестицій до довготермінових інвестиційних проектів;
4. гнучке використання солідарних можливостей, які можуть бути отримані через збільшення фінансування за рахунок державного, місцевого бюджетів та фінансових ресурсів господарюючих суб'єктів;
5. удосконалення фіскальної та амортизаційної політики держави;
6. надання преференцій для найбільш ефективних інвестиційних проектів;
7. зниження рівня інвестиційних ризиків економічного і соціального характеру.

При цьому держава повинна створити інвестиційний банк даних, до яких на конкурсних засадах могли б залучатися всі регіони з тим, щоб пропонувати реальні проекти, спрямовані на ефективне використання наявного потенціалу та формування регіональних сегментів національної економіки.

Обов'язковим аспектом у вирішенні даної проблеми є визначення принципів, цілей інвестиційної політики щодо управління інвестиційним процесом та, відповідно, напрямки регулювання умов інвестиційної діяльності.

Інвестиційна політика в Україні враховує активізацію інтеграційних процесів та здійснюється шляхом реалізації інвестиційної діяльності через забезпечення дотримання вимог законодавства, систематичний контроль за використанням інвестицій, які фінансуються за рахунок бюджету, прибутків державних підприємств, емісії державних цінних паперів.

Економіко-правова база України стосовно регулювання і юридичного захисту інвестицій фактично стала формуватися з прийняття Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року Декларації про державний суверенітет України та проголошення Акта незалежності України 24 серпня 1991 року [203,с.78].

Одними з перших законодавчих актів у цьому напрямку були Закони України “Про захист іноземних інвестицій на Україні” [79] та “Про

інвестиційну діяльність”[80], що було пов’язано із формуванням правового поля в інвестиційному підприємстві та законодавчим врегулюванням правовідносин між суб’єктами підприємницької діяльності (також між ними та державою).

Разом з тим, із-за відсутності в Україні правових засад формування та реалізації регіональної політики, у регіональних органів влади немає відповідних прав і повноважень для досягнення господарськими системами оптимальної економічної самостійності, немає чіткого розмежування повноважень у владній ієрархії стосовно управління соціально-економічним розвитком регіонів [36, с.326].

Відомі дві протилежні концепції інвестиційного розвитку, що різняться роллю держави у формуванні інвестиційної політики.

Перша заперечує участь держави у розвитку інвестиційних процесів, вважаючи, що лише ринок може оптимально відрегулювати економічні процеси.

Друга концепція надає важливе значення активній ролі держави в управлінні інвестиційною діяльністю з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики.

На нашу думку роль держави у формуванні та впровадженні ефективної інвестиційної політики повинна посилюватись, особливо з огляду на стан засобів виробництва, технічну та технологічну відсталість, затратність, низьку конкурентоспроможність національної економіки.

Системний підхід в реалізації впливу держави на інвестиційну діяльність зумовлює використання загальних принципів: ефективності; справедливості; стабільності; системності; адекватності; оптимального поєднання адміністративно-правових і економічних важелів; поступовості та етапності; забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання [67, с.120-122], а також комплексності, пропорційності, збалансованості, соціальної направленості (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Система принципів впливу держави на здійснення інвестиційного процесу

Принцип ефективності зумовлює усунення циклічності та монополії заходами державного регулювання та сприяння податковій політиці для досягнення економічного ефекту.

Принцип справедливості впливу держави на інвестиційний процес має на меті скорегувати перерозподіл нерівності прогресивним оподаткуванням, проведенням політики підтримки доходів (допомога людям похилого віку, непрацездатним, багатодітним), забезпечення належної мотивації активної поведінки на ринку праці (продовження трудової діяльності після досягнення пенсійного віку).

Принцип соціальної спрямованості – дотримання соціальної справедливості (ефективна праця має належно оплачуватися), створення соціальної структури європейського типу (з низьким рівнем бідності та майнового розшарування), наявність повномасштабної системи соціального страхування.

Принцип системності дозволяє використовувати комплексний підхід до проблематики інвестиційної діяльності стосовно економічного, соціального, екологічного, зовнішньоекономічного напрямку.

Під *принципом стабільності* розуміється вирівнювання підйомів і спадів циклу ділового, стримування безробіття, підтримка соціально-економічного зростання шляхом удосконалення державної фінансової, податкової, митної, зовнішньоекономічної політики.

Забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання – кардинальні зміни щодо системи державної підтримки науково-технічних та інвестиційно-інноваційних програм з метою нагромадження нових інвестицій інноваційного характеру.

Принцип адекватності – передбачає не державне втручання, а ринкове регулювання лише в тих напрямках, де не можуть ефективно спрацювати суб'єкти господарювання.

Принцип конвергенції адміністративно-правових і економічних важелів – спрямовується на досягнення максимальної ефективності функціонування господарської системи саме в перехідний період.

Адміністративні методи на етапі трансформації економіки до ліберальної моделі спрямовуються на стимулювання ефективного використання ресурсів, виробничої, інвестиційної інфраструктури, комплексне розв'язання екологічних та соціальних проблем.

Принцип поступовості, етапності враховує фактор часу для масштабного державного регулювання при вирішенні національних, регіональних, галузевих проблем.

Враховуючи різні визначення інвестиційної політики („стратегічний план дій на інвестиційному ринку регіону”, „інструмент реалізації стратегічних завдань розвитку економіки, що забезпечує фінансово-ресурсну основу”, „цілеспрямована науково обґрунтована діяльність регіональних органів влади та управління із залученням та ефективного використання інвестиційних ресурсів” [110, 208], “комплекс цілеспрямованих заходів, що проводяться державою щодо створення сприятливих умов для всіх суб'єктів господарювання з метою забезпечення стабільного зростання економіки, підвищення ефективності виробництва і вирішення соціальних проблем”) [203], ми під регіональною інвестиційною політикою розуміємо, одну з головних складових соціально-економічної політики регіону, що здатна створити умови для ефективного і динамічного економічного зростання; інвестування в середньо – та довгостроковій перспективі як внутрішніх так і прямих іноземних інвестицій.

Механізм реалізації інвестиційної політики передбачає наступні складові: визначення термінів і вибір органів, відповідальних за реалізацію інвестиційної політики; створення необхідної нормативно-правової основи для функціонування інвестиційного ринку; формування сприятливого інвестиційного клімату й позитивного інвестиційного іміджу країни; вибір надійних джерел і методів фінансування інвестицій.

Активізації інвестиційної діяльності повинна сприяти державна інвестиційна політика, яка тісно пов'язана із економічною, регіональною та інвестиційною політикою окремих суб'єктів господарювання. Ми погоджуємося із визначенням М.М. Туріяньської [203], щодо взаємозв'язку інвестиційної політики на макро-, мезо- і макрорівні, яке може бути представлено схематично (рис. 1.8).

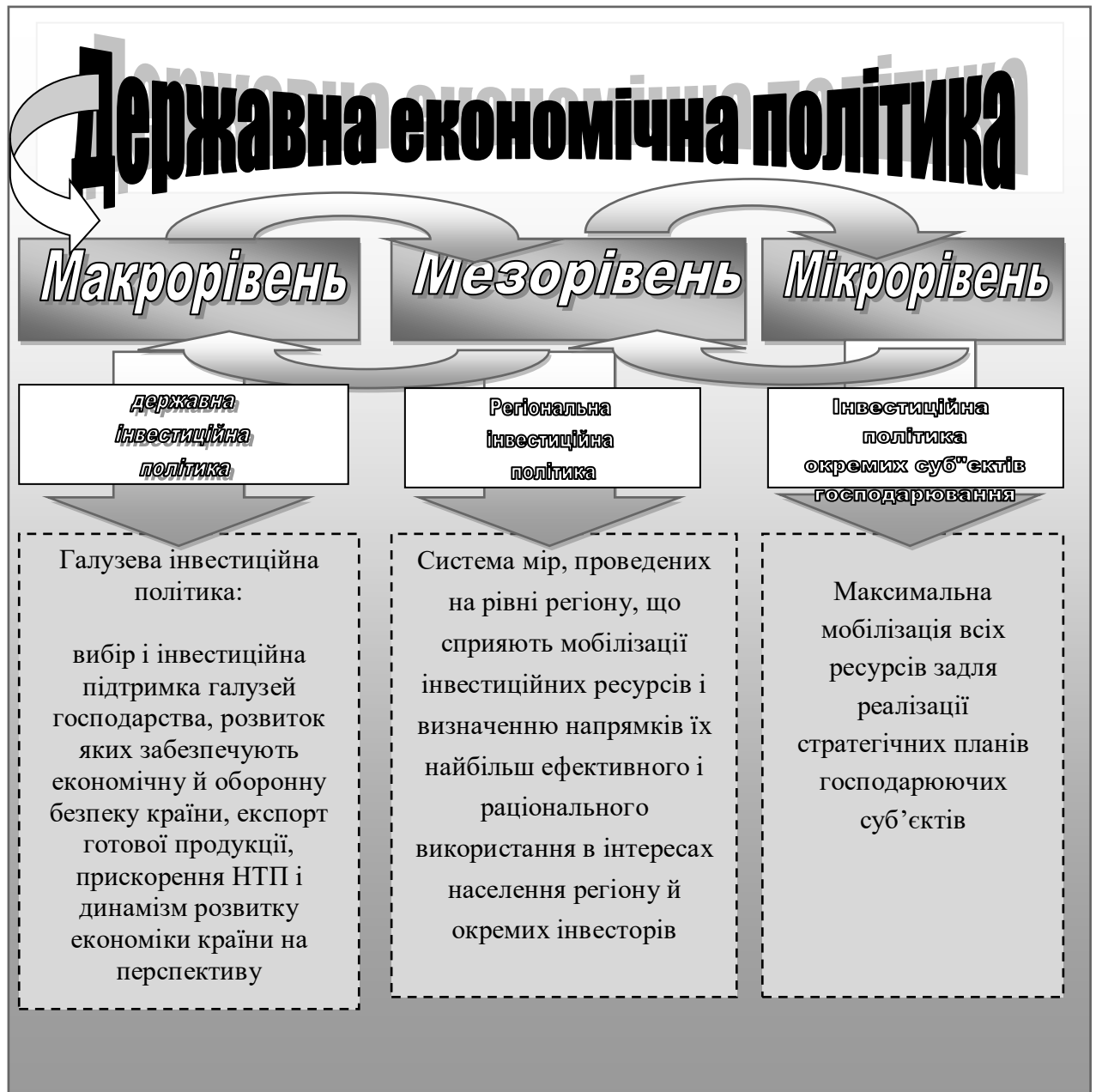

Рис. 1.8. Взаємозв'язок інвестиційної політики на макро-, мезо- і мікрорівні

Регіональна інвестиційна політика повинна базуватись на чіткій економічній загальнодержавній політиці та спрямовуватись на підвищення

інвестиційної активності в регіоні, максимальну мобілізацію всіх можливих ресурсів для розвитку регіону через:

- орієнтацію на реалізацію регіональних пріоритетів та стратегічних планів господарюючих суб'єктів;
- залучення прямих державних інвестицій на підставі дослідження попиту на продукцію відповідної галузі як на поточний період, так і на віддалену перспективу;
- спрямування інвестицій в перспективні високотехнологічні виробництва, територіально-виробничі кластери, що забезпечить розвиток суміжних виробництв, забезпечивши випуск інноваційної продукції;
- послідовність реалізації проектів, виходячи з територіальних інтересів та наявних ресурсів;
- мінімізація інвестиційних ризиків, які формуються і можуть проявитись саме на регіональному рівні.

Інвестиційна політика охоплює:

- формування окремих напрямів інвестиційної діяльності відповідно до стратегії розвитку та реалізації інвестиційних програм;
- забезпечення високої ефективності інвестиційної діяльності;
- реальність інвестиційних ресурсів та оптимізацію їх структури;
- оцінку інвестиційного портфеля господарюючих суб'єктів регіону;
- захист інвестиційної діяльності та мінімізація бюрократичного впливу на ці процеси з боку територіальних контролюючих органів.

Складність регіональних проблем інвестиційної діяльності та дослідження механізму впливу регіональних факторів на інвестиційний процес досліджували Недашківський М.М., Орловська Ю. В. та інші вчені [149, с. 8; 151, с. 26, 29, 58-59].

Ми поділяємо сформовані ними методологічні підходи до оцінки впливу регіональних факторів реалізації інвестиційного процесу, що дозволяють вибудувати більш ефективну державну інвестиційну політику.

Щодо етапності дослідження, то на першому етапі формування регіональної інвестиційної політики визначаються соціальні, екологічні, економічні проблеми регіону, розв'язання яких неможливо без певного обсягу інвестицій. Не потребує додаткових досліджень застосування SWOT – аналізу для отримання комплексу оцінок сильних та слабких сторін еко -, соціо -, економічної систем регіонів, варіантних можливостей та загроз їх сталому розвитку.

На другому етапі визначаються орієнтири економічної політики в регіоні в пріоритети інвестування. Проте на нашу думку, цих дій недостатньо, оскільки для розробки регіональної інвестиційної стратегії та регіонального інвестиційного клімату та факторів його формування, необхідно визначити параметри інвестиційної привабливості регіонів та фактори його формування.

Регіональна інвестиційна політика повинна спрямовуватись на створення сприятливого економічного клімату для активізації інноваційних процесів та пріоритетного фінансування розвитку високотехнологічних галузей промисловості, передбачати визначення державних і регіональних пріоритетів, а також організаційну та структурну переорієнтацію системи наукових досліджень і проектно-конструкторських розробок, створення нових вітчизняних структур науково-технічного змісту, їхніх регіональних ланок, залучення інвестиційного потенціалу до інвестиційного процесу. Його формування, відтворення, реалізація відбуваються за допомогою ринкового саморегулювання в органічному поєднанні з державним регулюванням.

Реалізація заходів практичного характеру інвестиційної політики держави на основі запропонованих методологічних положень та методичних підходів сприятиме активізації інвестиційної діяльності в регіональних господарських системах для забезпечення економічного зростання та підвищення добробуту населення.

1.3 Методологічно-методичні підходи до оцінки ефективності інвестицій у регіональних господарських системах

Підвищення економічної ефективності діяльності регіональної господарської системи, забезпечення її конкурентоспроможності в умовах посилення інтеграції зумовлюють необхідність постійного пошуку шляхів активізації інвестиційної діяльності в системі економічних відносин та підвищення її результативності. У зв'язку з тим, що одним з найголовніших питань цієї проблеми є визначення джерел формування реальних інвестицій, слід розглянути суспільно-економічні відносини між реципієнтами та інвесторами. Саме всебічна оцінка ефективності окремих інвестиційних проектів та їх впливу на комплексність розвитку виступає одним з головних факторів при прийнятті рішень щодо інвестування регіональної соціально-економічної системи.

В площині оцінки ефективності інвестицій у регіональних господарських системах до переліку нерозв'язаних проблем відносяться:

- визначення оптимальної частки реальних фінансових ресурсів регіону;
- забезпечення структурної пропорційності направлення інвестиційних ресурсів задля комплексного розвитку регіону;
- залучення інвестицій у пріоритетні сфери економіки регіону через розробку і реалізацію окремих інвестиційних проектів;
- використання сукупного інвестиційного потенціалу регіону для реалізації кластерної моделі формування територіальних господарських систем;
- забезпечення високої ефективності інвестицій з урахуванням

прискорення їхньої оборотності, відносного зниження їх витрат і підвищення корисної віддачі.

Незважаючи на значні відмінності, що існують між різними інвестиційними проектами, принципові підходи до оцінки ефективності інвестицій доцільно поєднати в три взаємодоповнюючі групи [43, с.73-87]:

1. методологічні – (найбільш загальні, незначна залежність від проекту) вимірювальність; порівняння; вигідність; узгодження інтересів; платність ресурсів; результативність; коректність; системність; комплексність; альтернативна вартість; необмеженість потреб;

2. методичні – (безпосередньо пов'язані із проектом, його специфікою, економічною та фінансовою привабливістю) порівняння з “проектом” та “без проекту”; специфічність проекту, складу інвесторів; неспівпадіння інтересів учасників; динамічність; нерівноцінність різночасових витрат та результатів; узгодженість; обмежена керованість; субоптимізація; неповнота інформації; структура капіталу;

3. операційні – (полегшують оцінку з інформаційно-обчислювальної точки зору) моделювання; взаємозв'язок параметрів; організаційно-економічний механізм реалізації проекту; етапність оцінки; інформаційна та методична узгодженість; симпліфікація.

Узагальнюючи вітчизняний і закордонний досвід, нами обґрунтована система методологічних принципів, яка є базовою при оцінці регіональних інвестиційних процесів (рис. 1.9). Серед них виділена група принципів загальноекономічного і специфічного характерів.

Принцип комплексності – сукупність етапів розробки та реалізації інвестиційних програм та окремих пріоритетних проектів, що охоплює тривалий період часу та послідовність їх опрацювання з інтегральною оцінкою результатів для розвитку регіону (див. рис. 1.9).

Принцип системності - є цілісністю регіональної соціально-економічної системи з одночасним взаємозв'язком всіх її підсистем.

Принцип об'єктивності – відображає достовірну дійсність характеристик об'єкту інвестування.

Принцип пріоритетності передбачає визначення важливості інвестиційних проектів за показниками вагомості їх для регіонального розвитку.

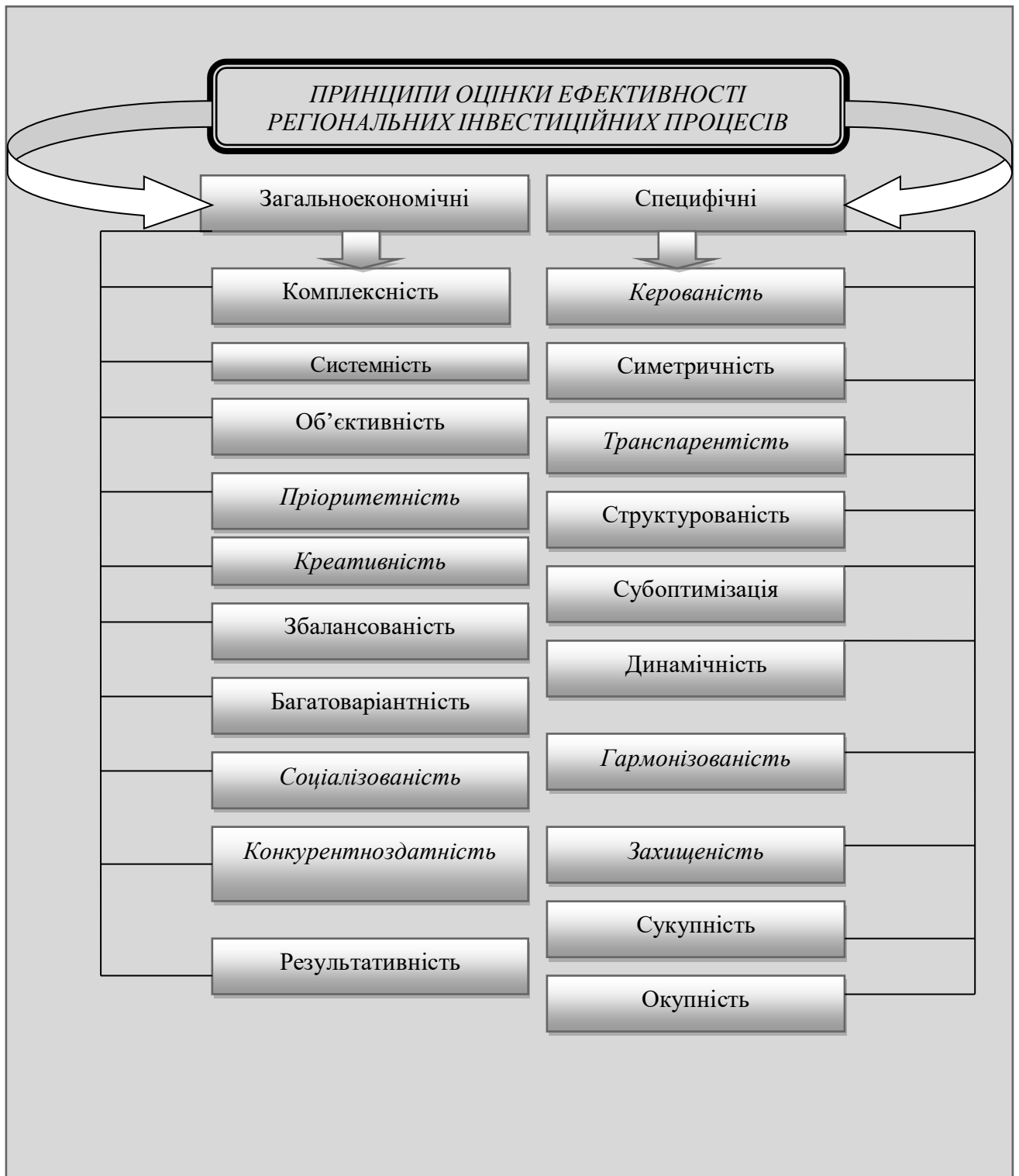

Рис. 1.9. Система принципів, на яких базується оцінка інвестиційних процесів регіонального розвитку

Принцип креативності - вимагає новаторства у пошуку шляхів прискорення соціально-економічного розвитку регіону та оцінки ефективності регіональних інвестиційних процесів.

Принцип збалансованості – як один з головних загальноекономічних

принципів, на яких базується оцінка регіональних інвестиційних процесів, вказує на повну узгодженість, правильне співвідношення результатів отриманих за допомогою сучасних методів управління.

Принцип багатоваріантності визначає та ситуаційно регулює інвестиційну діяльність, породжує мотиви і стимули для досягнення максимального ефекту.

Принцип соціалізованості зумовлює необхідність формування повноцінного ринку інвестиційних товарів, створення умов перетворення інвестицій на ресурсні фактори суспільного відтворення.

Принцип конкурентноздатності обумовлює оцінку результатів і обсягів вкладення інвестицій з урахуванням конкурентноздатності на ринку інвестицій.

Принцип результативності дає змогу альтернативно оцінити кінцевий результат інвестиційного впливу на регіональний розвиток і визначити результативність інвестування за умов ризику і невизначеності.

Принцип керованості відображає здатність інвестиційного процесу підпорядковуватися на всіх його етапах управлінському впливу.

Принцип симетричності - розмірна, пропорційна інвестиційна діяльність в загальному комплексі соціально-економічних перетворень.

Принцип транспарентності - це відкритість і гласність в інвестиційному процесі.

Принцип структурованості – досягнення активізації інвестиційної діяльності в заданому напрямку задля прискореного розвитку окремих галузей адміністративно-територіальних одиниць.

Принцип субоптимізації - передбачає попередню оптимізацію параметрів інвестиційного проекту, найбільш сприятливих співвідношень його складових елементів.

Принцип динамічності – включає в себе необхідність дотримання технології інвестування з урахуванням змін екологічної ситуації на макро-, мезо- та мікро рівнях.

Принцип гармонізованості – вимагає приведення інвестиційного процесу у стан відповідності, злагодженості, синхронності.

Принцип захищеності – вказує на необхідність захисту інвестиційного процесу від внутрішніх і зовнішніх факторів, які можуть привести до економічних втрат.

Принцип сукупності – передбачає необхідність розгляду інвестиційного процесу як єдиного цілого, котре потребує зваженого менеджменту на всіх стадіях і у всіх складових.

Принцип окупності – орієнтує на обов'язкову окупність всіх витрат, які включені до інвестиційного процесу будь-якої регіональної господарської системи.

Варто вказати на значний еволюційний характер процесу формування та становлення алгоритму оцінки інвестиційної діяльності (першочергово – капітальних вкладень).

Найголовнішими науково-дослідними роботами, що присвячені визначенню ефективності інвестицій, були:

1. Перша офіційна методика визначення економічної ефективності капітальних вкладень - “Типовая методика определения экономической эффективности капитальных вложений и новой техники в народном хозяйстве СССР” була затверджена у 1959 році, виходячи із розуміння ролі товарно-грошових відносин, окупності та ефективності [199]. Принцип окупності витрат як наслідок економії від скорочення нормативних термінів дав можливість оцінювати економію праці. Застосовувались формули окупності та коефіцієнт загальної ефективності додаткових капітальних вкладень, рентабельності, визначалася порівняльна економічна ефективність. До недоліків зазначеної методики можна віднести: непередбачуваність визначення конкретної економічної ефективності, вибору засобів для реалізації інвестування, напрямів вкладення коштів на підставі „застосування балансового методу планування”; відсутність нормативних значень коефіцієнта абсолютної ефективності, що обмежувало його використання лише для порівняння конкретних варіантів; неможливість використання даної методики на мікро- рівні; не повне відображення реальних умов, можливого руху засобів виробництва.

2. Подальша конкретизація даної методики відбулася у 1961 році, затвердженням „Методики визначення річного економічного ефекту, який одержано як результат впровадження нової техніки” [135]. Вона відрізнялася особливими характеристиками: визначення річного економічного ефекту (річної економії) на підставі показників собівартості на одиницю продукції до і після впровадження заходів з нової техніки, питомих капітальних витрат, річного обсягу виробленої продукції, нормативного коефіцієнту порівняльної ефективності капітальних вкладень; ефекту через різницю в цінах; ефекту від прискорення введення об’єкту в експлуатацію. Негативним моментом даної методики була відсутність прямої залежності між новим варіантом ефекту і розрахунками ефективності, між ефектом і реальним грошовим вигрешем підприємства; принципів формування величини суми на преміювання залежно від зміни величини різниці зведених витрат.

3. Особливістю „Методики визначення економічної ефективності впровадження нової техніки, механізації і автоматизації виробничих процесів у промисловості” (1961 р.) [136] було те, що показник загальної ефективності не наводився, а за основу було прийнято використовувати капітальні вкладення, собівартість продукції, терміни окупності, продуктивність праці у формі виробітку продукції на одного робітника та визначення найбільш ефективних напрямів розвитку техніки.

4. Головним показником „Основних методичних положень по визначенню економічної ефективності науково-дослідних робіт” (1963 р.) [152], що базувалися на основних принципах методики 1959 р., рекомендувалося вважати різницю зведених витрат; відсутні були показники загальної та порівняльної ефективності, коефіцієнт ефективності. Дана методика ввела в науково-дослідні роботи економічні критерії та обов’язкові розрахунки.

5. З визнанням критерію: “... ефективність капіталовкладень визначається зіставленням ефекту і витрат” “Типової методики визначення економічної ефективності капітальних вкладень” (1969 р.), [200] пов’язана поява показника абсолютної оцінки, розрахунок якого здійснювався як відношення приросту національного доходу до капітальних вкладень для народного господарства і великих галузей, відношення приросту прибутку до капітальних вкладень для галузей, підгалузей; показника рентабельності як відношення річного прибутку до капітальних вкладень. Оцінка капітальних вкладень за даною методикою охоплювала оцінку впровадження нової техніки, розробку та обґрунтування організаційно-технічних засобів із розвитку виробництва.

6. “Методика визначення економічної ефективності використання в народному господарстві нової техніки, винаходів та раціоналізаторських пропозицій” (1977 р.) [137] не мала глобальної оптимізуючої сили, базувалася на нераціональній структурі цін, що склалася за умов планової збитковості в окремих галузях виробництва, з розбіжністю щодо прибутковості по галузям та з позбавленою економічних обґрунтувань системою податків з обороту.

7. Після проведеної реформи цін на промислові товари, Держпланом СРСР було затверджено нову методику „Типова методика визначення економічної ефективності капітальних вкладень” (1981 р.). Відношення приросту національного доходу до капітальних вкладень для народного господарства та галузей, відношення приросту прибутку до капітальних вкладень для галузей та підгалузей визначалось як показник абсолютної оцінки. Нове трактування мав показник рентабельності – це відношення річного прибутку до капітальних витрат „по окремих підприємствах, будівництвах і об’єктах, окремих заходах, техніко-економічних проблемах” [138, с. 15-75]. Ця методика рекомендує застосовувати інвестиційний аналіз, проте вона містить наступні недоліки. По-перше, як показник результату віддачі від вкладених ресурсів використовується лише прибуток, що суперечить сучасній економічній теорії, де прибуток розглядається як складова економічних витрат виробництва. По-друге, не враховано фактор поетапності здійснення інвестиційного процесу (стадії) та те, що результати і витрати можуть бути нерівномірними за роками. По-третє, термін окупності інвестиційного проекту невірно визначається лише поверненням ресурсів за рахунок прибутку, оскільки за рахунок прибутку відшкодовуються лише відсоткові платежі. По-четверте, це не єдиний критерій оцінки ефективності інвестицій. По-п’яте, розрахунок базується на результативній частині господарювання - масі прибутку, хоча при цьому зовсім не враховується структура витрат на виробництво. показника абсолютної ефективності передбачає використання як результат зростання прибутку зниження собівартості. Отже, мова йде про порівняння варіантів. Методикою визначення ефективності суспільного капіталу вважають “Методичні рекомендації по визначенню економічної ефективності заходів, направлених на прискорення науково-технічного

прогресу (1988 р.), позитивною роллю якої визнано введення в практику дисконтованих грошових потоків [139]. Методика базується на правилі, що із двох взаємовигідних варіантів технологій ефективнішим буде більш капіталомісткий у разі забезпечення ним відношення величини зниження поточних витрат (собівартості) до додаткових капітальних вкладень за цим варіантом буде перевищувати відповідну норму прибутку [155, с.273]. Зазначені рекомендації не наблизились до міжнародної методики, і як висновок - їх застосування неможливе і недостатнє на практиці приватними інвесторами та у державному секторі.

Необхідність обґрунтування нового підходу щодо визначення ефективності інвестицій пов'язана із зміною стратегічної політики держави, яка забезпечує досягнення цілей сталого розвитку регіональних господарських систем.

На сучасному етапі ринкових перетворень потрібні нові методичні підходи до визначення ефективності інвестицій у розвиток регіональних господарських систем, який дозволив би врахувати:

- інвестиційні стратегії з урахуванням просторових пріоритетів та життєвого циклу інвестиційного проекту;
- особливості менеджменту реалізації інвестиційної стратегії;
- рівень використання сучасних інтеграційних можливостей;
- вплив інвестиційних вкладень на сталий розвиток регіону та формування кластерних утворень;
- напрями мінімізації якомога більшого числа чинників ризику на всіх стадіях життєвого циклу інвестиційного проекту.

Внаслідок того, що розробка та реалізація реального інвестиційного проекту охоплює тривалий період, його прийнято називати життєвим циклом проекту, що охоплює три фази: передінвестиційне дослідження, інвестиційна фаза, експлуатаційна фаза.

Базуючись на наявних розробках можна виокремити п'ять стадій життєвого циклу інвестиційного проекту за баченням авторів [155, с.269-270; 47, с.299-300].

– Перша. Стадія (цикл) передпроектних досліджень, де враховуються обсяги власних, залучених, позикових коштів, очікуються ризику, віртуальність прибутку.

– Друга. Стадія (цикл) початку реалізації проекту, яка пов'язана з потребами в реальних коштах, венчурному капіталі, реінвестуванні прибутку, у поєднанні з появою реальних ризиків, конкуренцією.

– Третя. Стадія (цикл) зростання, яка характеризується: високими темпами зростання прибутку, значними витратами на маркетинг, потребою в додаткових інвестиціях. Але із зростанням конкуренції обсяги реалізованої продукції часто не кореспондують з витратами виробництва.

– Четверта. Стадія стабільного функціонування підприємства. Основні характеристики – стабільні прибутки, гарантованість отримання

позик, високі дивіденди, диверсифікація інвестиційного портфеля, потребі у формуванні конкурентних переваг у ринковому середовищі.

– П'ята. Стадія затухання. На ній продукція підприємства не користується високим попитом, дуже висока гострота конкуренції. Банки не зацікавлені в співпраці, зниження курсу, зменшення дивідендів, зниження прибутку. Очікуваний результат – при реалізації стратегії відродження та здійсненні додаткових інвестицій не загрожує банкрутство підприємству.

На регіональному рівні оцінка ефективності інвестиційної діяльності включає суспільно-соціально, комерційну, бюджетну оцінку. Розрахунок ефективності інвестицій в регіональних соціально-економічних системах є складним процесом і має певні етапи та послідовність (рис. 1.10) [30, с.277].

В цілому, за своїм визначенням, ефективність інвестиційного проекту “це категорія, яка відображає відповідність проекту цілям, завданням та інтересам його учасників”, характеризується показниками [47, с. 367]:

- збільшенням обсягу виробництва валового регіонального продукту;
- зниженням рівня безробіття та створення додаткових робочих місць за рахунок зростання виробництва, товарів і послуг на діючих і новостворених підприємствах;
- збільшенням надходжень у державний та місцеві бюджети у вигляді податків і зборів;

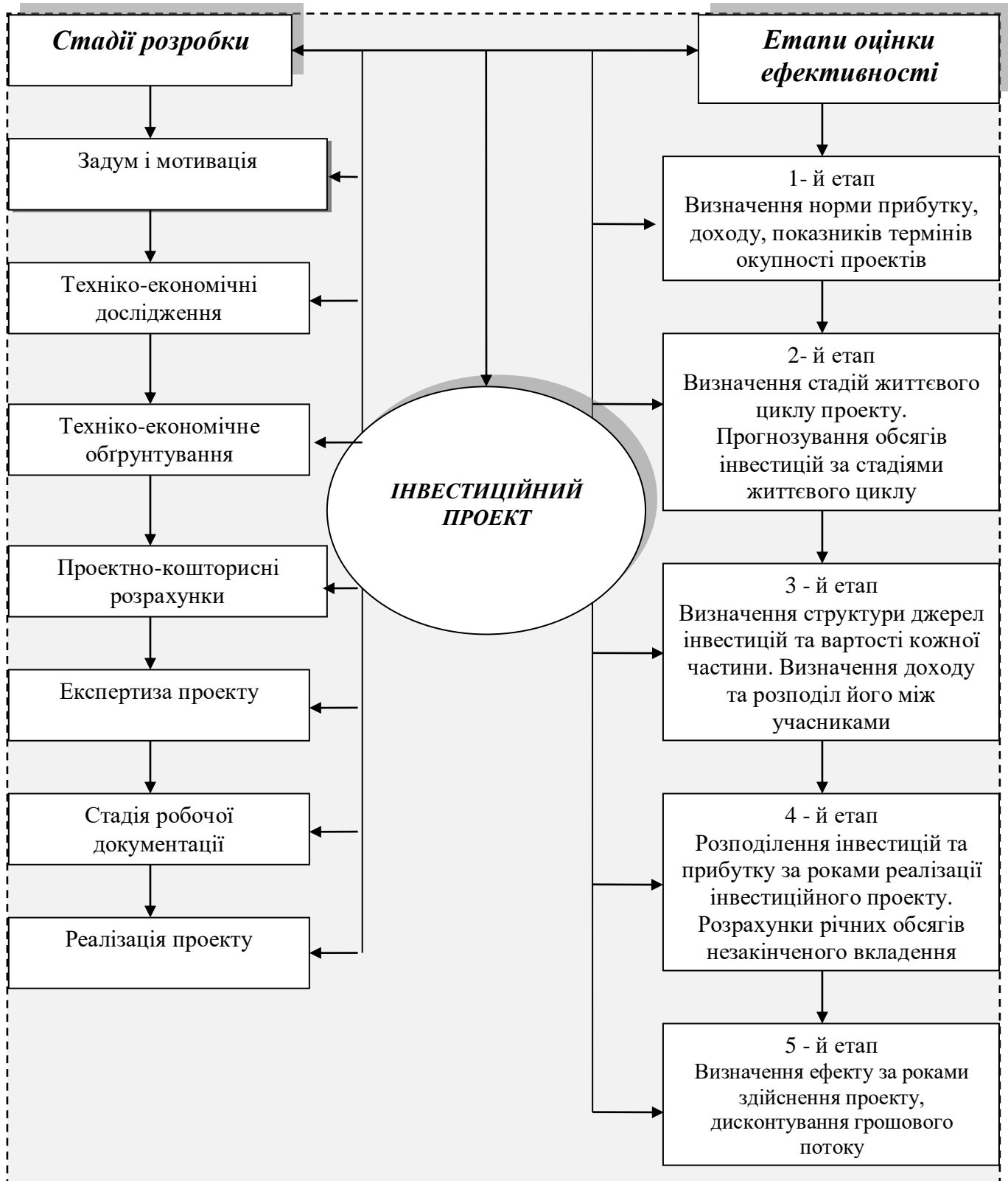

Рис. 1.10. Стадії розробки і проведення розрахунків економічної ефективності інвестиційних проектів

- покращення соціальної комфортності для проживання населення регіону через оцінку рівня якості життя;

- зміцнення економічної безпеки функціонування галузей регіональної економічної системи.

Комерційна ефективність є фінансовим обґрунтуванням проекту і для її оцінки використовуються численні показники, які доцільно поділити на показники, при розрахунку яких не враховується фактор часу, та дисконтовані показники, які враховують часові змінні.

В процесі оцінки комерційної ефективності проектів, що реалізуються в регіональних соціально-економічних системах, пропонується враховувати, що реалізація інвестиційного проекту характеризується обмеженням значення показників внутрішньої норми рентабельності, терміну окупності проекту та визначенням необхідного обсягу додаткових фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного проекту.

Бюджетна ефективність відображає вплив кінцевих результатів реалізації проекту на наповнення бюджетів всіх рівнів від державного до місцевого.

Більшість науковців [47, с.369; 49, с.37; 155, с.271] займають спільну позицію щодо напрямків оцінки ефективності інвестиційних проектів, виділяючи: суспільну, соціально-економічну, комерційну, бюджетну та ефективність з погляду потенційних учасників інвестиційного процесу.

На нашу думку в розробці методичних підходів до оцінки ефективності інвестицій важливим є обґрунтування системи її показників. Перш ніж вказати на концептуальні положення, що формують основу побудови системи моделей оцінки інвестиційних проектів, слід вказати на широкий спектр методів, які для цього використовуються [21, 22, 43, 49, 55, 110, 128, 155]. Ця сукупність включає методи прямого розрахунку, економічного аналізу (порівняння, балансовий, елімінування, графічний); статистичні методи (розрахунок абсолютних, відносних та середніх величин, групування показників); кореляційно-регресійний аналізу; метод дисконтування.

Методика оцінки ефективності інвестування, як спосіб реалізації методологічних принципів має базуватись на загальновідомих методах, що представлені в Додатках (Додаток Б).

На сучасному етапі економічних трансформацій, вирішальне значення має не тільки результативність (ефективність) інвестування але й вибір оптимальної моделі регіонального розвитку. Тривалий період часу під поняттям «модель» розуміли допоміжний матеріальний об'єкт спеціального типу. У науковій літературі існує чимало визначень моделі: "...зразок, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта, використовується для одержання нових знань про об'єкт [42, с.683]; матеріальний чи уречевлений об'єкт, який в процесі дослідження заміщає об'єкт-оригінал таким чином, що його безпосереднє дослідження дає нові знання про об'єкт-оригінал" [58, с.17]; "уявлення об'єкта, системи чи поняття, (ідеї) в певній формі, що відрізняється від форми їхнього реального існування" [220, с.15]; "зображення істотних сторін реальної системи, яке в зручній формі віддзеркалює інформацію про систему" [59, с.9]; "штучна система, що

відображає основні властивості досліджуваного об'єкта-оригіналу" [181, с.29];

В сучасній науковій термінології моделлю визнається якийсь об'єкт - замітник, який за певних обставин може заміщати об'єкт-оригінал, відтворюючи характеристики оригіналу з притаманними йому зручностями [181]. Відповідно, моделювання – це процес відслідковування поведінки об'єктів чи тенденцій процесів (ретроспективних, сучасних, перспективних) шляхом фіксації одних та зміни інших параметрів, що входять в склад моделі [131, с. 174]. З урахуванням особливостей моделювання, автори вважають найбільш адаптивними до сучасних умов є риси, які викладені Орловською ЮВ., яка включають: комплексний характер, котрий потребує як структури, так і функціонування об'єкта; гнучкість за рахунок можливості змін у структурі; відкритість до зовнішніх факторів; можливість застосування додаткових, "вбудованих" моделей інвестиційного фактора розвитку; дискретний характер імітацій [151, с. 199].

В транзитивній економіці знайшли також своє відображення економіко-математичні моделі. Найбільш повна класифікація таких моделей запропонована Алдохіним І.П. [19]. Це зокрема, моделі математичного програмування (лінійного; нелінійного; випуклого; квадратного; друговипуклого; не випуклого; динамічного; блочного); балансові методи аналізу; методи, основані на теорії ймовірності і математичній статистиці.

Багатоаспектність регіональної проблематики спонукає науковців до розгляду економічних моделей з різних позицій, що в подальшому дозволяє будувати регіональну типологію, здійснювати регіональний ситуаційний аналіз, приймати інвестиційні рішення, розробляти стратегії регіонального розвитку (рис. 1.11).

Доцільність використання економічних моделей для регіональних господарських систем з урахуванням різних класифікаційних ознак знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних науковців, проте сучасна наука ще не виробила чіткого трактування дефініції «інвестиційно-орієнтована модель регіонального розвитку», що спричинено наявністю об'єктивних та суб'єктивних чинників (рис. 1.12).

Діючі нині моделі інвестиційного розвитку включають:

- модель мультиплікатора – котра відображає взаємозв'язок між приростом інвестицій та збільшенням доходу і показує, як приріст інвестицій впливає на приріст виробництва та доходу (тобто, взаємозалежність інвестицій від заощаджень та споживання);
- монетарна теорія Фрідмана – відображає роль грошово-кредитної політики в інвестиційній діяльності. Вона базується на стабільності та кредитоспроможності ринкового господарства; регульовальному впливу грошово-кредитних інструментів на забезпечення економічної стабільності в довгостроковій перспективі; вивчення мотиваційного поведінкового стану суспільства тощо.

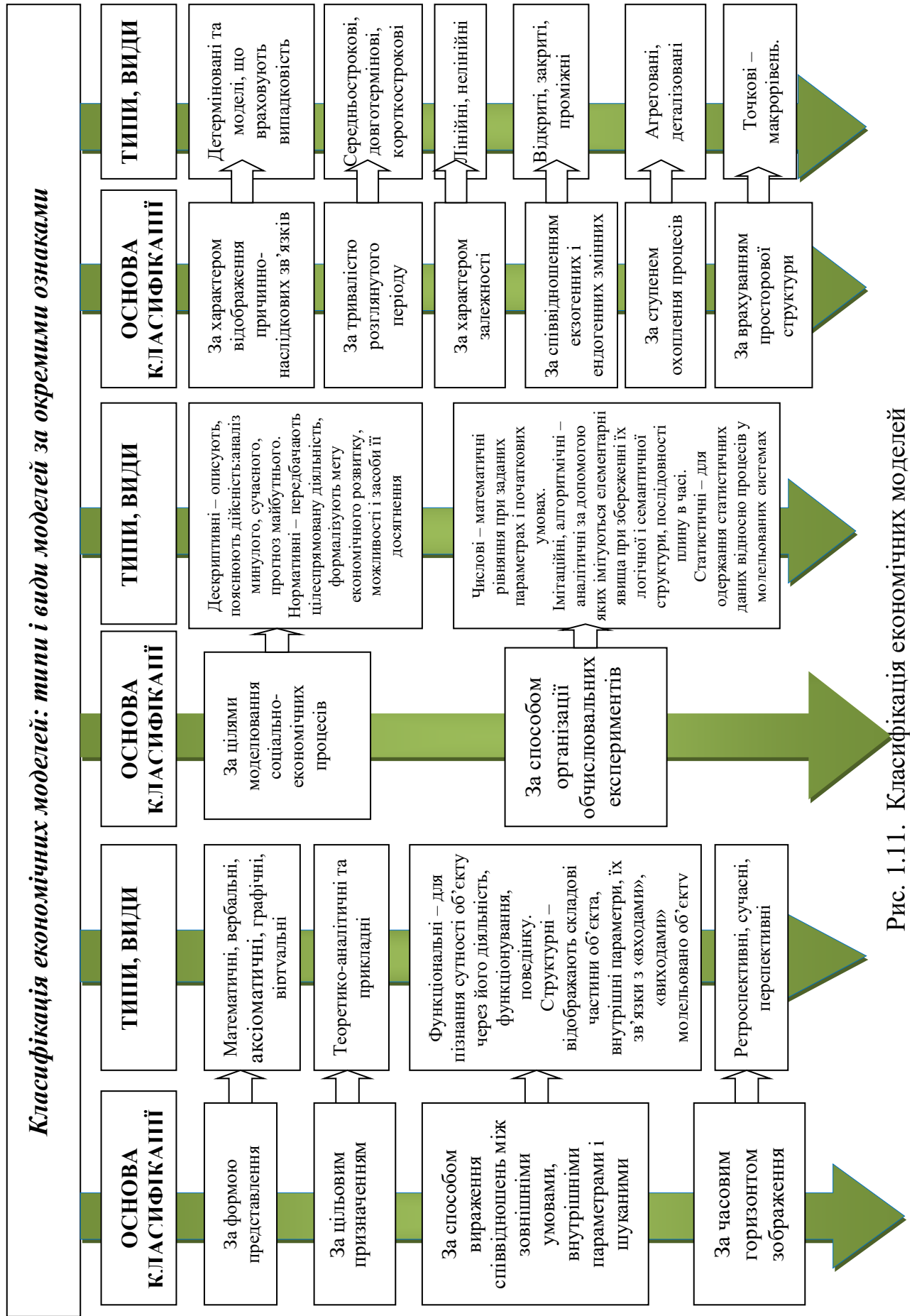

Рис. 1.11. Класифікація економічних моделей

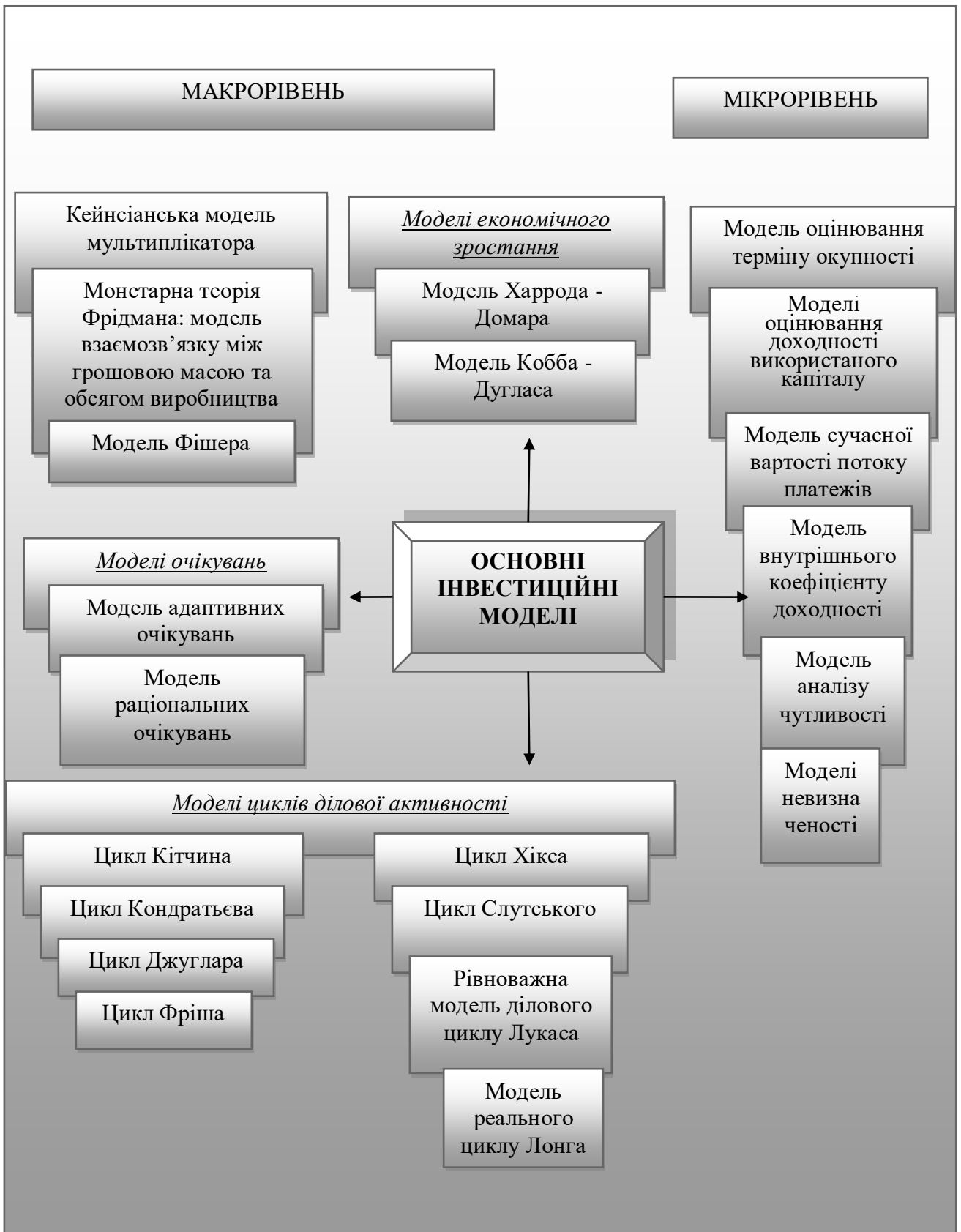

Рис. 1.12. Основні інвестиційні моделі

- модель Фішера, котра відображає взаємозв'язок, взаємообмін платіжних засобів і товарно-грошових операцій (обсяг виробництва, швидкість обігу грошей). При цьому враховується, що збільшення грошової маси спричиняє падіння попиту на гроші та зниження відсоткової ставки; відповідно, зростання цін підвищує попит на гроші і рівень ставки;
- модель Хоррода-Домара, яка відображає залежність обсягів інвестицій від розміру доходу.

$$G = S/C, \quad (3)$$

$$S = G/C \quad (4)$$

де G - темп економічного зростання;

C - відношення капіталу до випуску продукції (коефіцієнт капіталоємності);

S - частка заощаджень у національному доході.

- модель Кобба – Дугласа. Ця концепція відображає залежність обсягів виробництва від взаємодії двох факторів: праці та капіталу.

$$Y = F(L, K) \quad (5)$$

де Y - обсяг виробленого продукту (національного доходу);

L - сукупні затрати праці

K - вкладення капіталу/

- модель адаптивних очікувань. Вона базується на мотиваційній поведінці суб'єктів підприємницької діяльності з врахуванням накопиченого досвіду, тенденцій, підтверджень або помилок минулих прогнозів;

- модель раціональних очікувань, яка базується на стратегічних прогнозах і оцінках майбутніх подій суб'єктами підприємницької діяльності виходячи з дійсного функціонування існуючої економічної моделі впливу цінового фактора, рівня відсоткової ставки, урядових рішень на показники макроекономіки;

- до моделей циклів ділової активності віднесено такі: цикл Кітчина, цикл Кондратьєва, цикл Джуглара, цикл Фріша, цикл Хікса, цикл Слутського, рівноважна модель ділового циклу Лукаса, модель реального циклу Лонга.

При побудові інвестиційно-орієнтованої моделі регіонального розвитку першочергова увага приділяється пріоритетним ідеям та стратегічним цілям, тому метою побудови інвестиційно-орієнтованої моделі регіонального розвитку є задіяння всіх наявних механізмів і інституцій використання інвестиційного потенціалу задля прискорення темпів соціально-економічного розвитку регіону.

Слід зазначити, що основними методологічними принципами регіонального моделювання мають бути пріоритетність, комплексність, результативність та адаптивність до сучасної парадигми регіонального розвитку. В науковій літературі опрацьовані принципи побудови інвестиційних моделей, які представлені групами загальних (методологічних, стратегічних) та конкретних принципів (ситуаційні, цільові) [131, с.198-206]. З огляду на вищевикладене ми вважаємо, що інвестиційно-орієнтована модель регіонального розвитку повинна будуватися на основі наступних складових:

- 1) детермінованість у часі зі стратегією розвитку, визначеність побудови та функціонування;
- 2) системний підхід у взаємозв'язку з простотою та керованістю;
- 3) націленість на комплексність та сталий розвиток регіону;
- 4) вимірювання взаємозв'язків між елементами моделі;
- 5) прогнозованість та коректність взаємодії всіх елементів та механізмів.

На думку авторів метою побудови інвестиційно-орієнтованої моделі регіонального розвитку, як фактора забезпечення результативного розвитку відповідно з соціально-економічною стратегією, є задіяння всіх наявних важелів, механізмів та інструментів використання інвестиційного потенціалу регіону задля забезпечення позитивних структурних зрушень в економіці, раціонального використання природних ресурсів, охорони довкілля, соціальної комфортності проживання населення на відповідній території.

Здійснивши огляд основних методик оцінки економічної ефективності інвестиційних проектів, нами сформульовані основоположні принципи, на яких базуються показники ефективності, а також запропоновані методи розрахунку інвестиційної активності регіональної господарської системи та використання інвестиційного потенціалу.

Отже, інвестиційну активність регіону можна визначити за формулою:

$$I_{ia} = \frac{SI}{VRP} \quad (6)$$

де I_{ia} – індекс інвестиційної активності регіону;
 SI – сукупні інвестиції в розрахунку на душу населення регіону, грн.
 VRP – валовий регіональний продукт в розрахунку на душу населення в регіональній господарській системі, грн.

Розрахунок ефективності використання інвестиційного потенціалу регіону (внутрішнього і сукупного) визначається за формулою:

$$I = \frac{IS_f}{SIPR} \quad (7)$$

де IS_f – інвестиції в основний капітал фактичні (внутрішні і з урахуванням прямих іноземних), грн.

$SIPR$ – сукупний (внутрішній) потенціал регіональної господарської системи, грн.

Оцінка ефективності інвестиційної діяльності на основі запропонованих розрахунків, дозволяє здійснити подальший крок до удосконалення існуючих методичних підходів за умов, коли наука не виробила єдиного підходу до трактування сутності «інвестиційно-орієнтованої моделі». Це спричинено наявністю різних підходів до визначення сутності, змістовного наповнення та багатоаспектності цього поняття.

На нашу думку під останньою слід розуміти систему організаційних, правових та економічних важелів, механізмів та інструментів, спрямованих на використання наявного потенціалу та перетворення інвестицій у каталізатор позитивних інноваційно-структурних зрушень та сталого розвитку регіональних господарських систем.

РОЗДІЛ II.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Правові засади державної інвестиційної політики

Інвестиційна політика в Україні здійснюється шляхом реалізації інвестиційної діяльності через нормативні акти, головними серед яких є Закони України «Про інвестиційну діяльність» (1991р.) [80], «Про режим іноземного інвестування» (1996р.) [82], забезпечення дотримання вимог законодавства, систематичного контролю за використанням державних інвестицій [236].

Зважаючи на те, що вплив держави на здійснення інвестиційного процесу зумовлює використання системи принципів, вагомим постає забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання, слід покласти в основу державного регулювання інвестиційної діяльності такі засади:

- послідовна децентралізація інвестиційного процесу;
- збільшення частки внутрішніх (власних) коштів суб'єктів господарювання у фінансові інвестиційні проекти;
- перенесення центру ваги з безповоротного бюджетного фінансування у виробничій сфері на кредитування;
- виділення бюджетних коштів переважно для реалізації державних пріоритетів, програм (проектів), спрямованих на здійснення структурної перебудови економіки;
- фінансування будівництва об'єктів за рахунок бюджетних коштів, як правило, на конкурсній основі;
- надання переваги раніше розпочатому будівництву, технічному переобладнанню та реконструкції діючих підприємств;
- державний контроль за цільовим використанням централізованих інвестицій;
- розширення змішаного фінансування інвестиційних проектів;
- удосконалення нормативної та правової бази з метою збільшення обсягів залучення інвестицій;
- запровадження системи страхування інвестицій.

Таким чином, головним завданням державної інвестиційної політики є визначення пріоритетних сфер та об'єктів інвестування, які мають відповідати як стратегічним національним інтересам держави, так і тим невідкладним завданням, які впливають із сучасного стану та структури економіки. Відповідно, визначальним завданням державної політики в інвестиційній діяльності є створення рівних умов для ведення бізнесу та інвестування економіки України суб'єктами господарювання різних форм

власності, здійснення процесу інвестування на прозорих та цивілізованих засадах, поліпшення структури інвестиційних джерел.

Основні форми державного регулювання інвестиційної діяльності представлені на рисунку 2.1., являють собою, по-перше, регулювання фінансових інвестицій, що припускає встановлення законодавчими органами можливостей випуску різних видів цінних паперів, порядку їх звернення, вимог до емітентів, форм і способів реалізації окремих фінансових інструментів на первинному та вторинному фондовому ринку, державного контролю за обігом цінних паперів і діяльністю фінансових посередників.

Регулювання умов вкладення засобів за межами держави здійснює Національний банк України. Відповідно до цього розроблені правила надання ліцензій на здійснення резидентами інвестицій за кордоном:

- резиденти можуть інвестувати засоби за межі України шляхом участі в спільних підприємствах (СП), придбання частки в іноземних фірмах (компаніях), що діють, або за допомогою їх викупу повністю, відкриття власних підрозділів, філіалів і представництв; а також за рахунок придбання рухомого і нерухомого майна, інших майнових прав і інтелектуальної власності, цінних паперів за кордоном;

Форми державного регулювання інвестиційної діяльності

Регулювання фінансових інвестицій

Вплив держави:

прямий

- * емісія державних цінних паперів;
- * продаж пакетів, акцій приватизованим підприємствам;
- * захист інвесторів;
- * запобігання монополізації фондового

непрямий

- * податкова, процентна політика;
- * регулювання грошової маси та обсягів кредитів;
- * валютне регулювання;
- * регулювання експортно-імпортних

Регулювання умов інвестування за межами держави

- * участь резидентів в спільних підприємствах, придбання частки в іноземних фірмах (або викуп повністю); відкриття власних представництв; придбання майна, власності за кордоном;
- * здійснення інвестицій відбувається виключно за рахунок власних засобів;
- * застосування безготівкової форми для грошових інвестицій;
- * обов'язків продаж виручки в іноземній валюті

Регулювання сфер і об'єктів інвестування

- * вибір пріоритетних напрямів вкладання коштів

Експертиза інвестиційних проектів

- * проводиться за всіма програмами, які реалізуються за рахунок як бюджетних, так і позабюджетних коштів

Ефективна амортизаційна політика

- * загальнодержавні заходи, які сприяють забезпеченню необхідного оновлення основних фондів підприємств

Пільгове кредитування

- * надання позик на соціально-економічний розвиток регіональним господарським системам, галузям за нижчим банківським відсотком

Захист інвестицій

- * здійснення захисту інвестицій всіх інвесторів державними органами, незалежно від форм власності в рівній мірі

Рис. 2.1 Основні форми державного регулювання інвестиційної діяльності

- інвестиції за межі країни здійснюються резидентами виключно за рахунок власних засобів, зарезервованих на рахунках (використання для цього позикових засобів категорично заборонене);
- всі види грошових інвестицій за межі країни здійснюються в безготівковій формі через кореспондентські рахунки уповноважених банків;
- надходження на користь резидентів в іноземній валюті зараховуються на їх рахунки і підлягають обов'язковому частковому продажу державі у встановленому законом порядку.

Податкове регулювання інвестиційної діяльності забезпечує направлення коштів, які вкладаються, в пріоритетні сфери господарювання шляхом встановлення відповідних податкових ставок і пільг. Податкові ставки, як правило, обґрунтовуються і диференціюються залежно від їх значущості для розвитку економіки в цілому. Податкові пільги по інвестиціях можуть отримувати на певний термін підприємства, а також установи і проекти за участю іноземного капіталу.

Регулювання сфер і об'єктів інвестування визначає загальні вимоги до їх вибору, формує найбільш пріоритетні напрями вкладення коштів. Загально визнано, що пріоритетними сферами інвестування в економіці є підприємства: агропромислові; легкої промисловості; лісопромислові; машинобудування; медицини; металургійного комплексу; паливно-енергетичні; транспортної інфраструктури; зв'язку; хімічної та нафтової промисловості; соціальної сфери тощо.

Такий селективний підхід до залучення інвесторів може забезпечити найбільш високі темпи соціально-економічного розвитку країни.

Регулювання участі інвестора в приватизації здійснюється відповідно до чинного законодавства. Привабливим тут є надання права власності фізичним і юридичним особам, в т.ч. іноземним, на земельну ділянку, на якій розміщений об'єкт інвестування. Головною метою приватизації є породження ефективних власників, які здатні здійснити інвестиції та налагодити нормальний виробничий процес. Ефективними засобами грошової приватизації є проведення аукціонів, комерційних і некомерційних конкурсів з продажу майна, яке перебуває у державній власності. Якщо аукціони та комерційні конкурси є способами залучення до бюджету коштів, які згодом (через перерозподіл бюджету) можуть бути інвестовані у виробництво, то некомерційні конкурси проводяться з метою залучення інвестицій безпосередньо в підприємства, що продаються. За результатами некомерційного конкурсу покупець приватизованого підприємства (або пакета акцій) повинен не тільки сплатити його ціну, але й виконати умови конкурсу щодо інвестування виробництва. Цей механізм дає державі можливість впливати на напрямки та обсяги інвестицій і контролювати здійснення їх.

Експертиза інвестиційних проектів проводиться за всіма зовнішніми, державними і регіональними програмами, які реалізуються за рахунок бюджетних і позабюджетних коштів.

Інвестиції за рахунок інших джерел підлягають державній експертизі в питаннях дотримання екологічних і санітарно-гігієнічних вимог.

Особливо ретельній експертизі повинні підлягати проекти із залученням іноземних інвесторів, які претендують на додаткові податкові, митні та інші пільги.

Регулювання інвестиційної діяльності шляхом проведення ефективної амортизаційної політики припускає встановлення оптимальних норм зносу основного капіталу, перш за все, устаткування [52].

Найрезультативнішим напрямом амортизаційної політики є механізм прискореної амортизації. Запровадження його дає змогу підприємствам прогресивних галузей економіки вже в перші роки експлуатації машин та устаткування окупити більшу частину їхньої вартості, накопичити в амортизаційному фонді достатню кількість коштів для подальшого інвестування.

Пільгове кредитування – надання позик на соціально-економічний розвиток регіонам, галузям і окремим фірмам (компаніям) по понижених банківських відсотках. Пільги по кредитах, в першу чергу, отримують підприємства агропромислового комплексу.

Істотним фактором активізації інвестиційної активності є грошово-кредитна політика. Така політика впливає на інвестиційні умови, регулюючи грошовий обіг і роботу банківської системи, яка мультиплікативно створює грошові кошти. Національний банк залежно від стану економіки здійснює кредитну експансію чи кредитну рестрикцію. Кредитна експансія проводиться в період економічного спаду для стимулювання економічного розвитку. Політика кредитної рестрикції проводиться з метою отримання інвестиційної активності. Подорожчання кредитних ресурсів примушує інвесторів вкладати кошти в найбільш ефективні, прибуткові проекти. Для впливу на інвестиційну активність застосовується весь арсенал інструментів грошово-кредитної політики.

Єдиний правовий режим інвестиційної діяльності виключає застосування дискримінації по відношенню до інвесторів. Кожний з них вільний розпоряджатися вкладеними коштами на свій розсуд.

Законодавством передбачені умови і порядок вивозу вкладених цінностей і результатів інвестицій.

Націоналізація і реквізиція вкладених коштів припускає відшкодування інвесторові в повному обсязі всіх збитків, пов'язаних з припиненням інвестиційної діяльності, включаючи втрачену вигоду і моральні втрати.

Надання консультативної допомоги регіонам, галузям і окремим підприємствам (компаніям) в умовах ринку носить разовий або періодичний характер.

Вищезгадані форми управління інвестиціями визначають стратегічні напрями їх раціонального і ефективного використання в масштабі країни та допомагають визначити напрямки активізації інвестиційної діяльності в Україні:

- знизити рівень державного регулювання підприємницької діяльності та забезпечити стабільність національного законодавства;
- удосконалити нормативну базу з питань реалізації прав власності;
- забезпечити публічність та прозорість у прийнятті рішень органами влади та місцевого самоврядування і в результаті подолати бюрократизм та прояви корупції;
- запровадити ефективні методи корпоративного управління;
- сприяти розвиненості ринків капіталу, в першу чергу банківського сектору, фондового та страхового ринків;
- знизити податкове навантаження;
- забезпечити стабільність політичного середовища.

2.2. Система органів державного управління інвестиційною діяльністю в Україні

Єдину державну політику у сфері інвестиційної діяльності визначає Верховна Рада України, яка [234]: створює законодавчу базу для сфери інвестиційної діяльності; затверджує пріоритетні напрями інвестиційної діяльності як окрему загальнодержавну програму або у складі Програми діяльності Кабінету Міністрів України, загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального розвитку, охорони довкілля; в межах Державного бюджету України визначає обсяг асигнувань для фінансової підтримки інвестиційної діяльності.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні та районні ради відповідно до їх компетенції затверджують регіональні інвестиційні програми, що кредитуються з бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів для фінансової підтримки регіональних інвестиційних програм.

Реалізацію державної політики у сфері інвестиційної діяльності забезпечує Кабінет Міністрів України, який [239]:

- забезпечує проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;
- забезпечує розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розробляє, затверджує і виконує інші державні цільові програми;
- забезпечує розвиток і державну підтримку науково-технічного та інноваційного потенціалу держави;

- забезпечує рівні умови для розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;
- забезпечує проведення державної економічної політики, здійснює прогнозування та державне регулювання національної економіки;
- забезпечує розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного та соціального розвитку;
- визначає доцільність розроблення державних цільових програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та забезпечує їх виконання;
- здійснює відповідно до закону управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами, делегує в установленому законом порядку окремі повноваження щодо управління зазначеними об'єктами міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям та відповідним суб'єктам господарювання; забезпечує розроблення і виконання державних програм приватизації; подає Верховній раді України пропозиції стосовно визначення переліку об'єктів права державної власності, що підлягають приватизації;
- сприяє розвитку підприємництва на засадах рівності перед законом усіх форм власності та соціальної спрямованості національної економіки, розвитку конкуренції та ринкової інфраструктури;
- забезпечує розроблення і виконання програм структурної перебудови галузей національної економіки та інноваційного розвитку, здійснює заходи, пов'язані з реструктуризацією та санацією підприємств і організацій, забезпечує проведення державної промислової політики, визначає пріоритетні галузі промисловості, які потребують прискореного розвитку;
- забезпечує захист та підтримку національного товаровиробника;
- забезпечує захист прав споживачів та підвищення якості їх життя;
- визначає обсяги продукції (робіт, послуг) для державних потреб, порядок формування та розміщення державного замовлення на її виробництво, вирішує відповідно до законодавства інші питання щодо задоволення державних потреб у продукції (роботах, послугах); утворює згідно із законом державні резервні фонди фінансових і матеріально-технічних ресурсів та приймає рішення про їх використання;
- забезпечує проведення державної аграрної політики та продовольчу безпеку держави;
- забезпечує проведення державної фінансової та податкової політики, сприяє стабільності грошової одиниці України;
- розробляє проекти законів про Державний бюджет України та про внесення змін до Державного бюджету України, забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання;

- забезпечує проведення зовнішньоекономічної політики України, здійснює в межах, визначених законом, регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- організовує та забезпечує здійснення митної справи;
- бере участь у складанні платіжного балансу та організовує роботу із складання зовнішньоторговельного балансу України, забезпечує раціональне використання державних валютних коштів;
- виступає гарантом щодо позик, які у визначених законом про Державний бюджет України межах надаються іноземними державами, банками, міжнародними фінансовими організаціями, а в інших випадках – відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною радою України;
- забезпечує проведення науково-технічної політики, розвиток і зміцнення науково-технічного потенціалу України, розроблення і виконання загальнодержавних науково-технічних програм;
- вживає заходів щодо вдосконалення державного регулювання у науково-технічній сфері, стимулювання інноваційної діяльності підприємств, установ та організацій;
- визначає порядок формування та використання фондів для науково-технічної діяльності.

Усі перелічені функції тісно пов'язані між собою і, зокрема, з процесами державного управління інвестиційною діяльністю. Таким чином, Кабінет Міністрів України на підставі чинного законодавства здійснює виконавчо-розпорядчі функції з управління усіма галузями економіки. У межах своєї компетенції Кабінет Міністрів України видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими для виконання.

Кабінет Міністрів України, виходячи із свого правового статусу, повинен розробляти загальні основи, принципи, напрями державної інвестиційної політики, спрямовувати та координувати роботу міністерств, інших підпорядкованих йому центральних та місцевих органів державної виконавчої влади в сфері державного управління інвестиційною діяльністю.

Центральні органи виконавчої влади здійснюють підготовку пропозицій щодо реалізації інвестиційної політики у відповідній галузі економіки, створюють організаційно-економічні механізми підтримки її реалізації.

Специфікою державного управління інвестиційною діяльністю в Україні є те, що функції управління цією діяльністю розподілені між декількома центральними органами виконавчої влади як міжгалузевої, так і галузевої компетенції.

Органами міжгалузевої компетенції, до завдань яких в тій чи іншій мірі входить управління інвестиційною діяльністю, є Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Фонд державного майна, Державна митна служба України, Державна податкова адміністрація України.

В 2006 році Кабінетом Міністрів України утворено Міністерство регіонального розвитку та будівництва України на яке покладені важливі функції з управління інвестиційною діяльністю.

Основними завданнями Мінрегіонбуду є:

- участь у формуванні та забезпечення реалізації державної регіональної політики і політики у сфері будівництва, архітектури та містобудування, підготовка і внесення пропозицій щодо підвищення ефективності сприяння узгодженню діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у цій сфері, залучення громадськості до участі у підготовці та обговоренні проектів відповідних рішень органів державної влади;
- сприяння ефективному використанню економічного, наукового і трудового потенціалу, природних та інших ресурсів, а також особливостей регіонів, досягненню на цій основі підвищення рівня життя людей, оптимальної спеціалізації регіонів у виробництві товарів та наданні послуг;
- підготовка і внесення пропозицій щодо деконцентрації та децентралізації повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади, оптимізації структури місцевих органів виконавчої влади, удосконалення механізму регулювання відносин «центр – регіони», адміністративно-територіального устрою України, правових, економічних, організаційних та інших засад розвитку державного управління і місцевого самоврядування, поліпшення роботи з надання місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування адміністративних послуг населенню;
- участь у розробленні та впровадженні правового, економічного та організаційного механізму вирівнювання і стимулювання сталого розвитку регіонів, їх співробітництва, здійсненні відповідно до законодавства заходів щодо подолання депресивності окремих територій, забезпечення функціонування спеціальних (вільних) економічних зон та територій пріоритетного розвитку;
- забезпечення технічного регулювання у сфері будівництва, містобудування, промисловості будівельних матеріалів, збереження історичних ареалів, традиційного характеру середовища населених пунктів, пам'яток архітектури і містобудування;

Мінрегіонбуд відповідно до покладених на нього завдань:

- вносить пропозиції щодо формування державної регіональної політики і політики у сфері будівництва, архітектури, містобудування та удосконалення адміністративно-територіального устрою;
- аналізує тенденції економічного, соціального, культурного розвитку регіонів, бере участь у проведенні моніторингу та оцінки їх соціально-економічного стану;
- бере участь у розробленні коротко- і середньострокових планів та цільових програм регіонального розвитку, опрацьовує комплекс заходів, спрямованих на підвищення потенціалу регіонів, розвиток їх інфраструктури,

вносить пропозиції щодо визначення механізму державної підтримки розвитку регіонів, раціонального розподілу коштів місцевих бюджетів, оцінки діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

- розробляє та вносить в установленому порядку проекти нормативно-правових актів з питань регіонального розвитку, місцевого самоврядування, будівництва, архітектури, містобудування, промисловості будівельних матеріалів, бере участь у розробленні проектів нормативно-правових актів з питань сейсмічного районування, впорядкування промислової забудови та захисту навколишнього природного середовища стосовно сфери, що належить до його відання;

- бере участь в межах своїх повноважень у вивченні проблем формування та виконання місцевих бюджетів, взаємодіє з цих питань з органами місцевого самоврядування;

- вивчає за участю інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади стан використання коштів, виділених відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку, цільових програм регіонального розвитку; бере участь у підготовці пропозицій щодо фінансового забезпечення розвитку територій;

- вносить пропозиції до Закону про Державний бюджет України, підготовлені на підставі результатів узагальнення проблемних питань забезпечення фінансовими ресурсами регіонального розвитку;

- сприяє підвищенню ефективності механізму державної підтримки територій, зокрема шляхом надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам для стимулювання розвитку регіонів;

- готує пропозиції щодо проведення адміністративної реформи в частині удосконалення системи державного управління в регіонах, оптимізації структури місцевих органів виконавчої влади;

- забезпечує координацію діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади з розроблення та виконання планів заходів щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку;

- проводить у межах своїх повноважень моніторинг та оцінку стану реалізації місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування державної регіональної політики і політики у сфері будівництва, архітектури та містобудування;

- бере участь у вивченні та поширенні зарубіжного досвіду, аналізує пропозиції громадян, наукових, інших установ і організацій з питань регіонального розвитку, будівництва, архітектури, містобудування, промисловості будівельних матеріалів, періодично проводить відповідні соціологічні дослідження;

- сприяє відповідно до законодавства розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва, забезпеченню виконання міжнародних договорів України, адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу з питань, що належать до його компетенції.

- бере участь у:

а) розробленні проектів Державного бюджету України на відповідний рік, Програми діяльності Кабінету Міністрів України, Державної програми економічного та соціального розвитку України, забезпеченні їх виконання;

б) формуванні та реалізації Державної стратегії регіонального розвитку, підготовці пропозицій щодо підвищення ефективності механізму стимулювання сталого розвитку регіонів;

в) розробленні проектів угод щодо регіонального розвитку, які укладаються між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами;

г) підготовці пропозицій щодо створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон, запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку; сприяє створенню сприятливих умов для підприємництва;

д) розробленні соціальних стандартів і нормативів;

є) розробленні стратегії і механізму реалізації державної інвестиційної політики з метою вирівнювання і стимулювання сталого розвитку регіонів;

ж) роботі, пов'язаній з включенням об'єктів архітектури та містобудування, садово-паркового і монументального мистецтва, інших об'єктів до Державного реєстру нерухомих пам'яток України;

з) підготовці доповіді про виконання угод щодо регіонального розвитку та програм подолання депресивності окремих територій, використання коштів, виділених з цією метою з державного бюджету;

- сприяє удосконаленню дозвільної системи, державних стандартів щодо якості адміністративних послуг з питань, що належать до його компетенції, запровадженню практики їх надання за принципом «єдиного вікна»;

- розробляє і затверджує в межах своїх повноважень державні стандарти, норми і правила;

- вживає заходів до реалізації Генеральної схеми планування території України, підвищення архітектурно-планувального та інженерно-технічного рівня забудови;

- розробляє і затверджує типові регіональні правила забудови, погоджує регіональні правила забудови Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя, проводить експертизу схем планування територій (крім схем планування територій районів), генеральних планів м. Києва та Севастополя, обласних центрів;

- визначає методологію проектування об'єктів житлово-цивільного призначення та промислових об'єктів, інженерних споруд, систем інженерного обладнання будівель і споруд, а також реконструкції та пристосування об'єктів для інших цілей;

- установлює порядок розроблення і затвердження містобудівної документації, проектів будівництва об'єктів містобудування і порядок організації та проведення їх експериментального будівництва;

- забезпечує у межах своїх повноважень нормативне, науково-технічне та експертне супроводження будівельних робіт на об'єкті «Укриття» та інших об'єктах Чорнобильської АЕС;

- здійснює нормативно-методичне забезпечення проектування, будівництва та експлуатації об'єктів у складних інженерно-геологічних умовах, розроблення та вдосконалення методів і засобів інженерного захисту територій, будівель та споруд від впливу небезпечних процесів техногенного і природного характеру;

- здійснює архітектурно-будівельний контроль, державний контроль за плануванням, забудовою та використанням територій;

- установлює порядок підтвердження придатності нових будівельних виробів для застосування в будівництві, організовує його виконання та видачу відповідних технічних свідоцтв;

- забезпечує проведення комплексної державної експертизи інвестиційних програм, проектів будівництва та експертизи містобудівної документації;

- здійснює контроль за діяльністю державних будівельних корпорацій, які належать до сфери його управління, дотриманням учасниками інвестиційної діяльності у будівництві вимог нормативних документів з обчислення вартості будівництва об'єктів, що споруджуються із залученням коштів державного та місцевих бюджетів, а також коштів державних підприємств, установ і організацій;

- готує за дорученням Кабінету Міністрів України експертні висновки стосовно технічних рішень та вартісних показників, що підтверджують необхідність проведення робіт за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету;

- здійснює нормативно-правове забезпечення ведення містобудівних кадастрів населених пунктів, бере участь у нормативному та методичному забезпеченні проведення технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна.

Особливими повноваженнями в сфері державного управління інвестиційною діяльністю наділено Державне агентство України з інвестицій та інновацій, яке утворено Указом Президента України від 30.12.2005 № 1873/2005 [239].

Згідно з зазначеним Указом Державне агентство України з інвестицій та інновацій є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, робота якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Держінвестицій України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності. Основними завданнями Держінвестицій України є:

- участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної інвестиційної та інноваційної політики;

- координація роботи центральних органів виконавчої влади у сфері інвестиційної та інноваційної діяльності.

Держінвестицій України відповідно до покладених на нього завдань:

- подає в установленому порядку пропозиції щодо формування державної інвестиційної та інноваційної політики;
- готує і подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, державних інноваційних програм та необхідних обсягів бюджетних коштів для їх кредитування;
- бере участь у розробленні проектів Державної програми економічного і соціального розвитку України, Державного бюджету України та Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- вживає заходів щодо залучення інвестицій в економіку України;
- подає на розгляд Національної ради України з інвестицій та інновацій (далі – Національна рада) аналітичні матеріали та пропозиції з питань, віднесених до його компетенції;
- організовує відповідно до законодавства проведення експертиз інвестиційних та інноваційних програм і проектів, подає відповідні пропозиції для розгляду Національною радою;
- здійснює в межах своєї компетенції супроводження та фінансування інвестиційних та інноваційних програм і проектів, координацію роботи, пов'язаної із залученням в установленому порядку інвестицій, кредитів для реалізації програм і проектів, визначених Національною радою;
- у межах своєї компетенції бере участь у підготовці міжнародних договорів України, готує пропозиції щодо їх укладення, детонації, укладає міжнародні договори України та забезпечує їх виконання;
- формує інформаційні бази даних про інвестиційні та інноваційні програми і проекти;
- готує відповідно до законодавства пропозиції щодо запровадження спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності;
- здійснює державну реєстрацію інноваційних проектів і веде Державний реєстр інноваційних проектів;
- здійснює в межах своєї компетенції контроль за організацію виконання державних інвестиційних та інноваційних програм;
- готує і подає Кабінету міністрів України пропозиції щодо утворення спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки інноваційних програм і проектів, розробляє статuti (положення) про ці установи;
- затверджує порядок формування і використання коштів підпорядкованих йому спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ і здійснює контроль за їх діяльністю;
- бере участь в організації навчання, підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців у сфері інвестиційної та інноваційної діяльності,

готує пропозиції щодо вдосконалення системи підготовки та перепідготовки фахівців у цій сфері.

Завданням органів виконавчої влади галузевої компетенції є керівництво окремими галузями економіки. Але, оскільки державне управління інвестиційною діяльністю, за своєю специфікою об'єкта управління відноситься до компетенції ряду функціональних (міжгалузевих) органів виконавчої влади, то вони займаються координацією інвестиційної діяльності в конкретних галузях економіки України. Наприклад, здійснення інвестиційної політики в галузі сільського господарства покладено на Міністерство агропромислової політики, в промисловості – на Міністерство промислової політики тощо.

Обласна, Київська, Севастопольська міська державні адміністрації є органом державної виконавчої влади відповідно в області, містах Києві, Севастополі. Обласній, Київській та Севастопольській міській державній адміністрації підпорядковуються відповідно районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації.

Державна адміністрація для виконання покладених на неї завдань має такі повноваження [234]:

- 1) У сфері соціально-економічного розвитку, планування та обліку:
 - а) розробляє проекти програм соціально-економічного розвитку відповідної території і подає їх на схвалення відповідній Раді, організовує їх виконання;
 - б) забезпечує ефективне використання природних, трудових і фінансових ресурсів;
 - в) забезпечує здійснення відповідно до законодавства контролю за станом фінансової дисципліни, обліку і звітності на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності;
 - г) забезпечує складання необхідних для управління соціально-економічним розвитком території балансів трудових ресурсів, місцевих будівельних матеріалів, палива тощо.
 - д) погоджує у межах своєї компетенції питання розміщення на території відповідно області, міст Києва, Севастополя нових підприємств та інших об'єктів незалежно від форм власності;
 - е) носить відповідно до законодавства пропозиції щодо створення спеціальних (вільних) економічних зон, змін статусу та території цих зон;
 - є) розглядає та погоджує подані підприємствами, установами, організаціями, розташованими відповідно на території області, міст Києва, Севастополя, проекти планів та заходів, які пов'язані з обслуговуванням населення або можуть призвести до зміни екологічного, демографічного стану та інших наслідків;
 - ж) розробляє пропозиції щодо обсягів продукції (робіт, послуг), що підлягають поставці для державних потреб, формує обсяги продукції (робіт, послуг), що поставляються для потреб відповідної території за рахунок коштів місцевого бюджету та інших джерел фінансування;

з) вносить пропозиції для розроблення проектів Державної програми соціального та економічного розвитку України та довгострокових прогнозів, а також до проектів індикативних планів розвитку відповідних галузей народного господарства;

2) У сфері бюджету і фінансів:

а) складає і подає на затвердження відповідно обласній, Київській, Севастопольській міській Раді проект місцевого бюджету та забезпечує його виконання, вносить зміни щодо доходів і видатків відповідного бюджету в межах, визначених законодавством з наступним інформуванням відповідної Ради;

б) подає у встановленому порядку до відповідних органів державної виконавчої влади фінансові показники і пропозиції щодо складання проекту Державного бюджету України, вносить пропозиції щодо проекту нормативів відрахувань від регулюючих доходів, розмірів дотацій, дані про зміни складу об'єктів, що підлягають бюджетному фінансуванню, та складає баланс фінансових ресурсів, дані якого можуть бути враховані при визначенні розмірів субвенцій;

в) отримує від усіх суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності інформацію, необхідну для складання і виконання бюджету;

г) здійснює фінансування підприємств, установ та організацій місцевого господарства, освіти, культури, науки, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, молодіжної політики, соціального забезпечення і соціального захисту населення, що перебувають у підпорядкуванні державної адміністрації, а також заходів, пов'язаних з розвитком житлово-комунального господарства, благоустрою та шляхового будівництва, виробництвом товарів народного споживання, охороною природного середовища та громадського порядку та інших заходів, передбачених законодавством тощо;

д) об'єднує за згодою підприємств, установ, організацій та населення їх кошти, бюджетні і позабюджетні кошти на будівництво, розширення, ремонт і утримання об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури;

е) здійснює в установленому порядку регулювання інвестиційної діяльності тощо;

і) встановлює відповідно до законодавства ціни та тарифи за виконання робіт та надання послуг, здійснює контроль за їх додержанням;

ї) здійснює контроль за додержанням підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності зобов'язань щодо платежів до державного, місцевого бюджетів та позабюджетних фондів;

3) У сфері управління майном, приватизації та підприємництва:

а) здійснює функції власника майна, яке передане у порядку, визначеному законодавством, у власність відповідно області, місту Києву, Севастополю, приймає рішення щодо створення, реорганізації та ліквідації підприємств, установ і організацій, що належать до сфери її управління, а

також здійснює делеговані Президентом України повноваження щодо управління майном, яке перебуває у загальнодержавній власності;

б) розробляє програми приватизації майна відповідно області, міст Києва, Севастополя, організовує та контролює їх виконання, вносить пропозиції для розробки програм приватизації майна, що належить до загальнодержавної власності;

в) сприяє створенню спільних підприємств, заснованих на базі об'єднання майна різних форм власності, у тому числі підприємств з іноземними інвестиціями;

г) сприяє розвитку малого бізнесу, надає допомогу підприємцям, які займаються розробкою та впровадженням інноваційних проектів, виробництвом товарів народного споживання, будівельних матеріалів, наданням побутових, комунальних та інших послуг населенню, підготовкою кадрів;

д) залучає на договірних засадах підприємства, установи, організації до участі в розвитку та створенні нових потужностей для випуску необхідної для населення області, міст Києва, Севастополя продукції (робіт, послуг);

е) реалізує державну політику в галузі сільського господарства, харчової і переробної промисловості, виробництва товарів народного споживання, соціальної сфери, координує діяльність відповідних органів щодо розвитку різних форм господарювання, перебудови виробничих відносин на селі, виконання програм продовольчого забезпечення населення тощо.

2.3. Інституційні засади регулювання інвестиційних процесів за умов інтегративності регіональної економіки

Інституційні фори впливу на інвестиційну діяльність здійснюються як прямо через державний сектор економіки, так і опосередковано – через державні інститути (Кабінет Міністрів, Національний банк, Фонд державного майна, Антимонопольний комітет, Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку, державні банки, позабюджетні державні фонди тощо).

Інституційна роль держави як суб'єкта інвестиційної діяльності виявляється насамперед при здійсненні функції державного регулювання цією діяльністю, а саме: через систему податків, проведення амортизаційної політики, надання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій на розвиток окремих регіонів, галузей, виробництв, проведення кредитної політики, встановлення державних норм та стандартів, здійснення антимонопольних заходів, регулювання сфер і об'єктів інвестування, регулювання фінансових інвестицій, здійснення інвестицій за межами держави.

Концептуальні засади інституційного впливу на інвестиційну діяльність у країнах з відкритою економікою розвивалися під впливом розвитку економічної теорії, яка базувалася на класичній (Адам Сміт, Давид Рікардо, Жан Сея, Джеймс Лодердейп, Томас Мальту, Джеймс Міль), неокласичній (Ірвінг Фішер, Джон Гобсон, Артур Пігу, Ральф Хоутрі) моделях ринкового регулювання національної економіки.

Майже всі представники неокласичного напрямку початку ХХ ст. визнавали, що в центр економічного розвитку треба покласти інвестиційні процеси, які саморегулюванню не піддаються, а потребують координаційного втручання з боку держави.

Надзвичайно вагомого світового значення державному регулюванню інвестиційних процесів і формування інвестиційного середовища за умов кризового розвитку надав Джон Кейнс (1883-1946), провідна ідея теорії якого полягає в необхідності створення державою макроекономічних умов для економічного зростання через формування дієвих механізмів залучення інвестицій у національну економіку.

Концепція Кейнса склалася після світової кризи 1929-1933 р.р. і відображала загальне розчарування в концепції, яка панувала раніше, про ефективну саморегуляцію ринкового господарства.

Появу цієї концепції слід датувати 1936 роком, коли було опубліковано книгу Кейнса «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» [109].

Виходячи з того, що визначальною складовою ефективного попиту є виробниче споживання, Кейнс пропонує інституційно впливати на інвестиційні процеси за допомогою грошово-кредитної та бюджетної політики.

Грошово-кредитна політика за Кейнсом має базуватися на:

- помірному нарощуванні інфляції методом грошових шоків, що забезпечує знецінення заощаджень та створює ілюзію збільшення доходу на інвестовані кошти, а з іншого боку, внаслідок інфляційного очікування, сприяє зростанню поточного споживання;

- плавному зниженні норми процента через штучне зниження і фіксацію норми процента на державні кредитні засоби.

Бюджетні методи за Кейнсом мають базуватись на:

- використанні стимулюючої системи оподаткування для підприємців котрі здійснюють інвестування;

- нарощуванні державних бюджетних інвестицій у пріоритетні галузі, які стимулюють розвиток споріднених виробництв;

- створенні системи держзамовлень і держзакупівель, що давало б можливість підприємцям прогнозувати наслідки своєї діяльності;

- здійснення державного субсидування корпорацій з метою стимулювання інвестицій;

- розвитку державної позичкової системи, яка уможлиблювала б вплив на ставку процента;

- розвитку та підтримці системи суспільних робіт.

Як важливий фактор, стимулювання інвестиційної діяльності, Кейнс розглядає споживчий попит, а тому завданням державної політики вважає виховання нових потреб, особливо для заможних верств населення. З цією метою він пропонує створити цілу індустрію, підпорядковану ідеології економічного відродження через засоби масової інформації, кіно, освітні заклади тощо.

Значну роль у макроекономічній моделі Кейнса відіграє механізм інвестиційного мультиплікатора, тобто відношення обсягів доходів до обсягів інвестицій.

За Кейнсом будь-який новий приріст інвестицій автоматично забезпечує приріст сукупних доходів, що в них частка заощаджень зростає переважаючими темпами стосовно частки, котра споживається, а отже забезпечується основа майбутніх інвестицій.

Головна проблема некейнсіанського періоду державного регулювання – це проблема ступеня втручання держави в дію ринкових механізмів, які формують економічне середовище інноваційно-інвестиційного процесу.

Механізм переходу заощаджень від їхніх власників до інвесторів у різних країнах неоднаковий. При цьому неоднакові і інституційні засади в інноваційно-інвестиційному процесі.

Це дає підстави для виділення п'яти типів цього процесу [1, 48].

За ринково-орієнтованого інвестиційного процесу фондовий ринок є центром ухвалення інвестиційних рішень. Він забезпечує швидке переміщення заощаджень у найефективніші сфери економіки. Цей тип інвестиційного процесу притаманний економіці, наприклад, США – із потужною мережею фінансових посередників та чітким розмежуванням функцій інвестиційних та комерційних банків. Комерційні банки не мають права володіти акціями промислових компаній. Проте вадою такого типу інвестиційного процесу є його нестабільність, спричинена проблемою асиметричної інформації.

У межах банківсько-орієнтованого інвестиційного процесу практично повністю усувається проблема асиметричної інформації. Універсальна банківська система, яка, наприклад, склалася в ФРН, припускає необмежену участь комерційних банків у статутному фонді акціонерних компаній, що дає змогу контролювати інвестиційну діяльність останніх. Недоліками цього типу інвестиційного процесу є монополія банків на ринку цінних паперів та обмежений доступ малого бізнесу до фінансових ресурсів.

Ознаками програмно-орієнтованого інвестиційного процесу, характерного для Франції, є висока частка державних інвестицій, широкі кредитні та податкові стимули, державні гарантії, скеровані на реалізацію державних інвестиційних планів. За цього типу інвестиційного процесу уряд не втручається в діяльність окремих фірм, але водночас сприяє припливу інвестицій у малоприбуткові галузі. Реалізація цього типу інвестиційного процесу вимагає суттєвих бюджетних видатків та нерідко

веде до фінансування об'єктів, вибраних урядом помилково.

Корпоративно-орієнтований інвестиційний процес склався у таких країнах, як Японія, Південна Корея, де комерційні банки є структурними одиницями великих корпорацій, що тісно співпрацюють з державою. Це дозволяє усувати проблему асиметричної інформації та забезпечувати гарантований результат у сфері інвестування завдяки державній фінансовій підтримці. Проте зміщення центру ухвалення інвестиційних рішень у напрямі великих фірм знижує інвестиційний потенціал дрібного бізнесу, виникає небезпека впливу промислового лобі на органи державної влади, що може вести до неефективного використання інвестиційних ресурсів.

Директивно-керований інвестиційний процес формується в командно-адміністративній економіці. За цього типу інвестиційного процесу держава є основним інвестором і володіє високою здатністю до швидкої мобілізації ресурсів для виконання інвестиційних планів. Проте тут інвестиційний процес може не досягати рівня ефективності, який забезпечує ринкова економіка. Це передовсім пов'язано з тим, що відсутній механізм відбору найефективніших інвестиційних проектів.

Динамічний розвиток світової економіки обумовлює зближення і переплетення різних типів інноваційно-інвестиційного процесу [62, 71].

Залежно від стану економіки використовуються різні концепції державного регулювання.

В розвинених країнах існує добре відпрацьована законодавча система захисту інтересів приватних інвесторів, що стимулює трансформацію інформації про окремі компанії у вартість їх акцій, і це призводить до того, що ціни на них змінюються вільно.

У країнах з перехідною економікою ситуація дещо інша. Саме проблема недостатнього ступеня законодавчого захисту приватних інвесторів може служити ще одним поясненням взаємопов'язаного руху котировок на фондовому ринку. неефективна політична та законодавча системи можуть зробити збір та аналіз інформації про конкретні компанії відносно незначним для прийняття рішення про інвестування їх в акції.

Створення фондових ринків у країнах із перехідною економікою не гарантує більш ефективного розподілу капіталу між фірмами. Отже, фондовий ринок може забезпечити необхідний рух капіталу для конкретних ефективних фірм, але лише в тих країнах, уряд яких незначною мірою корумпований, а законодавчі системи надійно захищають права власності приватних акціонерів.

Недостатність коштів призводить до ручного управління державними фінансами, не дозволяє планувати і підтримувати навіть середньострокові пріоритети бюджетної та економічної політик.

Із розвитком ринкової економіки функції прямого впливу держави на інвестиційний процес будуть звужуватися, що дозволить більше уваги зосередити на методах опосередкованого впливу, які держава реалізує, як суб'єкт інвестиційного процесу через державне кредитування, позики, роздержавлення і приватизацію, податкове регулювання, амортизаційну

політику, лізинг, ліцензування і квотування, антимонопольні заходи, стандартизацію.

Захист національного інвестиційного ринку називається протекціонізмом, який здійснюється за допомогою високих митних зборів на товари, що імпортуються, податки на іноземні інвестиції, обмеження або заборону ввозу окремих товарів, заохочення розвитку національного товаровиробника, субсидіювання національного інвестора.

Теоретична й практична цінність систем державного регулювання, апробованих у країнах з ринковою економікою є для України дуже важливою. Водночас специфічні особливості, які притаманні процесам ринкової трансформації в нашій країні, унеможливають пряме наслідування досвіду функціонування ринкових відносин у передових країнах світу, особливо в умовах глобальної фінансової кризи.

Виходячи із стану національної економіки (рівня інфляції, дефіциту бюджету, структури платіжного балансу, рівня платоспроможного попиту населення на товари і послуги та інші чинники) на кожному конкретному етапі державотворення в Україні робились адекватні кроки а напрямку інституційного впливу на функціонування інвестиційного ринку. Але при цьому, державне регулювання базувалось на цільових установках двох рівнів: кінцевій меті (зростання валового внутрішнього продукту, пом'якшення напруги на ринку праці, наповнення бюджетів всіх рівнів, зниження темпів інфляції тощо); проміжних цілях (співвідношення між попитом і пропозицією на капітал, процентні ставки на кредитні ресурси, рівень монетизації економіки тощо). Кінцева (стратегічна) мета визначає ступінь впливу інвестиційної політики на виробництво, ефективний розвиток якого дає позитивний результат для держави, регіону, галузі, господарюючих суб'єктів, інвесторів [69, 67].

Регулювання інвестиційної діяльності, як показує практика, відбувається в різних формах (рис. 2.2).

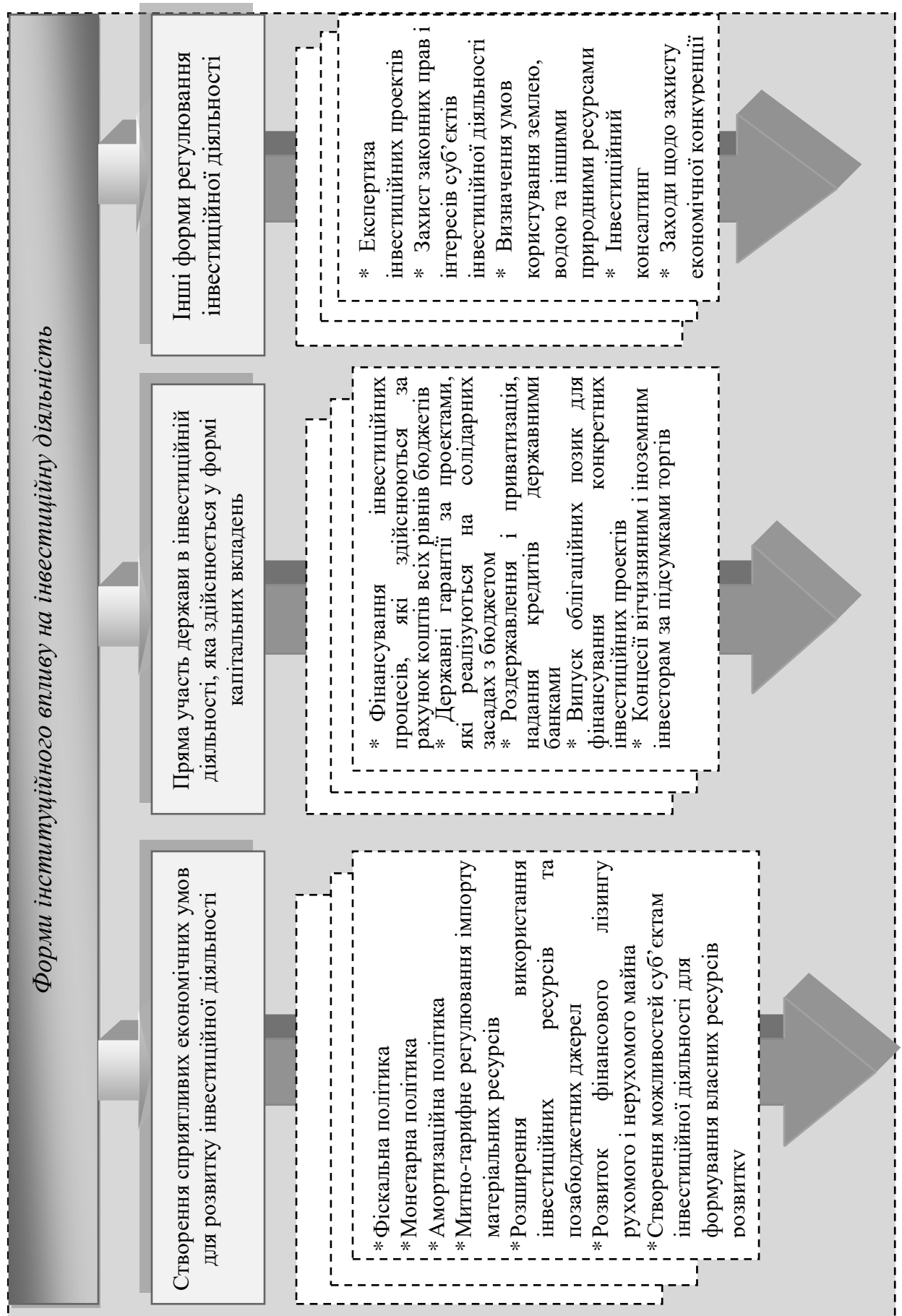

Рис. 2.2 Форми регулювання інвестиційної діяльності

Розкриваючи вміст кожного блоку інституційного впливу на інвестиційну діяльність, можна визначити, ступінь його застосування в національній інвестиційній практиці, виділити його переваги і недоліки (рис.2.2).

Перший блок передбачає створення сприятливих інституційних умов для розвитку інвестиційної діяльності через виважену податкову, грошово-кредитну, митно-тарифну та іншу політику створювального змісту яка дозволить активізувати процес накопичення та спрямування інвестиційних ресурсів у структурну перебудову та модернізацію національної економіки.

Другий блок – це пряма участь держави в інвестиційній діяльності.

Формування переліку будівництв і об'єктів технічного переозброєння для державних потреб і інвестування їх за рахунок бюджетних асигнувань здійснює Кабінет Міністрів України. В цьому випадку Уряд може надавати кошти на конкурсній основі за інвестиційними проектами, які реалізуються за рахунок державних коштів. Розміщення коштів здійснюється згідно національного законодавства і деталізується Законом України «Про Державний бюджет» на відповідний рік.

Крім того, для фінансування інвестиційних програм держава має право випускати облігаційні позики, залучати до інвестиційного процесу припинені і законсервовані будівництва і об'єкти, що знаходяться в державній власності. Можуть також надаватись концесії вітчизняним і зарубіжним інвесторам за підсумками торгів (аукціонів і конкурсів) відповідно до законодавства України. При розгляді і використанні другого блоку форм державного регулювання інвестиційної діяльності, на практиці з'являється певний негативний момент, який виражається в незахищеності витрат бюджету на інвестиційні цілі. Фінансування цих витрат до останнього часу здійснювалося за залишковим принципом, наслідком чого стала наростаюча з року в рік кредиторська заборгованість в інвестиційній сфері і постійне скорочення об'єму реально існуючих інвестицій у виробництво.

Слід зазначити, що в бюджеті розвитку централізується лише частина ресурсів, що виділяються державою на інвестиційні цілі. Інвестиційні ресурси для виконання державою своїх зобов'язань соціального характеру – будівництво значущих та інфраструктурних об'єктів має забезпечуватися через державний, а решта через місцеві бюджети.

Доходи до бюджету розвитку на державному рівні можна формувати за рахунок джерел фінансування дефіциту бюджету, у тому числі і цільових інвестиційних кредитів Світового банку та запозичень відповідно до укладених міжурядових угод. Сюди також слід спрямовувати надходження від приватизації державного та комунального майна, а також кошти, одержані від перевиконання поточних бюджетів, продажу землі комунальної власності тощо.

Третій блок – включає непрямі форми державного регулювання інвестиційної діяльності, яке досягається через експертизу проектів, створення засад добросовісної конкуренції, диференціацію умов користування

природними ресурсами та освідомлення інвесторів щодо змісту національних пріоритетів та особливостей національного законодавства.

РОЗДІЛ III.

СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1. Тенденції та динамізм інвестиційного розвитку регіону

Зрушення, які відбуваються в соціально-економічному комплексі нашої держави, помітно позначилися на рівнях інвестиційної активності в регіонах України та їх інвестиційного розвитку. Спроба авторів дослідити ці процеси на прикладі Чернігівської області, яка не відноситься до регіонів-лідерів, належить до Поліського економічного району і займає 5,3% території країни, на якій проживає 2,4% її населення підтвердили вищезазначені твердження. Не дивлячись на те, що згідно класифікації, здійсненої РВПС України НАН України, за обсягами виробництва валової доданої вартості на одну особу Чернігівщина належить до регіонів II групи (“аутсайдерів”), вона забезпечує близько 84% загальноукраїнського виробництва вовняних тканин, 63% хімічних волокон, 17% видобутку нафти; є єдиною в Україні по випуску пожежних машин, кордних тканин, білкової оболонки, обладнання для птахівництва, деяких інших видів обладнання для потреб агропромислового комплексу; займає значний сегмент на вітчизняних ринках шпалер, пива, тютюнових виробів, продукції сільського господарства. Зазначене, а також оцінка ресурсних та соціально-економічних систем регіону дають всі підстави стверджувати про його здатність до стабільного соціально-економічного розвитку [10].

Визначення інвестиційних пріоритетів розвитку, притаманних конкретній території, не може бути обґрунтованим без оцінки інвестиційної привабливості регіону, його сильних і слабких сторін, аналізу ефективності інвестиційної діяльності в регіоні в контексті пріоритетів сталого комплексного розвитку території. Останній знову ж таки не вбачається можливим без аналізу всіх чинників і показників, які визначають інвестиційну привабливість регіону і можуть та повинні стати базою формування належного інвестиційного потенціалу регіональної господарської системи.

Детальний аналіз переваг та недоліків наявних наукових розробок по визначенню рівня інвестиційної привабливості регіону, а також наші міркування щодо недоцільності врахування в подібних методиках факторів, які опосередковано впливають на формування інвестиційної привабливості територій, дозволили окреслити коло чинників (і показників, що їх характеризують), які, на нашу думку, цікавлять інвесторів і безпосередньо

визначають обсяги інвестиційних надходжень у межах певної території. З огляду на вищезазначене, оцінка інвестиційної привабливості була проведена на прикладі Чернігівської області з урахуванням таких критеріїв як: економіко-географічне положення, природно-ресурсний потенціал (економічна оцінка мінеральних, земельних, лісових, рекреаційних ресурсів), трудовий потенціал (наявність трудових ресурсів, пропозиція робочої сили на ринку праці, освітньо-кваліфікаційний рівень трудових ресурсів), економічний потенціал, місткість споживчого ринку, інфраструктурний потенціал, науково-технічний потенціал, наявність інвестиційних преференцій (вільних економічних зон, територій пільгового інвестування), інвестиційні ризики (політичний, економічний, соціальний, екологічний).

Чернігівська область, як регіон з середнім рівнем економічного розвитку має досить вигідне економіко-географічне положення та транзитний потенціал [33]. Він визначається, передусім, прикордонним положенням області, її близькістю до столиці України, сусідством з відносно розвинутими регіонами сусідніх держав (Гомельська область Республіки Білорусь – 227 км. держкордону, Брянська область Російської Федерації – 199 км. держкордону). По території області пролягають автомагістралі міжнародного значення (Москва-Київ та міжнародний транспортний коридор №9, визначений Критською конференцією у рамках Європейського товариства: Гельсінкі – Санкт-Петербург – Київ – Одеса – Кишинів – Бухарест - Александруполіс). За реаліями сьогодення умовно судноплавною в межах області є річка Десна, оскільки пасажирські перевезення припинені повністю, а вантажні – обмежено виконуються лише у період весняного повноводдя. Хоча існує перевезень водним шляхом протяжністю 525 км. різноманітних вантажів на судинах тоннажністю до 1000 тонн.

Слабкою стороною даного чинника є неузгодженість законодавчої бази прикордонних країн, низька якість доріг, які у переважній більшості не є магістралями, невикористання можливостей повітряного транспорту, низький рівень використання річкового.

Чернігівська область характеризується значним природно-ресурсним потенціалом, оскільки відзначається наявністю необхідної кількості та якості різноманітних природних ресурсів для забезпечення ними виробничих потреб, причому часто з мінімальними затратами, що у багатьох випадках є вирішальним чинником формування інвестиційних потоків. Зокрема, досить різноманітними є видовий склад корисних копалин, хоча значними їх покладами Чернігівський регіон не відзначається. Сировинний потенціал регіону на 59,7% складається з паливно-енергетичних корисних копалин (нафти, конденсату, торфу), 31,3% - будівельної сировини, 8,5% - прісних та мінеральних вод, 0,5% - нерудних корисних копалин для металургії. Значні поклади торфу зосереджені в Замглайському, Ірванцівському, Смолинському, Бурівському та інших родовищах, проте їх використання обумовлюється інституційно-ринковими чинниками. Національним надбанням є зосереджене єдине в Україні родовище бішофіту в межах Дніпровського-Донецької впадини, котре є унікальним за своїми запасами та

можливостями використання. Ресурсний потенціал надр Чернігівського регіону забезпечує можливість нарощування видобутку нафти, конденсату, природного газу. Окрім нафти загальнодержавне значення мають запаси цементної сировини, високоякісних скляних пісків, фосфоритів, пісчанику. 120-ма родовищами представлена сировинна база будівельної галузі (на даний час в розробку залучено лише 14 із них) [70].

Привабливим ресурсом Чернігівської області з точки зору вкладення капіталу, є його земельний фонд, який складає 3190,3 тис. га. Значна частка земельної площі 65,3 % (2084,8 тис. га) відведена під сільськогосподарські угіддя, у структурі яких 66,3% (1440,8 тис. га) – рілля. У структурі ґрунтів орних земель області 38% припадає на чорноземи типові, лучно-чорноземні та лучні ґрунти; 30% - на дерново-підзолисті ґрунти; 19% - на сірі лісові та дернові; 13% - на темно-сірі лісові та чорноземи опідзолені. Земельні ресурси регіону достатні для забезпечення сталого і ефективного розвитку багатогалузевого агропромислового виробництва з традиційною для поліського та лісостепового регіонів України спеціалізацією [70, с.81].

Територія Чернігівської області, в цілому добре забезпечена водними ресурсами, серед яких найважливіше транспортне, енергетичне та рибогосподарське значення, а також річки Дніпро, Десна, Сейм, Сож, Судость, Снов, Супой, Трубіж, Удай, Остер, загальна довжина яких в межах області складає 1319 км. Область має значні запаси підземних вод.

Загальні ресурси річкового стоку області оцінюються в середньому об'ємом 29,57 км³ (ресурси місцевого стоку становлять 3,45 км³, транзитний стік – 26,12 км³.) питні та господарські потреби населення та більшості промислових та сільськогосподарських підприємств забезпечуються підземними водами, які становлять частину Дніпровського артезіанського басейну, експлуатаційні ресурси оцінюються 0,2 км³ на рік. У 2007 р. із природних водних об'єктів було забрано 167,0 млн. м³ води. Загальний обсяг забору підземних вод – 61,7 млн. м³.

Основними водокористувачами області у 2007 р. було спожито 154,2 млн.м³ свіжої води, що на 26,4% більше порівняно із 2000 р. На виробничі потреби промислових підприємств припадало 110,1 млн.м³ всієї використаної води, на побутово-питні потреби – 37,0 млн.м³ (табл. 3.1). Збільшення обсягів використання води на виробничі потреби по зрівнянню з 2000 р. становило 25%, на побутово- питні, сільськогосподарські = зменшено обсяги на 22,3 та 16,2% відповідно [70,с. 49].

**Основні показники використання й відведення води
за 2000-2007 рр., млн.м³**

Показники	2000	2004	2005	2006	2007	2007 до 2000, %
Забрано води із природних водних об'єктів, усього	134,8	166,2	160,4	147,9	167,0	123,9
спожито свіжої води, у тому числі на:						
виробничі потреби	62,7	102,9	100,1	90,0	110,1	175,6
побутово-питні потреби	47,7	40,9	39	37,6	37,0	77,6
зрошення	-	-	-	-	0,02	-
сільськогосподарські потреби	6,8	9,3	7,9	7,5	5,7	83,8
Загальне водовідведення: у тому числі забруднених зворотних вод	32,3	31,3	30,0	28,7	27,3	84,8
Обсяг оборотної і повторно-послідовно використаної води	177,2	192,8	212,7	214,1	204,3	115,3
Потужність очисних споруд	60,4	66,0	66,1	68	74,4	123,2

Джерело: розраховано за даними [70, с.49]

На території регіону експлуатуються два родовища мінеральної води – Менське (1 свердловина, власником якої є санаторій “Остреч”) та Березнянське (2 свердловини, власник – ЗАТ “Пивкомбінат “Десна” м. Чернігів). Привабливість водних ресурсів області для потенційних інвесторів полягає в забезпеченні хороших перспектив для розвитку рибного та рекреаційного господарства, водного спорту, туризму, риболовлі.

Чернігівщина є регіоном відносно забезпеченим (в масштабах України) лісосировинними ресурсами. Загальна площа лісового фонду області – 727,8 тис. га, заготовлено ліквідної деревини у 2007 р. – 1451,8 тис. м³ – понад 110 млн. м³ (у тому числі стиглої – 6,22 млн. м³), лісистість території – 21%. За обсягами заготівлі ліквідної деревини Чернігівська область поступається лише Житомирській та займає 6 місце в Україні за обсягами продукції, робіт, послуг лісового господарства. Частка продукції лісозаготівель у загальних обсягах продукції лісового господарства становить – 93,4%. У порівнянні з 2000 р. відбувся ріст заготівлі ліквідної деревини у 1,5 рази, відповідно, збільшилась і площа рубок лісу (на 5,2%) [70, с.113].

Чернігівщина є територією, де зосереджений значний туристичний та рекреаційний потенціал. Понад 20% площі області займають рекреаційні угіддя. Сприятливі кліматичні умови, різноманітність флори і фауни, наявність 610 природних заповідних об'єктів, роблять територію

Чернігівського регіону привабливою як для короткочасного, так і довготривалого видів відпочинку. Край відомий комплексом споруд історико-архітектурного значення, передусім великою кількістю пам'яток історії та архітектури XI – XII та XVII – XIX століть (понад 200 із них мають світове значення). Оцінка туристично-рекреаційних ресурсів свідчить, що Чернігівський регіон має всі необхідні передумови для розвитку внутрішнього та іноземного туризму, зокрема сільського та зеленого.

Оскільки неабияке значення для інвестора має оптимальність поєднання різних видів природних ресурсів на території, значні масиви родючих ґрунтів, наявність значних лісових і водних ресурсів, хороша якість питної води, наявність сировинної бази для розвитку будіндустрії, запасів нафти, бішофіту, торфу, достатня кількість об'єктів природно-заповідного фонду, багата флора і фауна дають підстави говорити про хорошу потенційну привабливість Чернігівського регіону для вкладення внутрішніх та зовнішніх інвестицій. З метою практичного розрахунку індексу, що характеризував би природно-ресурсний потенціал Чернігівського регіону нами використана розробка Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, посвячена економічній оцінці елементів природно-ресурсного потенціалу України та її регіонів [197].

Важливе значення для інвесторів мають кількісні та якісні характеристики трудового потенціалу, а також вартість робочої сили (у плані забезпечення виробничого процесу найважливішою, поряд із засобами виробництва, продуктивною силою, досягнення прийняттого рівня продуктивності праці, зниження собівартості виробництва за рахунок скорочення у операційних витратах частки затрат на оплату праці). Це підтверджується визнанням наявності дешевої та кваліфікованої робочої сили в Україні одним з найважливіших на сьогоднішній день факторів її інвестиційної привабливості. Хоча сучасна демографічна ситуація у Чернігівському регіоні є чи не найбільш складною в Україні (коефіцієнт природного приросту населення у 2006 р. становив-13,0 при середньоукраїнському значенні 6,4), щільність і чисельність економічно-активного населення на сьогодні не є стримуючим фактором розвитку інвестиційних процесів у регіоні по причині надлишкової пропозиції робочої сили на регіональному ринку праці. Так, на початок 2008 року в середньому по області навантаження на одне вільне робоче місце складало 5 осіб, а в деяких адміністративних районах північної частини області – до 20-30 осіб [172, с.104,140]. Щоправда, у довгостроковій перспективі складна демографічна ситуація в області може суттєво позначитися на забезпеченні регіону трудовими ресурсами, тому при оцінці рівня інвестиційної привабливості цей фактор, на нашу думку, ігнорувати недоцільно. У 2007 р. обсяг природного скорочення становив 14,9 тис. осіб, або 13,1 у розрахунку на 1000 жителів. Це найбільший показник в Україні (6,2%). У загальному скороченні чисельності населення його частка становила 93%. Проте варто зазначити, що характерна для Чернігівського регіону відносно незначна щільність економічно-активного населення (36 осіб на 1 км²) частково

компенсується відносно низькою (навіть у масштабах України) вартістю робочої сили – середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників у Чернігівській області на 25% нижче, ніж в середньому по Україні (у 2007 р. – 1016 грн. проти 1351 грн. по Україні) [162, с.198].

Економічний потенціал області оцінювався нами через обсяги валового регіонального продукту (у розрахунку на душу населення), який, на нашу думку, є інтегрованим показником економічного розвитку будь-якого регіону. У 2006 році на Чернігівську область припадало 1,8% валового продукту України [192, с.48], що помітно менше частки регіону у території та кількості населення держави. Проте за показником валового регіонального продукту на одну особу (7714 грн.) Чернігівщині належить 14 місце серед регіонів України (включаючи міста Київ та Севастополь), тобто вона випереджає за цим показником більшість рівнозначних за економічним потенціалом областей півночі, центру і заходу України. Втім не можна не відмітити, що якщо у 2000 році середній по регіону показник складав 86,3% середньоукраїнського значення, у 2002 – 73,3, то у 2006 – тільки 66,3% (7714 грн. проти 11630 грн. по Україні).

Ефективність функціонування регіонального споживчого ринку оцінюється за показниками сукупних витрат домогосподарств, роздрібного товарообороту та обсягу реалізованих послуг, в душовому розрахунку. За цими показниками Чернігівщина помітно поступається середньодержавним значенням, що свідчить про обмежену місткість внутрішнього споживчого ринку області. Так, за показником витрат населення у розрахунку на одну особу регіон у 2006 році займав 24 місце в Україні (випереджаючи лише Тернопільську, Івано-Франківську, Луганську та Житомирську області), маючи показник на рівні 88,2% від середнього в державі [172, с.227].

Не кращим є відносно становище області і за показником роздрібного товарообороту в розрахунку на одну особу-20 місце (65,3% від середньо українського значення), а за середньодушовим оборотом непродовольчих товарів - останнє місце серед 27 регіонів України. Зазначене дає всі підстави стверджувати, що місткість споживчого ринку не є “сильною” стороною Чернігівського регіону у плані його інвестиційної привабливості.

Інфраструктурний потенціал Чернігівської області теж помітно поступається середнім по Україні значенням. Щільність залізничних доріг загального користування складає у регіоні 28 км на 1 тис. км² території проти 36 км в середньому по Україні, автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям - 224 км на 1 тис. км² території проти 274 км в середньому по Україні (при часто незадовільній якості шляхів сполучення міжрайонного та місцевого значення) [173, с.285, 288]. Постає питання про регіон середньо державним значенням і за показниками місткості автоматичних телефонних станцій (на 10 тис. населення), вартості основних засобів виробництва і розподілення електроенергії, газу і води (на душу населення) та деякими іншими.

Відносно незначним у масштабах України є і науково-технічний потенціал. По-причині провінційного статусу області, нижчого за середньодержавний рівень оплати праці, а також впливу деяких інших об'єктивних факторів, кількість спеціалістів, що виконують науково-технічні роботи (у розрахунку на 10 тис. економічно активного населення), обсяги наукових і науково-технічних робіт (на душу населення) та затрат на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи по регіону є на порядок нижчими аналогічних середньоукраїнських показників. Так, у 2007 році наукові та науково-технічні роботи на території області виконували 634 спеціалісти, що складало 0,65% від їх чисельності в цілому по Україні [191, с.109; 192, с.162]. Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами підприємств та організацій складав 28902,0 тис. грн. (0,43% їх обсягу по Україні), витрати організацій на проведення зазначених робіт - 21194,7 тис. грн. (0,48% обсягу по Україні). В області працює відносно незначна кількість фахівців вищої кваліфікації, у тому числі 64 докторів та 688 кандидатів наук (відповідно, 4,9 і 0,9% їх загальної чисельності в Україні) [192, с.162; 191, с.110].

Зміцнення наявного науково-технічного потенціалу є запорукою розв'язання найважливіших на сьогодні завдань, які стоять перед Чернігівським регіоном, як і Україною в цілому. Особливо актуальним це бачиться в контексті переходу держави на інноваційну модель економічного розвитку, яка є основою технологічних і структурних змін у виробництві, ефективного використання наявного потенціалу, зниження енергозвитратності економіки, створення умов для високопродуктивної праці, збереження навколишнього природного середовища. Підтвердженням значущості даного фактору у прийнятті інвестиційних рішень є посилення зацікавленості інвесторів (у т.ч. іноземних) територіями, що мають певні технологічні переваги і перспективи розвитку, а також значний науково-технічний потенціал.

Оскільки при виборі конкретного регіону для розміщення капіталу інвестором не в останню чергу приймаються до уваги кількість, якість і терміни надання податкових пільг, позитивним чинником інвестиційної привабливості Чернігівщини є наявність на значній частині її території певних інвестиційних преференцій. Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області" [87]. Але даючи позитивну оцінку впливу цієї обставини на формування інвестиційного потенціалу регіональної господарської системи, слід відзначити, що широке поширення подібних територій у світі призвело до загострення конкурентної боротьби між ними, а отже, сам факт наявності пільг не робить українські спеціальні економічні зони більш привабливими порівняно із закордонними. Втім, для зазначених районів Чернігівської області надання статусу територій з пільговими умовами оподаткування може стати вагомим фактором прискорення їх економічного розвитку. У цьому контексті скасування Законом України „Про державний бюджет України на 2005 рік” всіх інвестиційних преференцій для

всіх регіонів без глибокого аналізу їх ефективності є не досить виваженим кроком, який може призвести до затухання темпів економічного і соціального розвитку деяких територій, зокрема депресивних районів північної частини Чернігівщини.

Суттєво впливають на інвестиційну привабливість території інвестиційні ризики регіонального походження. Зокрема внаслідок відсутності кадрової стабільності в Чернігівській області (як і в цілому по Україні), а також недостатньої, на нашу думку, авторитетності місцевої влади, політичний ризик інвестиційної діяльності є досить високим. Помітно вищими, ніж у середньому по Україні бачаться нами економічні ризики потенційного інвестора, що пов'язано, насамперед, з низькою активністю регіону в реалізації економічних реформ, відсутністю належної регуляторної політики, неадекватністю інвестиційних намірів стратегії економічного розвитку регіону. Врахування таких чинників як демографічне навантаження постійного населення, місце регіону у системі міжрегіональних та міждержавних міграцій, грошові доходи населення, рівень розвитку соціальної інфраструктури у регіоні, кількість безробітного населення, криміногенна ситуація, обумовлює дещо вищий за середньодержавний соціальний ризик діяльності інвесторів на території Чернігівської області. Нарешті, високий ступінь забруднення ряду територій західної та північної частини регіону внаслідок техногенної катастрофи на Чорнобильській АЕС обумовлює відповідний рівень інвестиційних екологічних ризиків.

За реальних обставин ослаблення державного регулювання інвестиційної діяльності, відходом банків від довгострокового кредитування виробничого сектора, нестабільністю правової бази, високих ступенів підприємницьких ризиків, недосконалістю інвестиційної інфраструктури в останні роки спостерігається позитивна тенденція зростання обсягів капітальних інвестицій (табл. 3.2). На розвиток економіки Чернігівської області у 2007 р. спрямовано 3452 млн. грн. капітальних інвестицій, проти 702 млн. грн. у 2002 р., у 2,7 рази більше проти 2000 р.

Таблиця 3.2

Динаміка капітальних інвестицій в Чернігівській області та Україні в 2000-2007 рр. (у фактичних цінах), млн. грн.

Область (країна)	2000	2002	2005	2006	2007	2007 в % до 2000
Чернігівська область	1278	702	1613	2047	3452	491,7
Україна	75176	46563	111174	143332	222678,9	296,2

Джерело: розраховано за даними [191, 237]

Питома вага області у національному обсязі інвестицій в основний капітал залишається незначною і складає 1,3%. Але за темпами приросту Чернігівщина серед регіонів України посідає 17 місце.

Певних змін зазнала і структура капітальних інвестицій (табл. 3.3). Переважну частку з них (70,2%) становили інвестиції в основний капітал. Інші були спрямовані на поліпшення об'єктів (капітальний ремонт) – 26,7%, формування основного стада – 1,4%, нематеріальні активи – 0,9%.

Окрім помітних коливань структури інвестицій, слід звернути увагу на зменшення їх обсягів на придбання машин та обладнання і нематеріальні активи. Такі зміни структури капітальних інвестицій, навіть за умов збільшення їх абсолютного обсягу по всіх основних напрямках, не слід оцінювати як позитивні.

Таблиця 3.3

Структура капітальних інвестицій у 2007 р., млн.грн.

Найменування показника	Освоєно			
	Чернігівська область		Україна	
	у фактичних цінах, тис.грн.	у % до загального обсягу	у фактичних цінах, тис.грн.	у % до загального обсягу
Інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення)	3452,1	70,2	188486	79,8
капітальне будівництво	2421,9	34,1	109694	44,7
придбання машин та обладнання	1176,3	36,1	78792	35,1
Витрати на інші необоротні матеріальні активи	28,1	0,8	3454	1,5
Витрати, пов'язані з поліпшенням об'єкта	922,0	26,7	23645	8,7
Інвестиції в нематеріальні активи	30,9	0,9	6389	9,1
Витрати на формування основного стада	49,2	1,4	705	0,9

Джерело: розраховано за даними [107, с. 11-13; 237, 238]

Помітно поступається іншим регіонам Чернігівська область і за обсягом інвестицій в нематеріальні активи, а також розміром інвестицій в

основний капітал в розрахунку на одну особу, де вона посідає 23 місце серед регіонів України.

Причому, якщо у 2000 р. регіональний показник становив 70,6% середньо українського рівня, у 2002 р. – 61,9%, то у 2007 р. – тільки 49,1%, що чітко вказує на зростання відставання області від більшості регіонів України по темпах інвестиційної активності (рис. 3.1).

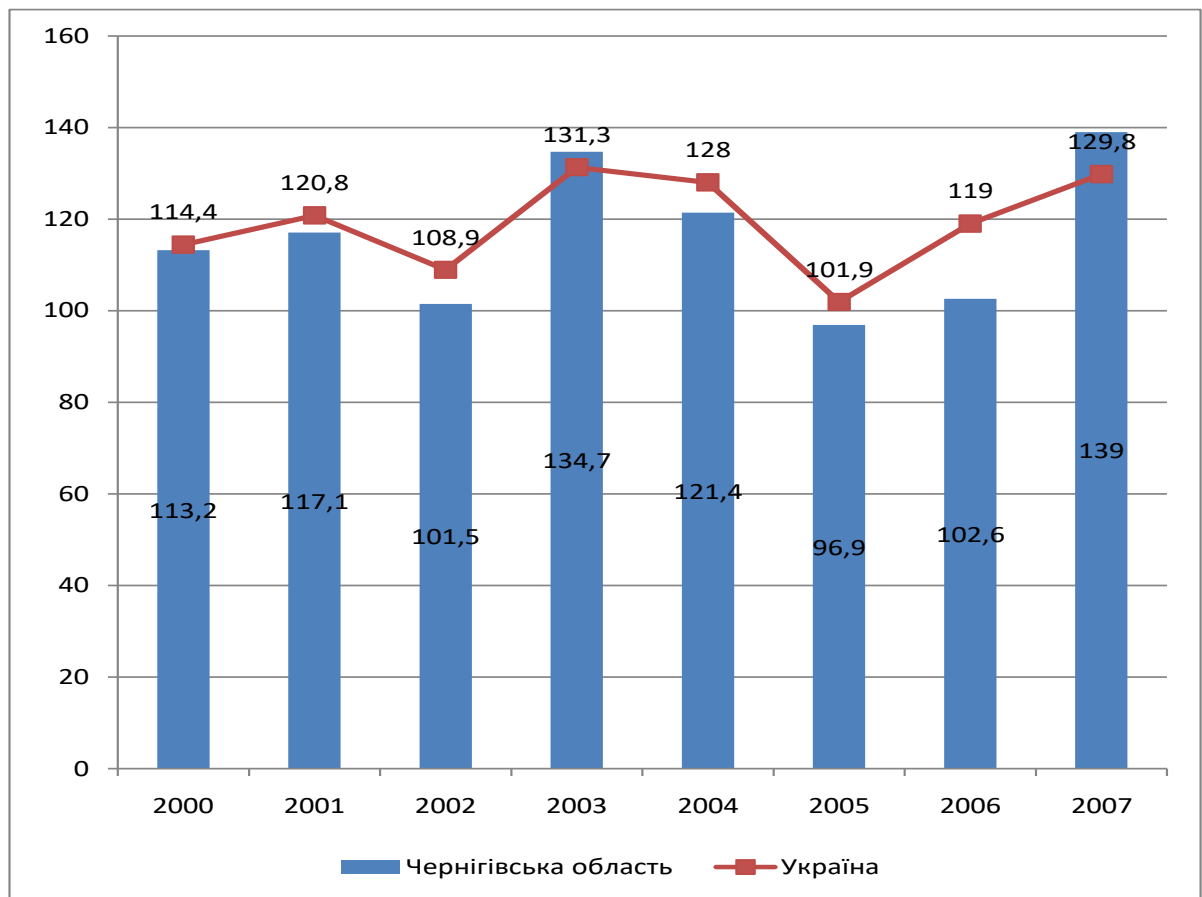

Рис. 3.1. Динаміка темпів обсягів інвестицій в основний капітал по Чернігівській області та Україні, % [107, с.38; 192, с.112]

Аналіз технологічної структури інвестицій в основний капітал дозволяє констатувати існування позитивної тенденції до спрямування переважної частини інвестиційних витрат на придбання машин, обладнання, устаткування для новозбудованих об'єктів і на реконструкцію діючих підприємств (табл. 3.4, рис.3.2).

Технологічна структура інвестицій в основний капітал у 2000 – 2006 рр., %

Рік	Чернігівська область			Україна		
	Будівельні та монтажні роботи	Машини, обладнання, інструмент та інвентар	Інші капітальні роботи та витрати	Будівельні та монтажні роботи	Машини, обладнання, інструмент та інвентар	Інші капітальні роботи та витрати
2000	30	64	6	43	49	8
2001	35	55	10	42	51	7
2002	32	58	10	40	54	6
2003	33	60	7	39	55	6
2004	41	53	6	43	52	5
2005	42	53	5	43	52	5
2006	42	54	4	42	53	5

Джерело: розраховано за даними [107, 192]

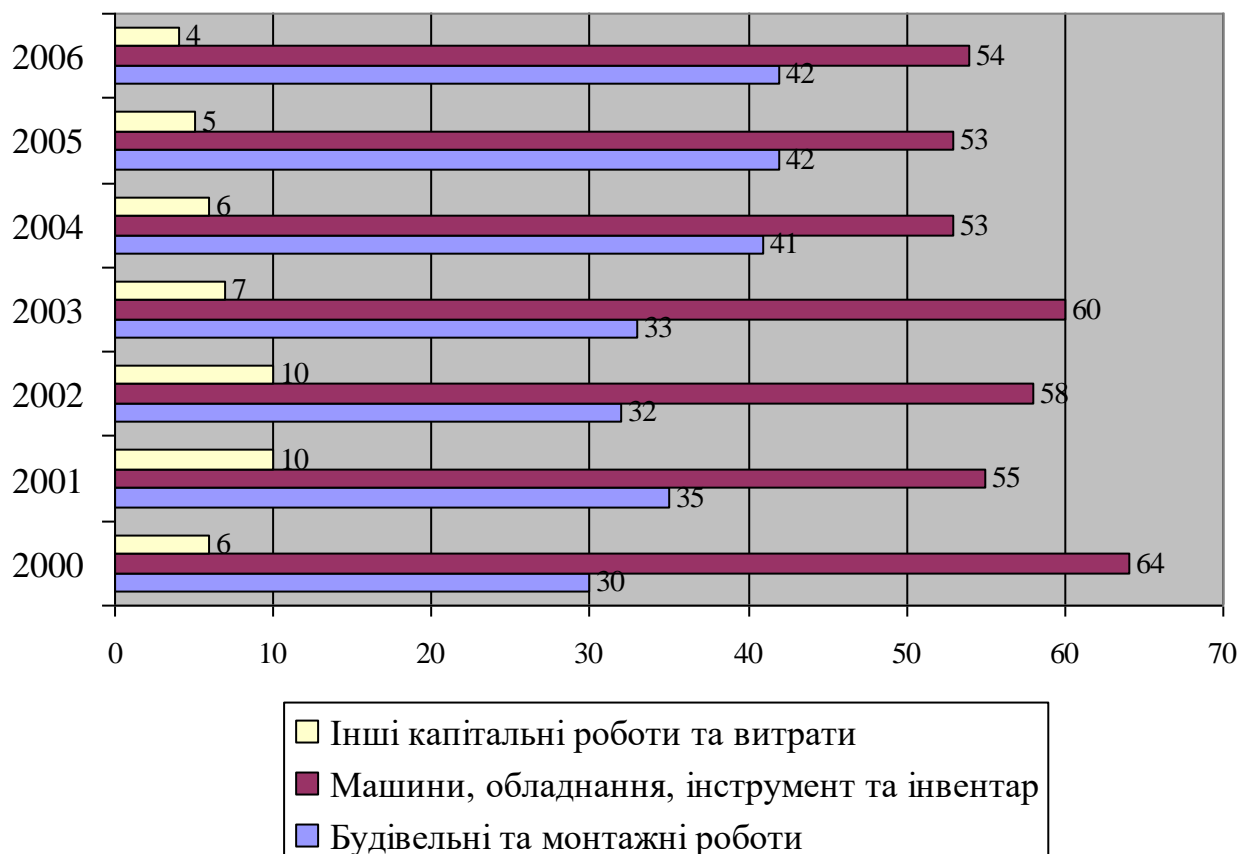

Рис. 3.2. Технологічна структура інвестицій в основний капітал у 2000-2006 рр.

За формами власності інвестиції в основний капітал розподіляються таким чином - $\frac{3}{4}$ загального обсягу інвестицій припадає на господарюючі суб'єкти приватної форми власності (до неї у наявній статистиці включені також суб'єкти підприємницької діяльності колективної форми власності та використання коштів населення на індивідуальне житлове будівництво), причому, частка цієї форми власності у порівнянні з 2006 р. зросла на 8,3%, тоді як частка державної, відповідно, зменшилась на 9,1% (табл.3.5).

Таблиця 3.5

Структура інвестицій в основний капітал у Чернігівській області за формами власності у 2005 р.

Форма власності	Обсяг інвестицій (у фактичних цінах), тис. грн.	Питома вага до загального обсягу інвестицій, %
Приватна	1009903	75,8
Державна та державна корпоративна	247989	18,6
Комунальна та комунальна корпоративна	74373	5,6

Джерело: розраховано за даними [107]

Характерною тенденцією є також зменшення питомої ваги в інвестиціях в основний капітал комунальної форми власності, хоча в абсолютних обсягах за даною формою власності спостерігається зростання інвестицій у 2,8 рази у порівнянні з 2003 р.

Важливою характеристикою інвестиційного процесу виступає галузева структура вкладень, оскільки обґрунтоване визначення пріоритетних напрямків господарської діяльності та спрямування сюди інвестиційних ресурсів є важливою умовою забезпечення сталого розвитку регіональної господарської системи. Структура інвестицій в основний капітал по регіону у 2007 р. (табл. 3.6) в основних рисах відповідає аналогічній структурі по Україні в цілому, хоча і має деякі відмінності. Найбільш суттєвими із них є помітно вища питома вага інвестицій у промисловість (41,2%) та сільське господарство (11,8%). Якщо щодо останнього ситуація закономірно обумовлена належністю регіону до числа аграрнорозвинутих, то підвищення частки промислового комплексу передусім можна пояснити відносно незначною інвестиційною активністю в інфраструктурній сфері. Причому зазначене стосується як виробничої інфраструктури, так і соціальної. Зокрема помітно нижчою питомою вагою у сукупній вартості інвестицій в основний капітал у Чернігівській області відзначаються оптова і роздрібна торгівля, готелі та ресторанне господарство, фінансова діяльність, операції з

нерухомістю та сфера послуг юридичним особам , освіта, охорона здоров'я та соціальна допомога.

Таблиця 3.6

**Структура інвестицій в основний капітал
за видами економічної діяльності у 2007 р.**

Найменування показника	Чернігівська область		Україна	
	млн. грн. (у фактичних цінах)	% від загального обсягу	млн. грн.(у фактичних цінах)	% від загального обсягу
Всього інвестицій в основний капітал	2421,9	100,0	188486	100,0
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	285,5	11,8	9519	5,1
Рибне господарство	0,4	0,0	36	0,0
Промисловість	998,6	41,2	64341	34,1
Будівництво	61,9	2,6	9107	4,8
Оптова та роздрібна торгівля	147,9	6,1	17778	9,4
Готелі та ресторани	15,0	0,6	2614	1,4
Транспорт та зв'язок	402,8	16,6	31709	16,8
Фінансова діяльність	25,6	1,1	4165	2,2
Операції з нерухомістю та послугами юридичними особами	408,8	16,9	39415	20,9
Державне управління	13,8	0,6	1572	0,8
Освіта	18,2	0,8	1651	0,9
Охорона здоров'я та соціальна допомога	30,3	1,3	2518	1,3
Колективні, громадські та особисті послуги	13,0	0,5	4061	2,2

Джерело: розраховано за даними [101, с.182-183, 192, 119-126]

Такий розподіл інвестицій за видами економічної діяльності не відповідає тенденціям розвитку постіндустріального суспільства і не може сприяти усуненню значних диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіону, які склалися традиційно та поглибилися за останній трансформаційний період (рис. 3.3).

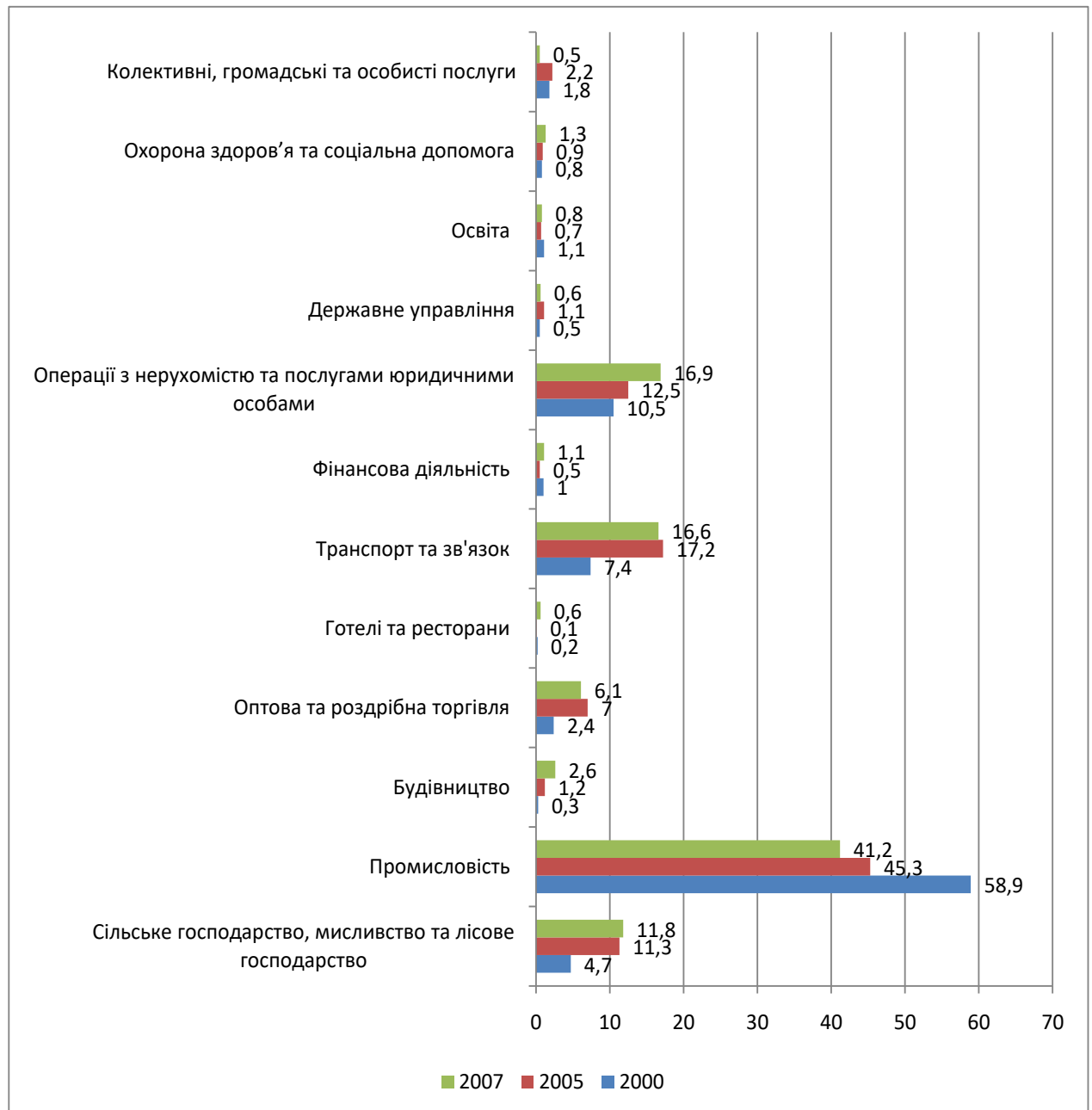

Рис. 3.3. Структура обсягів інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності

З поміж галузей сфери матеріального виробництва дуже низькою часткою у структурі капітальних вкладень відзначається будівництво і дещо нижчою транспорт і зв'язок, галузі виробничої інфраструктури.

Серед видів економічної діяльності краще ніж у 2002 р. освоювалися капітальні інвестиції на розвиток готелів та ресторанів (більше у 11,8 рази), сільського господарства (у 6,6 рази) [107, с.68].

Стабільними темпами розвивається така галузь, як торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. У 2007 р. освоєно 147,9 млн. грн, що у 5 разів більше ніж у 2002 р.

Пріоритетним напрямком інвестування залишаються промислове виробництво, в яке спрямовано 998,6 млн. грн. інвестицій, що у 2,9 рази більше ніж у 2002 р. Основна частина інвестицій (75,9%) зосереджена в переробній промисловості [107, с.71-73]. Майже 40% інвестицій, спрямованих в промисловість, направлено на розвиток виробництва харчових продуктів, напоїв (280,2 млн. грн., що у 1,9 рази більше ніж у 2002 р.).

Значні кошти вкладені у розвиток виробництва пива (Чернігівське відділення “САН Інтербрю Україна”), тютюнових виробів (тютюнова фабрика ВАТ “Прилуки”), хліба та хлібобулочних виробів (ТОВ “КБГ Фудс Ніжин”). В області були введені виробничі потужності з виробництва: чіпсів – 1000 т за рік, сироватки – 700 т за рік, хлібобулочних виробів – 2000 т за рік, печива – 750 т. за рік, тютюнових виробів – 30000 млн. шт. за рік [98, с.7].

Зростання обсягів капітальних інвестицій у машинобудуванні обумовлено вкладеннями у технічне оснащення, виробництво автобусів на ЗАТ “Чернігівський автозавод”.

Аналізуючи структуру капіталовкладень, не можна не відзначити недостатній у абсолютному вимірі обсяг інвестицій в основний капітал галузей економіки Чернігівщини (рис. 3.4).

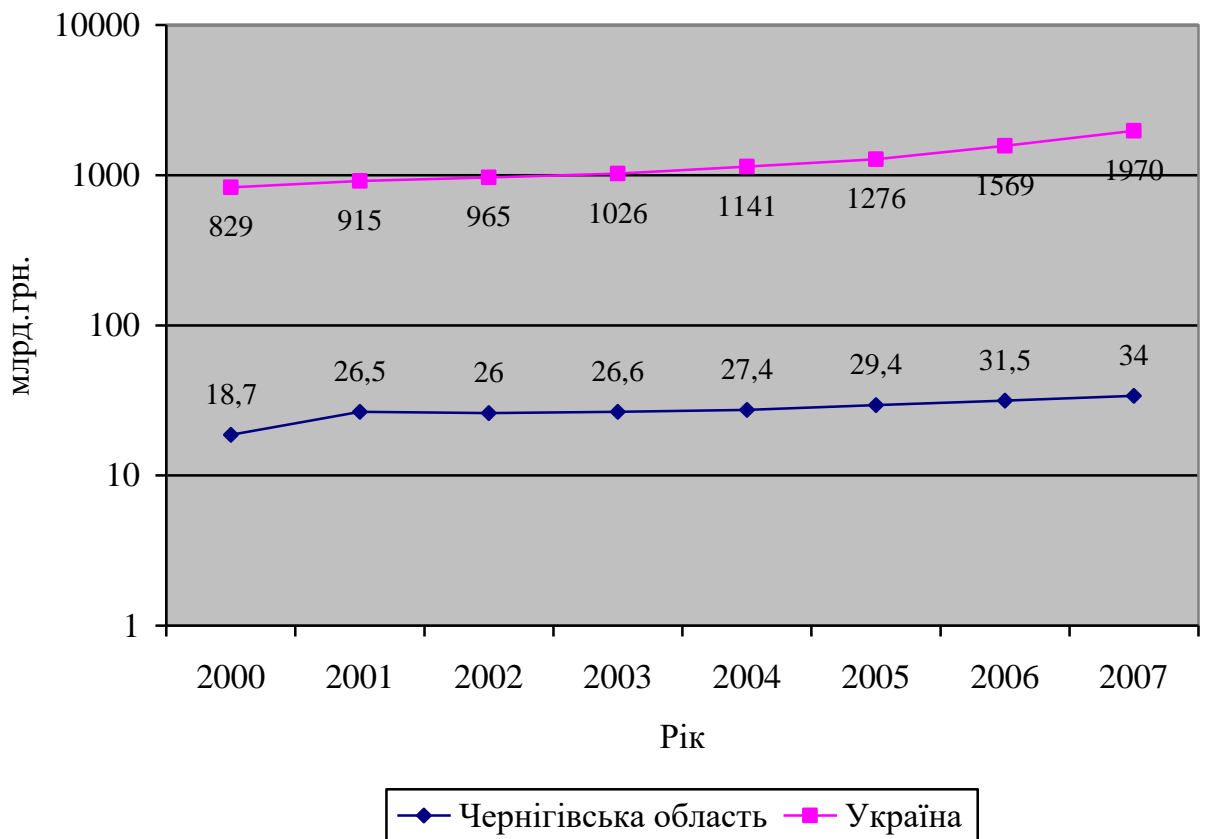

Рис. 3.4. Вартість основних засобів за 2000-2007 рр. по Чернігівській області та Україні

Джерело: побудовано за даними [192, с.22; 191, с.32]

Так, за даними Головного управління економіки Чернігівської обласної державної адміністрації, фактичний обсяг капіталовкладень у промисловість регіону складає 3,5% від потреби, у сільське господарство - 4,5%, транспорт і зв'язок - 19,1%, соціальний розвиток - 4,0%.

Такі темпи оновлення основних засобів навряд чи можуть забезпечити соціально-економічний комплекс області необхідними для його функціонування основними засобами виробництва, які б відповідали вимогам конкурентного середовища і побудові соціально орієнтованої економіки.

Підйом сільського господарства, технічне переоснащення будівництва, розбудова галузей освіти, охорони здоров'я та інших важливих галузей невиробничої сфери без помітних зрушень у напрямку модернізації основного капіталу вбачається досить проблематичними. Тому наведені у таблиці 3.7 показники не дозволяють зробити оптимістичні прогнози щодо підвищення ефективності функціонування економіки і соціальної сфери регіону та вказують на необхідність комплексного вирішення наявних проблем мотивації інвестиційно-інноваційної діяльності.

У відтворювальній структурі інвестицій в основний капітал переважають витрати на технічне переоснащення і реконструкцію діючих підприємств, будівель і споруд. Зокрема, в сільському господарстві її питома вага складає – 88,5%, добувній та переробній промисловості відповідно 89,0% та 92,3%, рибальстві – 81,8%. У 2007 р. відбулося поживлення інвестиції в основний капітал на нове будівництво і становило 402, 2 млн.грн., що у 17,8 рази більше проти 2002 р. [107, с.42,67].

Незважаючи на збільшення в 1,8 рази вартості основних засобів за досліджуваний період, введених нових засобів праці у 2007 р. становило лише 4,3% (по Україні - 5,4%) загальної вартості виробничих засобів (табл. 3.7).

Низька питома вага введених у дію основних засобів характерна майже для всіх видів економічної діяльності, причому відставання регіону за цим показником від середніх по Україні значень є загальною тенденцією. При цьому темпи оновлення основних засобів промисловості та сфери освіти Чернігівського регіону поступаються середньодержавним у 2 рази, сільського господарства та транспорту – у 2,5 рази, а будівництва – більш ніж у 4 рази.

Уведення в дію нових основних засобів за видами економічної діяльності у Чернігівській області у 2000-2007 рр. (у фактичних цінах)

Види економічної діяльності	2000		2005		2007		2007 в % до 2000
	вартість введених основних засобів, млн. грн.	% від загальної вартості основних засобів	вартість введених основних засобів, млн. грн.	% від загальної вартості основних засобів	вартість введених основних засобів, млн. грн.	% від загальної вартості основних засобів	
Всього	477	2,6	1170	3,9	1458	4,3	305,7
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	86	0,5	240	6,8	164	5,3	190,7
Промисловість	213	1,1	398	3,2	592	4,3	277,9
Будівництво	10	0,1	17	2,1	49	12,9	у 4,9 р.б.
Оптова та роздрібна торгівля	15	0,1	57	11,4	95	14,7	у 6,3 р.б.
Готелі та ресторани	2	0,0	111	64,9	4	1,1	200
Транспорт та зв'язок	36	0,2	125	3,0	265	6,6	у 7,3 р.б.
Фінансова діяльність	5	0,0	23	13,0	45	11,2	у 9 р.б.
Операції з нерухомістю та послуги юридичним особам	53	0,3	101	2,2	110	1,8	207,5
Державне управління	16	0,1	45	14,3	57	5,8	356,3
Освіта	24	0,1	12	1,5	24	2,6	100
Охорона здоров'я та соціальна допомога	11	0,1	28	4,7	37	5,6	336,4
Колективні, громадські та особисті послуги	6	0,0	13	3,2	16	3,4	266,7

Джерело: розраховано за даними [191, с.74-75]

Зазначені тенденції інвестиційного розвитку з урахуванням наявного інвестиційного потенціалу висувають певні вимоги до ефективності регіональної інвестиційної політики. Зокрема, вона повинна бути орієнтована на повне і всебічне використання наявних об'єктивних передумов для забезпечення прискореної динаміки інвестиційного розвитку.

3.2. Джерела формування інвестиційних ресурсів та їх вплив на структуру економіки

Активізація інвестиційної діяльності у регіоні неможлива без її належного забезпечення фінансовими ресурсами. В умовах обмеженості ресурсів державного та місцевих бюджетів, а також зменшення масштабів прямого державного втручання в економічну діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, провідне місце у структурі джерел формування інвестиційних ресурсів всіх регіонів України належить і буде належати у перспективі власним фінансовим ресурсам підприємств та організацій.

Підвищення інвестиційної активності у Чернігівській області теж було фінансово забезпечене саме внутрішніми ресурсними джерелами (табл. 3.8). Впродовж 2002 - 2007 рр. на них (насамперед, кошти підприємств) припадало 45 - 80% інвестиційних ресурсів області. В абсолютних обсягах спрямування власних коштів господарюючих суб'єктів на капітальні інвестиції зросло (у фактичних цінах) у 2,8 рази, що з одного боку можна пояснити потребою в оновленні основних засобів переважної більшості підприємств регіону, а з іншого пов'язано зі зростанням зацікавленості власників у стабільному та ефективному розвитку суб'єктів підприємницької діяльності у довготривалій перспективі.

Водночас, при зростанні абсолютних обсягів спрямування власних коштів підприємств та організацій у відтворювальне русло, чітко визначилась тенденція до зменшення їх питомої ваги у джерелах фінансування капітальних інвестицій у регіоні (від 80,1% у 2002 році до 45,7% у 2007). Така тенденція пов'язана передусім з активним використанням останнім часом у якості джерела фінансування інвестиційної діяльності зовнішніх ресурсів. Якщо у другій половині 90-х та на початку 2000-х років банківські кредити у якості джерел фінансування інвестицій використовувалися у незначних обсягах, то починаючи з 2004-2005 рр. ситуація змінилася.

Зниження вартості банківських кредитів та зміна структури кредитного портфеля комерційних банків у бік збільшення питомої ваги довгострокових кредитів зробили дане джерело набагато привабливішим для фінансування капітальних інвестицій. Відповідно, обсяг кредитних ресурсів, використаних підприємствами та організаціями для фінансування

інвестиційної діяльності, зріс за досліджуваний період у 38,9 рази, а їх частка у джерелах фінансування капітальних інвестицій у Чернігівському регіоні перевищила 15%. З огляду на те, що у розвинутих країнах Заходу банківські кредити є традиційним джерелом фінансування капітальних вкладень, а також враховуючи наявність у вітчизняних банківських структур значних обсягів фінансових ресурсів, дана тенденція безумовно повинна розглядатись як позитивна.

Також в останні роки проявилась тенденція до збільшення спрямування в інвестиційну сферу бюджетних коштів. Причому зростанням характеризується як частка державного так і місцевих бюджетів у структурі капітальних інвестицій в Чернігівській області.

Таблиця 3.8

Структура джерел фінансування капітальних інвестицій у Чернігівській області у 2002-2007 рр.

Джерела фінансування	2002		2005		2006		2007	
	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку
Загальний обсяг капітальних інвестицій	701,8	100,0	1613,0	100,0	2046,9	100,0	3452,1	100,0
у тому числі за рахунок:								
коштів державного бюджету	55,1	7,8	161,4	10,0	353,3	17,3	852,2	24,7
коштів місцевих бюджетів	21,1	3,0	68,6	4,3	104,1	5,1	141,7	4,1
власних коштів підприємств та організацій	562,3	80,1	1050,8	65,1	1142,3	55,8	1578,9	45,7
кредитів банків та інших позик	13,6	1,9	186,3	11,5	248,9	12,2	528,5	15,3
коштів іноземних інвесторів	9,2	1,3	20,9	1,3	18,7	1,0	6,5	0,01
коштів вітчизняних інвестиційних компаній, фондів	3,4	0,5	2,7	0,2	11,6	0,6	27,2	0,8
коштів населення на індивідуальне	23,7	3,4	47,8	2,9	79,8	3,9	125,2	3,6

житлове будівництво								
коштів населення на будівництво власних квартир*	-	-	-	-	57,9	2,8	162,6	4,7
інших джерел фінансування	13,4	1,9	74,6	4,6	30,3	1,5	29,1	0,8

*облік розпочато зі звіту за 2006 р., до цього періоду входили до складу інших джерел фінансування

Джерело: розраховано за даними [107, с. 12]

Зокрема, за 2002 - 2007 рр. обсяги спрямування коштів державного бюджету на фінансування капітальних видатків у регіоні зросли у 15,5 разів, а їх питома вага досягла 24,7%. У 6,7 рази збільшилось використання на інвестиційні цілі ресурсів місцевих бюджетів. З точки зору забезпечення регіону інвестиційними ресурсами дана тенденція також має розглядатись як позитивна. Проте з огляду на обмеженість ресурсів бюджетів України (передусім місцевих) та вимушену пріоритетність за нинішньої ситуації в їх структурі поточних видатків, подальше значне нарощування обсягів спрямування бюджетних коштів в капітальні інвестиції видається нам сумнівним.

Відносно незначною у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій залишається питома вага коштів іноземних інвесторів. Навіть у найбільш успішному у цьому відношенні 2003 році частка даного джерела не досягала і 5%, а в інші роки коливалась у межах 0,01- 1,3%. Очевидно, що наявні на сьогодні обсяги капітальних вкладень іноземних інвесторів в економіку Чернігівської області не в спроможі суттєво посприяти розв'язанню проблеми забезпечення господарського комплексу регіону інвестиційними ресурсами.

Мізерною залишається участь у фінансуванні інвестиційної діяльності у регіоні вітчизняних інвестиційних компаній та фондів. На їх кошти припадає менше 0,8% всіх капітальних інвестицій у Чернігівській області. В абсолютних обсягах використання коштів інвестиційних компаній та фондів на фінансування інвестиційної діяльності в регіоні має тенденцію до зростання (обсяги 2007 року перевищують у 8 разів обсяги 2002 року). У зв'язку із деякими змінами структури джерел фінансування капітальних інвестицій, з 2006 р. розпочато облік коштів населення на будівництво власних квартир, у 2007 р. цей показник перевищив майже 4% від загального обсягу джерел фінансування капітальних інвестицій.

Певну специфіку має внутрірегіональний розподіл джерел фінансування капітальних інвестицій. Так, переважна частина інвестицій за кошти державного бюджету спрямовувалася в об'єкти міст обласного значення. Натомість райони з домінуючим аграрним сектором економіки коштів державного бюджету на інвестиційні потреби фактично не отримували [107, с.20-27].

підприємств та організацій	367,0	85,2	902,3	67,7	947,8	62,3	1305,6	53,9	355,7
кредитів банків та інших позик	0,9	0,2	165,8	12,4	217,2	14,3	499,2	20,6	...
коштів іноземних інвесторів	-	-	13,2	1,0	18,1	1,2	6,3	0,3	...
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	20,7	4,8	47,8	3,6	79,8	5,2	125,2	5,2	у 6 р.б.
коштів населення на будівництво власних квартир	-	-	-	-	57,9	3,8	162,6	6,7	...
інших джерел фінансування	35,9	8,3	73,6	5,5	39,7	2,6	53,4	2,2	148,7

Джерело: розраховано за даними [107, с.191]

Також не можна залишити поза увагою розподіл інвестицій в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету за видами економічної діяльності [107, с.75]. Найбільший обсяг їх спрямовувався в операції з нерухомістю. Зокрема, у 2005 році у дану сферу економічної діяльності було спрямовано 37488 тис. держбюджетних коштів, що становило 53,2% їх загального використання на інвестиційні цілі в Чернігівській області, у 2007 р. – 26411 тис. грн. (15%).

Таблиця 3.10

Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності за рахунок коштів державного бюджету (у фактичних цінах), тис. грн.

Види економічної діяльності	2002		2005		2006		2007		2007 у % до 2000
	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до підсумку	
Всього	42422	100,0	77371	100,0	85926	100,0	171775	100,0	4 р.б.
Сільське господарство, мисливство та	1380	3,3	3150	4,1	3862	4,5	2298	1,3	166,5

лісове господарство									
Промисловість	5199	12,3	3252	4,2	8335	9,7	10067	5,9	193,6
Будівництво	6720	15,8	2972	3,8	9153	10,7	17283	10,1	257,2
Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Готелі, ресторани	-	-	-	-	60	0,1	500	0,3	-
Транспорт і зв'язок	7692	18,1	16265	21	19826	23,1	91569	53,3	11 р.б.
Фінансова діяльність	400	0,1	18	0,02	10	0,0	10	0,0	2,50
Операції з нерухомістю та послуги юридичним особам	5349	12,6	41153	53,2	37775	43,9	27694	16,1	5,2 р.б.
Державне управління	4284	10,1	6710	8,7	2773	3,2	4488	2,6	104,8
Освіта	7883	18,6	1428	1,8	1436	1,7	1661	0,9	21,0
Охорона здоров'я та соціальна допомога	3165	7,5	1749	2,3	2167	2,5	15562	9,1	4,9 р.б.
Колективні, громадські та особисті послуги	350	0,8	674	0,9	529	0,6	643	0,4	183,7

Джерело: розраховано за даними [107, с.75]

Не менш привабливим для держбюджетного фінансування є регіональний транспортний комплекс (53,0% загального обсягу) тоді як у промисловість 6,0% (з них понад $\frac{2}{3}$ у виробництво електроенергії, газу та води), 1% - у сферу освіти, 10,1% - будівництво, 1,3% - сільське господарство, 9 - сферу охорони здоров'я та соціальної допомоги (табл. 3.10). В умовах відмови від практики державної підтримки галузей матеріального виробництва така структура бюджетних інвестицій частково обумовлена об'єктивними обставинами. Разом з тим, з огляду на пріоритети сталого розвитку регіону у довгостроковій перспективі та сучасний стан забезпечення новітніми основними засобами багатьох галузей соціальної сфери, навіть у межах наявних обсягів фінансових ресурсів бюджету недостатньою нам бачиться увага державних і регіональних органів влади та управління до інвестиційного забезпечення освіти, охорони здоров'я, сфери соціальної допомоги, житлово-комунального господарства, діяльності у сфері інформатизації.

В продовж останніх років відбулося поживлення житлового будівництва (рис. 3.5). Якщо у 2002 р. інвестиції у житлове будівництво склали 47,1 млн. грн., то у 2005 р. – 153,9 млн. грн., а у 2007 р. – 381 млн. грн., що складає 15,7% загального обсягу інвестицій в основний капітал (1,3% загальнодержавного значення).

Обсяг капітальних інвестицій, спрямованих на індивідуальне житлове будівництво, у 2007 р. склав – 125,0 млн. грн., що у 5,3 рази більше, ніж у 2002 р. [107].

Більшу частину інвестицій на будівництво житла було освоєно такими підприємствами як: ВАТ “Домобудівник”, ЗАТ “Київміськбуд – 1”, ТОВ “Союз-Інвест-Берлін-Чернігів”, фірма “ЗОЯ”. Майже 60% усіх інвестицій в житлове будівництво було освоєно у містах обласного значення.

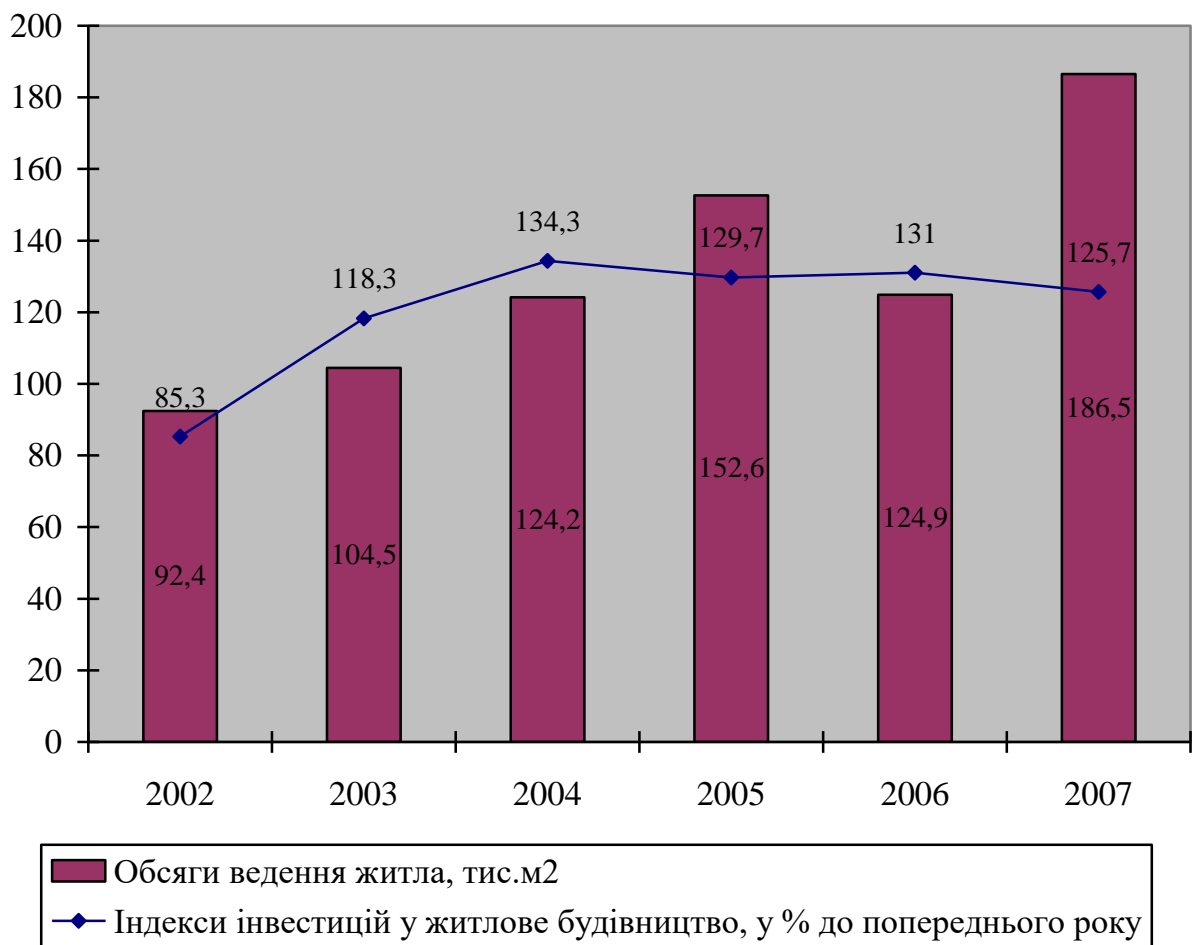

Рис. 3.5. Освоєння інвестицій у житлове будівництво та введення житла в експлуатацію по Чернігівській області [107, с.142]

Незважаючи на значні темпи зростання обсягів використаних запозичених фінансових ресурсів, основна маса кредитів поки що випадає із сфери довгострокових інвестицій і зосереджується у короткостроковому обороті. У такій ситуації розширення сфери довгострокового кредитування,

поряд з нарощуванням власних фінансових ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності, залишається необхідною передумовою забезпечення високих темпів інвестиційного розвитку регіонів України.

В цілому, структура джерел формування інвестиційних ресурсів в Чернігівській області відповідає загальним тенденціям, які склалися останнім часом у нашій державі (табл. 3.11). Проте господарюючими суб'єктами області для фінансування капіталовкладень використовується значною мірою менше залучених та запозичених коштів, ніж в середньому по Україні. Зокрема, регіональні суб'єкти бізнесу використовують в інвестиційній діяльності відносно менші обсяги кредитних ресурсів, і, відповідно, більше спираються на власні кошти, які, у багатьох випадках, виступають єдиним джерелом вкладень в основний капітал.

Таблиця 3.11

**Структура джерел фінансування інвестицій в основний капітал
в Україні та Чернігівську область у 2001 – 2007 рр., %**

Країна (область)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Україна							
Кошти державного бюджету	5,4	5,0	7,0	10,5	5,5	5,5	5,6
Кошти місцевих бюджетів	4,1	3,7	4,1	4,7	4,2	4,3	3,9
Власні кошти підприємств та організацій	66,8	65,8	61,4	61,7	57,4	57,8	56,5
Кошти іноземних інвесторів	4,3	5,6	5,5	3,6	5,0	3,7	3,5
Кошти населення на індивідуальне житлове будівництво	4,4	4,2	3,6	3,4	3,3	4,1	4,5
Кредити банків та інші позики	4,3	5,3	8,2	7,6	14,8	15,5	16,6
Інші джерела фінансування	10,7	10,4	10,2	8,5	9,8	9,1	9,4
Всього	100	100	100	100	100	100	100
Чернігівська область							
Кошти державного бюджету	5,1	7,2	5,9	6,5	5,8	5,7	7,1
Кошти місцевих бюджетів	2,9	3,0	2,2	4,4	4,0	4,9	4,0
Власні кошти підприємств та організацій	80,8	79,8	77,5	66,1	67,7	62,3	53,9
Кошти іноземних інвесторів	0,8	1,6	5,1	0,1	1,0	1,2	0,3
Кошти населення на індивідуальне житлове будівництво	4,7	4,0	2,9	3,0	3,6	5,2	5,2
Кошти населення на будівництво власних квартир*	-	-	-	-	-	3,8	6,7
Кредити банків та інші позики	1,3	1,9	3,5	6,4	12,4	14,3	20,6

Інші джерела фінансування	4,4	2,5	2,9	13,5	5,5	2,6	2,2
Всього	100	100	100	100	100	100	100

*Облік розпочато зі звіту за 2006р. (до цього періоду входили до складу інших джерел фінансування)

Джерело: розраховано за даними [235, 236, 238]

Також помітною є значно нижча, ніж в середньому по Україні, інвестиційна активність в регіоні іноземних інвесторів.

Наслідком обмеженого використання реально доступних сфері бізнесу джерел формування інвестиційних ресурсів є майже цілковита залежність інвестиційної активності у тих чи інших сферах регіональної економіки від обсягів власного капіталу господарюючих суб'єктів.

Аналіз економічної діяльності господарюючих суб'єктів підтверджує висновок про те, що формування інвестиційних ресурсів базових галузей економіки Чернігівської області відбувається передусім за рахунок прибутку та інших джерел власних коштів підприємницьких структур. Найбільш активним процес спрямування власних коштів в основний капітал спостерігається у транспортній галузі. Досить інтенсивними ці процеси (зокрема і реінвестування прибутку) відбуваються у сферах послуг та операцій з нерухомістю.

Натомість будівельні організації та підприємства оптової і роздрібною торгівлі спрямовували в основні засоби та інші необоротні активи лише незначну частку отриманого прибутку. Фінансування необоротних активів не є пріоритетним напрямком використання власного капіталу і для комерційних структур, які займаються фінансовою діяльністю (табл. 3.11, 3.12).

Таблиця 3.12

Фінансові результати та приріст власного капіталу підприємств Чернігівської області за видами економічної діяльності у 2007 р.

Види економічної діяльності	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млнгрн.	Питома вага прибуткових підприємств, %	Питома вага підприємств галузі у загальній масі отриманого прибутку, %	Приріст власного капіталу підприємств, млн. грн.	Питома вага власного капіталу у джерелах фінансування активів, %	Питома вага підприємств галузі у загальному прирості власного капіталу, %
Всього	490,0	69,8	100,0	1469,0	56,4	100,0
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	359,1	75,2	46,6	357,8	64,8	9,9

Промисловість	42,8	64,4	22,5	303,6	42,3	42,0
Будівництво	55,2	67,8	9,2	96,1	45,7	6,9
Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	39,1	73,6	14	35,3	24,4	27,4
Транспорт і зв'язок	-4,9	58,7	1	10,0	65,7	1,0
Фінансова діяльність	8,3	80,9	1	11,0	46,9	1,0
Операції з нерухомістю та послуги юридичним особам	-15,1	64	4,3	62,5	84,6	8,9
Державне управління	-	-	-	-	-	0,6
Освіта	-0,8	70	0,0	-0,8	-	0,0
Охорона здоров'я та соціальна допомога	0,4	92,3	0,0	-0,1	61,3	0,9
Колективні, громадські та особисті послуги	2,9	71,1	0,8	25,9	88,5	0,8

Джерело: розраховано за даними [191]

При цьому характерним явищем є активність у використанні для фінансування активів позичкового капіталу, включаючи кредиторську заборгованість перед виробниками товарів і послуг.

Недостатня забезпеченість власними та залученими ресурсами, на нашу думку, повинна розглядатися як одна із ключових причин низького рівня інвестиційної активності у багатьох галузях і сферах економіки Чернігівської області. Оскільки без забезпечення належної концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку неможливе усунення характерних не лише для економіки Чернігівщини, а і для більшості регіонів України, диспропорцій та забезпечення сталого розвитку базових та комплексоутворюючих галузей регіональних господарських систем, сприяння належному ресурсному забезпеченню та підвищенню рівня інвестиційної активності суб'єктів господарювання є першочерговим напрямком інвестиційної політики як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях.

3.3. Ефективність інвестиційної діяльності та її вплив на темпи сталого розвитку регіону

Сучасний глобалізований світ диктує необхідність підвищення конкурентоспроможності національної економіки, що забезпечується інвестиційно-інноваційними інструментами як найвагомішими чинниками темпів її зростання та структурних перетворень. Обсяги, структура та динаміка інвестицій у господарський комплекс країни (регіону) є важливою характеристикою їх поступального розвитку. Абсолютна величина і тенденції зміни кожного із зазначених показників, будучи обумовленими

природними, історичними, соціально-економічними, екологічними та іншими передумовами певної території, відображають керованість процесами, які з боку держави відбуваються в економічному житті суспільства.

Відставання Чернігівської області від середньоукраїнських показників за темпами нарощування обсягів капітальних інвестицій, яке передусім стосується базових галузей економіки та соціальної сфери не дає підстав для висновків про належний рівень ефективності інвестиційної діяльності у регіоні. Наявний рівень задоволення потреб в оновленні та модернізації основних засобів переважної більшості сфер і галузей господарського комплексу Чернігівської області не спроможний забезпечити його сталий розвиток та відставання Чернігівщини від провідних регіонів України за рівнем та темпами економічного зростання. Відносно низькі темпи інвестиційного розвитку призводять до поглиблення економічних диспропорцій та нарощування відставання регіону у державному масштабі майже за всіма основними макроекономічними параметрами і показниками (табл. 3.13). Зокрема, Чернігівщина суттєво знизилася своїми, і так далеко не провідними позиціями в Україні, у промисловому виробництві, розвитку транспорту і торгівлі, нарощуванні експортного потенціалу. Лише сільське господарство області (за традиційного агропромислового її профілю) збільшило питому вагу у середньо державному значенні, хоча цього внеску недостатньо для належного рівня продовольчої безпеки регіону і держави в цілому. За 2000 - 2007 рр. з дев'яти основних показників соціально-економічного розвитку територій Чернігівщина відзначається збільшенням питомої ваги у державному масштабі лише за кількістю зайнятих у всіх сферах економічної діяльності.

Таблиця 3.13

Питома вага Чернігівської області в Україні за основними соціально-економічними показниками розвитку у 2000-2007 рр., %

Найменування показника	2000	2005	2006.	2007
Обсяг валової доданої вартості	2,2	1,8	1,7	...
Вартість основних засобів	2,2	2,3	2,0	1,7
Обсяг промислової продукції	1,9	1,3	1,3	1,3
Обсяг продукції сільського господарства	3,9	3,7	3,8	4,7
Перевезення вантажів усіма видами транспорту	1,4	1,3	1,2	1,1
Перевезення пасажирів усіма видами транспорту	2,7	2,0	2,1	2,1
Обсяг роздрібного товарообігу підприємств, які здійснюють				

діяльність із роздрібної торгівлі та ресторанного господарства	2,5	1,7	1,6	1,6
Експорт товарів та послуг	0,9	0,7	0,8	0,7
Кількість зайнятих в усіх сферах економічної діяльності	2,8	2,5	2,9	2,9

Джерело: розраховано за даними [191, с. 36-38, 192, с.40]

Недостатніми з огляду на місце галузі у регіональній економічній системі та її роль у формуванні валового регіонального продукту, залишаються темпи розвитку промисловості області. Частка Чернігівської області у валовому регіональному продукті України у 2007 р. - 1,6% проти 1,8% у 2004 р. Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу по регіону становив 7714 грн. проти 5163 грн. у 2004 р. (середньо українські показники 11630 грн. та 7273 грн. відповідно). За 2000 – 2007 рр. обсяги промислового виробництва у Чернігівському регіоні зросли у 2,1раза (в цілому по Україні – у 2,6 рази). Частка області у випуску промислової продукції України становить 1,6% проти 19% у 2000 р. Виробництво у добувній промисловості зросло за вказаний період на 19,2%, в обробній – на 66,2% (по Україні, відповідно, на 21,2 і 78,1%). Навіть за темпами нарощування обсягів виробництва деяких традиційних продуктів спеціалізації регіону (нафта,газовий конденсат, торф, борошно, макаронні вироби) Чернігівщина поступається середнім по Україні показникам (табл. 3.14).

Порівняння регіональної та середньодержавної динаміки обсягів виробництва окремих видів промислової продукції (з урахуванням загальних темпів розвитку промисловості) вказує на поглиблення спеціалізації області на виробництві деяких видів продукції харчової промисловості, а також хімічних волокон, вовняних тканин, взуття. З одного боку цей факт свідчить про більш повне використання промисловим комплексом регіону переваг територіального поділу праці, але з іншого — про послаблення ступеня диверсифікації промисловості області і, відповідно, зростання її залежності від кон'юнктурних коливань на національному та зарубіжних ринках. Не можна залишити поза увагою і те, що високі темпи нарощування обсягів регіонального виробництва круп, мінеральних вод, безалкогольних напоїв, взуття, автобусів не в останню чергу обумовлені зростання їх виробництва у 90-х роках минулого століття. У цілому ж, з огляду на те, що економічне зростання в окремих галузях промисловості, як зазначалося, не забезпечує належної динаміки економіки області в цілому, стверджувати про відносне розв'язання ключових проблем промислового розвитку області, на нашу думку, є передчасним.

Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції у Чернігівській області порівняно з 2000 роком збільшилися на 11,7% (у 2000 р. – 3096,1 млн.

грн, у 2007 р. – 3629,9 млн. грн.), у тому числі у сільськогосподарських підприємствах - на 40,1%, господарствах населення — на 7,3%.

Таблиця 3.14

**Виробництво окремих видів промислової продукції
у Чернігівській області у 2000 – 2007 рр.**

Види продукції	2000.	2003	2005	2006	2007	2007 у % до 2000	
						по Чернігівській області	По Україні в цілому
Добувна промисловість							
Нафта сира, тис. т.	476,1	462,4	553,3	540,7	539,4	113,3	121,6
Газ природний, млн.м ³	91,5	132,1	146,4	153,8	136,2	148,9	117,8
Торф неагломерований паливний, тис. т.	60	83	68	36	39	65	100,0
Обробна промисловість							
Сири жирні, т.	2178	8999	12921	12373	13013	у 5,9 р.	у 3,6 р.
Цукор-пісок, т.	42355	55383	78700	83659	51258	121	104,9
Борошно, т.	101260	56932	75748	87611	72305	71,4	94,5
Крупи, т.	1696	1384	11909	12716	15659	у 9,2 р.	...
Макаронні вироби, т.	11818	8551	7444
Води натуральні мінеральні газовані, тис. дал.	587	1657	2546	2980	3497	у 5,9 р.	...
Напої безалкогольні, тис. дал	403	1690	2021	1818	1911	у 4,7 р.	у 2,9 р.
Тканини вовняні, тис.м ² .	4424	3916	6722	7074	5921	133,8	...
Взуття, тис. пар	367	512	707	877	938	255,6	...
Волокна хімічні, т.	10261	9709	21741	26022	25308	246,6	...
Автобуси, шт.	283	-	573	1163	1332	у 4,7 р.	...

Джерело: розраховано за даними [191, с.102-113, 192, с.71-75]

Особливо помітним є відставання Чернігівщини від середньодержавних темпів розвитку тваринницької галузі, темпи нарощування виробництва в якій склали 3,4% проти 11,7 в середньому по Україні (у рослинництві - 16,2 проти 23,3%).

Повільний розвиток сільського господарства може стати обмежуючим фактором нарощування виробництва у харчовій і переробній промисловості, а також бути причиною тривалої стагнації аграрних районів області. Частка області в загальному обсязі сільськогосподарської продукції нині складає 1,6% проти 1,9% у 2001 р.

Досить високими темпами у Чернігівській області зростає інтенсивність будівельної діяльності. Обсяг реалізованої будівельної продукції за 2000 - 2007 рр. зріс (у фактичних цінах) у 6,9 рази, а вартість основних засобів будівництва – у 1,2 рази. У 2007 р. введено в дію 2 нафтові свердловини з експлуатаційного буріння, лінії електропередачі протяжністю 29 км., місцеві трубопроводи для транспортування газу – 371,2 км., місцеві та сільські АТС, відповідно, на 4667 та 1815 номерів. Проте, якщо у 2000 р. було введено в дію нових основних засобів на суму 477 млн.грн., (2% від загальноукраїнського значення), то у 2007 р. – на 1170 млн.грн. (1,4%).

За вартістю введених в дію засобів виробництва: на сільське господарство припадає – 12,9%, промисловість – 40,7%, будівництво – 1,8%, торгівлю – 6,6%, транспорт і зв'язок – 15%, фінансову діяльність – 2,4%, операції з нерухомістю – 14,7% (проти загальноукраїнських 6,1%, 35,3%, 4%, 8,4%, 18%, 4,6%, 15% відповідно) [237, с.93-96; 238].

Не відзначаються належним рівнем і темпами розвитку транспортний комплекс та виробнича інфраструктура в цілому. Незважаючи на зростання вантажообігу та перевезення вантажів автомобільним та водним транспортом області (причому темпи зростання вантажообігу транспорту у регіоні у 2000 - 2007 рр. склали 327,3% проти 242,1 середньоукраїнських), показники роботи транспортного комплексу регіону у загальнодержавному масштабі залишаються невисокими. Помітно збільшується відставання Чернігівської області за показниками розвитку пасажирського транспорту. Якщо в середньому по Україні пасажирообіг транспорту загального користування за 2001-2007 роки зріс на 24,6%, то на Чернігівщині - зменшився на 25%.

У 2000 р. дохід підприємств зв'язку області склав 104,9 млн.грн. (1,5% від обсягів по Україні), то у 2007 р. цей показник склав – 1008,5 млн.грн. (2,5% загальноукраїнського значення) [191, с.208].

Оборот роздрібної торгівлі у 2007 році склав 2862,5 млн. грн., і зріс проти 2000 р. у 3,9 рази. При цьому питома вага регіону в обсязі роздрібного товарообігу держави зменшилась з 1,86 до 1,6%. Питома вага Чернігівщини в обороті ресторанного господарства зменшилась за цей же період з 2,70 до 2,40% [191, с.243].

Низькою залишається питома вага Чернігівщини в обсягах вироблених і реалізованих усіх видів послуг (у 2007 році – 1315,6 млн.грн. – 0,8 від загальноукраїнського значення). Низький рівень розвитку сфери послуг залишається однією із “слабких” ланок

Чернігівського регіону у плані його конкурентоспроможності як об'єкту прикладання капіталу і робочої сили.

Не спостерігається тенденції до зменшення відставання Чернігівщини від більшості регіонів України за рівнем соціального розвитку. Незважаючи на деяке поліпшення останнім часом ситуації у соціальній сфері регіону, його відставання від загальнодержавного рівня за переважною більшістю параметрів якості життя населення залишається досить суттєвим.

Так, рівень безробіття серед економічно активного населення Чернігівщини перевищує середньодержавний на 20%, середня тривалість безробіття - на 8,3%; номінальні доходи на душу населення складають 91,3% середнього по Україні рівня, у тому числі заробітна плата - лише 75,2%. Гірше забезпечений регіон дошкільними закладами та кадрами лікарів, що вказує на його відносне відставання у сферах освіти та охорони здоров'я населення.

Лише за показниками забезпечення населення житлом, лікарняними ліжками та кадрами вчителів Чернігівська область випереджає більшість інших регіонів України (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Показники соціального розвитку Чернігівської області у 2000-2007 рр.

Найменування показника	2000	2005	2007	Абсолютне відхилення 2007 від 2000
Чернігівська область				
Рівень безробіття за методологією МОП (% до кількості економічно активного населення)	11,3	7,9	7,7	-3,6
Середня тривалість зареєстрованого безробіття, міс.	11,8	6,6	6,8	-5
Наявні доходи у розрахунку на одну особу, грн.	2376,7	5979,1	9091,7	6715
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	177	602	1016	839
Забезпеченість населення житлом (у середньому на одну особу), м ² заг. площі	22,4	24,0	24,4	2
Охоплення дітей дошкільними закладами, % до кількості дітей відповідного віку	39	50	52*	13
Кількість вчителів загальноосвітніх навчальних закладів (у розрахунку на 100 учнів)	10,7	12,4	13,2	2,5
Кількість лікарів усіх спеціальностей (на 10000 осіб)	36,5	36,9	37,4	0,9
Кількість лікарняних ліжок (на 10000 осіб)	112,6	112,1	114,1	1,5
Україна				
Рівень безробіття за методологією МОП (%)	11,6	7,2	6,4	-5,2

до кількості економічно активного населення)				
Середня тривалість зареєстрованого безробіття, міс.	10	7	6	-4
Наявні доходи у розрахунку на одну особу, грн.	2445,9	6076,7	10285,6	7840
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	230	806	1351	1121
Забезпеченість населення житлом (у середньому на одну особу), м ² заг. площі	20,7	22,0	22,5	1,8
Охоплення дітей дошкільними закладами, % до кількості дітей відповідного віку	40	51	54*	14
Кількість вчителів загальноосвітніх навчальних закладів (у розрахунку на 100 учнів)	8,5	9,5	10,9	2,4
Кількість лікарів усіх спеціальностей (на 10000 осіб)	46,2	47,9	48,3	2,1
Кількість лікарняних ліжок (на 10000 осіб)	95,0	95,2	95,2	0,2

* 2006

Джерело: розраховано за даними [191, 192]

Однією із передумов подолання відставання за рівнем соціального розвитку, рівно як і виробничого, безумовно є підвищення ефективності інвестиційної діяльності та її інтенсифікація, оскільки нарощування економічного потенціалу обумовлюватиме відповідне зміцнення фінансової бази розвитку його соціальної сфери як за рахунок фінансових ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності, так і за рахунок коштів місцевих бюджетів.

З поживаленням інвестиційної активності пов'язано і розширення можливостей місцевих органів влади у вирішенні наявних екологічних проблем. Слабкі на даний час на фоні провідних регіонів України фінансові підвалини діяльності органів місцевого самоврядування Чернігівщини обумовлюють обмеженість можливостей фінансування екологічних та природоохоронних заходів. Так, у 2007 році доходи зведеного бюджету Чернігівської області склали (без урахування дотацій з Державного бюджету України) 2263 млн. грн., що складає 1,02% доходів місцевих бюджетів в Україні. При цьому на фінансування природоохоронних заходів з місцевих бюджетів області за рік було виділено 884,5 тис. грн. (2,18% таких витрат місцевих бюджетів в Україні). Загальні витрати підприємств, установ, організацій області на охорону та раціональне використання навколишнього середовища (включаючи кошти Держбюджету) хоча і виростили за 2000 – 2007 рр. у 1,84 рази, проте склали лише 0,95% такого роду витрат у цілому по Україні. Капітальні інвестиції розподілено: на охорону атмосферного повітря і проблеми зміни клімату – 19,2%; очищення зворотних вод – 33,8%; поводження з відходами – 15,3%; на захист і

реабілітацію ґрунту підземних і поверхневих вод – 16,9%; зниження шумового і вібраційного впливу – 0,1%; збереження біорізноманіття і середовище існування – 0,2%; радіаційну безпеку – 0,2%; науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування – 0,8%.

Важливою передумовою успішної реалізації регіональної інвестиційної стратегії, спрямованої на підвищення інтенсивності інвестиційної діяльності, на нашу думку, може стати повернення інвестиційних преференцій проблемним регіонам, що передбачено вітчизняним законодавством.

Формальна модель нагромадження сукупного інвестиційного потенціалу і подальші розрахунки на її підставі рівня інвестиційної активності регіону за досліджуваний період, дало змогу реально оцінити обсяги джерел інвестиційних вкладень для Чернігівської області та сформувані стратегічні напрямки активізації надходження їх обсягів (табл. 3.16).

В загальній структурі внутрішнього потенціалу інвестиційні ресурси бізнесових структур (господарюючих суб'єктів) займають найбільшу питому вагу – 27% після інвестиційних ресурсів населення (42%). Це є свідченням того, що формування фінансових ресурсів відбувається за рахунок внутрішнього фінансування, а саме прибутку і амортизаційних відрахувань та нагромаджень населення у сфері бізнесу.

Загальновідомо про залежність розміру зовнішнього інвестування від обсягів внутрішнього. Так, за досліджуваний період обсяг інвестиційних кредитних ресурсів збільшився з 13,6 млн.грн. до 528,5 млн.грн або в 38 разів, але їх частка в структурі внутрішнього інвестиційного потенціалу залишається незначною і ледь перевищує 11%.

Загалом, фінансування інвестиційної діяльності за рахунок позичкових коштів більш вигідно для господарюючих суб'єктів, але й більш ризикове, оскільки відсотки за кредит і основну частину боргу потрібно повертати за будь-яких умов, незалежно від результатів інвестування. Це особливо підтвердила фінансово-економічна криза в Україні починаючи з кінця 2008 року.

Низькою у загальному обсязі сукупного інвестиційного потенціалу регіону є частка коштів іноземних інвесторів, яка у 2007 р. склала лише 0,1%.

Таблиця 3.16

Внутрішній й сукупний інвестиційний потенціал по Чернігівському регіону, 2002-2007 рр. млн. грн.

	2002	2004	2005	2006	2007	2007 у % до 2002
Бюджетні інвестиційні ресурси, у тому числі (ВІ)	76,2	259	230	457,4	993,9	у 12,3 р.б.

з державного бюджету	55,1	197,3	161,4	353,3	852,2	у 15,5 р.б.
з місцевого бюджету	21,1	61,7	68,6	104,1	141,7	у 6,7 р.б.
Інвестиційні ресурси бізнесових структур, у тому числі (IRB):	746,9	964,8	1131,3	1007,5	1316,5	176,3
річні обсяги прибутку, млн. грн.	61,9	87,2	190,1	59,2	363,4	у 5,9 р.б.
амортизація	685	877,6	941,2	948,3	953,1	72,0
Інвестиційні ресурси населення, млн. грн. (IRP)	120,8	594,1	988,1	1359	2060,9	у 17,1 р.б.
Інвестиційні кредитні ресурси, млн. грн. (IKR)	13,6	87,2	186,3	248,9	528,5	у 38 р.б.
Інвестиційні ресурси вітчизняних інвестиційних компаній і фондів (RG)	9,2	6,7	20,9	18,7	6,5	70,6
Інтелектуальні інвестиційні ресурси, у тому числі (IRN):	14,8	20,3	22,5	23,5	28,9	195,2
обсяги науково-технічної продукції	14,8	20,3	22,5	23,5	28,9	195,2
Індекс інфляції	0,994	1,123	1,103	1,116	1,166	117,3
Всього, внутрішній інвестиційний потенціал (VIPR)	981,5	1932,1	2579,1	3115	4935,2	у 5 р.б.
Кошти іноземних інвесторів	9,2	6,7	20,9	18,7	6,5	70,6
Інвестиційні залучені ресурси з інших регіонів України	13,4	160,7	74,6	30,3	29,1	217,2
Всього, сукупний інвестиційний потенціал (SIPR)	1004,1	2099,5	2674,6	3164	4970,8	у 4,9 р.б.

Джерело: розраховано за даними [107, с.20-27; 237]

Як свідчить аналіз, протягом 2002-2007 рр. обсяг сукупного інвестиційного потенціалу збільшився у 4,9 рази та склав 4970,8 млн.грн. (рис.3.6).

Ефективність інвестиційної діяльності регіону, відтворювальна, технологічна та галузева структура інвестицій в основний капітал визначається рівнем інвестиційної активності регіону та використання інвестиційного потенціалу (табл. 3.17).

В цілому по Чернігівській області рівень інвестиційної активності зріс, але він залишається недостатнім у порівнянні з наявними потенційними можливостями. Динаміка змін використання інвестиційного потенціалу засвідчила обмеженість джерел формування інвестиційних ресурсів.

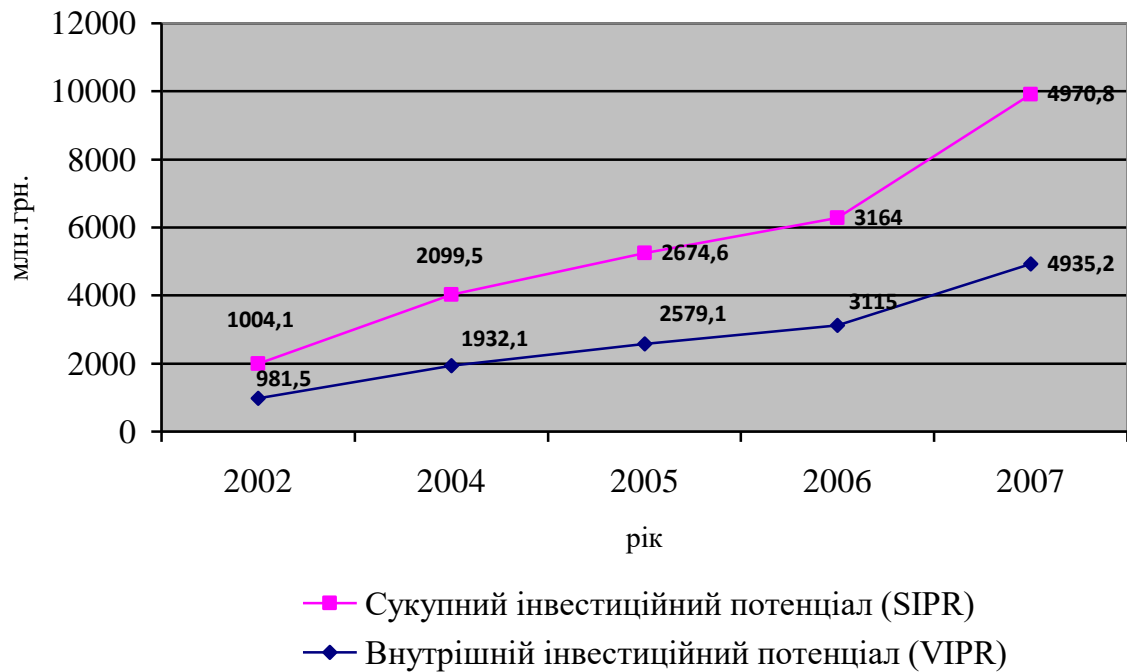

Рис. 3.6. Динаміка внутрішнього та сукупного інвестиційного потенціалу Чернігівської області

Таблиця 3.17

**Оцінка ефективності інвестиційної діяльності Чернігівського регіону,
2002-2007 рр.**

Роки	Ефективність інвестиційної діяльності	
	Рівень інвестиційної активності регіону, %	Рівень використання інвестиційного потенціалу регіону, %
2002	33,0	58,5
2004	34,0	54,3
2005	35,0	49,8
2006	36,0	48,0
2007	37,2	48,7

Джерело: розраховано за даними [107, с.20-27; 237]

На основі розробленої методології реальної оцінки інвестиційної привабливості регіону нами розраховано ефективність інвестиційної діяльності конкретного регіону. Запропонована формальна модель накопичення внутрішнього та сукупного інвестиційного потенціалу була

базовою при здійсненні ранжування регіонів України. Це дозволило поділити регіони на 4 групи (рис. 3.7):

- регіони-лідери;
- регіони, яким притаманний стабільний інвестиційний розвиток;
- регіони з уповільненим інвестиційним розвитком;
- інвестиційно-реcesійні регіони.

Запровадження державних преференцій у інвестиційній діяльності дозволило б більш повно реалізувати регіонам третьої та четвертої груп наявний потенціал для активізації господарської діяльності, подолання територіальних диспропорцій та забезпечення їх сталого розвитку на віддалену перспективу.

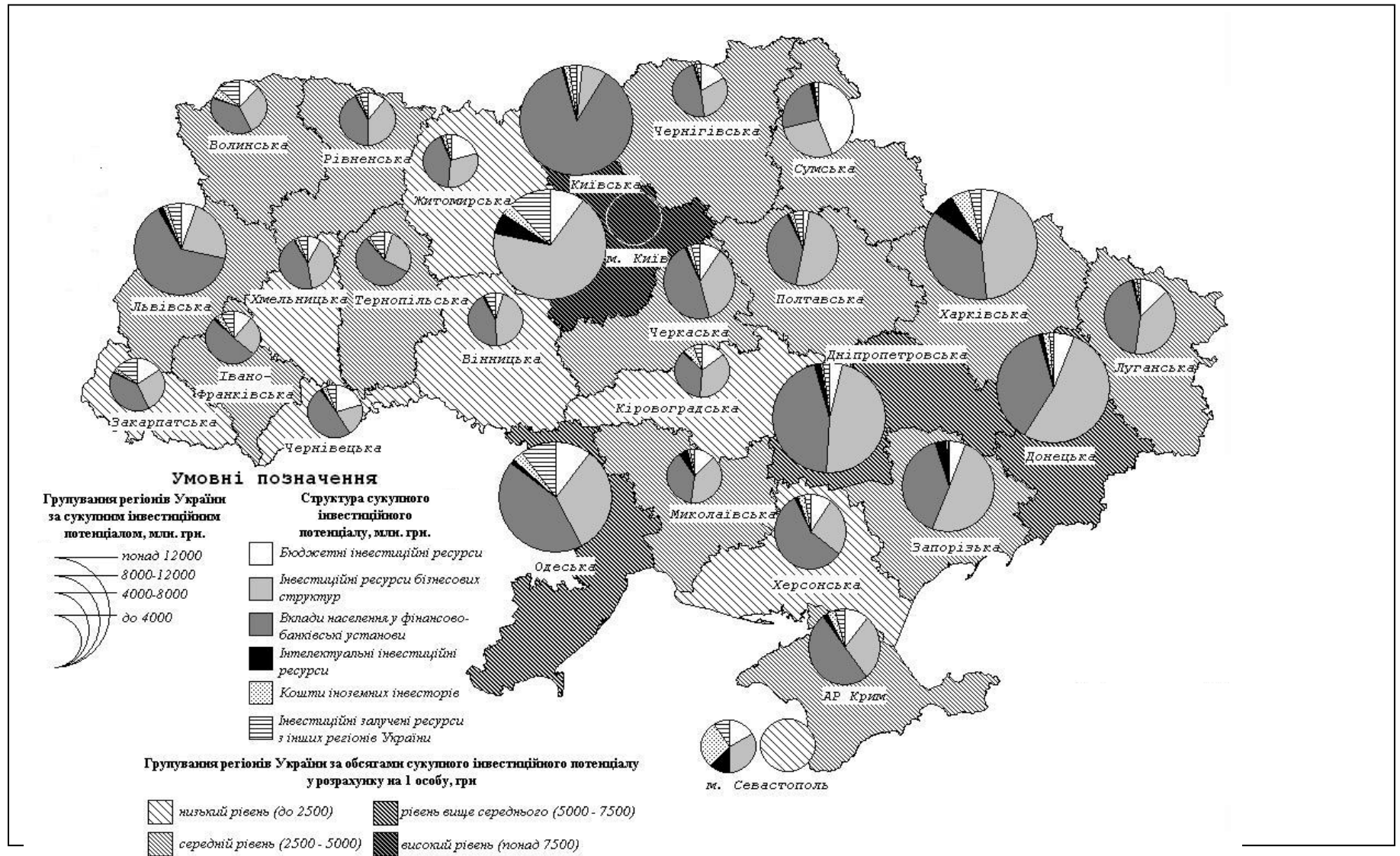

Рис. 3.7. Диференціація регіонів України за обсягом сукупного інвестиційного потенціалу

РОЗДІЛ IV.

РОЛЬ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

4.1. Теоретичні аспекти процесу іноземного інвестування

Світова практика переконує, що без широкого залучення іноземного капіталу неможливо провести структурну перебудову економіки, скоротити технічну та технологічну відсталість національного господарства, домогтися конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку. Крім того, продуктивне використання іноземних інвестицій є органічною частиною світового процесу руху капіталу.

Відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування» [82] іноземні інвестиції – це цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

В науковій літературі є й інше визначення іноземних інвестицій як вкладень зарубіжних інвесторів (держав, компаній, банків, підприємців). При цьому розрізняються поняття «введення капіталу» та «іноземні інвестиції»: введення капіталу – періодичний приплив іноземного капіталу; іноземні інвестиції – загальна сума накопиченого іноземного капіталу в національній економіці за певний період. Ця сума може зростати незалежно від того, ввозиться новий капітал чи ні. [74]

Більш широким поняттям є міжнародні інвестиції, реалізація яких передбачає взаємодію учасників, які належать різним державам (резидентів та нерезидентів по відношенню до конкретної країни). Міжнародні інвестиції поділяються на інвестиції за кордон та на іноземні.

Із країни базування здійснюється експорт капіталу, вона є місцем переважного перебування інвестиційного суб'єкта (для фізичної особи – це країна громадянства, для юридичної – країна реєстрації). Інвестування капіталу, його безпосереднє вкладення здійснюється у приймаючій країні. Країни базування іноді називають країнами-донорами, а приймаючі країни – країнами-реципієнтами інвестицій.

Національні і міжнародні інвестиційні ресурси у сукупності називають світовим інвестиційним багатством, яке має фінансову (57,7%) і матеріальну (42,3%) складові. Фінансове багатство накопичується у вигляді цінних паперів (49,6%) і готівки (8,7%), а матеріальне – у вигляді нерухомості (35,5%) та цінних металів (67%)[144].

З напрямком руху інвестиційних ресурсів пов'язані поняття «втеча капіталу» та «чистий приплив капіталу» Втеча капіталу – це переведення

значних розмірів капіталу в країни з більш сприятливим інвестиційним кліматом (для уникнення високого рівня оподаткування, негативних наслідків інфляції, ризику експропріації та ін.). Головною метою втечі капіталу є вигідна гарантованість його розміщення в інших країнах. Чистий приплив капіталу – це різниця між обсягом надходження грошових коштів з-за кордону (через позики і продаж іноземним інвесторам фінансових активів) та обсягом вивозу капіталу у формах позик іноземним позичальникам чи купівлі фінансових активів зарубіжних емітентів.

На сьогодні капітали, які вилучено з економіки України, вимірюються значними показниками (за різними підрахунками близько 30 млрд. дол. США) (див. табл. 4.1). Під «втечею капіталу» з України слід розуміти не тільки його нелегальне вивезення, а й процеси згорання підприємницької діяльності, зокрема й іноземними структурами, які вивозять за межі держави не лише отриманий прибуток, а й вилучають кошти зі статутних фондів.

Таблиця 4.1

Прямі іноземні інвестиції в Україну за країнами, (млн. дол. США на початок року)

Країна	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Прямі іноземні інвестиції – всього	3875	4555	5472	6794	9047	16890	21607	29489
Із них за країнами походження								
Кіпр	378	493	672	902	1101	1636	3188	5942
Німеччина	241	251	318	452	654	5504	5578	5918
Нідерланди	362	374	396	460	637	920	1534	2511
Австрія	125	144	214	252	361	1440	1634	2075
Велика Британія	312	414	534	701	955	1175	1563	1969
Російська Федерація	287	316	323	389	721	836	1002	1462
США	640	778	891	1060	1191	1387	1397	1437
Франція	40	24	40	59	79	88	830	1046
Швеція	77	89	90	103	120	134	137	1007
Польща	63	69	98	153	195	226	395	671
Швейцарія	163	224	272	322	442	456	567	584
Угорщина	52	58	80	129	177	191	371	401
Канада	58	53	63	80	118	154	170	179
Італія	72	81	87	95	103	117	133	150

Джерело: розраховано за даними [238]

Як свідчать наведені дані найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій припадають на країни Євросоюзу, Російську Федерація, Сполучені штати Америки. В останній час спостерігається суттєвий приток інвестицій із офшорних зон, зокрема Кіпру.

При характеристиці іноземних інвестицій необхідно розмежовувати державні та приватні інвестиції [65].

Державні інвестиції – це позики, кредити, які одна держава або група держав надає іншій державі. У цьому випадку мова йде про відношення між державами, що регулюються міжнародними договорами і до яких застосовуються норми міжнародного права. Можливі і «діагональні відносини», коли консорціум (група) приватних банків надає інвестиції державі.

Під приватними розуміють інвестиції, які надають приватні фірми, компанії чи громадяни однієї країни відповідним суб'єктам іншої країни. Інвестиційні відносини настільки складні та багатогранні, що нерідко відносини між державами тісно пов'язані з відносинами між приватними інвесторами. Такий зв'язок найбільше проявляється, коли інвестор передає свої права та вимоги державі.

У відповідності до Закону України від 18.09.1991 р. «Про інвестиційну діяльність» [80], іноземне інвестування здійснюється іноземними громадянами, юридичними особами та державами.

Залежно від ступеня контролю над зарубіжними компаніями інвестиції поділяються на прямі та портфельні. Вони становлять основу підприємницького капіталу як форми міжнародного руху капіталу.

Під прямими іноземними інвестиціями (ПІІ), згідно із формулювання експертів Міжнародного валютного фонду (1977 р.), розуміються інвестиції, які здійснюються за межами національних кордонів з метою розширення виробництва товарів і послуг, а також закупівлі товарів для імпорту в країну базування або експорту. Їх характерними рисами є те, що інвесторові належить управлінський контроль над підприємствами, а формами їх реалізації виступає акціонерний капітал [36].

Портфельні інвестиції – капітальні вкладення, частка яких у капіталі нижче межі, визначеної для прямих інвестицій. Портфельні інвестиції не забезпечують контролю за закордонними компаніями, обмежуючи прерогативи інвестора отриманням частки прибутку (дивідендів).

Прямі інвестиції – основна форма експорту приватного капіталу, що забезпечує встановлення ефективного контролю і надає право безпосереднього розпорядження закордонною компанією. За визначенням МВФ, прямі іноземні інвестиції існують у тому випадку, коли іноземний власник володіє не менш ніж 25% статутного капіталу акціонерного товариства (згідно з американським законодавством – не менше 10%, у країнах Європейського Співтовариства – 20-25%, у Канаді, Австралії і Новій Зеландії – 50%) [65]. В Україні це значення дорівнює 20% [74].

Риси, що характерні для прямих інвестицій:

- при прямих закордонних інвестиціях інвестори, як правило, втрачають можливість швидкого виходу з ринку;
- більший ступінь ризику та більша сума, ніж при портфельних інвестиціях;

– більший термін капіталовкладень, характерних для країн-імпортерів іноземного капіталу.

Прямі іноземні інвестиції спрямовуються в приймаючі країни двома шляхами:

- організація нових підприємств;
- купівля або поглинання вже діючих компаній.

Головним засобом здійснення закордонних прямих інвестицій виступають багатонаціональні компанії. Це великі корпорації у виробництві або послугах, які володіють підприємствами у багатьох країнах і виробляють продукцію на ринки всього світу. На відміну від портфельних інвестицій, які є тільки чистим переказом капіталу, закордонні прямі інвестиції – це передача цілого набору послуг, які в сукупності репрезентують розширення бізнесу за національні кордони. Завдяки своїм великим розмірам діяльність БНК виступає тепер вирішальним фактором формування схем торгівлі, інвестицій, напрямів руху технології між державами. Вже неможливо досягнути суті світової економіки без оцінки ролі БНК як виробників, інвесторів, торговців та новаторів у глобальному масштабі. Окремі науковці вважають [177], що компанія, чий обсяг продажу за кордоном становить 25% і більше від сукупного продажу, більше залучена до міжнародного бізнесу як на управлінському, так і на стратегічному рівнях, а тому більше підходить під кваліфікацію БНК.

Поширений також термін «транснаціональна компанія» (ТНК) – це група компаній приватної, державної або змішаної форм власності, що знаходяться і функціонують у різних країнах; контролюються штаб-квартирою, яка розташована в одній конкретній країні; керуються загальною стратегією і скоординованою політикою; організують свою діяльність під впливом однієї чи кількох із цих компаній, особливо у сфері обміну знаннями і ресурсами; суттєво впливають на світовий ринок товарів і факторів їх виробництва.

Практика діяльності ТНК свідчить, що злиття і поглинання виступають домінуючою формою інвестування (до 99% ІІІ) для високорозвинених країн на противагу країнам, що розвиваються, для інвестиційної діяльності яких переважно властиве будівництво нових об'єктів.

Розвиток світового ринку, розширення масштабів міжнародної торгівлі, глобалізація виробництва й комерції, міжнародне економічне співробітництво й кооперація, вільний рух капіталів між країнами, міждержавна господарська інтеграція становлять одну з найважливіших тенденцій сучасності. Але поряд з цим зберігаються відособленість національних економічних інтересів, конкуренція та протекціонізм. Без урахування комплексу цих суперечливих тенденцій неможливо зрозуміти природу іноземного інвестування, яке є важливою передумовою входження України у світове господарство.

Розвитку процесів іноземного інвестування сприяло виникнення в другій половині XIX століття такого явища, як міграція капіталів між країнами. Якщо до середини XIX століття міжнародні господарські зв'язки, які формували світовий ринок, в основному зводилися до зовнішньої торгівлі й вивіз капіталу не відігравав значної ролі, то починаючи з другої половини XIX століття, вивіз капіталу стає однією з найважливіших форм міжнародних господарських зв'язків [60].

На початку XX століття переважав вивіз капіталу у формі позик і портфельних вкладень: капітали йшли з розвинутих країн до країн, що розвиваються, і переважно в паливно-сировинні галузі. А після другої світової війни випереджаючими темпами почали зростати обсяги прямих інвестицій за кордон. Причому конкуренція на світовому ринку інвестицій постійно зростала й продовжує зростати нині.

Полеміка щодо доцільності та необхідності залучення іноземних інвестицій для економіки країни-реципієнта як у зарубіжній, так і вітчизняній науковій літературі ведеться досить давно. Об'єктивний аналіз економічної літератури свідчить про те, що багато хто з вчених є прихильниками залучення іноземних інвестицій в умовах гострої нестачі фінансових ресурсів та сучасних технологій при переході економіки до ринку.

Серед сучасних теорій домінує концепція ефективно функціонуючих «відкритих економік». Для дослідження сучасного глобалізму характерним є те, що взаємодія національних економік аналізується з урахуванням стану, тенденцій і особливостей розвитку не лише міжнародної торгівлі (експорт та імпорт товарів), а й міжнародного руху капіталу та валютних відносин.

У сучасному глобалізованому світі ринок з його диференціюючими законами діє не лише в кожній окремо взятій країні, а і на єдиній і відкритій світовій арені. А тому процес селекції сильних та вибраковування слабких, що притаманний для ринку окремої країни, з усією повнотою проявляється і на світовій арені. А це значить, що країни зі слабкою економікою (з відсталими підприємствами всередині країни) нині зазнають нещадного вибраковування. Тому слаборозвинута країна з переходом до економічної відкритості свідомо втрачає шанс на виживання. Її економічний простір неминуче стає спустошеним і зайнятим іноземним, більш сильним капіталом.

У нестабільній і слаборозвинутій країні іноземний капітал поспішає одержати надприбутки і залишити межі країни, а уряди цих країн змушені не перешкоджати вивозу цього прибутку. Та й вклади робляться переважно у формі портфельних, а не прямих інвестицій, що полегшує вивіз капіталу при найменшому для цього приводі. А приводів для побоювання за долю свого багатства у слабкій, нестабільній країні завжди більш ніж достатньо. З усіх цих причин навіть великий приплив іноземного капіталу (як правило, у вигляді «гарячих» грошей) в слаборозвинуту країну звичайно не несе за собою ні серйозних індустриальних перетворень в ній, ні помітного підвищення життєвого рівня її населення.

На погляд авторів, загальними критеріями відкритості країн з перехідними економіками слід вважати:

- на макрорівні: усталену зовнішньоекономічну спеціалізацію, що реалізується на основі порівняльних переваг країни і еквівалентного обміну; порівнянність пропорцій вітчизняних і світових цін на основні товари; стабільність валютно-фінансового стану країни; міжнародну конвертованість національної валюти;

- на мезорівні: чітко визначені регіональні та галузеві пріоритетні напрями для інвестиційної підтримки; публічно оприлюднені параметри інвестиційної привабливості; орієнтованість на потреби внутрішнього і зовнішніх ринків в продукції чи послугах, які будуть отримані;

- на мікрорівні: вільний вихід підприємств усіх форм власності на зовнішні ринки товарів, послуг і капіталів, включаючи вільний вибір зарубіжних партнерів; можливість перетворення зовнішньоекономічної діяльності в органічну складову господарської діяльності підприємств.

У цьому контексті діяльність держави повинна орієнтуватися на: відкриття внутрішнього ринку для іноземних товарів та вдосконалення системи захисту вітчизняних виробників; забезпечення правових і економічних гарантій нормального функціонування іноземних підприємств; зближення вітчизняного господарського права з міжнародним; застосування загальноприйнятих засобів і методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності тощо. В цілому стосовно країн з перехідними економіками мова може йти про координоване, відповідно до темпів структурної перебудови національної економіки, регульоване державою поетапне відкриття внутрішнього ринку.

Для вибору об'єктів інвестування важливе значення, поряд із чинником попиту, мають швидкість окупності вкладеного капіталу і рівень інвестиційного порога, що його треба долати, та багато іншого. Опора на обставини, що дають імпульс пожвавленню економіки й розширенню меж ринку, радикально змінює уявлення про величини необхідних інвестицій. Динаміка ринку зумовлює інвестиції незрівнянно більшою мірою, ніж численні нагромадження найдосконаліших інвестиційних проектів.

На глобальне переміщення виробничого потенціалу вплинуло декілька факторів [187]:

- 1) зростаюча мобільність капіталу, потужний потік кредитування країн третього світу як банківськими й іншими фінансовими інститутами, так і приватними інвесторами, які намагаються одержати швидкий прибуток при розміщенні коштів на периферії;

- 2) зусилля багатонаціональних інститутів, таких, як МВФ, Світовий Банк, ЄБРР та інших, які спрямовані на допомогу й сприяння в процесі надання іноземних інвестицій;

- 3) прогрес, досягнутий у транспортуванні та телекомунікаціях (контейнерні перевезення, широкофюзеляжні літаки, оптико-волоконний та

супутниковий зв'язок), який значно скоротив організаційно-технічні витрати, пов'язані з передислокацією компаній.

Глобалізація на рівні окремої країни характеризується ступенем взаємозв'язку її економіки зі світовою економікою в цілому. Незважаючи на зростання глобалізації світової економіки, далеко не всі країни рівною мірою в неї інтегровані. Існує кілька головних показників, що визначають ступінь інтегрованості економік різних країн у глобальну економіку, серед яких:

- 1) відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП;
- 2) прямі іноземні інвестиції (ПІІ), що направляються в країну й із країни, і портфельні інвестиції;
- 3) потік платежів роялті в країну й із країни, пов'язаних з передачею технологій.

Глобальний ринок капіталів сьогодні об'єднує в собі як значні, так і невеликі сегменти, що раніше були розрізненими [187].

1. Найзначнішим сегментом є ринок капіталів англomовних країн (США, Велика Британія та ін.), що характеризується найбільшими фінансовими інститутами, розгалуженою фінансовою системою, що включає комерційні й інвестиційні банки, відкритою системою звітності, рейтинговими агенціями, що користуються величезним впливом, і дослідно-аналітичними компаніями. На цьому ринку акціонери наділені великими правами, причому відсутнє централізоване управління ринком.

2. Другий істотний сегмент світового ринку капіталів – це японський ринок. Він характеризується широкою й інституціональною структурою і розгалуженою фінансовою системою, притримується відносно закритої форми звітності, надає акціонерам досить обмежені права. Японський ринок зовнішньо виглядає орієнтованим на командно-управлінську модель функціонування. На цьому ринку рейтингові й дослідно-аналітичні компанії відіграють дуже незначну роль.

3. Третій важливий сегмент світового ринку капіталів – європейський континентальний ринок – дуже відрізняється від перших двох. На цьому ринку домінують відособлені універсальні банки. Він характеризується розвинутими інституціональними структурами фондового ринку, які невеликі за розміром і менше дотримуються дисципліни у здійсненні фінансових операцій, ніж на англomовному ринку. Вимоги до процедури звітності вкрай пом'якшені, а рейтингові агентства і дослідно-аналітичні компанії перебувають у стадії становлення. При значно обмежених правах акціонерів спостерігається значна кількість різних форм управління інститутами фондового ринку – від централізованого управління до майже повної його відсутності.

Активне переливання капіталу, що постійно розширюється, існує, насамперед, у трикутнику США – ЄС – Японія (рис. 4.1), а також між окремими промислово розвинутими країнами. Це ще раз доводить те, що для оптимального здійснення процесу переміщення капіталу необхідні не лише політична стабільність і вигідне географічне положення, але й досить

високий рівень економічного розвитку країни, валютне і податкове законодавство, що стимулюють підприємницьку активність, розвинута ділова інфраструктура і банківська система з активним національним ринком капіталів, широке залучення країни до світової торгівлі і технологічного обміну.

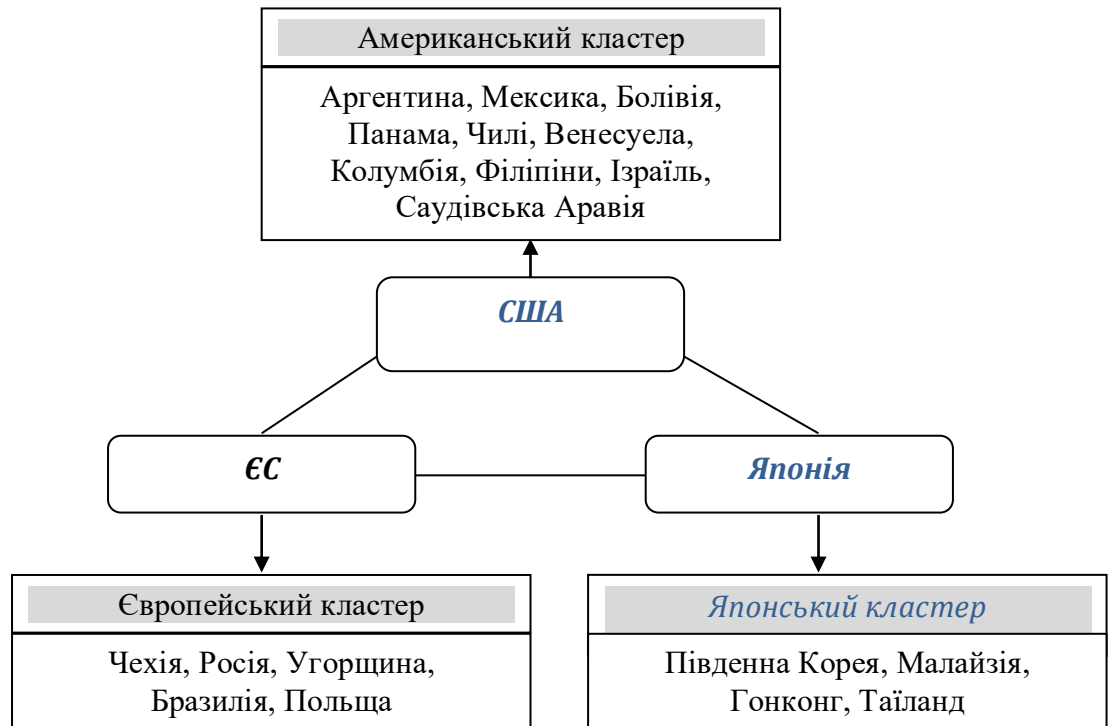

Рис. 4.1 Кластери ПІІ

Як відомо, практично всім цим критеріям відповідають, у першу чергу, США, які на кінець ХХ ст. впевнено утримують першість серед промислово розвинутих країн як за обсягами залучення інвестицій, так і за розмірами вивозу капіталу. Саме США першими почали лібералізацію своїх фінансових ринків, значно скоротивши за часів Президента Р.Рейгана регламентації, що обмежували вихід національного капіталу на світовий ринок, та збільшили ступінь свободи його функціонування. Природно, це було зроблено, головним чином, для того, щоб успішніше переборювати конкуренцію з боку євrorинків, а також з метою зниження регулюючої ролі держави в економіці.

Проведення такої політики дозволило США у 1995 р. одержати близько 70 млрд. дол. іноземних інвестицій, тим самим задовольнивши майже 1/3 своїх інвестиційних потреб за рахунок ввезення капіталу. Світовим фінансовим центром справедливо вважають Нью-Йорк, який спирається на найпотужнішу в світі економіку і найбільш місткий ринок капіталу США. (Для порівняння: ВВП США у 1995 р. склав 7,1 трлн. дол., у Японії, яка

займає друге місце за цим показником, – 4,97 трлн. дол., а в Україні – 0,084 трлн. дол.) [25].

Найбільшу активізацію світових потоків капіталу ініціювали дві події: початок переговорів у межах ОЕСР у вересні 1995 р. по підготовці Багатосторонньої Угоди з Інвестицій (MAI), а також ухвалення в Сінгапурі у грудні 1996 р. Декларації країн-членів WTO з проблем інвестицій. Створені для виконання прийнятих рішень, спільні робочі групи WTO та ОЕСР приступили до вивчення взаємозв'язку між технологіями торгівлі та інвестиціями.

Світова міграція капіталу поступово перетворюється в інституційно оформлений і керований процес. Проте їй притаманні періодична зміна провідного вектора руху та хвилеподібне коливання інтенсивності інвестиційних потоків. Виділяють декілька змін векторної спрямованості інвестиційних потоків в період після Другої світової війни [178]. Так, у кінці 40-х – на початку 50-х років ХХ ст. здійснено інвестиції на відбудову повоєнних економік країн Європи, із середини 50-х і до кінця 60-х років – на розвиток економіки країн, які звільнилися від колоніальної залежності, в 60 – 70-х і на початку 80-х років – на становлення постіндустріальних країн Азії й розбудову виробничого та фінансового секторів Латиноамериканського регіону, у 80 – 90-х роках – в економіку країн Центральної та Східної Європи, з початку 2000-х років – в економіку країн Центральноазіатського регіону. Вказуючи на вектори інвестиційних потоків мається на увазі лише домінантна тенденція, тобто переважаюча приросту вкладень у певний регіон світу порівняно з іншими. Водночас іноземні інвестиції постійно здійснюються в економіці практично всіх країн світу, зокрема й розвинутих.

Зміни вектора інвестиційних потоків здебільшого пояснюються політичними мотивами, що часто приводить до зменшення або, навпаки, зростання обсягів інвестицій в економіку конкретних країн. Проте основними рушійними силами впливу на інтенсивність міжнародного руху капіталів і ПІ є соціально-економічні процеси. Хвилеподібна динаміка сукупних потоків міжнародного руху капіталів виникає внаслідок чутливості інвестицій до економічних криз, нестабільності фінансового і товарного ринків тощо. Такі коливання спостерігаються постійно. Наприклад, на початку і в середині 90-х років ХХ ст. у світі відбувся черговий сплеск інвестиційної активності, коли основні інвестиційні потоки направлялися до країн Центральної та Східної Європи. Згодом така активність дещо згасла. У цей період абсолютні обсяги інвестицій підвищувалися, а темпи приросту, навпаки, знижувалися. Після 2003 р. почалося чергове зростання. У 2005 р. обсяг сукупних іноземних інвестицій у світі вже перевищив 0,9 трлн. дол., у 2006 р. – 1,3 трлн., у 2007 р. – 1,54 трлн. дол., що на 18% більше порівняно з попереднім роком.

Протягом чверті століття суми ПІ у світовій економіці зросли з 59 млрд. дол. у 1982 р. до 1,54 трлн. дол. у 2007 р., або у 26 разів, що позитивно вплинуло на розвиток економіки світу. Хоч необхідно відзначити, що в

1997 р. світовий обсяг ПІІ досяг 3 трлн. дол., причому майже 90% цієї суми припадало на ТНК. У середині 90-х років щоденні глобальні рухи капіталів досягали 1 – 1,5 трлн. дол. [188]. При цьому у межах світового ринку цінних паперів відбувається перелив більш як $\frac{3}{4}$ всіх готівкових світових капіталів.

Зворотним боком міжнародного руху капіталів є його вивезення, проте ця величина менша від надходження ПІІ. У 2005 р. додатне сальдо руху капіталів становило 109 млрд. дол., а у 2006 р. – 90 млрд. дол. При цьому обсяги продажу зарубіжними філіями збільшилися з 2,7 трлн. дол. у 1982 р. до 25,2 трлн. дол. у 2006 р., або більш як у 9 разів, а експорт їхньої продукції – у 6,8 рази: з 0,7 трлн. дол. до 4,7 трлн. дол.

Із збільшенням сум ПІІ підвищувалися обсяги ВВП, темпи приросту якого були найвищими (понад 3%) в 1984-1988 і 1994-1997 рр. ПІІ також сприяють значному збільшенню кількості робочих місць. Так, якщо в 1982 р. в зарубіжних філіях працювало 21,5 млн. осіб, то у 2006 р. чисельність персоналу там зросла до 72,6 млн., або майже у 3,4 рази.

Сучасний стан міжнародного руху капіталів характеризується зростанням як прямих, так і портфельних інвестицій у країнах з різним рівнем розвитку економік. Проте основні обсяги інвестицій залишаються в розвинутих країнах (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Динаміка збільшення прямих і портфельних інвестицій у країнах з різним ступенем розвитку економік, (млрд. дол.)

Показники	1990 р.		2000 р.	
	ввезення	вивезення	ввезення	вивезення
<i>Розвинуті країни</i>				
Прямі інвестиції	169,6	224,4	1241,5	1279,3
Портфельні інвестиції	213,6	169,1	1403,0	1195,6
<i>Країни, що розвиваються</i>				
Прямі інвестиції	31,6	10,9	248,3	96,3
Портфельні інвестиції	22,5	17,3	83,3	92,6

Так, якщо обсяги ПІІ в розвинутих країнах протягом 1990-2000 рр. зросли більш як на 1 трлн. дол., то у країнах, що розвиваються, – лише на 217 млрд. дол., а портфельні інвестиції, відповідно, – на 1,2 трлн. і 60 млрд. дол. За розрахунками, у 2000 р. в країнах так званого «золотого мільярда» на душу населення припадало близько 2,6 тис. дол. ПІІ на рік, тоді як у країнах, що розвиваються, – лише трохи більше 60 дол. Така велика різниця зумовлена, зокрема, впливом науково-технічного прогресу у сфері розробки науко- і капіталомістких технологій на фоні посилення кооперації виробництва між розвинутими країнами [178].

Зазначені тенденції міжнародного руху капіталів і ПІІ збереглися і після 2000 р. Так, тільки у 2006 р. розвинуті країни залучили $\frac{2}{3}$ загальносвітового обсягу ПІІ. Основним їх реципієнтом залишаються США

(193 млрд. дол.). Водночас США є найбільшим інвестором інших країн. Друге місце у світі за обсягом залучених ПІІ посіла Великобританія (171 млрд. дол.), третє – Франція (123 млрд. дол.). У цілому країни Євросоюзу залучили 531 млрд. дол. сукупного капіталу нерезидентів, країни Азії – 260 млрд. дол., що становить половину всіх інвестицій в економіки країн, що розвиваються, країни Латинської Америки – 126 млрд. дол., країни Південно-Східної Європи та СНД – 98 млрд. дол., з них Росія – 49 млрд. дол.

Зважаючи на млявість процесу входження держави до світових і європейських інтеграційних процесів, брак внутрішніх інвестиційних ресурсів, відсутність широкого запровадження інновацій, неповне використання промислового й аграрного потенціалу, залучення іноземних інвестицій можна розглядати як один з потенційних каталізаторів соціально-економічних перетворень. Саме тому необхідність реалізації ефективної інвестиційної політики щодо залучення ПІІ ще на початку періоду здобуття незалежності держави вважалося ключовою стратегічною метою. Це завдання залишається актуальним і нині, оскільки істотне збільшення іноземних інвестиційних потоків спостерігається лише з 2005 р. і поки що не набуло стійкої динаміки.

У світових інвестиційних процесах наша країна поки що не посіла чільного місця. Частка цих інвестицій у вітчизняну економіку становить менше 0,32% світового обсягу, а нагромаджений капітал нерезидентів у 2-15 разів менший порівняно із сусідніми країнами Центральної та Східної Європи.

Протягом останніх років прискорилися процеси залучення іноземного капіталу до різних галузей та сфер економічної діяльності. Якщо в 1996 р. сукупний капітал нерезидентів у національній економіці оцінювали в 1,4 млрд. дол., то у 2007 р. його обсяг зріс майже в 16 разів. Динаміка надходження капіталу в цей період була нестабільною. Найвищі темпи приросту спостерігалися у 2003-2005 рр. Якщо в 1999 р. обсяги ПІІ в економіку України збільшилися на 17%, то у 2005 р. – в 1,9 рази.

Найбільш значні інвестиції в Україну були здійснені з США, Кіпру, Великобританії, Нідерландів, Німеччини, Російської Федерації та Швейцарії, частка яких становила 68% загальної суми ПІІ. Зокрема відбулося зростання обсягу інвестицій з Кіпру завдяки інвестиціям офшорних компаній, які у більшості випадків представляють інтереси українських фінансових груп або компаній з інших країн СНД (переважно з Росії).

Нарощування капіталу нерезидентів (понад 70%) в Україні відбулося переважно у вигляді грошових внесків, а також у вигляді внесків цінними паперами, рухомим і нерухомим майном.

На сьогодні транснаціональні корпорації є одним з основних інвесторів в Україні порівняно з іншими. Найвідомішими та найуспішнішими в Україні є інвестиційні проекти таких ТНК, як McDonald's, Tetra Pak, Reemstma, Otis, Billa, Pepsi, Golden Telecom, Nestle, Metro AG, Coca Cola, Cargill.

З одного боку, прихід ТНК – це позитивний аспект для вітчизняної економіки, оскільки корпорації демонструють високий рівень продуктивності праці і капіталу, впроваджують у країну нові технології та ефективний менеджмент. З іншого боку, транснаціональні корпорації абсолютно байдужі до українського економічного комплексу в цілому, тому що орієнтуються на включення лише високоприбуткових сегментів української економіки до системи міжнародного поділу праці. Такий підхід загрожує депресією менш прибутковим галузям економіки України [74].

Найпоширенішою формою іноземних інвестицій в Україні є спільні підприємства або підприємства з іноземними інвестиціями – це підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого, за його наявності, становить не менше 10%. Звичайно, що вкладання коштів у країну зарубіжними інвесторами не повинно проходити стихійно. В цій сфері, як і в інших сферах економічної політики, необхідна добре відпрацьована стратегія та інстанція, яка б взяла на себе всю повноту відповідальності за розвиток подій. Небезпечність полягає в тому, що західні фірми нерідко намагаються втягнути українських підприємців в екологічно небезпечні й сумнівні з господарської точки зору виробництва. Тому тільки з допомогою вдалого використання цілої системи стимулів, обмежень, важелів і пільг можна домогтися оптимальної відповідності інтересів експортерів капіталу потребам країни, що приймає (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Прямі іноземні інвестиції за видами економічної діяльності (%)

Види економічної діяльності	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
в тому числі по основних галузях економіки						
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	2,1	2,8	2,7	1,8	1,8	1,9
Промисловість	50,4	49,8	45,8	30,9	28,3	27,6
із загального обсягу по галузі						
добувна	4,8	6,5	4,5	6,1	6,7	13,0
переробна	92,0	91,0	94,5	92,8	92,0	85,3
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	3,2	2,5	1,0	1,1	1,3	1,7
Будівництво	2,9	2,9	3,0	2,4	3,9	5,5
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	18,5	17,7	18,7	11,9	12,0	10,4
Діяльність готелів та ресторанів	2,3	2,8	3,1	1,7	1,5	1,4
Діяльність транспорту та зв'язку	7,2	7,9	7,5	4,5	4,3	4,3
Фінансова діяльність	8,1	7,4	8,2	6,5	11,4	16,3
Операції з нерухомим майном,	4,7	5,2	7,1	5,7	5,4	8,6

оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям						
--	--	--	--	--	--	--

Джерело: розраховано за даними [238]

Наведені дані свідчать, що впродовж 2002-2007 років незначною є питома вага іноземних інвестицій в розвиток сільського господарства, технологічно високоукладні галузі промисловості, діяльність готелів та ресторанів, зате зростають вкладення у фінансову сферу, операції з нерухомістю.

Якщо у 2000 р. понад 20% ПІІ припадало на харчову промисловість, то у 2007 р. – лише 5,3%, а на оптову торгівлю, відповідно, – 18,8 і 10,4%. Водночас іноземні інвестиції у сфері фінансової діяльності збільшувалися випереджальними темпами, а тому їхня ринкова вага за досліджуваний період зростає з 6,4 до 16,3%. Значні обсяги ПІІ в Україні вкладаються в розвиток таких галузей, як металургійна промисловість, будівництво, транспорт і особливо зв'язок.

В країнах Центральної та Східної Європи в 90-х роках минулого століття спостерігались аналогічні тенденції, коли першими на внутрішній ринок прийшли іноземні інвестори, які здійснили вкладення в харчову промисловість і торгівлю. На другому етапі зросли темпи надходження інвестицій у такі галузі, як машинобудування, транспорт, будівництво, хімічна і фармацевтична промисловість, а також у фінансову сферу. Нині спостерігається тенденція до нарощування іноземних інвестицій у зв'язок, телекомунікації та нерухомість. З огляду на аналогічні процеси в зазначених країнах, робиться висновок, що Україна нині перебуває на другому етапі розгортання процесів залучення міжнародного капіталу. Отже, при подальшій трансформації її інвестиційної політики слід урахувувати досвід залучення ПІІ країнами Центральної та Східної Європи, зокрема, у сфері запобігання негативному впливові на соціально-економічні процеси в державі окремих шкідливих інвестицій [178].

На думку авторів посібника [36], увагу іноземців привернула можливість спрощеного, дешевого доступу до українських сировинного ринку, науково-технологічної бази і кваліфікованої робочої сили. Якщо Україна через прямі іноземні інвестиції прагне отримати доступ до сучасних технологій, то західні фірми реалізують технології, які вже пройшли половину свого життєвого циклу і на світових ринках не є конкурентоспроможними. Невибагливість споживачів українського ринку надає застарілим і неприбутковим на західному ринку товарам можливість продовжити своє життя. Отже, конкурентоспроможні світові корпорації орієнтуються на глобальні експортні стратегії, а не на розвиток вітчизняного виробництва товарів в Україні. Разом з тим без значного і цілеспрямованого збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій сподіватися на подолання залежності нашої держави від імпорту неможливо.

4.2 Чинники міжнародної інвестиційної діяльності регіону

Міжнародна інвестиційна діяльність – це сукупність практичних дій суб'єктів по вкладенню інвестицій за рубіж та залученню іноземних інвестицій. Вона перерозподіляє у просторі і часі ресурси між окремими суб'єктами й об'єктами різних країн. Зрозуміло, що головним суб'єктом інвестиційної діяльності, який приймає рішення про вкладення коштів, є інвестор. Його іноземна діяльність зумовлена розвитком господарських зв'язків між країнами світу, і залежить вона як від об'єктивних економічних законів, так і від політико-економічної мети діяльності держав у світовому політичному та господарському просторі. Здійснюється міжнародна інвестиційна діяльність у двох напрямках: вивезення капіталу та залучення іноземних інвестицій.

В умовах глобалізації міжнародні інвестиції знаходяться під впливом взаємодіючих процесів транснаціоналізації та регіональної економічної інтеграції. Дія глобально-економічних факторів, з одного боку, нівелює окремі відмінності між країнами, а з іншого – формує макросередовище для масштабної діяльності власне міжнародних суб'єктів та інститутів інвестування.

В цілому на мотивацію, обсяги та напрями міжнародного інвестування впливають багато факторів:

1) глобально-економічні фактори:

1.1) стан розвитку світової економіки, міжнародних факторних ринків, в т.ч. інвестиційного;

1.2) стабільність світової валютної системи;

1.3) рівень транснаціоналізації та регіональної інтеграції;

1.4) розвиток міжнародної інвестиційної інфраструктури;

2) політико-економічні фактори:

2.1) політична стабільність;

2.2) ступінь втручання уряду в економіку;

2.3) відношення до зарубіжних та іноземних інвестицій;

2.4) дотримання дво- і багатосторонніх угод;

3) ресурсно-економічні фактори:

3.1) наявність природних ресурсів;

3.2) демографічна ситуація;

3.3) географічне положення;

4) загальноекономічні фактори:

4.1) темпи економічного росту;

4.2) співвідношення споживання і заощаджень;

4.3) ставка позикового відсотка;

4.4) норма чистого прибутку;

4.5) рівень і динаміка інфляції;

4.6) конвертованість валюти;

4.7) стан платіжного балансу.

Для дослідження мотивації міжнародного інвестування інвестиційну діяльність, спрямовану на здійснення прямих інвестицій, доцільно розглядати як міжнародну підприємницьку інвестиційну діяльність, а міжнародне портфельне інвестування – у контексті розвитку відповідних операцій з цінними паперами.

На масштаби, динаміку та результативність міжнародної підприємницької інвестиційної діяльності впливає сукупність взаємопов'язаних факторів. Під впливом цих факторів формується відповідна орієнтація країн базування та приймаючих країн, яка, в свою чергу, впливає на мотивацію безпосередніх партнерів.

В країнах базування, серед яких традиційно головними є промислово розвинуті країни, вирішальним макроекономічним фактором, що регулює експорт прямих інвестицій, є загальний стан балансу ввозу і вивозу інвестицій. У зв'язку з цим виділяють такі групи країн: 1) переважно експортери капіталу (Японія); 2) ті, що зберігають приблизну рівновагу експорту та імпорту капіталу (Німеччина, Франція); 3) нетто-імпортери (Ірландія, Португалія, Іспанія, Туреччина, США). В останні роки крупними експортерами капіталу стали також Південна Корея, Тайвань, Китай, країни Близького Сходу. Характерно, що на відміну від практики 70-80-х років, коли експорт капіталу спрямовувався у країни, що розвиваються, у наш час набуває поширення експорт капіталу у промислово розвинуті країни (наприклад, Тайвань близько 60% інвестицій експортує в США).

Для приймаючої країни привабливість прямих інвестицій зумовлена тим що:

- 1) вітчизняний ринок отримує приток високоякісних товарів та послуг власного походження;
- 2) імпорт прямих інвестицій веде до збільшення виробничих потужностей та ресурсів; сприяє поширенню передової технології і управлінського досвіду, підвищенню кваліфікації трудових ресурсів;
- 3) з'являються не тільки нові матеріальні та фінансові ресурси, а й мобілізуються і більш продуктивно використовуються вже наявні ресурси;
- 4) стимулюється конкуренція і пов'язані з нею позитивні явища (підрип позицій місцевих монополій, зниження цін та підвищення якості продукції, що заміщає як імпорт, так і застарілі вироби місцевого виробництва);
- 5) підвищуються попит та ціни на національні (місцеві) фактори виробництва;
- 6) збільшуються надходження у вигляді податків на діяльність міжнародних спільних підприємств;
- 7) в умовах слабого контролю за використанням державних позик інвестиційний ризик переноситься на іноземних інвесторів, які самостійно вирішують проблему самокупності.

Однак можливі і негативні аспекти впливу прямих інвестицій:

1) імпортовані ресурси працюють для окупності та отримання прибутку, який потім може репатріюватися. У довгостроковій перспективі відтік коштів через репатріацію прибутку повинен перевищувати величину первинних вкладів. Тому говорити про зростання виробничого потенціалу підприємств за рахунок іноземних інвестицій виправдано лише в тому плані, що ці інвестиції стимулюють національний економічний розвиток в цілому;

2) цілі іноземного інвестора можуть не збігатися з національними. На практиці, як правило, не вдається уникнути зіткнення національних інтересів та інтересів іноземних інвесторів. Нерідко має місце дискримінація національного сектора, яка посилюється правовими заходами макроекономічного стимулювання;

3) іноземні інвестиції як канали передачі технологій часто стають відносно закритими анклавом у національній економіці, слабо пов'язаними з іншою її частиною, на яку, проте, падають витрати із забезпечення функціонування анклавів. Крім того, на практиці приймаюча країна (навіть промислово розвинута) майже не бере участі у створенні нової технології, а отримує її кінцевий продукт. Передача частини науково-дослідних робіт має місце переважно у низькотехнологічних галузях;

4) господарючі суб'єкти з іноземними інвестиціями можуть вступати в угоди, з діючою на місцевому ринку олігополією (або ще гірше – монополією), яка не зацікавлена у демонополізації регіональних аспектів національної економіки. Підприємства з іноземними інвестиціями також можуть справляти стримуючий вплив на національне підприємництво, поглинаючи фінансові накопичення у місцевій та іноземній валюті;

5) нерегульований розвиток регіональних господарських комплексів з іноземними інвестиціями може підсилити соціальне розшарування на рівні територіальних громад, маргіналізацію країни та її громадян.

Головними складовими стратегії залучення іноземних інвестицій можуть бути: зниження капітальних витрат чи зниження ризику для функціонування нових потужностей; придбання джерел сировини або нової виробничої бази; розширення діючих виробничих потужностей; реалізація переваг дешевих чинників виробництва; можливість уникнення циклічності або сезонної нестабільності виробництва; пристосування до процесу скорочення життєвого циклу продукції; підвищення ефективності існуючого маркетингу; придбання нових каналів торгівлі; можливість проникнення на конкретний географічний ринок; вивчення потреб; набуття управлінського досвіду на нових ринках; пристосування до країни, що приймає.

Однак нерідко головною є не виробничо-економічна чи маркетингова мотивація партнерів, а інша. Не слід ігнорувати такі не декларовані та рідко досліджувані мотиви, як пропагандистські та престижні, характерні для діяльності великих корпорацій міжнародного бізнесу в окремих сферах (туризм, сервіс тощо); персональні, коли іноземні інвестиції формуються на родинних засадах; екологічні, коли розв'язуються завдання виведення

екологічно брудних виробництв (табл. 4.5). Підприємства України, що розвиваються, при залученні інвестицій орієнтуються на можливість доступу до нових технологій та передових методів управління, на використання збутової мережі партнера й відомих у світі торгових марок, на мобілізацію додаткових фінансових ресурсів тощо.

Міжнародні інвестиції використовуються не тільки для освоєння ринку приймаючої країни, а й з метою подальшого спільного виходу на ринки третіх країн, або цілих регіонів світу. Цей вид мотивації вже тривалий час вивчається стосовно діяльності американських, японських та західноєвропейських фірм у Латинській Америці, Азії, Африці, проте потенціал такої маркетингової мотивації західних фірм у країнах Східної Європи та СНД поки що ніким не досліджувався. А цей потенціал є значним, що обумовлено схожістю ключових середовищних характеристик вказаних країн внаслідок тривалого взаємопов'язаного економічного розвитку. Проявом цього є висока кореляція інвестиційної активності іноземних фірм в Україні та Росії.

Для країн з перехідною економікою, і особливо для України, залучення іноземних інвестицій важливі у контексті структурних реформ і економічного зростання.

Таблиця 4.5

Мотивація створення підприємств з іноземними інвестиціями в зарубіжних країнах

Мотивація	Фактори
1. Виробничо-економічна	1.1. Зменшення капітальних витрат і ризиків при створенні нових потужностей 1.2. Придбання джерел сировини або нової виробничої бази 1.3. Розширення діючих виробничих потужностей 1.4. Реалізація переваг дешевих чинників виробництва 1.5. Можливість запобігти циклічності або сезонності виробництва 1.6. Пристосування до процесу скорочення життєвого циклу продукції
2. Маркетингова	2.1. Підвищення ефективності існуючого маркетингу 2.2. Придбання нових каналів торгівлі 2.3. Проникнення на конкретний географічний ринок 2.4. Вивчення потреб, набуття управлінського досвіду на нових ринках 2.5. Пристосування до умов країни, яка приймає капітал
3. Інші мотиви	3.1. Пропагандистські, престижні 3.2. Персональні 3.3. Екологічні

Принципово значимою є оцінка результативності впливу інвестицій на вирішення тих завдань, які офіційно визначені пріоритетними для іноземного інвестування. Для України такими завданнями є:

- виробництво товарів широкого вжитку з орієнтацією на підвищення якості життя, культури споживання;
- структурна перебудова економіки, створення сучасної галузевої структури на основі технологічного оновлення виробництва;
- подолання залежності економіки від імпорту.

Аналіз інвестувань в економіку України свідчить про нереалістичність сподівань стосовно активної участі іноземних фірм у виробництві більшості видів споживчих товарів. Найбільш конкурентоспроможні у міжнародному масштабі корпорації переважно орієнтовані на глобальні експортні стратегії. Така орієнтація залишиться домінуючою на довгу перспективу. Увагу іноземних партнерів привертає така особливість українського ринку, як невибагливість споживачів, і це дає можливість продовжити життя товарам, які для західних ринків застаріли і перестали бути достатньо рентабельними. Необхідно враховувати і «зворотний ефект» ПП, який призводить до стагнації національних виробників.

Щодо участі іноземних інвесторів у структурній перебудові, то слід зазначити, що їх в Україні цікавлять насамперед сировина, прокат, вугілля, кокс, продукти хімічної промисловості, невикористані відходи та вторинні ресурси. Потенціал масштабної участі іноземних фірм у технологічному оновленні виробництва об'єктивно стримується яскраво визначеною інтернаціональною орієнтацією їх інвестиційної поведінки.

З огляду на це загальнодержавна оцінка розвитку регіональних господарських систем лише через призму маси залучених прямих іноземних інвестицій на думку авторів є не виправданою.

Адже, як показує аналіз українсько-зарубіжних підприємств, переважає їх орієнтація на такі цілі:

- постачання виробів (комплектуючих) іноземних фірм, наступне їх складання і налагодження;
- створення виробництв і виготовлення виробів, компонентів та запасних частин для підтримки в робочому стані підприємств, які створюються за участю іноземного капіталу;
- використання виробництв, що володіють певними технологічними перевагами і перспективними напрацюваннями;
- створення підприємств, що забезпечують іноземним фірмам доступ до використання науково-технологічного потенціалу українських підприємств та проектно-дослідницьких організацій.

Слід мати на увазі, що через ці підприємства можливий відтік українських винаходів, якщо врахувати недостатній рівень захищеності та відсутність досвіду українських партнерів у цій сфері.

Результативність підприємств з іноземними інвестиціями щодо підготовки та підвищення кваліфікації національних кадрів також проблематична через природне прагнення цих підприємств використовувати місцевих працівників, які мають певну (як правило, високу) кваліфікацію;

через слабе використання сучасної техніки та прогресивних технологій; орієнтацію на швидку віддачу вкладеного капіталу (затрати на підготовку кадрів є невиправданими).

Багато українських підприємств, які неконкурентоспроможні на світових ринках, розглядають іноземні інвестиції як спосіб одержання доступу до каналів збуту своїх закордонних партнерів. Деяким підприємствам, які мають науково-дослідні наробки, потрібний початковий капітал (у твердій валюті) або управлінський досвід, щоб вийти на світові ринки та успішно там працювати. З огляду на це маркетингова (переважно зовнішньоекономічна) мотивація українських партнерів підприємств з іноземними інвестиціями виражена чіткіше, ніж в іноземних.

З огляду на вимоги валютної самоокупності, що орієнтують українсько-зарубіжні підприємства з іноземними інвестиціями на зовнішній ринок, виникає певна суперечність у маркетинговій мотивації партнерів. Зарубіжні підприємці розраховують на конкурентоспроможність продукції підприємств з іноземними інвестиціями на світових ринках в першу чергу за рахунок порівняно низьких витрат на робочу силу, сировину та енергоресурси.

Крім загальних суперечностей у мотивації партнерів українсько-зарубіжних підприємств з іноземними інвестиціями, пов'язаних з проблемами вибору ринків та валютної самоокупності, виникають і специфічні суперечності, наприклад, інноваційного характеру. Україна прагне одержати через підприємства з іноземними інвестиціями доступ до сучасних технологій, проте західні фірми намагаються реалізувати насамперед технології, що перебувають на низхідній гілці свого життєвого циклу і не приносять прибутків на світових ринках. Не слід також ігнорувати мотивацію багатьох іноземних фірм на комерційне використання саме вітчизняної науково-технологічної бази.

Мотивація міжнародного портфельного інвестування у цілому близька до мотивації прямого інвестування. Однак, зважаючи на значно вищу ліквідність портфельних інвестицій у порівнянні з прямими, головною метою інвестора при портфельному інвестуванні є намагання максимізувати прибуток при допустимому рівні ризику (розмістити капітал в певних країнах і в певних цінних паперах). Міжнародна портфельна інвестиційна діяльність вимагає від її учасників здійснення численних операцій з цінними паперами. Причому ці дії не обмежуються лише продажем і купівлею активів.

Міжнародні операції з цінними паперами – це надзвичайно складний вид діяльності. Як правило, вихід на міжнародний фондовий ринок можуть здійснити тільки великі організації, а також уряди країн з розвинутою інфраструктурою національного ринку цінних паперів.

У світовій практиці існує класифікація учасників ринку цінних паперів:

- 1) держава, муніципалітети, великі національні та міжнародні компанії. Завдяки своєму високому іміджу, надійності та обсягу здійснюваних операцій, вони є основними учасниками ринку цінних паперів;
- 2) приватні особи – їх частка у міжнародному фондовому ринку мала;
- 3) професіонали ринку цінних паперів (брокери й дилери). Брокер – це агент чи посередник, який допомагає інвесторам у торгівлі цінними паперами. Дилер – це особа, що сприяє торгівлі фінансовими активами шляхом створення запасів різних цінних паперів.

Поряд з прямими і портфельними інвестиціями важливою складовою міжнародної інвестиційної взаємодії є державна іноземна допомога. Іноземна допомога не має комерційного характеру і надається на пільгових умовах. Структурно її формують *гранти, займи і технічна допомога*, що мають як дво-, так і багатосторонню основу.

У країн-донорів (звичайно промислово розвинених) превалюють політичні і стратегічні пріоритети при наданні допомоги тій чи іншій країні. Однак, як показує практика, майже у всіх випадках має місце економічне обґрунтування грантів, позик, технічної допомоги. Типовим прикладом, зокрема, є «прив'язка» іноземної допомоги до експорту країни-донора. Очевидною також є тенденція подорожчання іноземної допомоги, превалювання займів над грантами тощо.

Мотивація країн-реципієнтів (майже виключно країни, що розвиваються, та країни з перехідними економіками) витікає із необхідності залучення додаткових ресурсів для економічного розвитку в умовах нестачі внутрішніх накопичень та валюти для інвестування.

Проблема оцінки ефективності іноземної допомоги, характеру її впливу на економіку країн-реципієнтів є дискусійною, особливо у сучасних умовах. З одного боку, з раціональним використанням іноземної допомоги багато в чому пов'язані економічні успіхи Тайваню, Ізраїлю, Південної Кореї, окремих країн з перехідними економіками (Польща, Угорщина). З іншого боку, для багатьох країн іноземна допомога не тільки не сприяла прискоренню темпів економічного зростання, але й поглиблювала дефіцит платіжного балансу, посилювала соціально-економічні диспропорції.

Іноземні кредити залучаються сьогодні в Україні з метою входження у світовий ринок і бажанням стати частиною світової економіки; трансформаційних зрушень у структурі економіки; отримання ресурсів для залучення критичного імпорту, передусім енергоносіїв.

До основних реальних джерел залучення Україною іноземних кредитів належать:

- позички таких міжнародних фінансових організацій, як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (СБ), Європейський банк реконструкції та розвитку та інші;
- кредити іноземних держав та їх угруповань типу Європейського Союзу (ЄС);

- кредити держав-постачальниць енергоносіїв (Росія й Туркменістан);
- розміщення цінних паперів у вигляді облігацій державних позик на зовнішніх ринках, а також на внутрішньому ринку при купівлі їх нерезидентами;
- отримання Україною грантів, субсидій, стипендій тощо через науково-технічну допомогу від міжнародних фінансових організацій та з країн розвинутої економіки.

З наведених джерел можливого отримання Україною іноземних коштів три перших належать до безпосередньої форми іноземного позичкового капіталу і є прямим кредитуванням. Четверте джерело є опосередкованим кредитуванням України, а щодо п'ятого, то це специфічна функціональна форма вивезення капіталу. Її специфічність полягає в тому, що вона не має завдання отримання конкретного доходу від укладання капіталу в іноземну країну у вигляді науково-технічної допомоги, а її функцією є створення умов для формування в Україні ринкового середовища, що відкриває й розширює для позикодавців можливість успішного застосування усіх зазначених джерел.

Щодо кредитів міжнародних фінансових організацій, то для них характерні такі функціональні спрямування. МВФ надає позички переважно на покриття дефіциту платіжного балансу, бюджету, на закупівлю критичного імпорту тощо при загальному векторі усіх цих спрямувань на підтримку національної валюти. У позичках Світового банку, поряд із подібними напрямками кредитування, чільне місце посідають кредити, спрямовані на розвиток конкретних галузей економіки. Кредити ЄБРР підтримують розвиток малого та середнього бізнесу.

Не всі іноземні кредити мають інвестиційний напрямок. Наприклад, кошти МВФ та значна частина грошей Світового банку йдуть на фінансування системних проектів, які направлені на реформування цілих секторів економіки. Гроші траншами направляються безпосередньо в Держбюджет України, а згодом Міністерство фінансів України передбачає як вони будуть використані. Оскільки кошти системних проектів можуть бути використані на погашення дефіциту українського бюджету або на підтримку платіжного балансу, то, звичайно, вони не можуть бути інвестиційними.

Як свідчить досвід України, проекти, що кредитувалися Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР), виявилися у переважній більшості погано підготовленими та, врешті, збитковими. Відсутність мотивації у кредитодавця вибирати прибуткові проекти та проводити всебічний інвестиційний аналіз призводить до заспокоєності та впевненості у поверненні грошей, яке гарантоване державою незалежно від результату проекту.

Стосовно *технічної допомоги*, то країни-донори вклали значні ресурси у формування мережі бізнес-центрів в Україні [112]. Ці центри отримали прекрасні приміщення, меблі, обладнання, однак практично вся

інтелектуальна робота проводилася прикріпленими до таких центрів іноземними експертами. Після закінчення строку повноважень експертів та їх від'їзду центри почали зазнавати труднощів з наданням якісних послуг, оскільки програмами не передбачено підготовку вітчизняних висококваліфікованих фахівців для цих центрів. І нині багато донорських програм продовжують надавати своїм центрам замовлення, обминаючи конкурсний відбір і оберігаючи їх від реальних умов конкуренції, тим самим перешкоджаючи розвиткові ринку консалтингових послуг в Україні.

Тому для підвищення ефективності використання технічної допомоги донорським організаціям необхідно ретельніше підходити до відбору її отримувачів в Україні. Багато структур, створених за рахунок технічної допомоги, зникають з ринку одразу ж після закінчення строку фінансування або ж здатні існувати тільки за рахунок постійних фінансових вливань з боку донорських організацій і наявності іноземних експертів. Тим часом управлінню великими проектами технічної допомоги притаманне надмірне використання коштів на адміністрування, планування і звітність. Ці процедури можна було б спростити, що дозволило б збільшити ресурси на безпосереднє виконання проектів в Україні. У світовій практиці головним мірилом ефективності програм технічної допомоги є створені ними товари й послуги, які продовжать своє «життя» на ринку після завершення проекту. Якість товарів і послуг, що передаються, більшою мірою залежить від кваліфікації західних експертів, які приїжджають до країни як носії передового досвіду. Один робочий день західного експерта часто коштує дорожче за місяць роботи українського фахівця високої кваліфікації, який ні в чому перед ним не поступається.

Таким чином, сьогодні можна говорити про формування досить усталених каналів міжнародної інвестиційної взаємодії [62].

Сучасна міжнародна інвестиційна діяльність має розвинуте інфраструктурне забезпечення. У широкому розумінні інвестиційна інфраструктура – це відповідні інформаційні і транспортні мережі, валютно-банківська система, заклади по підготовці та атестації фахівців тощо, а у вузькому – сукупність спеціальних інвестиційних інститутів і мереж. Одночасно з національними інвестиційними інститутами в міжнародній інвестиційній діяльності активну участь беруть міжнародні інвестиційні інститути (міжнародні інвестиційні фонди, компанії, промислові і фінансові ТНК). Інфраструктура міжнародного інвестування не тільки забезпечує обслуговування руху коштів від інвестора до реципієнта, але й задає можливі схеми такого руху. Нерозвиненість виробничої і соціальної інфраструктур, застарілість або повна відсутність інформаційно-комунікаційних систем зумовлюють те, що підприємства з іноземними інвестиціями створюються переважно у великих містах та промислових центрах. Це породжує проблему територіальної оптимізації українсько-зарубіжних підприємств з іноземними інвестиціями.

4.3 Масштаби та вплив прямих іноземних інвестицій на динаміку економічного розвитку регіонів

Курс України на інтеграцію у світовий економічний простір вимагає інноваційної модернізації економіки країни - її структурної перебудови, оновлення на сучасній основі матеріально-технічної бази, технологій та організаційно-економічних структур і т. д. Успішна реалізація цих та інших необхідних економічних та організаційних трансформацій залежить, передусім, від обсягу залучених в економіку інвестиційних ресурсів. Хоча, як свідчать офіційні статистичні дані, останнім часом у Чернігівській області та Україні в цілому намітилось суттєве поживлення інвестиційної діяльності, але воно, на жаль, не супроводжується відповідним техніко-технологічним оновленням виробництва та структурною перебудовою вітчизняної економіки. Інвестиції в економіку України повільно збільшуються та коливаються в межах 16-21% від ВВП, лише у 2007 р. склали 26,4% від зазначеного показника (табл. 4.6). Це не слід вважати абсолютно позитивним фактором, оскільки для економіки країни небезпечно, коли обсяги інвестицій є нижчими межі 17-26% ВВП.

Як свідчить світовий досвід, ефективне використання іноземних інвестицій стало головним чинником розвитку багатьох країн з перехідною економікою. У багатьох державах з ринковою економікою вони виділені в окрему пріоритетну категорію. Надходження іноземних інвестицій забезпечує доступ до сучасних технологій та передового управлінського досвіду, сприяє насиченню внутрішнього ринку якісними товарами і послугами, розширює експортні можливості країни. Важливим для України є і те, що залучення іноземних інвестицій є сприятливою передумовою для створення нових робочих місць та збільшення обсягів надходження фінансових ресурсів до місцевих бюджетів.

Таблиця 4.6

Динаміка ВВП та інвестицій в Україні та Чернігівській області

Роки	Чернігівська область			Україна		
	ВВП, млн.грн.*	Інвестиції, млн.грн.	Норма нагромад- ження, %	ВВП, млн.грн.	Інвестиції, млн.грн.	Норма нагромад- ження, %
2000	3073	431	14,0	170070	23629	13,9
2001	3465	552	15,9	204190	32573	15,9
2002	3836	587,3	15,3	225810	37178	16,5
2003	4576	824,8	18,0	267344	51011	19,1
2004	6181	1139,9	18,4	345113	75714	21,9

2005	6935	1332,9	19,2	441452	93096	21,1
2006	8950	1520	16,9	544153	125254	23,0
2007	11532	2422	21	712945	188500	26,4

* на регіональному рівні до 2004 р. основним узагальнюючим показником, який характеризує економічне становище регіону була валова додана вартість, з 2004 р. – валовий регіональний продукт

Джерело: розраховано за даними [192, с.22; 191, с.32, 235]

Зараз частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій, спрямованих у вітчизняну економіку, є надзвичайно низькою. Саме тому, формування інвестиційної політики, сприятливої для притоку іноземних інвестицій в Україну, активізація стимулів для якомога ширшого залучення інвестиційних ресурсів, розв'язання проблем структурної перебудови економіки, зниження її матеріало- та енергозатратності, реалізації моделі інноваційного її розвитку, екологізація виробництва залишаються в розряді найбільш актуальних засад національного і регіонального масштабу. Розглянемо цю проблематику на прикладі Чернігівської області.

У 2007 році в економіку Чернігівської області іноземними інвесторами вкладено 88,6 млн. дол. США прямих інвестицій, що на 89% більше, ніж у 2000 році (рис. 4.2).

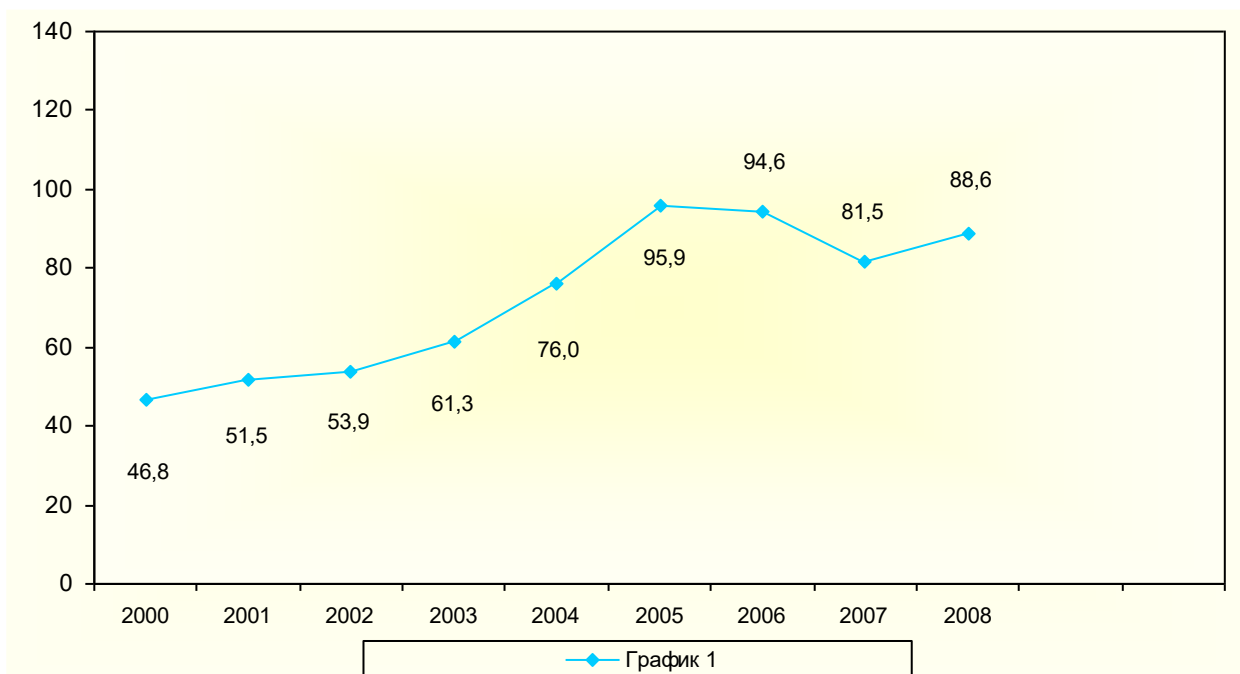

Рис. 4.2. Динаміка прямих іноземних інвестицій у Чернігівську область

Джерело: побудовано авторами за даними [99, с. 11]

У розрахунку на 1 жителя області це складає 78 дол. США (при середньоукраїнському показнику 190 дол.). Низькою залишається частка регіону у загальному обсязі залучених в Україну інвестицій - 0,3%, причому цей показник має тенденцію до подальшого зниження. За питомою вагою у загальному обсязі іноземного капіталу в Україні Чернігівщина на початок 2008 року займала 22 місце в державі. Хоча тенденція динаміки прямих іноземних інвестицій у Чернігівський регіон в цілому за 2000 - 2007 рр. є позитивною, обсяг іноземних інвестицій, залучених у регіональну економіку оцінюється фахівцями як недостатній [192, с.147].

Основною причиною цього виступає несприятливий (у тому числі і для зовнішніх інвесторів) інвестиційний клімат в Україні. За оцінками експертів Українсько-європейського консультативного Центру, із загальної кількості факторів, котрі його визначають вагомими є просторовий та людський. Привабливим для іноземних інвесторів є також місткість внутрішнього ринку. Інші складові фактори мають негативний вплив. На інвестиційну привабливість України та її окремих регіонів для іноземних інвесторів негативно впливає також її імідж з високим рівнем корумпованості.

У міжнародному рейтингу Transparency International за рівнем корупції в державному секторі за 2008 рік Україна займає 118 місце у переліку корумпованих країн. Transparency International відзначила безперечний зв'язок високого рівня корупції і хабарництва з неспроможністю державних інститутів і бідністю населення.

Все зазначене у повній мірі є актуальним і для Чернігівської області. Найсуттєвішими факторами, що визначають її інвестиційну привабливість для закордонних інвесторів виступають вигідність економіко-географічного положення регіону, багатий природно-ресурсний потенціал (переважно за рахунок відносно високої у порівнянні з середньорукраїнським значенням забезпеченості території області лісовими ресурсами), дешевизна та високий рівень кваліфікації робочої сили. Однак, інші фактори обумовлюють регіон відносно непривабливим для зовнішніх факторів, навіть у порівнянні з іншими регіонами нашої країни (передусім центральними, а також індустріальними областями Придніпров'я та Донбасу, приморськими та прикордонними областями Півдня та Заходу України).

У територіальному відношенні найбільш привабливими для зарубіжних інвесторів на даний момент є міста обласного значення, на які припадає 78% усіх іноземних інвестицій у Чернігівський регіон, а також харчова промисловість, хімічна та нафтохімічна галузі промисловості) (табл. 4.7).

Структура прямих іноземних інвестицій в економіку Чернігівської області за видами економічної діяльності у 2000 – 2007 рр.

Сфери діяльності	2001		2006		2007		2008	
	обсяг інвестицій на початок року, тис.дол. США	у % від загального обсягу	обсяг інвестицій на початок року, тис.дол. США	у % від загального обсягу	обсяг інвестицій на початок року, тис.дол. США	у % від загального обсягу	обсяг інвестицій на початок року, тис.дол. США	у % від загального обсягу
Усього	51449	100	98144,8	100	81540	100	86591	100
Сільське господарства, мисливство та лісове господарство	129	0,3	2206	2,3	4181	5,1	10915	12,6
Промисловість	47199	91,7	89088	90,8	70719	86,7	59843	69,1
у т.ч. харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів	47007	91,4	65598	66,8	45912	56,3	45164	52,2
Будівництво	24	0,0	592	0,6	379	0,5	49,3	0,1
Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	2060	4,0	5419	5,5	5441	6,7	5727	6,6
Готелі і ресторани	38	0,1	-	-	-	-	-	-
Транспорт та зв'язок	1949	3,8	16		173	0,2	241	0,3
Операції з нерухомістю та послуги юридичним особам	50	0,1	825	0,8	646	0,8	2320	2,7
Освіта	6	0,0	-	-	-	-	-	-

Джерело: розраховано за даними [191, с.232, 233]

Водночас 16 із 22 адміністративних районів області на початок 2008 року характеризуються повною відсутністю прямих іноземних інвестицій. Нині з іноземними інвесторами співпрацюють лише 57 підприємств регіону (0,5% від числа вітчизняних суб'єктів господарювання, що отримали прямі іноземні інвестиції), хоча їх кількість щороку збільшується. У той же час ще 140 суб'єктів господарювання, розміщених на території Чернігівської області, відчують гостру нестачу в інвестиційних ресурсах [99, с.28].

Найпопулярнішим способом залучення прямих іноземних інвестицій у економіку області є створення спільних підприємств, що є можливістю для вітчизняних товаровиробників модернізувати власну матеріально-технічну базу, а також забезпечити вихід на зовнішні ринки з конкурентноздатною продукцією.

Однозначно оцінити таку спрямованість іноземних інвестицій за видами економічної діяльності досить складно.

З одного боку, харчова промисловість - пріоритетна і стратегічно важлива галузь економіки Чернігівської області, яка відповідає традиційній спеціалізації регіону і у значній мірі виступає на його території структуроформуючою. З іншого боку занадто незначні капіталовкладення у сировинну ланку продовольчого комплексу - сільське господарство. Такий інтерес іноземного інвестора цілком зрозумілий: харчова промисловість - галузь з швидким оборотом капіталу і доволі високою прибутковістю виробництва, у той час як сільське господарство - низькомобільна і високоризикова сфера господарювання, яка не гарантує швидке повернення авансованого капіталу і його належної економічної віддачі.

На фоні зазначеного приросту обсягу прямих іноземних інвестицій як в цілому по економіці регіону, так і за окремими видами економічної діяльності, спостерігається повне вилучення капіталу нерезидентів із сфери готельного та ресторанного бізнесу (хоча слід відзначити, що обсяги закордонних інвестицій у цю сферу ніколи не були відчутними), а також суттєве (на 87,6%) скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій у транспорт та зв'язок (за рахунок вилучення іноземного капіталу із сфери пошти та зв'язку у розмірі майже 2 млн. дол., яке мало місце у 2003 році). Враховуючи потребу у належному інвестиційному забезпеченні цих сфер з огляду на їх значення (передусім останньої) для забезпечення сталого і комплексного розвитку соціально-економічної системи Чернігівської області та доцільність формування повноцінного конкурентного середовища на відповідних регіональних ринках послуг, такі факти викликають занепокоєння щодо сприятливості ситуації у деяких секторах економіки області.

Слід зазначити, що галузеві пріоритети економіки Чернігівщини виглядають для іноземного інвестора дещо по-іншому, ніж вітчизняної економіки в цілому (табл. 3.15). Так, у масштабах держави харчова і

переробна промисловість також займає одне з провідних місць в рейтингу інвестиційної привабливості, але питома вага залучених у неї інвестицій є значно меншою порівняно з Чернігівською областю регіоном. Частково характерна для області галузева структура розміщення іноземних інвестицій пояснюється відносно незначною диверсифікацією видів економічної діяльності в регіоні (тобто об'єктивними у короткостроковій перспективі обставинами). Проте негативним моментом її інвестиційного розвитку слід вважати відсутність, на відміну від держави в цілому, помітного інтересу закордонного інвестора до галузей інфраструктури та невиробничої сфери. Якщо на загальнодержавному рівні на транспорт і зв'язок припадає 4,3, а на фінансову діяльність 16,3% загального обсягу прямих іноземних інвестицій, то в Чернігівській області вкладення капіталу нерезидентів у ці сфери фактично відсутні. Не приймає іноземний капітал участі і у формуванні інвестиційних ресурсів регіональних систем охорони здоров'я та соціальної допомоги, діяльності у галузі колективних, громадських та особистих послуг. Значно меншою, ніж у середньому по Україні є участь іноземних інвесторів у фінансуванні оптової та роздрібною торгівлі, операцій з нерухомістю та послуг юридичним особам. Помітне відставання області у темпах нарощування капіталу іноземних інвесторів (якщо в Україні в цілому обсяги прямих іноземних інвестицій за 2000 - 2007 рр. збільшилися у 7,6 рази, то в Чернігівській області - лише в 1,7 рази) не сприяє суттєвому поліпшенню інвестиційного забезпечення проблемних у цьому відношенні галузей.

Найбільш активне інвестиційне співробітництво з Чернігівщиною здійснюють Німеччина – 43,6 млн. дол. (49,2% від обсягу прямих інвестицій зарубіжних країн в економіку області), Нідерланди – 7,7 млн.дол. (8,8%) та Великобританія – 3,9 млн. дол. (4,4%) (табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Динаміка та структура прямих іноземних інвестицій в економіку України за видами економічної діяльності у 2000 – 2007 рр.

Види економічної діяльності	2000		2007		2007 у % до 2000
	обсяг інвестицій на кінець року, млн. дол. США	у % від загального обсягу	обсяг інвестицій на кінець року, млн. дол. США	у % від загального обсягу	

Всього	3875,0	100,0	29489,4	100,0	у 7,6 р.б.
Сільське господарства, мисливство та лісове господарство	73,4	1,9	557,1	1,9	у 7,6 р.б.
Промисловість	2063,2	53,2	8138,0	27,6	394,4
у т.ч.					
харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів	795,7	20,5	6941,0	23,5	у 8,7 р.б.
металургія та оброблення металу	166,9	4,3	1685,6	5,7	у 10 р.б.
Будівництво	99,7	2,6	1619,2	5,5	у 16 р.б.
Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	647,2	16,7	3056,4	10,4	472,2
Готелі і ресторани	108,7	2,8	426,6	1,4	65,9
Транспорт та зв'язок	245,1	6,3	1276,9	4,3	392,5
Фінансова діяльність	313,1	8,1	4793,9	16,3	у 15 р.б.
Операції з нерухомістю та послуги юридичним особам	152,2	3,9	2550,6	8,6	у 16 р.б.
Освіта	2,5	0,1	18,1	0,0	у 7 р.б.
Охорона здоров'я та соціальна допомога	116,1	3,0	203,4	0,7	175,2
Колективні, громадські та особисті послуги	53,4	1,4	285,5	1,0	у 5,3 р.б.

Джерело: розраховано за даними [172, с. 145, 146]

В економіку області вкладали кошти іноземні інвестори з 24 країн світу, але при цьому більше 80% загального обсягу прямих іноземних інвестицій припадає на 4 з них (табл. 4.9).

Таблиця 4.9

Прямі іноземні інвестиції в Чернігівську область за видами економічної діяльності у розрізі країн світу

Види економічної діяльності	Обсяг інвестицій			
	1.01.2007		1.01.2008	
	тис. дол. США	у % від загального обсягу	тис. дол. США	у % від загального обсягу
1	2	3	4	5
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	4181,3	100,0	10914,5	100,0
Німеччина	675	16,1	1118,3	10,2
Кіпр	1773,9	42,4	1880,4	17,2
Острови Кайман	1680,0	40,2	1680	15,4
Промисловість	70719,6	100,0	61692,0	100,0

Німеччина	41769,4	59,1	42289,6	68,5
Кіпр	4172,7	5,9	4274,1	6,9
Віргінські острови, Британські	1986,7	2,8	2065,1	3,3
Харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів	45921,7	100,0	47590	100,0
Німеччина	41769,4	90,9	41769,4	87,8
Великобританія	1089,5	2,3	1201,6	2,5
Британські Віргінські острови	1986,7	4,3	2065,1	4,3
Легка промисловість	2111,5	100,0	2354,6	100,0
Італія	1484,0	70,3	1655,5	70,3
Румунія	360,2	17,1	401,3	17
Кіпр	96,9	4,6	96,9	4
Литва	161,9	7,8	180,6	7,6
Виробництво деревини та виробів з деревини	860,8	100,0	3021,4	100,0
Італія	382,4	44,4	576,6	19,1
Польща	-	-	237,0	7,8
Литва	476,6	55,4	2077,2	68,7
Машинобудування	219,5	100,0	1611,0	100,0
Кіпр	130	59,2	130	8
Сполучені Штати Америки	89,5	40,8	89,5	5,6
Будівництво	379,4	100,0	49,3	100,0
Німеччина	379,2	99,9	49,1	99,6
Оптова торгівля; торгівля транспортними засобами та послуги з ремонту	5440,9	100,0	5879,8	100,0
Британські Віргінські острови	1537,1	28,3	1537,1	26,1
Багамські острови	1438,5	26,4	1438,5	24,5

Продовження таблиці 4.9

1	2	3	4	5
Сполучені Штати Америки	1117,6	20,5	1169,1	19,9
Ізраїль	522,7	9,6	522,7	8,9
Операції з нерухомістю та послуги юридичним особам	646,4	100,0	2330,5	100,0
Британські Віргінські острови	308,6	47,7	308,6	13,2
Великобританія	-	-	1943,0	83,3

Джерело: розраховано за даними [99, с.13]

Крім того участь у інвестуванні регіональної економіки приймають Британські Віргінські острови (4,6% прямих іноземних інвестицій), Кіпр (7,1%), Італія (2,5%), Литва – 5,3%, Польща (3,5%), Латвія (3,0%), Російська федерація (2,7%), та деякі інші країни. Великобританія, Німеччина, Нідерланди та Бельгія і у всі попередні роки були в Чернігівській області найактивнішими інвесторами, а Німеччина, яка нині займає перше місце за обсягом вкладеного в економіку Чернігівщини капіталу, ще у 2003 р. інвестувала лише 0,2% коштів від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в регіональну економіку. Німеччина інвестує кошти переважно у будівництво (99,6%), Великобританія (83,3%) у операції з нерухомістю; Кіпр, спрямував 17,2% інвестицій у сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги; Італія, 70,3% у легку промисловість,

Польща і Туреччина, найбільш інвестиційно привабливою для яких є хімічна та нафтохімічна промисловість (відповідно, 56,5% і 91,2% капіталовкладень в економіку регіону), США, віддає перевагу оптовій торгівлі (83,3% прямих інвестицій відповідно).

Слід відзначити, що помітна частка прямих іноземних інвестицій в економіку Чернігівського регіону припадає на так звані офшорні території – Британські Віргінські острови, Кіпр, Багамські острови, Сент-Вінсент і Гренадіни, Острови Кайман, обсяг яких на початок 2008 року становив 8,0% всіх закордонних капіталовкладень.

Цей факт, як правило, пояснюється частковим поверненням в Україну капіталу, раніше вивезеного за кордон. Стосовно області, можна відзначити переважне спрямування капіталу з офшорних зон у посередницьку діяльність (оптова торгівля, операції з нерухомістю), а також його високу чутливість до зон політичної та економічної кон'юнктури у країні. Так, у 2005 році інвесторами з Островів Кайман було вилучено 1680 тис. дол. інвестицій, вкладених у 2004 році в сільське та лісове господарство регіону.

Низькою залишається участь в інвестуванні регіональної економіки нерезидентів з країн СНД, у тому числі і Російської Федерації. Так, на початок 2008 року на країни Співдружності припадало лише 0,15% прямих іноземних інвестицій в економіку області, з них на Російську Федерацію – 2405,3 тис. дол. (2,5%).

Зовсім відсутні вкладення в господарський комплекс регіону республіки Білорусь. Крім прямих іноземних інвестицій, в області задіяні портфельні інвестиції у вигляді внесків нерезидентів до статутних фондів господарюючих суб'єктів без встановлення контролю за їх діяльністю.

Приплив в регіон капіталу нерезидентів, зокрема з Російської Федерації та інших країн СНД, матиме наслідком піднесення економіки прикордонних територій і позитивний вплив на національну економіку в цілому.

Очікуваний ефект такого впливу полягає у розвитку регіональної інфраструктури, мінімізації витрат обігу по експортно-імпортних операціях за рахунок зниження вартості перевезень та прискорення перетинання кордонів, розширенні експортних можливостей регіону і створенні нових робочих місць на проблемних у цьому відношенні територіях.

Стосовно зазначеного красномовним є факт, що у 2007 році експорт товарів і послуг 43 підприємствами регіону з іноземними інвестиціями склав лише 4,1 млн. дол. США, тоді як імпорт 49 підприємствами – 13,6 млн. дол. США.

На нашу думку, загальмованість іноземного інвестування в економіку Чернігівської області значною мірою зумовлений саме недостатньо розвинутою ринковою інфраструктурою та слабким

інформаційним забезпеченням її привабливості. Сучасний стан виробничої інфраструктури (транспортної системи, мережі зв'язку, логістично-термінального господарства тощо) не сприяє суттєвому поживленню інвестиційної діяльності в регіональній господарській системі. Суттєву роль у підвищенні інвестиційної привабливості не лише Чернігівської області, а й інших прикордонних регіонів України, могла б відіграти також розвинута система бізнес-послуг (консалтингових, юридичних, страхових, аудиторських), а також відповідний рівень діяльності фінансово-кредитних установ для іноземного капіталу. Сучасний рівень пропозиції послуг регіональної ринкової інфраструктури відстає від потреб іноземних інвесторів в цього роду послугах.

Зараз в Україні існує велика кількість подібних інституцій, але вони потребують координації своєї діяльності для послідовної і комплексної реалізації стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку держави. З цією метою, згідно з Указом Президента України „Про заходи щодо поліпшення інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні” від 19 липня 2005 р., створено Національну раду України з інвестицій та інновацій і Державне агентство України з інвестицій та інновацій.

Вказані інституції покликані сприяти формуванню і реалізації єдиної державної політики в інвестиційній діяльності в Україні, координації діяльності державних органів і громадських інститутів у цій сфері. Спрямованість цієї політики на стимулювання притоку іноземних коштів для розробки та реалізації інвестиційних програм в умовах розширення зв'язків України із зарубіжними країнами може принести належну віддачу у вигляді реального вкладу іноземного капіталу у розв'язання проблем регіонального розвитку

4.4 Особливості державного регулювання процесів залучення іноземних інвестицій в Україну

Важлива роль в проведенні інвестиційної діяльності відводиться державному регулюванню. Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» [80] державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики. Воно визначається показниками економічного і соціального розвитку України, державними і регіональними програмами розвитку національного господарства, республіканським і місцевими бюджетами.

Відносини, пов'язані з іноземними інвестиціями в Україні, регулюються Господарським Кодексом, Законом України “Про режим іноземного інвестування”, іншими нормативними актами та чинними міжнародними договорами, ратифікованих Верховною Радою України.

З метою забезпечення сприятливого та стабільного інвестування держава гарантує захист інвестицій. Законодавство України передбачає певні гарантії діяльності для іноземних інвесторів. Так, на території України до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто надані рівні умови діяльності із вітчизняними інвесторами.

Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації. Державні органи не мають права реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків здійснення рятівних заходів в разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. При цьому іноземному інвестору гарантується адекватна і ефективна компенсація.

Іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або не належного виконання державними органами України чи посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора.

У разі припинення інвестиційної діяльності іноземному інвестору гарантується повернення його інвестицій в натуральній формі або у валюті інвестування без сплати мита, а також доходів з цих інвестицій у грошовій чи товарній формі. Держава також гарантує безперешкодний і негайний переказ за кордон прибутків та інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах внаслідок здійснення іноземних інвестицій. Якщо в подальшому спеціальним законодавством про іноземні інвестиції будуть змінюватися гарантії захисту іноземних інвестицій, то протягом десяти років з дня набрання чинності таким законодавством, на вимогу іноземного інвестора, застосовуються гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені Законом України «Про режим іноземного інвестування» [82].

Іноземні інвестори можуть здійснювати інвестиції в Україну у вигляді будь-яких цінностей, зокрема конвертованої валюти, будь-якого рухомого або нерухомого майна та пов'язаних з ним майнових прав, акцій, облігацій, інших цінних паперів, прав інтелектуальної власності, включаючи авторські права, права на винаходи, ноу-хау, тощо.

Іноземні інвестиції можуть вкладатися в будь-які об'єкти, інвестування в які не заборонено законами України. При цьому, іноземні інвестори самі визначають найбільш прийнятну для них форму здійснення інвестицій: шляхом створення юридичної особи, що повністю належить іноземному інвестору, чи за їх частковою участю, або на підставі договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність, укладених з українськими підприємствами.

Якщо при здійсненні іноземного інвестування між іноземними інвесторами і державою виникають спори з питань державного регулювання іноземних інвестицій та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями то вони підлягають розгляду в судах України, якщо інше не визначено міжнародними договорами.

Законом України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні

суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» встановлено, що на території України до суб'єктів підприємницької діяльності або інших юридичних осіб, їх філій, відділень, відокремлених підрозділів, включаючи постійні представництва нерезидентів, створених за участю іноземних інвестицій, незалежно від форм та часу їх внесення, застосовується національний режим валютного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів).

Важливими правовими документами, які регулюють взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності є міждержавні Угоди «Про сприяння та взаємний захист інвестицій». Такі Угоди є гарантом надання справедливого статусу інвестиціям і захисту їх на території іншої держави. Вони підписані вже ніж 70 країнами світу, ціла низка їх знаходиться в стадії узгодження.

Для підвищення захисту іноземних інвестицій 3 квітня 1998 року від імені України підписана Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. Законом України вона ратифікована Верховною Радою України.

З метою поліпшення інвестиційного клімату, активізації іноземного інвестувати відновлено склад Консультативної Ради з питань іноземних інвестицій в Україні і утворено експертну комісію Консультативної Ради, одним із основних завдань якої визначено розроблення пропозицій щодо усунення перешкод у здійсненні іноземними інвесторами діяльності в Україні.

Для створення сприятливих, більш чітких правових та організаційних умов для діяльності іноземних інвесторів відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2005 р. № 666 утворено Український центр сприяння іноземному інвестуванню та розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.08.2005 р. № 303-р затверджено склад його Наглядової ради.

Основними завданнями Центру є: сприяння залученню іноземних інвестицій, формуванню привабливого інвестиційного іміджу України та її регіонів; надання консультацій економічного та правового характеру щодо можливостей внесення іноземних інвестицій в економіку України; пошук потенційних інвесторів для вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності; сприяння іноземним інвесторам у питаннях взаємодії: з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування; супроводження інвестиційних проектів, сприяння захисту прав інвесторів та інші. Зважаючи на міжнародний досвід створення таких агентств в Центральній та Східній Європі Український центр сприяння іноземному інвестуванню створювався під опікою держави та при державному фінансуванні. Саме державний правовий статус демонструє та зміцнює інституційну стабільність, підкреслює рішучість держави у сприянні діяльності іноземних інвесторів.

З метою прискорення залучення іноземних інвестицій, активізації спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, залучення і впровадження нових

технологій, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання наявних ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку проблемних регіонів, на початку 90-х років XX століття в Україні було розпочато роботу щодо створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон та територій пріоритетного розвитку.

Світова практика класифікує їх у такій послідовності [144]:

Вільна економічна зона (ВЕЗ) – це територія, на якій завдяки безмитному режиму та іншим економічним та організаційним регуляторам стимулюється зовнішньоекономічна діяльність із залученням іноземних інвестицій.

Згідно з рішенням Кіотської конференції (1973 р.), під вільною економічною зоною розуміють частину території країни, на якій товари розглядаються як об'єкти, що знаходяться за межами митної території, і не підлягають звичайному митному контролю та оподаткуванню (СЕЗ) [65].

Спеціальний режим інвестиційної діяльності – це встановлення податкових і митних пільг для суб'єктів підприємницької діяльності, які у встановленому законодавством порядку зареєстровані на територіях пріоритетного розвитку, у межах їхньої господарської діяльності, пов'язаної з реалізацією на цих територіях інвестиційних проектів у пріоритетних видах економічної діяльності.

Територія пріоритетного розвитку (ТПР) – це територія, на якій встановлено спеціальний пільговий митний, валютно-фінансовий і податковий режим діяльності. До територій пріоритетного розвитку можуть бути віднесені території, які постраждали від стихійного лиха, та райони, де внаслідок структурних змін відбувається закриття більшої частини підприємств, що супроводжується масовим безробіттям, а також регіони, що відповідають ознакам репресивності.

Території на які розповсюджується своєрідний державний патерналізм, є загальновідомим інструментом залучення інвестицій та прискорення їх економічного розвитку в державах з перехідною економікою. У світовій практиці відомо чимало ефективних прикладів використання механізму стимулювання розвитку окремих територій, зокрема в країнах, що розвиваються (Східна Європа, азійський, африканський, латиноамериканський регіони).

В Україні з 1995 по 1998 рік було створено 11 спеціалізованих економічних зон, а у дев'яти регіонах запроваджено спеціальний режим інвестдіяльності на територіях пріоритетного розвитку. Згідно з національним законодавством про ці формування здійснювалась реалізація інвестиційних проектів на територіях АР Крим, Волинської, Донецької, Закарпатської, Житомирської, Київської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської та Чернігівської областей.

Створення сприятливих умов для господарської діяльності, насамперед у сфері оподаткування, до скасування податкових пільг дало змогу суб'єктам підприємництва за рахунок реалізації реальних проектів

залучити інвестицій на суму понад 2,2 млрд. доларів США, з них іноземних - 622 млн. дол., створити 54,2 тис. та зберегти 87,1 тис. робочих місць.

Скасування податкових пільг у березні 2005 року призвело до призупинення реалізації регіональних програм, перегляду намірів інвесторів щодо вкладання капіталу.

Звичайно, не можна заперечувати і той факт, що пільговий режим оподаткування, яким користувалися суб'єкти СЕЗ і ТПР, мав суттєві хиби. Найбільшої шкоди їхньому розвитку завдала недостатньо опрацьована правова база, відсутність контролю за реалізацією декларованих цілей під час започаткування конкретних проектів.

Кількість ВЕЗ в економічно розвинутих країнах вже перевищує 250, приблизно 90 з них знаходяться у Західній Європі. Здебільшого це вільні торгівлі (безмитні) зони у морських портах для здійснення вантажно-розвантажувальних операцій із транзитними вантажами. У США загальна кількість ВЕЗ перевищує 130. Серед них найбільш поширені зони вільного підприємництва і науково-впроваджувальні ВЕЗ. Такі самі зони характерні й для Японії.

Світовий досвід показує, що головні мотиви створення ВЕЗ полягають у збільшенні валютних надходжень, розвитку експортних виробництв, технічній модернізації окремих галузей, особливо виробничої інфраструктури, розвитку економічно відсталих регіонів, забезпеченні якомога більшої зайнятості населення [61].

Правовий режим ВЕЗ в Україні визначається, в першу чергу, Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» [81]. Він визначає порядок створення і ліквідації та механізм функціонування спеціальних (вільних) економічних зон на території України, загальні правові і економічні основи їх статусу, а також загальні правила регулювання відносин суб'єктів економічної діяльності цих зон з органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Згідно цього Закону, метою створення спеціальних (вільних) економічних зон є залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України.

Під ВЕЗ розуміється частина території України, на якій встановлюється спеціальний правовий режим економічної діяльності та особливий порядок застосування чинного законодавства України. Чинне законодавство класифікує їх на:

Зовнішньоторговельні зони – частина території держави, де товари іноземного походження можуть зберігатися, купуватися та продаватися без сплати мита і митних зборів або з її відстроченням. Створюються ці зони з

метою активізації зовнішньої торгівлі (імпорт, експорт, транзит) за рахунок надання митних пільг, послуг щодо зберігання і перевалки вантажів, надання в оренду складів, приміщень для виставочної діяльності, а також послуг щодо доробки, сортування, пакування товарів тощо. Форми їх організації: вільні порти («порто-франко»), вільні митні зони (зони франко), митні склади.

Комплексні виробничі зони – частина території держави, на якій запроваджується спеціальний (пільговий податковий, валютно-фінансовий, митний тощо) режим економічної діяльності з метою стимулювання підприємництва, залучення інвестицій у пріоритетні галузі господарства, розширення зовнішньоекономічних зв'язків, запозичення нових технологій, забезпечення зайнятості населення. Вони можуть мати форму експортних виробничих зон, де розвивається насамперед експортне виробництво, орієнтоване на переробку власної сировини та переважно складальні операції, та імпортоорієнтованих зон, головна функція яких – розвиток імпортозамінних виробництв.

Науково-технічні зони – це формування, правовий режим яких орієнтований на розвиток наукового і виробничого потенціалу, досягнення нової якості економіки через стимулювання фундаментальних і прикладних досліджень, з подальшим впровадженням результатів наукових розробок у виробництво. Вони можуть існувати у формі регіональних інноваційних центрів-технополісів, районів інтенсивного наукового розвитку, високотехнологічних промислових комплексів, науково-виробничих парків (технологічних, дослідницьких, промислових, агропарків), а також локальних інноваційних центрів та опорних інноваційних пунктів.

Туристсько-рекреаційні зони – це території в регіонах, що мають багатий природний, рекреаційний та історико-культурний потенціал. З метою ефективного його використання і збереження, а також активізації підприємницької діяльності залучається капітал у сферу рекреаційно-туристичного бізнесу.

Банківсько-страхові (офшорні) зони – це зони запровадження особливо сприятливого режиму здійснення банківських та страхових операцій в іноземній валюті для обслуговування нерезидентів. Офшорний статус надається банківським та страховим установам, які були створені за участю лише нерезидентів і обслуговують лише ту їхню підприємницьку діяльність, що здійснюється за межами України.

Зони прикордонної торгівлі – частина території держави на кордонах із сусідніми країнами, де діє спрощений порядок перетину кордону і торгівлі.

Крім вищезазначених, в Україні можуть створюватися ВЕЗ інших типів, а також комплексні спеціальні (вільні) економічні зони, які поєднують у собі риси та елементи зон різних типів.

До основних нормативних актів, що регулюють функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку в Україні треба віднести також: Постанову Кабінету Міністрів України від

24.09.99 р. № 1756 «Про заходи щодо створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності»; спільний Наказ Мінекономіки України та Мінфіну України від 14.03.2000 р. № 28/51 «Про затвердження Положення про критерії визначення пріоритетних видів економічної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності і порядок їх застосування» та окремі Закони, які визначають статус конкретних вільних зон (наприклад, Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області»).

Спеціальний режим інвестиційної діяльності передбачав встановлення податкових і митних пільг для суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, які в установленому законодавством порядку зареєстровані на територіях пріоритетного розвитку, в межах їх господарської діяльності, пов'язаної з реалізацією на цих територіях інвестиційного проекту у пріоритетних видах економічної діяльності та за умови виконання інвестиційних зобов'язань, передбачених чинним законодавством та укладеним договором.

Спеціальний режим інвестиційної діяльності передбачає:

1) звільнення під час ввезення (пересилання) на митну територію України з метою використання для реалізації інвестиційних проектів на період до введення об'єкта інвестування в експлуатацію, але не більше ніж на п'ять років, від обкладення ввізним митом устаткування, обладнання, комплектуючих виробів до них (крім підакцизних товарів), а також від обкладення податком на додану вартість - устаткування, обладнання, а також комплектуючих виробів до них (крім підакцизних товарів);

2) звільнення на три роки від оподаткування прибутку, одержаного новоствореним, у тому числі в процесі реорганізації, підприємством від реалізації інвестиційних проектів, а також діючим підприємством, на якому проведено реконструкцію або модернізацію, в частині, одержаній від освоєння інвестицій, на підставі документів окремого (бухгалтерського, податкового) обліку.

У разі коли інвестиція у таке підприємство є еквівалентною не менше 500 тис. доларів США, з четвертого по шостий рік прибуток, одержаний від реалізації інвестиційних проектів, оподатковується за ставкою в розмірі 50 відсотків діючої ставки оподаткування;

3) не включення до валового доходу підприємства з метою оподаткування суми інвестиції, одержаної від реалізації інвестиційного проекту у вигляді:

- коштів;
- матеріальних цінностей;
- нематеріальних активів, вартість яких у конвертованій валюті підтверджено згідно з законами (процедурами) держави інвестора або міжнародними торговельними звичаями, а також експертною оцінкою в

Україні, включаючи легалізовані на території України авторські права, права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, ноу-хау тощо;

4) звільнення на період освоєння земельної ділянки (планування території, будівництва об'єктів інфраструктури тощо), визначений інвестиційним проектом, але не більше ніж на п'ять років, від плати за землю.

Важливою передумовою успішної реалізації стратегії інтенсифікації інвестиційної діяльності на території Чернігівської області, на нашу думку, може стати повернення інвестиційних преференцій, наданих Законом України “Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області” [81]. Згідно з цим Законом у семи прикордонних адміністративних районах Чернігівщини інвесторам надавалися досить суттєві пільги — звільнення від обкладання ввізним митом, а також податком на додану вартість під час ввезення на митну територію України устаткування, обладнання, комплектуючих виробів до них (крім підакцизних товарів), призначених для реалізації інвестиційних проектів (але не більше, ніж на п'ять років); звільнення на три роки від оподаткування прибутку, одержаного підприємствами від реалізації інвестиційних проектів; звільнення інвесторів від плати за землю (не більше, ніж на п'ять років) тощо. Перелічені пільги суттєво підвищували інвестиційну привабливість північних та північно-західних районів Чернігівщини (в основному відсталих за рівнем соціально-економічного розвитку), роблячи їх більш конкурентоспроможними.

Реалізація норм цього Закону призвела до суттєвого поживлення у 2004-2005 роках інвестиційної активності у межах територій пріоритетного розвитку (табл. 20). Найбільш інвестиційно привабливою відзначилась промисловість, де було заплановано 17 проектів (85% від загальної кількості). Інвестиційними проектами було заплановано залучення майже 300 млн. грн. інвестицій в різні галузі економіки області (19% від загального обсягу інвестицій області).

Серед найбільш масштабних проектів заслуговували на увагу такі:

– „Створення дільниці по виробництву вінілових, кашированих і дуплексних шпалер” та “Розширення виробництва шпалер”. Проекти реалізувались на ВАТ „Корюківська фабрика технічних паперів”, з 20,4 млн. дол., передбачених проектами, фактично освоєно на кінець 2006 року 10,8 млн. дол., або 52,9 % від запланованого. Налагодження виробництва за новітніми технологіями високоякісної продукції, суттєве зростання експортних можливостей, підвищення продуктивності праці і заміна фізично зношеного обладнання, обумовило зниження собівартості готових виробів в середньому до 10 %. Як результат, високоякісні і практичні у використанні шпалери користуються великим попитом не тільки в Україні, але і за її межами. Підприємство стало лідером по виробництву шпалер в Європі.

– „Модернізація цеху по випуску твердих, плавлених сирів та молочного цукру”. Проект реалізовувався на ЗАТ “Новгород-Сіверський сирзавод”, де освоєно 1,7 млн. дол. Завдяки проведеній роботі на заводі налагоджено виробництво високоякісних плавлених сирів.

– “Виробництво поліграфічних (друкарських) фарб”. Проект реалізовувався на ЗАТ “Планета - інкс” із загальним обсягом інвестицій 2,3 млн. дол. В 2006 році він був повністю завершеним, що дозволило Україні перейти із розряду імпортерів в експортери поліграфічних фарб.

Досить вагомими і економічно значимим для області повинні були стати два інвестиційних проекти „Кабельно –провідникове виробництво” з запланованим обсягом інвестицій 9,1 млн. дол. та „Виробництво лінійної арматури” з обсягом інвестицій 0,5 млн. дол.

Багато ефективних проектів започаткувалось у галузі сільського господарства, промисловості будівельних матеріалів та інших галузей.

В цілому, обсяг виробництва підприємств, охоплених інвестиційними проектами на територіях пріоритетного розвитку Чернігівської області, протягом 2003-2005 років стрімко зростав (186, млн. грн., 249,2 млн.грн., 302,9 млн. грн. відповідно), проте у 2006 році скоротився в порівнянні з 2005 роком на 87% і становив 39,3 млн. грн.

Як наслідок в цілому по Чернігівській області обсяги капітальних інвестицій у 2007 році збільшились у порівнянні з попереднім періодом на 69%, тоді як на територіях пріоритетного розвитку – на 58%. На додаток питома вага семи прикордонних районів зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності в регіональних обсягах капіталовкладень зменшилась з 10,7% до 8% у 2002 році.

Впродовж 2003 - 2006 років на території пріоритетного розвитку прийшов іноземний капітал. Хоча абсолютні розміри його притоку були незначними (на кінець 2004 р. прямих іноземних інвестицій в економіку Чернігівської області припадало – 3,2%, 2005 р. – 1,2%), залучення коштів нерезидентів поряд зі збільшенням капіталовкладень вітчизняних інвесторів, могло б поступово вирішити проблему забезпечення бідних Поліських районів Чернігівщини інвестиційними ресурсами, що стало б вагомим передумовою подолання проблем їх подальшого розвитку.

Проте запровадження мораторію Законами України “Про Державний бюджет України” на 2005 і 2006 рр., а також погіршення загального інвестиційного клімату у регіоні внаслідок політичної та економічної нестабільності у державі з кінця 2004 року призвело до суттєвого зниження у 2007 році інвестиційної активності на територіях пріоритетного розвитку.

На нашу думку, це є певним свідченням помітно вищої чутливості інвестиційної активності на периферійних, відсталих в економічному та інфраструктурному відношенні територіях до будь-яких помітних змін інвестиційного клімату, як по державі чи регіону, так і в конкретному Чернігівському регіоні. Хоча інвестиційний патерналізм може бути цілком виправданим з точки зору вирівнювання рівнів соціально-

економічного розвитку регіонів України та курсу на забезпечення у перспективі фінансової самодостатності адміністративно-територіальних одиниць.

Практика засвідчила, що порушення інституційної, і понад усе правової стабільності не призвело до поновлення у СЕЗ та ТПР експортоорієнтованих інвестиційних проектів. Зокрема, Кабінет Міністрів України у 2006 році подав на розгляд Верховної Ради пропозиції щодо поновлення системи податкових стимулів для СЕЗ і ТПР спочатку в рамках законопроекту «Про Державний бюджет України на 2007 рік», а пізніше разом з іншими податковими нормами згодом вони були винесені в окремий Закон «Про внесення змін до деяких законів України з питань оподаткування».

Навіть спрощення процедури отримання суб'єктами підприємницької діяльності, що реалізують інвестпроекти в СЕЗ, прав на застосування особливостей ввезення (пересилання) та вивезення товарів за їхні межі, не принесло бажаних результатів.

Дискусійною виглядає новація замість пільгового оподаткування надання суб'єктам господарювання інвестиційного податкового кредиту з податку на прибуток строком до п'яти років та звільнення від сплати ввізного мита імпортованого устаткування, обладнання та комплектуючі до них (крім підакцизних товарів, товарів, які були у користуванні), що ввозяться для використання в СЕЗ і ТПР.

Проблемним залишається також оновлений порядок сплати ввізного мита і ПДВ під час переміщення товарів через межі СЕЗ, де запроваджено режим спеціальної митної зони, який не спотворюватиме умови конкуренції на внутрішньому ринку.

Передбачено, що суб'єкти господарювання при ввезенні товарів у СЕЗ з-за меж України матимуть право надавати митним органам податкові авальовані векселі на суму ввізного мита і ПДВ. У разі вивезення готової продукції за межі митної території України такий вексель буде погашений, а ввізне мито і ПДВ не справлятимуться; якщо продукція ввозиться на митну територію України, сплата ввізного мита і ПДВ здійснюватиметься на загальних умовах імпорту товарів та послуг – вексель вважатиметься погашеним у відповідній сумі. Строк погашення векселів пов'язаний зі строком переробки ввезених товарів, але не більше 90 днів (право продовжувати цей строк надано Кабінету Міністрів України). Такий механізм фінансового контролю створено начебто для унеможливити зловживання в цій сфері.

На нашу думку внесення зазначених змін у правове поле на практиці призведе до згортання інвестиційних преференцій у проблемних і, особливо, депресивних регіонах України, обумовить затухання процесів структурної перебудови регіональних сегментів національної економіки, в тому числі на кластер них засадах.

РОЗДІЛ V.
СТРАТЕГІЯ ПОБУДОВИ ІНВЕСТИЦІЙНО- ОРІЄНТОВАНОЇ МОДЕЛІ
РОЗВИТКУ РЕГІОНУ З УРАХУВАННЯМ ПОСИЛЕННЯ
ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

5.1. Формування та оцінка інвестиційної привабливості як сучасної парадигми транзитивних перетворень

Оцінка інвестиційної привабливості регіону дає можливість встановити позитивні і негативні тенденції інвестування в регіоні, формує системне уявлення про поведінку та наміри різних типів інвесторів під впливом факторів інвестиційної привабливості регіональної господарської структури.

Саме системний підхід дозволить домогтися цілісності об'єкта і механізмів, як у вивченні категорії “інвестиційна привабливість регіону”, так і з'ясуванні переліку регіональних складових, які безпосередньо визначають обсяги інвестиційних надходжень.

Необхідність застосування саме системного підходу обумовлюється тим, що по-перше, законодавчо визнані цілі та національна стратегія сталого розвитку набувають специфічних рис на мезорівні відповідно до пріоритетів та соціально-економічних орієнтирів регіональних господарських структур; по-друге, інвестиційна діяльність будь-якої регіональної структури з притаманними саме їй факторами інвестиційної привабливості, сприяє змінам певної системи, і сама вона має специфічні риси щодо власної структури та функціональних напрямків; по-третє, існує багатогранність підходів до оцінки інвестиційної привабливості зі своїми складовими, характером взаємодії, перевагами та недоліками.

Інвестиційна привабливість як складова інвестиційного клімату, відображає можливості регіону стосовно використання інвестиційного потенціалу. Вітчизняні науковці категорію „інвестиційна привабливість регіону” визначають як відповідність регіону основним цілям інвесторів, що полягають у прибутковості, безризиковості і ліквідності інвестицій”, задоволення інтересів інвестора щодо конкретного регіону або як тенденції його розвитку, що відображаються в інвестиційній активності [2, 168, 169].

У науковому доробку вітчизняних вчених є чимало праць, присвячених визначенню рівня інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання регіонів, держави, адаптованих до українських реалій. На наш погляд рівень інвестиційної привабливості регіону повинен визначатись

інтегральним показником, котрий базується на показниках, які характеризують інвестиційний потенціал та інвестиційні ризики.

Проте значна частина науковців пропонують визначення інвестиційного потенціалу здійснювати за наступними напрямками: потенціал сфери матеріального виробництва; людські ресурси; рівень розвинутості ринкових відносин; інфраструктурний потенціал; місткість споживчого ринку; інноваційний потенціал [151, с.281]. При цьому більшість авторів прагнуть включити до розрахунків якомога більше показників.

Особливо змістовно це спостерігається при оцінках на мезорівні, оскільки ресурсні фактори впливають на обсяг залучення інвестицій до економіки регіонів. Інші чинники, зокрема: доходи і видатки місцевих бюджетів, обсяги промислового, сільськогосподарського виробництва, фінансові результати від діяльності суб'єктів господарювання тощо характеризують рівень економічного розвитку регіону значно менше.

Комплексна методика оцінки інвестиційної привабливості регіонів України запропонована І.А. Бланком [25]. Вона передбачає ранжування регіонів за п'ятьма узагальненими показниками, кожний з яких характеризує окрему складову регіональної господарської системи. Кількісні значення кожного синтетичного індикатора визначається шляхом обрахунку рангових параметрів аналітичних показників у загальнодержавному рейтингу. Розрахунок інтегрального показника інвестиційної привабливості регіонів базується при цьому на припущеннях, що вагомість кожного із синтетичних показників мають різне значення. Тому визначена значущість кожного синтетичного показника методом експертних оцінок: 1) рівень загальноекономічного розвитку регіону (35%), 2) рівень розвитку інвестиційної інфраструктури регіону (15%), 3) демографічна характеристика регіону (15%), 4) рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури регіону (25%), 5) рівень криміногенних, економічних, екологічних і інших ризиків (10%) [25].

Інші науковці, зокрема Клебанова Т.С., узгодженими етапами оцінки інвестиційної привабливості регіонів України та складання рейтингу вважає такі [70, с. 95]: виділення ознак, які мають найбільший вплив на інвестиційну привабливість регіону; групування ситуацій, що характеризують стан інвестиційної сфери в регіоні; визначення еталонної ситуації розвитку інвестиційної сфери регіону; розрахунок кількісної оцінки рівня інвестиційної привабливості регіону; формування матриці вхідних даних.

Методика Письмака В.П. враховує базові витрати інвестора, а інвестиційна привабливість регіону визначається інтегральним показником, який визначає швидкість повернення капіталу вкладеного у виробництво за конкретним інвестиційним проектом [163].

Під факторами інвестиційної привабливості регіону деякі вітчизняні і зарубіжні вчені розуміють процеси, явища, дії, переважно об'єктивного характеру, що впливають на інвестиційну привабливість регіону і визначають його територіальні особливості [2]. Це, наприклад, вигідність економіко-

географічного положення регіону, його природно-ресурсний, трудовий, науково-технічний потенціали, рівень розвитку інфраструктури, характеристики споживчого ринку тощо.

Відповідно регіональна інвестиційна політика розуміється як процес, явище, дія переважно суб'єктивного характеру, що визначає територіальні особливості регіону. На практиці вона являє собою дії державних і місцевих органів влади та управління щодо розвитку інвестиційного процесу в регіоні, пов'язані із вдосконаленням нормативно-правової бази, наданням преференцій для найбільш ефективних та значимих для регіону інвестиційних проектів, розвитком інфраструктури по обслуговуванню суб'єктів інвестиційної діяльності, гарантуванням безпеки діяльності підприємницьких структур.

Сукупність показників, за якими вітчизняні та зарубіжні аналітики в різні періоди часу пропонували визначати рівень інвестиційної привабливості регіонів, систематизовано російським вченим А. Асаулом [2].

Інший підхід до визначення інвестиційної привабливості регіонів запропоновано Держкомстатом України [168]. Згідно з його методикою, інвестиційну привабливість регіонів пропонується оцінювати за такими показниками: інвестиції в основний капітал у розрахунку на одну особу середньорічної чисельності наявного населення, грн.; інвестиції у житлове будівництво у розрахунку на одну особу середньорічної чисельності наявного населення, грн.; обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу середньорічної чисельності наявного населення, дол. США; зміна обсягу прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу середньорічної чисельності наявного населення, дол. США; щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, км на 1000 кв. км території; обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу середньорічної чисельності наявного населення, дол. США.

На нашу думку, зазначені показники більше характеризують інвестиційну активність регіонів ніж їх привабливість. У зв'язку з відсутністю офіційної методики, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України інвестиційна привабливість регіонів визначається за критеріями та системою показників, розробленими Інститутом Реформ. Обчислення інвестиційного рейтингу здійснюється за наступними складовими: економічним розвитком, розвитком ринкової інфраструктури, фінансової інфраструктури, розвитком людських ресурсів, діяльністю органів місцевої влади у сфері приватного підприємництва. Проте цю методику теж не можна вважати досконалою, оскільки вона в основному ґрунтується на використанні показників, на які регіональні органи влади практично не можуть впливати, що знижує можливості практичного використання її в процесі удосконалення регіональної інвестиційної політики.

До таких показників, які не знаходяться в площині управлінської діяльності і багато в чому залежать від науково-технічного і фінансово-

економічного потенціалу на макрорівні відносяться характеристики ринку цінних паперів, банківських послуг тощо.

Не показовими для більшості областей є показники вивозу капіталу, розвитку фермерства, чисельності працюючих в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування і багатьох інших

Проте головним недоліком зазначеного підходу до оцінки інвестиційної привабливості регіонів є те, що система показників не вирізняється стабільністю, не завжди міститься в офіційній статистиці, що не дає можливості об'єктивно оцінити розвиток окремих регіонів у динаміці.

Ретельний аналіз наявних наукових розробок по визначенню рівня інвестиційної привабливості регіону, а також викладені вище міркування щодо недоцільності врахування в подібних методиках факторів, які опосередковано впливають на формування інвестиційної привабливості територій, дозволяють сформулювати авторське бачення змісту цієї категорії, як сучасної парадигми транзитивних перетворень, окреслити чинники (і коло показників, що їх характеризують), які в комплексі цікавлять інвесторів і безпосередньо визначають обсяги інвестиційних надходжень за допомогою використання наявних в регіоні інвестиційних факторів економічного росту.

Саме тому особливої актуальності набувають розробка нових методичних підходів до визначення рівня інвестиційної привабливості регіону, які, на відміну від існуючих, були б адаптовані до офіційної статистичної інформації, зокрема щорічників Держкомстату України, і дозволяли, абстрагуючись від другорядних факторів, без викривлень та інформаційних ускладнень налагодити системний моніторинг і визначати регіональні рейтингові рівні інвестиційної активності.

На нашу думку під інвестиційною привабливістю регіону слід розуміти комплекс взаємопов'язаних інвестиційнозначущих регіональних складових, оцінка яких обґрунтована методологічно з використанням математичного апарату, проведення експертних оцінок, розрахунків на їх основі коефіцієнтів ранжування інвестиційно-привабливих територій, для надання інформації потенційним інвесторам. Перелік регіональних складових, на нашу думку, має наступний ієрархічний зміст (рис.5.1):

1. Економіко-географічне положення: його можна оцінити за такими критеріями як: близькість регіону до кордонів держави, ступінь розвитку виробничої інфраструктури, зокрема наявність транспортних коридорів, прикордонних терміналів, нафто-, газопроводів, ЛЕП загальнодержавного значення, близькість до Києва та інших розвинених промислових центрів України тощо.

Зручне економіко-географічне положення регіону, особливо сусідство з економічно розвиненими країнами та близькість до перспективних товарних ринків, наявність портів, аеропортів, транзитних магістралей та інших інфраструктурних компонентів є фактором „додаткової вигоди” для інвестора, оскільки надає йому суттєві переваги у сфері ринкових комунікацій, превентивних дій у інвестиційній сфері.

2. Природно-ресурсний потенціал: економічна оцінка мінеральних, земельних, лісових, рекреаційних ресурсів.

Відповідність інтересам інвестора наявної в регіоні необхідної кількості та якості різноманітних природних ресурсів, а також можливості забезпечення ними виробничих потреб з мінімальними затратами у багатьох випадках є вирішальним чинником формування інвестиційних потоків. Неабияке значення для інвестора має також оптимальне поєднання різних видів природних ресурсів на території, способи і умови їх добування. З метою практичного розрахунку індексу, що характеризував би природно-ресурсний потенціал Чернігівщини нами адаптовані до умов регіону розробки Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, присвячена економічній оцінці елементів ПРП України та її регіонів [197].

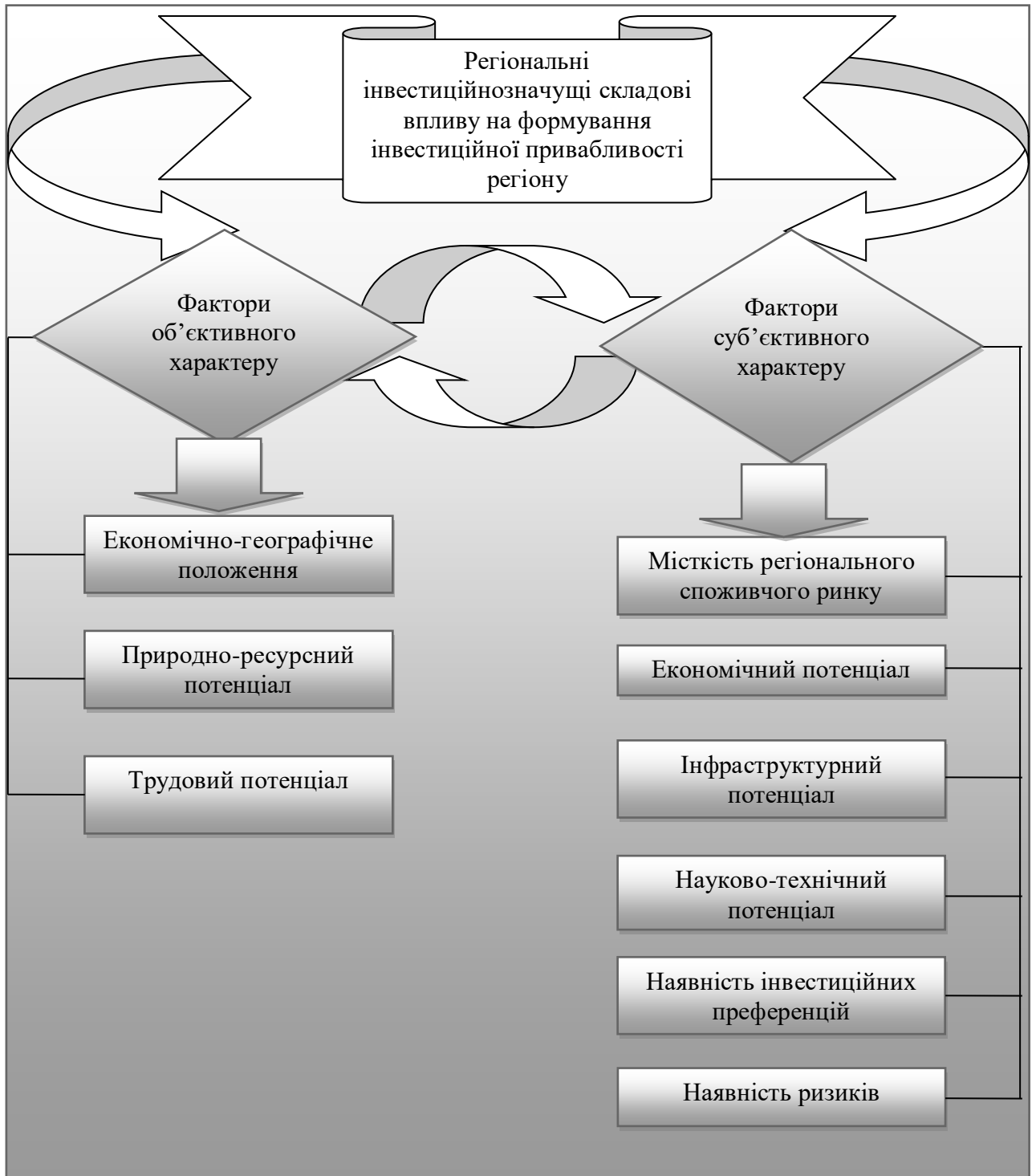

Рис. 5.1. Регіональні складові, що формують інвестиційну привабливість території

3. Людський потенціал, який можна оцінити за такими критеріями як:

1) чисельність працездатного та економічно-активного населення (у розрахунку на 1 км), пропозиція робочої сили на ринку праці; щільність заселення території;

2) освітньо-кваліфікаційний рівень людських ресурсів (у розрахунку на 10 тис. чол. економічно активного населення): підготовка кваліфікованих

робітників професійно-технічними навчальними закладами, підготовка кадрів вищими навчальними закладами I - IV рівнів акредитації, підвищення кваліфікації кадрів, кількість працівників, що навчались новим професіям; вартість робочої сили (середньомісячна номінальна заробітна плата працівників). Кількісні та якісні характеристики людського потенціалу, а також вартість робочої сили мають першочергове значення для інвесторів (у плані забезпечення виробничого процесу найважливішою, поряд із засобами виробництва, продуктивною силою, досягнення прийнятного рівня продуктивності праці, зниження собівартості виробництва за рахунок скорочення у операційних витратах частки затрат на оплату праці), що підтверджується визнанням наявності дешевої та кваліфікованої робочої сили в Україні як одного з найважливіших на сьогоднішній день факторів її інвестиційної привабливості.

4. Прагнення інвестора вкласти свій капітал у розвиток конкретного регіону супроводжується потребою оцінки рівня його економічного розвитку, конкурентоспроможності, можливостей регіональної кооперації та кластеризації виробництва, формування експортного потенціалу. Інтегрованим показником економічного розвитку регіону може бути регіональний валовий продукт.

5. Стан споживчого ринку можна оцінити за показниками сукупних витрат домогосподарств, обсягом роздрібного товарообороту та платних послуг.

Слід зауважити, що регіони, в які спрямовуються інвестиційні ресурси оцінюються інвестором як з позицій інвестиційної привабливості так і з обсягів внутрішнього ринку та можливостей позиціонування на ньому продукцією чи послугами, котрі будуть отримані в результаті реалізації проекту.

6. Інфраструктурний потенціал пропонується оцінювати за показниками щільності автомобільних, залізничних доріг, місткості автоматичних телефонних станцій (на 10 тис. населення), вартості основних засобів виробництва і розподілення електроенергії, газу і води (на душу населення).

Оцінка інфраструктурного розвитку потрібна інвестору для розрахунку витрат на виробництво в частині використання електроенергії, води, газу, а також побудови логістично-транспортних схем. Низький рівень інфраструктурного розвитку або ж складні умови для доступу до цих ресурсів часто стримують наміри інвесторів щодо реалізації конкретних проектів.

7. Науково-технічний потенціал оцінюється за кількістю спеціалістів, що виконують науково-технічні роботи (у розрахунку на 10 тис. економічно активного населення), обсягом наукових і науково-технічних робіт (на душу населення), обсягом затрат на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи.

Оцінка наявного науково-технічного потенціалу є запорукою розв'язання найважливіших на сьогодні завдань, які стоять перед Україною (особливо актуальним це бачиться в контексті переходу держави на інноваційну модель економічного розвитку), а саме: технологічні і структурні зміни у виробництві, збереження і ефективне використання власного науково-технічного потенціалу, подолання імпортової залежності країни, створення умов для високопродуктивної праці, збереження навколишнього природного середовища. Про важливість цього факту у прийнятті інвестиційних рішень свідчить зростаючий рівень активності інвесторів, особливо іноземних, до тих регіонів де зосереджено значний науково-технічний потенціал України.

8. Інвестиційні преференції - наявність вільних економічних зон, територій пільгового інвестування у регіоні.

Неоднорідність та нерівномірність економічного рівня розвитку регіонів, потреба у прискореному формуванні власне самодостатньої моделі національної економіки України потребує ефективного використання механізму інвестиційних преференцій. В якості їх можуть бути території пріоритетного інвестиційного розвитку в умовах законодавчої стабільності. Інвестором приймаються до уваги кількість, якість і терміни надання податкових пільг. Однак, слід відзначити, що широке поширення цих утворень у світі призвело до загострення конкурентної боротьби між ними, а отже, тільки факт наявності пільг не робить українські спеціальні економічні зони більш привабливими порівняно із закордонними. Втім, для окремих територій України надання статусу територій з пільговими умовами оподаткування може стати вагомим фактором подолання їх депресивності. У цьому контексті скасування Законом України „Про державний бюджет України на 2005 рік” всіх інвестиційних преференцій для всіх регіонів без глибокого аналізу їх ефективності є не досить виваженим кроком, який приведе до затухання темпів економічного і соціального розвитку.

9. Інвестиційні ризики - при їх оцінці варто прийняти до уваги:

1) політичний ризик: наявність або відсутність політичної та кадрової стабільності, авторитетність місцевої влади; 2) економічний ризик: активність регіону в реалізації економічних реформ, регуляторної політики, адекватність інвестиційних намірів стратегії економічного розвитку регіону; 3) соціальний ризик: демографічний занепад, напруженість на ринку праці, низька платоспроможність, інфраструктурна відсталість, міжрегіональна та міждержавна міграція, доходи населення, складна криміногенна ситуація, 4) екологічний ризик: ступінь забрудненості навколишнього природного середовища, наявність зон екологічного лиха.

Інвестиційні ризики є визначальними факторами при прийнятті управлінських рішень в інвестиційній сфері. Адже соціальна комфортність, яка характеризується параметрами стабільності є своєрідною гарантією для інвестора в частині не прогнозованих втрат і додаткових ускладнень в інвестиційній діяльності. Оцінку факторів, які визначаються кількісними

показниками, пропонується здійснювати шляхом розрахунку інтегрального коефіцієнта інвестиційної привабливості. Для оцінки факторів, які не можна охарактеризувати показниками офіційної статистики (вигідність ЕГП, умови пільгового оподаткування, законодавча стабільність, інвестиційні ризики), проводиться процедура експертної оцінки рейтингу регіонів.

З метою підвищення практичної цінності проведеного дослідження, усі перелічені вище фактори були умовно поділені на 2 групи: 1) фактори об'єктивного (не керовані) і 2) фактори суб'єктивного (на які можна впливати) характеру. Такий поділ є досить умовним, оскільки об'єктивні у короткостроковій перспективі фактори є суб'єктивними у довгостроковій (наприклад, кількість портів, аеропортів, транспортних вузлів тощо).

До першої групи віднесемо: економіко-географічне положення, природно-ресурсний та трудовий потенціали.

До другої групи: фактори місткості регіонального споживчого ринку, економічного, інфраструктурного та науково-технічного розвитку, наявності інвестиційних преференцій та ризиків.

Таке групування здійснено з метою забезпечення максимальної відповідності сформованої інформаційної бази щодо факторів інвестиційної привабливості регіонів вимогам обґрунтування перспективних напрямків підвищення інвестиційної привабливості. На нашу думку, групування факторів на об'єктивні і суб'єктивні дозволяє виявити проблемні точки перспективної програми дій по залученню у той чи інший регіон додаткових (чи необхідних) обсягів інвестицій. Передбачене запропонованою методикою ранжування регіонів за співвідношенням „сприятливості” об'єктивних і суб'єктивних факторів інвестиційної привабливості дозволить актуалізувати напрямки комплексної програми підвищення інвестиційної привабливості конкретного регіону, визначити її перспективну спрямованість і можливу ефективність, окреслити загальнодержавні пріоритети у регіональному розрізі.

Результатом такого ранжування має стати віднесення регіону до групи територій з певними рівнями зазначених показників у порівнянні із загальнодержавними. На основі проведеного за цією методикою дослідження, кожен регіон може бути віднесений до одного з 9 рангів територій за ступенем інвестиційної привабливості (рис. 5.2):

		об'єктивні фактори		
		відносно сприятливий	середній рівень	відносно несприятливі
суб'єктивні фактори	відносно сприятливі	1	2	6
	середній рівень	3	4	8
	відносно несприятливі	5	7	9

Рис. 5.2. Матриця для визначення рангів регіонів України за ступенем відносної сприятливості об'єктивних і суб'єктивних факторів інвестиційної привабливості території

1. Регіони із відносно сприятливими об'єктивними і суб'єктивними факторами.
2. Регіони із відносно сприятливими суб'єктивними і середнім рівнем сприятливості об'єктивних факторів.
3. Регіони із відносно сприятливими об'єктивними і середнім рівнем сприятливості суб'єктивних факторів.
4. Регіони із середнім рівнем сприятливості об'єктивних і суб'єктивних факторів.
5. Регіони з відносно сприятливими об'єктивними і відносно несприятливими суб'єктивними факторами.
6. Регіони з відносно сприятливими суб'єктивними і відносно несприятливими об'єктивними факторами.
7. Регіони із середнім рівнем сприятливості об'єктивних факторів і відносно несприятливими суб'єктивними факторами.
8. Регіони із середнім рівнем сприятливості суб'єктивних факторів і відносно несприятливими об'єктивними факторами.
9. Регіони із відносно несприятливими об'єктивними і суб'єктивними факторами.

Відносну сприятливість факторів інвестиційної привабливості території пропонуємо оцінювати за такою шкалою: до 0,9000 – відносно несприятливі фактори; 0,9 – 1,1 – середній рівень сприятливості факторів; більше 1,1000 – відносно сприятливі фактори.

З метою практичної апробації запропонованих методичних підходів, здійснено розрахунок рівня інвестиційної привабливості Чернігівської області.

Його результати вміщено у таблицях 5.1, 5.2. Як видно з таблиці 5.1, Чернігівська область належить до регіонів 4 рангу, які відзначаються середнім рівнем сприятливості об'єктивних і суб'єктивних факторів інвестиційної привабливості територій, хоча отримані індекси і поступаються середньоукраїнському значенню.

Втім, більш глибокий аналіз отриманих результатів з точки зору існуючої проблематики дозволяє зробити такі висновки по конкретному регіону:

Таблиця 5.1

Оцінка відносної сприятливості факторів, що визначають інвестиційну привабливість Чернігівської області (Україна – 1,00)

Показники	Чернігівська область
1. Економіко-географічне положення	1,025
2. Природно-ресурсний потенціал	1,17
3. Трудовий потенціал	0,91
- наявність трудових ресурсів	0,6
- освітньо-кваліфікаційний рівень трудових ресурсів	1,36
- вартість робочої сили	0,78
4. Економічний потенціал	0,73
5. Місткість споживчого ринку	0,74
6. Інфраструктурний потенціал	0,96
7. Науково-технічний потенціал	0,20
8. Інвестиційні преференції	2,02
9. Інвестиційні ризики:	0,88
- політичний ризик	1,00
- економічний ризик	0,74
- соціальний ризик	0,89
- екологічний ризик	0,93

Джерело: розраховано за даними [191, 192]

Близькі до середньоукраїнського значення інвестиційної привабливості обласні індекси були отримані виключно за рахунок таких факторів як відносна вигідність економіко-географічного положення, природно-ресурсний потенціал (виключно за рахунок відносно високої у порівнянні з середньоукраїнським значенням забезпеченості території області лісовими ресурсами), дешевизна робочої сили та наявність умов пільгового оподаткування (територій пріоритетного розвитку, які охоплюють сім районів Чернігівщини). Всі інші фактори інвестиційної привабливості регіону мають рівень сприятливості нижчий або значно нижчий, ніж в середньому по Україні.

Таблиця 5.2

Оцінка факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру, що визначають інвестиційну привабливість Чернігівської області

Група факторів	Україна	Чернігівська область
Фактори об'єктивного характеру	1,00	1,04
Фактори суб'єктивного характеру	1,00	0,91

Джерело: розраховано за даними [191, 192]

Рівень відносної сприятливості в регіоні факторів інвестиційної привабливості території суб'єктивного характеру дає підстави акцентувати увагу на нижчій, ніж у середньому по державі результативності регіональної інвестиційної політики, а отже – наявності резервів підвищення інвестиційної привабливості Чернігівщини вже у відносно близькій перспективі.

Реалізація зазначених об'єктивних передумов для активізації залучення в регіон необхідних обсягів інвестицій (в усякому разі в короткостроковому періоді) малоімовірна без розробки та впровадження на регіональному рівні комплексної програми інвестиційного розвитку, яка б передбачала і механізм реалізації запропонованих заходів в умовах нинішньої політичної та економічної ситуації в Україні.

Пріоритетними напрямками (точками „прикладання зусиль”) інвестиційної політики мають стати підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня трудових ресурсів регіону, розбудова регіональної мережі комунікацій та транзитних (транскордонних) транспортних систем, розширення місткості регіонального споживчого ринку, зниження рівня інвестиційних ризиків економічного і соціального характеру.

Важливим є здійснення оцінки інвестиційну привабливість адміністративних районів області на новій методологічній базі, розробки по вдосконаленню математичного інструментарію розрахунку інтегральних

коефіцієнтів інвестиційної привабливості з акцентом на фактори об'єктивного характеру з урахуванням вагомості окремих факторів і їх груп в умовах конкретного етапу розвитку вітчизняної економіки. Доцільним є також розробка формалізованої моделі оцінки факторів, які не мають висвітлення в показниках офіційної статистики, що дозволить отримати, з одного боку, більш поглиблений, а з іншого – об'єктивний аналіз регіональних відмінностей їх значень.

5.2. Організаційно-економічні важелі інноваційної складової інвестиційного розвитку регіональної господарської системи

Реалізація стратегії регіонального розвитку на основі інноваційної діяльності складає невід'ємну частину цілісної соціально-економічної системи ринкової економіки і розглядається в контексті формування інвестиційно-інноваційної моделі господарювання.

Економічна доцільність інноваційної моделі економічного розвитку базується на сукупності прогресивних якісно нових змін, котрі в умовах обмеженості ресурсів та високої витратності виробництва позитивно позначаються на розвитку економіки з урахуванням глобальних змін на міжнародному ринку.

Головною перевагою інноваційної діяльності є орієнтація на творчі здібності людей, їхній інтелект, на вкладання капіталу в підвищення творчого потенціалу людської особистості.

У числі вчених, які збагачували теорію інновацій по праву стоїть ім'я видатного українського вченого М. І. Туган-Барановського, який пов'язав фази циклів саме з потребою в оновленні засобів виробництва. Зокрема, саме йому належить твердження, що вихідна фаза капіталістичного циклу характеризується посиленням попиту на засоби виробництва, а спадна – послабленням попиту на них [204]. Грунтовні концепції інноваційної економічної теорії були розроблені зарубіжними вченими, зокрема Й. Шумпетер, В. Зомбар, В. Мічерліх стверджували, що що підприємець – новатор – головний носій науково-технічного прогресу, використовував інновацію як засіб отримання більш високого прибутку.

Розвиток сучасної теорії інноваційної діяльності прийнято розподіляти на п'ять етапів: класична теорія інновацій; теорія довгих хвиль М. Кондратьєва; неокласичні (“постшумпетерівські”) теорії; теорія прискорення; соціально-психологічна теорія. Теорія довгих хвиль М. Кондратьєва доводить існування стадій економічного піднесення і занепадів (кризів) з інтервалом в 40-60 років, пов'язані з вагомими винаходами, зміною технологічної парадигми. Представники постшумпетерівської теорії згідно з нею інновації поділяють на нововведення на

такі, що забезпечують створення нових галузей промисловості, а також, які спрямовані на удосконалення виробничого апарату діючих виробництв. Цікавою з огляду пріоритетності людських відносин в управлінні інноваційною діяльністю є соціально-психологічна теорія. Переваги її полягають у визначенні ступеню першочерговості ролі особистості, поведінки, рівня освіти, аналізу соціально-психологічних та організаційно-соціологічних факторів.

Дослідження інноваційної проблематики знайшло своє відображення в багатьох науках. Так, лінгвісти вбачають в понятті “інновація” зміну, оновлення, новизну, нововведення; філософи акцентують увагу на отриманні нових знань і вирішенні протиріч; психологічне тлумачення зосереджується на конфліктах, способах їх вирішення, синергетичних ефектах, яких досягають інноватори; разом з тим технічне розуміння представлено технологічною проблемою змін принципово нових технологій.

Як економічну категорію інновації систематизовано і представлено: як процес (Б. Твіст, Т. Братан, В. Раппопорт, Б. Санто, С.В. Валдайцев та ін.); як система (М.І. Лапін, Й. Шумпетер); як зміна (Ф. Валента, Ю.В. Яковець та ін.); як результат (А. Левінсон, С.Д. Бешелєв, Ф.Г. Гуревич, Р.А. Фатхутдінов, Е. О. Уткін та ін.) [182].

Не можна не погодитися із думкою О.В. Механік, що „інновації – це особливий феномен у формі кінцевого результату науково-дослідних робіт, впроваджений у суспільну практику, який у результаті поєднання, інтеграції, злиття окремих його частин в єдиній системі господарювання, за рахунок системного ефекту та їх раціонального застосування сприяє виникненню нових властивостей, якими кожен окремий елемент не володіє, проте у своїй сукупності поєднують унікальні можливості синергетичного ефекту, що як наслідок забезпечує отримання надприбутків на мікро - та макрорівнях та досягнення відповідного рівня економічного та соціального зростання національної економіки будь-якої країни” [148].

Законодавство України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України і складається із законів України „Про інвестиційну діяльність”, „Про інноваційну діяльність”, „Про науку і науково-технічну діяльність”, „Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” , „Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”, „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” та інших законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Вітчизняна методологія розкриття сутності інновацій в умовах відкритості економічної системи базується на міжнародній практиці, яка визначає інноваційну діяльність через призму технічного нововведення, створення нового або удосконаленого існуючого продукту, сприйнятного ринковим попитом.

Законом “Про інвестиційну діяльність” інноваційна діяльність розглядається як “одна із форм інвестиційної діяльності”, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво

й соціальну сферу [236]. Відповідно до Закону України „Про інноваційну діяльність” у числі основних принципів державної інноваційної політики передбачено фінансову підтримку, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності [79].

Необхідність державного регулювання інноваційних процесів обумовлюється наростанням конкуренції у глобальному світовому просторі, а також станом національної економіки, що потребує: позитивних структурних зрушень в її галузевій структурі; активізації використання наявного науково-технічного потенціалу; зниження матеріаломісткості та енергомісткого виробництва; екологізації виробництва та раціонального використання природних ресурсів; подальшого нарощування людського капіталу.

Характерною особливістю нинішнього для України перехідного періоду є й те, що світова економічна система демонструє подальше наростання суперечностей між посиленням глобалізації з одного боку, та актуалізацією регіонального аспекту – з іншого.

Як відомо, глобалізаційні процеси пов’язують з розширенням та поглибленням інтеграційних зв’язків, інтернаціоналізацією всіх сфер суспільного життя, а регіоналізація навпаки включає в себе пошук конкурентних переваг розвитку національних господарських комплексів. При цьому рівень економічного розвитку кожної країни безпосередньо визначається розвитком науки і техніки та ступенем їх використання, тобто рівнем інноваційної активності, який має вплив практично на всі аспекти національного розвитку, а також визначає місце країни у світовому господарстві (рис.5.4).

Директивна економічна модель, котра довгий час домінувала на пострадянському просторі, залишала свій відбиток на сучасному стані інноваційного менеджменту.

Рис. 5.4. Напрями впливу інноваційного розвитку на загальнодержавний розвиток

Це проявляється в тому, що більшість менеджерів тяжіють до галузевого підходу в цій сфері, не використовують можливостей національної фундаментальної та прикладної науки, не враховують механізми, котрі притаманні високо розвинутим державам.

Головні цілі сучасної інноваційної політики країни та її регіонів полягають у формуванні нової моделі інноваційного розвитку, яка включає важелі та механізми прискорення науково-технічного прогресу, визначення його пріоритетних напрямів, підвищення інвестиційної активності суб'єктів господарювання, галузей, регіонів та держави в цілому.

Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку має ґрунтуватися на інноваційній стратегії, яка може носити стосовно нововведень характер: використовувати наявний зарубіжний науково-технічного потенціал через закупівлю ліцензій на високоефективні технології для освоєння виробництва продукції нових поколінь; запозичувати і освоювати випуск наукомісткої продукції, яку раніше виробляли індустріально розвинуті країни на базі використання національного виробничого потенціалу та дешевої робочої сили; нарощувати власний науково-технічного потенціал, використовувати результати фундаментальної та прикладної науки для створення нових продуктів та технологій, будувати нову модель інноваційного розвитку держави.

В Україні сформовано засади для інноваційного розвитку, основу яких покладено діяльність, що характеризується сукупністю технологічних, виробничих і комерційних заходів, які призводять до появи на ринку новітніх виробничих процесів та устаткування [31, с.383].

Характерно, що ці заходи повинні здійснюватись комплексно з урахуванням того, що продукувати нововведення можна лише за умов, коли на них існує попит в економіці, але при цьому і наукова сфера потребує адекватної уваги.

Цей взаємозв'язок найбільш повно проявляється в перехідний період, який характеризувався в Україні стагнацією, стабілізаційними явищами, економічним зростанням, а зараз на тлі глобальної фінансової кризи перебуває у рецесійному стані.

Для функціонування суспільства з соціально орієнтованою економікою і фундаментальна наука є константною. Поняття конкурентоздатність господарської системи, потреби у подоланні інноваційної депресії є взаємозалежними. Саме тоді, коли національна економіка країни на основі здорової конкуренції та використання новітніх технологій на базі результатів фундаментальної науки, досягне відповідної продуктивності, може вважатися соціально – орієнтованою, що відповідає суспільним потребам. Це означає, що економіка буде пропонувати новації, здатні задовольнити нові суспільні потреби, а за інших обставин суспільство проявлятиме зацікавленість у задоволенні власних потреб за рахунок іноземних товарів, а не вітчизняної економіки.

Інноваційний розвиток має охоплювати всі етапи суспільного відтворення, котрі адекватні життєвому циклу інноваційного продукту. Адже всяке відтворення, яке базується на усталеному рівні техніки і технології характеризується в економіці як статичне і, навпаки, лише інноваційний розвиток продукує емерджентність і креативність.

Досвід провідних країн Європейського Союзу, США, Японії свідчить, що для досягнення успіху в інноваційному розвитку необхідно зосередити ресурси на реалізації національних пріоритетів, що секторально охоплюють найважливіші вектори економічного розвитку, оскільки саме інноваційна модель розвитку економіки країни та регіонів є визначальним чинником

прогресу суспільства та підвищення добробуту його громадян. Саме тому держава, з одного боку, зобов'язана мобілізувати наявні національні ресурси для підтримки інноваційної сфери, з іншого – посилити державне регулювання процесів інноваційного розвитку.

Нинішня економічна ситуація в Україні, особливо на тлі фінансово-економічної кризи потребує активізації інноваційної діяльності, що може бути досягнутим за рахунок:

- фінансової підтримки інновацій, заснованої на системі податкових преференцій;
- широкого запровадження прискореної амортизації основних засобів;
- гарантування в інвестиційних кредитах, які надаються суб'єктам малого і середнього бізнесу;
- страхування ризиків інноваційного підприємництва;
- створення інноваційних фондів.

Дієвим механізмом функціонування цієї моделі на мезорівні може бути комплексна інноваційно-інвестиційна програма розвитку регіону, яка дозволяє через моніторинг наявної ситуації в регіоні розглядати існуючі проблеми з технологічної, екологічної, економічної, соціальної, демографічної, культурно-освітньої та інших точок зору, а також збалансувати ресурсний і виробничий потенціал у напрямку комплексного розвитку територій. Запровадження такої програми, як управлінського механізму розвитку регіону, схема якої подана на рис. 5.5, дасть змогу сконцентрувати ресурси із усіх джерел та спрямувати їх на реалізацію пріоритетних проектів з заданим рівнем ліквідності.

Слід зазначити, що впродовж усього періоду державності в Україні була спроба окреслити та вибудувати оптимальну модель управління процесами інноваційного розвитку. Це стосувалося створення центральних органів виконавчої влади на функціональних засадах, централізованого формування інноваційного фонду за рахунок цільових відрахувань усіма господарюючими суб'єктами, а також цілісної організаційної структури і системи управління коштами цього фонду.

Проте це виглядало не інакше, як спробою запровадити ручне управління процесами інноваційного розвитку в умовах ринкових трансформацій і тому бажаного ефекту не було досягнуто, хоча це був пошук зрушити справу з місця і певні позитивні зміни це принесло.

Після цього було чотири роки повного застою на цьому важливому напрямку розвитку економіки, хоча на державному рівні продовжувала тиражуватись кон'юнктурна владна ініціатива, звучали нічим не підкріплені вимоги розробити дієві регіональні програми, налагодити взаємодію міністерств, державних комітетів та обласних державних адміністрацій у напрямку активізації інноваційної діяльності. Але результат був зворотній. Частка промислових підприємств, які займались цією діяльністю зменшилась

з 18,7% у 1998 р. до 12% у 200 р., а частка інноваційної продукції в загальному обсязі її реалізації становила лише 6,4%.

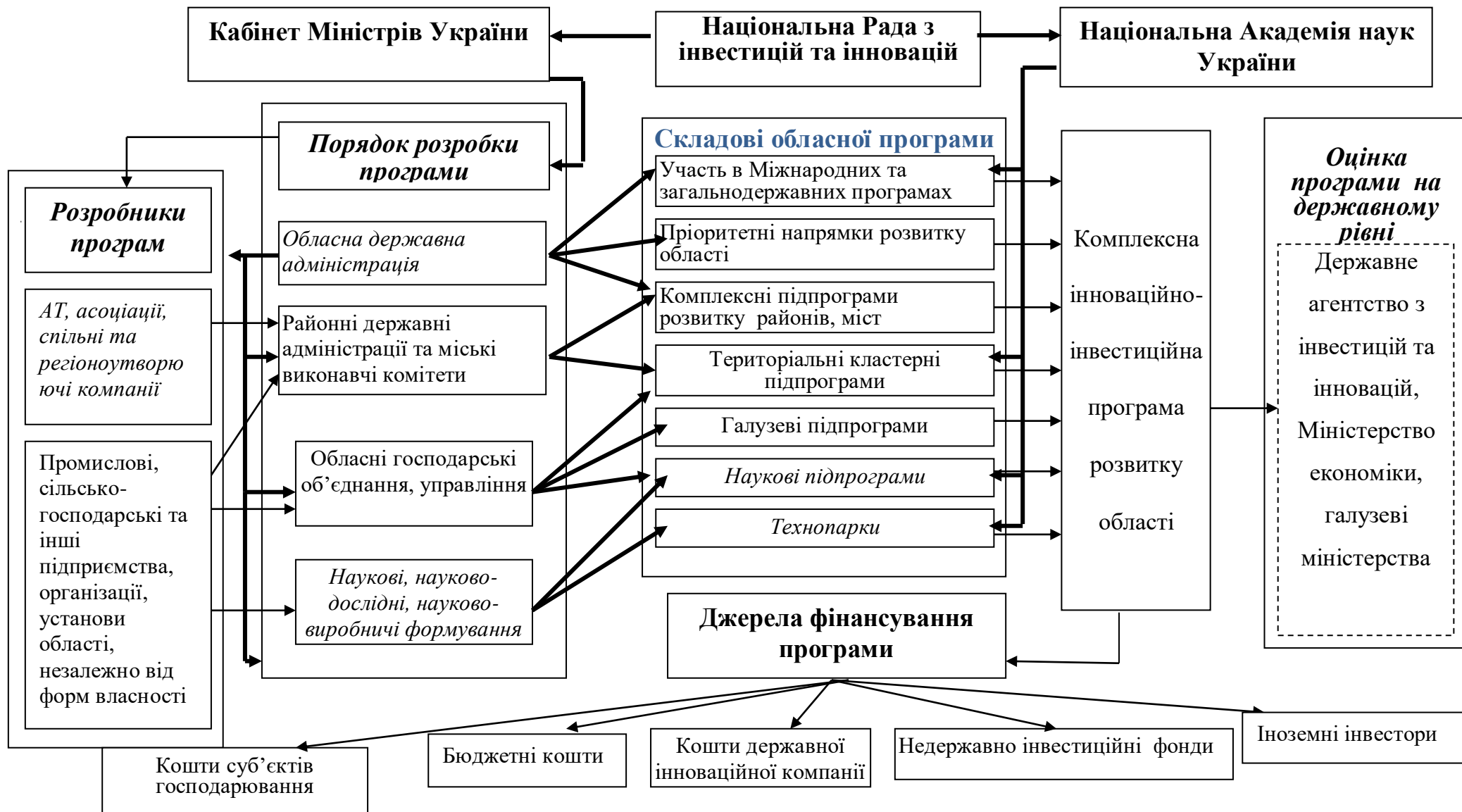

Рис. 5.5. Схема формування, оцінки та визначення джерел фінансування цільової комплексної інноваційно-інвестиційної програми області

У контексті нинішнього вектора національної політики на євро- та євроатлантичну інтеграцію, стан української економіки характеризується майже повною відсутністю технологій 6-го укладу, частка 5-го не перевищує 10%, а найбільш поширеними є 4-й і особливо 3-й технологічні уклади.

Питома вага готових виробів у товарному експорті становить 30-35%, сировини та напівфабрикатів – 65-70%, тоді як у світовому експорті відповідно 77,5 та 12,5%.

Все це дозволяє стверджувати, що успадкована технологічна незбалансованість та низький сучасний рівень технологічного розвитку більшості галузей економіки України, спричиняє її низьку ефективність зниження конкурентоспроможності на зовнішніх та нарощування дефіциту власної продукції на внутрішньому ринках, призводить до марнотратства природно-ресурсних та інтелектуальних ресурсів, зниження життєвого рівня населення.

Особливо рельєфно це проглядається на асиметрії регіонального ландшафту України, про що яскраво свідчать дані, що представлені в додатку 1.

В цьому контексті важливе значення має рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 квітня 2006 року „Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України”, де визначено пріоритетні завдання органів виконавчої влади із забезпечення національної безпеки в науково-технічній сфері, зокрема:

- розвиток національної інноваційної системи як сукупності інституцій, що забезпечують проведення ефективної державної політики;
- забезпечення інтеграції освіти, науково-технологічної сфери та виробництва як передумови інноваційного розвитку економіки;
- всебічну підтримку фундаментальних наукових досліджень спрямованих на забезпечення технологічного розвитку України;
- розвиток виробництва високотехнологічної продукції та послуг на інноваційній основі;
- першочергову реалізацію інноваційних проектів, спрямованих на суттєве поліпшення енергозабезпечення та енергозбереження, зниження енергомісткості та ресурсовитратності виробництва.

Таким чином в Україні практично визначили цілі, завдання, стратегічні напрямки системної роботи з активізації інноваційного розвитку та управління цими процесами на державному рівні. Але при цьому зовсім відсутній зв'язок між господарюючими суб'єктами, галузями, регіонами, тобто не вибудована цілісна структура управління інноваційно-інвестиційним розвитком на всіх рівнях.

Сподівання забезпечити цю роботу через місцеві державні адміністрації не принесе бажаного результату, оскільки останні не мають у своїй структурі ані відповідних підрозділів, ані кадрів необхідної кваліфікації.

На наш погляд головним інструментом активізації інноваційної діяльності на регіональному рівні повинна стати цільова комплексна програма. Схема

формування, оцінки та визначення можливих джерел фінансування такої програми приведена на рис.5.5.

Для координації робіт по формуванню таких програм, аналізу ходу їх виконання, інформування місцевих органів влади про стан інноваційного розвитку та надання конкретної допомоги господарюючим суб'єктам у цій роботі на місцевому рівні потрібно мати робочі органи. Ними могли б бути обласні, районні (міжрайонні), міські агентства регіонального розвитку засновані міськими, районними та обласною радою самостійно, як чисто комунальні підприємства, або ж з участю бізнес-структур інноваційного типу (консалтингові, інжинірингові компанії, інноваційні центри, бізнес-інкубатори).

Ми більше схиляємось до змішаної схеми спів засновництва, оскільки тут з'являється можливість укомплектувати агентство висококваліфікованими спеціалістами і закладається механізм мотивацій їх роботи та фінансової самостійності і відповідальності юридичної особи.

З огляду на те, що саме місцеві ради виступають співзасновниками агентств, логічним є перш за все правова сторона справи, а також майбутня передача саме їм повноважень господарів території в контексті конституційної реформи в Україні.

Новостворені структури під методичним керівництвом головних управлінь економіки обласних державних адміністрацій та з залученням потенціалу регіональних вузів могли б в короткий термін провести моніторинг інноваційно-інвестиційної активності всіх існуючих суб'єктів господарювання, надати їм конкретну допомогу в обґрунтуванні перспективних нововведень, розробці бізнес-пропозицій та бізнес-планів, разом з іншими учасниками та з участю академічних інститутів НАН України, прикладної науки розробити та взаємоув'язати всі складові обласної комплексної програми інноваційно-інвестиційного розвитку.

У ході виконання програм агентства регіонального розвитку могли б концентровано здійснювати їх інформаційний супровід на бізнес-форумах національного та міждержавного рівнів, працювати з інвесторами, особливо по проектах, які носять тиражований характер або ж зачіпають інтереси формування кластерів.

Враховуючи реалії сучасності, інноваційний розвиток регіону являє собою складний механізм який постійно розвивається і саме тому потребує системного управлінського підходу. На становлення інноваційного розвитку регіону великий вплив, з одного боку, справляють чинники, інфраструктурного забезпечення. З другого боку, інвестиційний, трудовий і природно-ресурсний потенціал регіону, які виступають певною регіональною сукупністю, котра при позитивних внутрішніх і зовнішніх обставинах може бути спрямована на реалізацію нововведень.

Інноваційна модель розвитку України має враховувати євроінтегральний курс економічного розвитку, а також підтримувати стратегічне партнерство з країнами СНД, особливо з Росією.

Ефективність управлінських рішень на рівні суб'єктів господарювання регіонів чи держави загалом, полягає в пошуку економічної вигоди як короткотерміновій так і в віддаленій перспективі.

5.3. Побудова інвестиційно-орієнтованої моделі управління сталим розвитком регіону

Поняття “сталий розвиток” започатковується з 1992 року, коли на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро світове співтовариство прийняло “Порядок денний на XXI сторіччя”. Цей документ визначив сутність існування світового суспільства в майбутньому столітті як поєднання економічного зростання на принципах ефективності, раціональності з справедливим розподілом його результатів для окремої людини, існування людини в світі не на межі виживання, а в постійному самовдосконаленні, збереження оточуючого середовища та відновлення всього біорозмаїття цього середовища для майбутніх поколінь. Тобто розвиток суспільства та людини не в протиріччя одне одному, а в гармонії з природою як невід'ємні її частини. Такий розвиток в просторі і часі, розвиток певної території в гармонії з її оточенням, з її внутрішніми складовими, у зв'язку з інтеграційними процесами є сталим просторовим розвитком продуктивних сил. У вересні 2002 року відбулась ювілейна сесія Генеральної Асамблеї ООН в Йоханнесбурзі, де Президент України у своєму виступі підтвердив, що майбутній розвиток нашої держави буде відбуватися на основі принципів сталого розвитку. Тому, сталий просторовий розвиток - це розвиток продуктивних сил суспільства з максимальним врахуванням інтересів всіх його складових, всіх членів суспільства при обов'язковому одночасовому збереженні і по можливості відтворенні прикладних ресурсів, задоволення всіх потреб суспільства без руйнування середовища проживання.

Рівність та однозначність відносин повинна існувати серед учасників такого розвитку у форматі: **природа-людина-економіка**. Для господарства регіону це означає комплексне впровадження заходів економічного, організаційного, науково-технічного, управлінського соціального та іншого характеру, що забезпечать збалансований просторовий розвиток. Під таким розвитком на наш погляд слід розуміти такий стан відносин всередині суспільного виробництва, коли досягається оптимальне співвідношення між економічним зростанням, стабілізацією та покращенням якісного стану оточуючого середовища, зростанням матеріальних і духовних потреб людей, що проживають на певній території.

На наш погляд сценарій сталого просторового розвитку в Україні буде здійснюватись через збалансований розвиток всіх сфер економіки регіонів та управління ним на основі виваженого акумулювання та

використання перш за все інвестиційних ресурсів для комплексного розв'язання економічних, соціальних та екологічних проблем. Збалансованість розвитку - це оптимальне поєднання регулюючих важелів впливу держави на функціонування економіки, цілеспрямоване формування і реалізація засад регіональної політики, досягнення постійної рівноваги між наявними ресурсами і потребами в них в просторовому розрізі. Наявність обмежених в часі, просторі, якості та кількості ресурсів, особливо інвестиційних, може стримувати загальноекономічні темпи розвитку та залишатиме нерозв'язаними проблеми, котрі можуть водночас погіршити всю господарську ситуацію в регіоні (рис. 5.6).

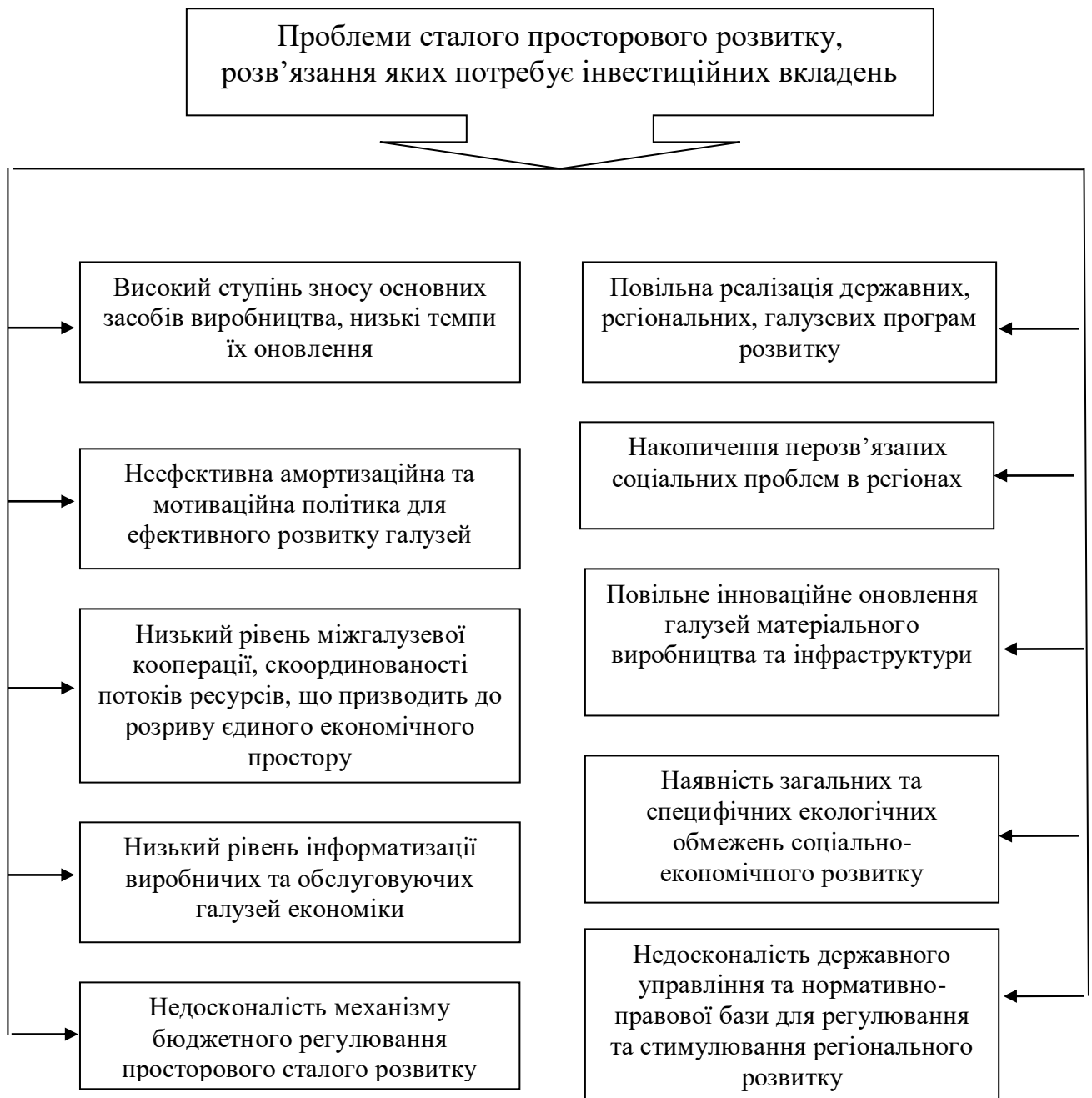

Рис. 5.6. Проблеми сталого просторового розвитку, притаманні багатьом галузям економіки, розв'язання яких потребує інвестиційних вкладень

Існування цих проблем визначає роль сталого просторового розвитку продуктивних сил в господарському комплексі та необхідність здійснення заходів на близьку та довгострокову перспективу з урахуванням тих процесів, що відбуваються в світовій та вітчизняній економіці, розробки системи важелів та механізму управління регіональним розвитком.

Необхідність розробки механізму управління інвестиційними процесами регіонального розвитку підсилюється намірами побудови в

Україні соціально-орієнтованої моделі економіки, особливістю і характером трансформаційних процесів, які зумовлюють структурні зміни у всіх сферах економіки.

Регіональний простір в Україні потребує правового врегулювання, оскільки на ньому пересікаються місцеві, регіональні, міжрегіональні, галузеві та національні інтереси, гармонізація яких потребує гнучкої регіональної системи управління.

В перехідний період, коли нарощуються лібералізаційні процеси, але директивний стиль повністю не демонтований, в регіональному управлінні потребують гармонізації процеси правового, економічного, організаційно-соціального і екологічного характеру (рис.5.7).

Економічне забезпечення - це надання можливості регіональним органам влади повноцінно задіяти інвестиційні ресурси для використання природно-ресурсного, людського, виробничого та інфраструктурного потенціалів.

Організаційні аспекти регіонального управління проявляються через зміни в структурі регіональних і державних органів. Як свідчить практика, нинішні організаційні перетворення не сприяють підвищенню ефективності регіонального менеджменту.

Рис. 5.7. Регіональне управління як вид управлінської діяльності по плануванню та регулюванню соціально-економічних процесів на території регіонів

Правове забезпечення розвитку регіонального управління можливе за умови удосконалення законодавчої бази усіх існуючих видів управління.

Основна мета управління господарським комплексом регіону – покращення якості життя населення через забезпечення безперервного функціонування усіх ланок економіки, усіх стадій відтворення та учасників трудової діяльності, задіяння усіх ресурсних компонентів і взаємодію об'єктів та суб'єктів регіонального управління (рис.5.8).

На нашу думку, регіональна система управління повинна забезпечити гармонізацію діяльності всіх елементів просторового господарського комплексу, куди входять:

- саморегулюючі об'єкти, на які впливає лише стан ринкової кон'юнктури;
- об'єкти комунальної власності територіальних громад, які управляються виключно органами місцевого самоврядування;
- об'єкти, котрі регулюються автономно, але потребують підтримки з боку місцевої влади (малий бізнес);
- об'єкти, котрі впливають на регіональний розвиток, але регулюються корпоративними структурами (структурні підрозділи акціонерних товариств);
- об'єкти, діяльністю яких повністю управляють органи загальнодержавної влади (державні підприємства);
- об'єкти, на які регіональне управління має опосередкований характер (спільні підприємства з іноземним капіталом);
- об'єкти, котрі засновані на регіональних ресурсах і функціонують на засадах оренди.

Досвід управління економікою в умовах лібералізації визначив його схему, що складається з чотирьох ланок: транснаціонального, національного, регіонального і місцевого, кожний з яких має свою мету, задачі і функції.

Система управління регіональним розвитком базується на таких постулатах:

1. відповідність економічних результатів регіону ефективності функціонування господарського комплексу;

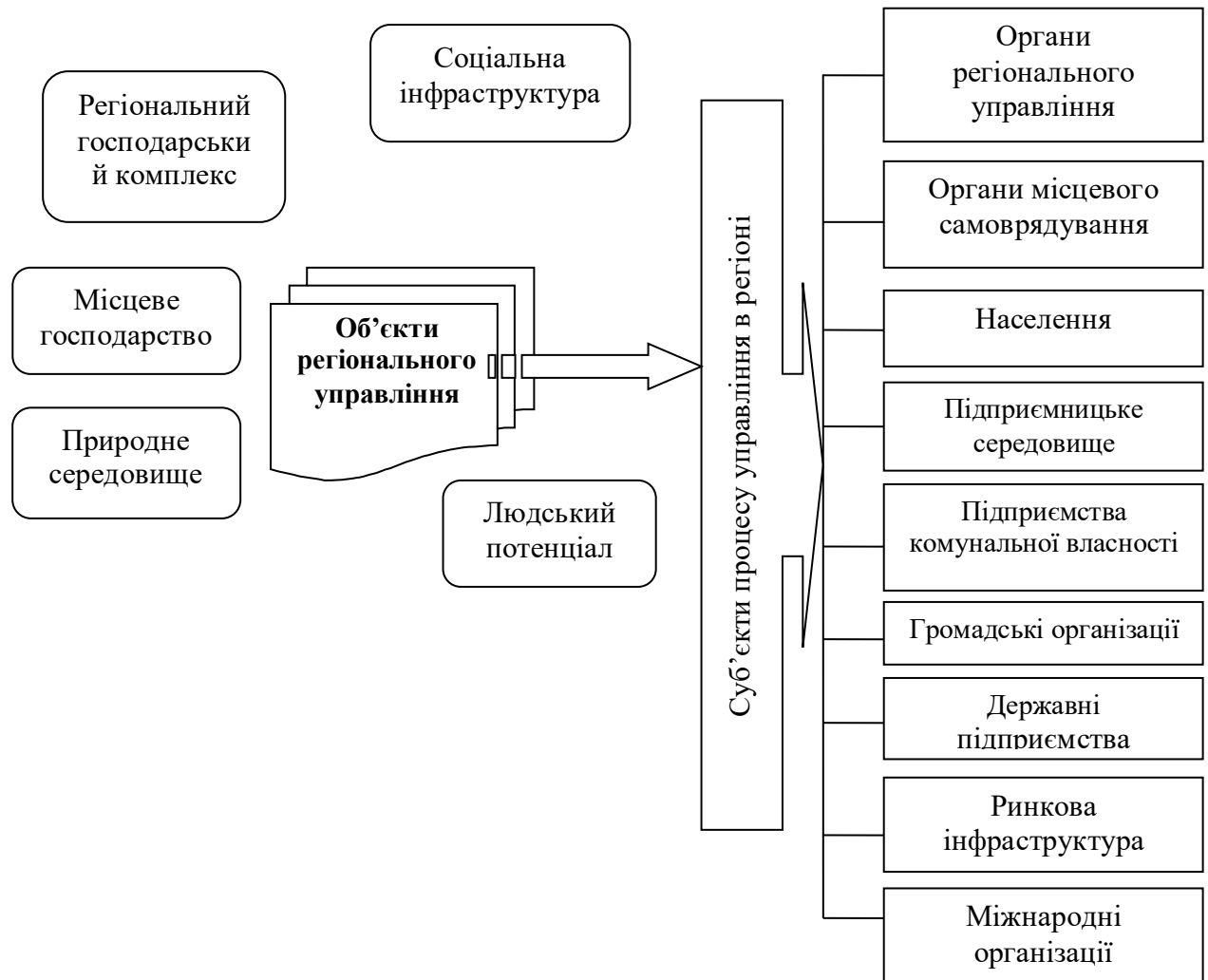

Рис. 5.8. Об'єкти та суб'єкти регіонального управління

2. наявність зв'язків між галузями регіональної системи та її інфраструктурою;

3. вплив рівня ліквідності господарюючих суб'єктів на кінцеві результати діяльності територій;

4. управління вертикальними і горизонтальними зв'язками на основі довгострокових нормативів і регуляторів;

5. забезпечення регіональними ресурсами перспективних і поточних програм економічного і соціального розвитку;

6. збалансованість місцевих бюджетів через встановлення диференційованих нормативів їх дотування з урахуванням стану економіки та рівня соціального розвитку;

7. сполучення в механізмі управління централізованих управлінських рішень та місцевої ініціативи.

Ефективність функціонування регіональної системи управління визначається наявністю об'єктивної системи аналізу процесів регіонального

розвитку сучасній методичній базі, а також чіткого його інформаційного забезпечення.

В систему аналізу потрібно закласти ті пріоритети на які регіональні органи влади мають реальний вплив і на реалізацію яких, мають відповідні ресурси. В основу нових підходів до аналізу стану регіонального розвитку та ефективності управлінських рішень мають бути:

- відповідність якості життя населення і його окремих прошарків та груп національним та європейським стандартам;
- наявність регіональних інвестиційних, інноваційних, фінансових і інших ресурсів та правових важелів для задіяння їх у процесі економічного розвитку;
- формування можливостей для нарощування людського потенціалу регіону та його трансформації в людський капітал;
- інфраструктурне забезпечення міжрегіональних та міждержавних зв'язків;
- відповідність розвитку господарської системи процесам раціонального природокористування та охорони довкілля.

Нові підходи до управління регіональним розвитком вимагають суттєвого удосконалення існуючої статистичної інформації, проведення системних соціальних досліджень, запровадження сучасних інформаційних технологій.

Перехід до відкритої моделі економіки обумовив появу протиріч між загальнодержавними, галузевими, регіональними і місцевими інтересами. Сучасні реалії вимагають створення такої системи управління, яка б дозволяла якомога повніше використати економічний потенціал регіонів. Це потребує:

по-перше, надання регіонам більшої самостійності у формуванні регіональних сегментів національної економіки;

по-друге, зміни функцій суб'єктів регіонального управління в напрямку підтримки ринкової активності та підвищення платоспроможного попиту населення;

по-третє, задіяння інституційних механізмів для розв'язання соціальних та екологічних проблем регіону на засадах солідарного фінансування.

по-четверте, перегляду взаємовідносин у форматі влада – бізнес - соціум;

по-п'яте, формування нових структур управління господарськими системами.

Сучасна система управління регіональним розвитком повинна бути спрямована на:

- розв'язання соціальних проблем на засадах підвищення фінансової, орієнтованої та самодостатньої якості та рівня життя населення;
- формування організаційно-економічних умов для реалізації

всіма суб'єктами господарювання регіону їх інвестиційно-інноваційного потенціалу;

- структурні перетворення в господарському комплексі з орієнтацією на потреби ринку та формування регіональних сегментів національної економіки, включаючи кластерні моделі

- організацію маркетингових досліджень та оцінку ринкової кон'юнктури як основи розробки і реалізації перспективних і поточних програм розвитку;

- запровадження системи регіонального моніторингу з використанням сучасних інформаційних ресурсів для здійснення системного аналізу і контролю економічної, соціальної, екологічної ситуації в регіоні (рис. 3.9).

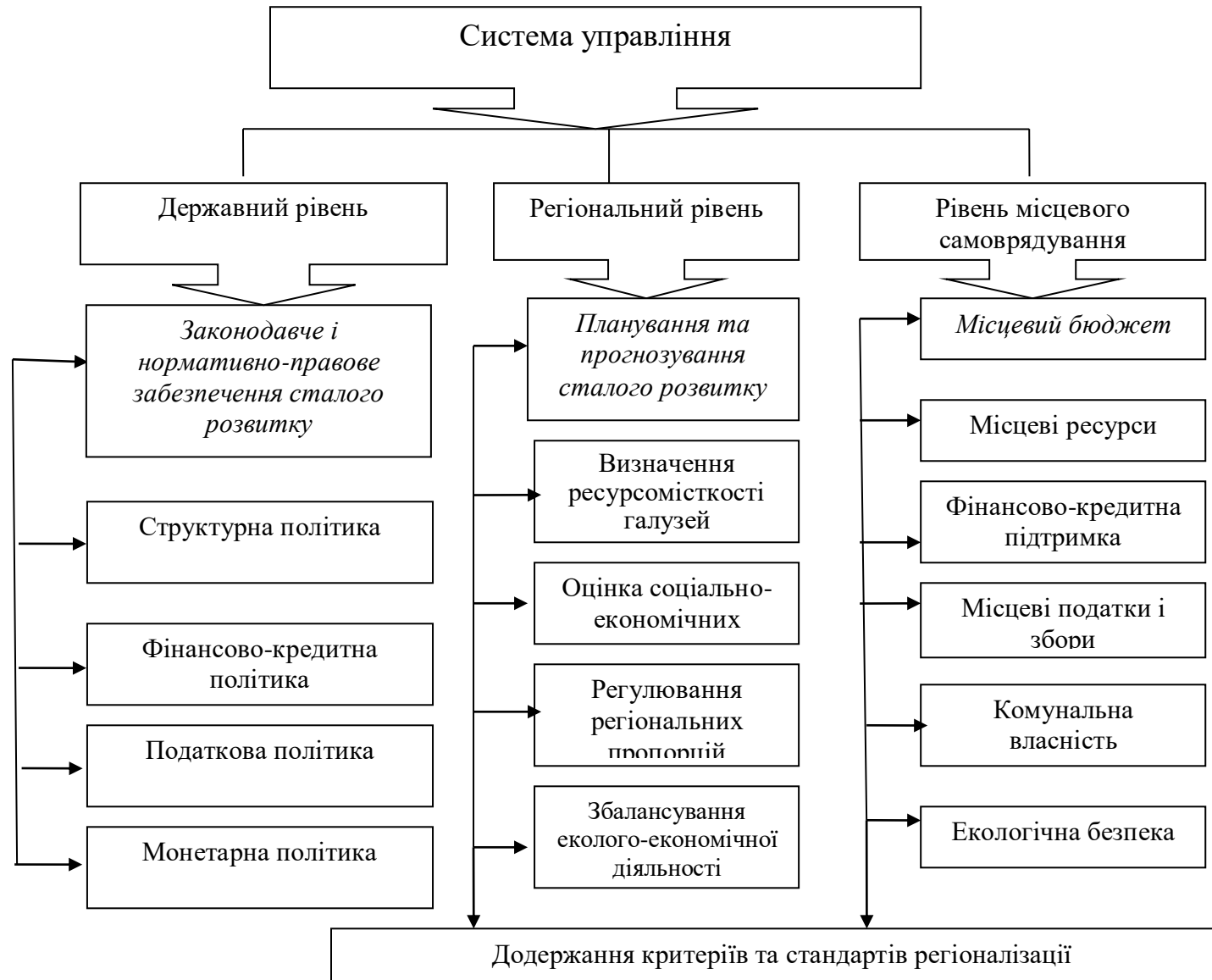

Рис. 5.9. Формування системи управління регіональним розвитком

Слід зазначити, що діюча система регіонального управління в Україні багато в чому повторює хиби епохи директивної економіки, оскільки започатковані зміни не набрали комплексного характеру, а регіональна асиметрія практично поглиблюється.

Залишається недосконалим правове поле, що регулює управлінську діяльність, не усунуті протиріччя між завданнями, повноваженнями та відповідальністю органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Досвід європейських країн, зокрема з бувшого постсоціалістичного простору свідчить, що стратегія територіального розвитку потребує перш за все формування інституційних засад для реалізації ефективної політики центру, а предметом управління має стати територіальна організація регіональних господарських систем на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності.

На цьому шляху не менш важливим є створення ефективної системи державного управління регіональним розвитком. На наш погляд таким центром може виступати єдиний центральний орган виконавчої влади в рамках конче потрібного Закону України “Про засади регіональної політики”. В нинішніх умовах органом управління на цьому рівні є обласна державна адміністрація. Обласна рада – як представницький орган не має чітко визначених повноважень у сфері соціально-економічного розвитку, а для управління цими процесами у неї немає виконавчого комітету. Ефективне регіональне управління не досягається також внаслідок наявності делегованих повноважень як у місцевих державних адміністрацій, так і в органів місцевого самоврядування.

З часом, в рамках реалізації адміністративної реформи, на місцевому рівні буде зростати роль та значення самоврядування.

Система управління тут має забезпечувати реалізацію державних, міжрегіональних, регіональних заходів територіальної громади та мати самодостатність місцевих бюджетів, а управлінські функції мають здійснюватись виборними органами та їх виконавчими комітетами. Адже місцеве управління – це можливість самої територіальної громади міста, селища, села, здійснювати оперативне управління всіма процесами життєдіяльності території.

Для управління процесами інвестиційного розвитку регіону необхідно мати робочі органи. В структурі нині діючих місцевих органів виконавчої влади таких спеціалізованих структурних підрозділів не передбачено і ці функції виконують, як правило, управління економіки місцевих державних адміністрацій. На районному рівні навіть відповідні фахівці в державних адміністраціях відсутні. У міських, районних та обласних радах проблемами інвестиційного розвитку опікується постійні комісії рад.

На наш погляд, ця система управління є недосконалою і не ефективною, є одною із причин асиметрії регіонального розвитку.

Вважаємо, що робочими органами по підготовці пропозицій, розробці програм, окремих проектів, бізнес-планів та координації робіт по залученню інвестицій могли б бути обласні, районні (міжрайонні), міські агентства

регіонального розвитку засновані міськими, районними та обласною радою самостійно, як чисто комунальні підприємства, або ж з участю бізнес-структур інноваційно-інвестиційного типу (консалтингові, інжинірингові компанії, інноваційні центри, інвестиційні фонди тощо).

Ми більше схилиємось до змішаної схеми співзасновництва, оскільки тут з'являється можливість укомплектувати агентство висококваліфікованими спеціалістами і закладається механізм мотивацій їх роботи та фінансової самостійності і відповідальності.

Новостворені структури під методичним керівництвом управлінь економіки обласних державних адміністрацій та з залученням потенціалу регіональних наукових, науково-дослідних установ та навчальних закладів могли б в короткий термін провести моніторинг інвестиційних намірів всіх господарюючих суб'єктів, оцінити можливість залучення зовнішніх інвестицій для використання природно-ресурсного потенціалу регіону, надавати конкретну допомогу в обґрунтуванні перспективних нововведень, розробці бізнес-пропозицій та бізнес-планів.

Агентства регіонального розвитку могли б концентровано здійснювати інформаційний супровід інвестиційного потенціалу регіону на різноманітних інвест-форумах національного та міждержавного рівнів, працювати з інвесторами, особливо по проектах, які носять тиражований характер, або ж дають можливість сформувавшись різноманітним регіональним кластерам.

5.4. Інтеграційна парадигма стратегічного розвитку регіональних господарських систем на основі інвестиційно-орієнтованої моделі регіонального розвитку

Прогресивні структурні зрушення в економіці, інноваційне оновлення її реального сектора, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку неможливе без обґрунтування напрямків стратегічного регіонального розвитку на основі побудови інвестиційної моделі.

Конкретна регіональна господарська система якій притаманні узгодженість та збалансованість відтворювального процесу та управління, потребує розробки власної інвестиційно-орієнтованої стратегії соціально-економічного розвитку, яка повинна вписуватися в стратегію розвитку країни. Інвестиційна домінанта стратегічного розвитку регіональної господарської системи має на меті забезпечити умови для активізації процесів техніко-технологічного оновлення галузей матеріального виробництва та регіональної інфраструктури.

З точки зору індивідуального характеру соціально-економічного розвитку регіону, як об'єктивного процесу, на який впливають природно-ресурсні, виробничі, фінансові та інші фактори, будемо виходити з системного розуміння, що стратегія розвитку регіону являє собою сукупність намічених для послідовної реалізації пріоритетів та управлінських дій, операцій і процедур, здійснення яких покликане забезпечити досягнення поставлених цілей [213, с.8].

Спираючись на системний підхід в розвитку соціально-економічних систем стратегія розглядається як вибір унікальних, найбільш ефективних напрямів розвитку економіки, котрі відповідають сформованим пріоритетам і передбачають систему заходів для досягнення запрограмованих результатів.

Така стратегія розробляється місцевими органами виконавчої влади, розглядається і затверджується органами місцевого самоврядування.

При обґрунтуванні стратегії на основі формування інвестиційно - орієнтованої моделі розвитку доцільним є окреслення основних напрямів забезпечення комплексного стану регіональної господарської системи (рис. 5.10).

В основу розробки стратегії розвитку регіону необхідно покласти принцип регіональної індивідуальності, і тим самим визначити проблематику соціального, екологічного, економічного характеру та стратегічні пріоритети розвитку регіону.

При цьому слід враховувати що в Україні нерозв'язаними проблемами регіонального розвитку на сьогодні залишаються:

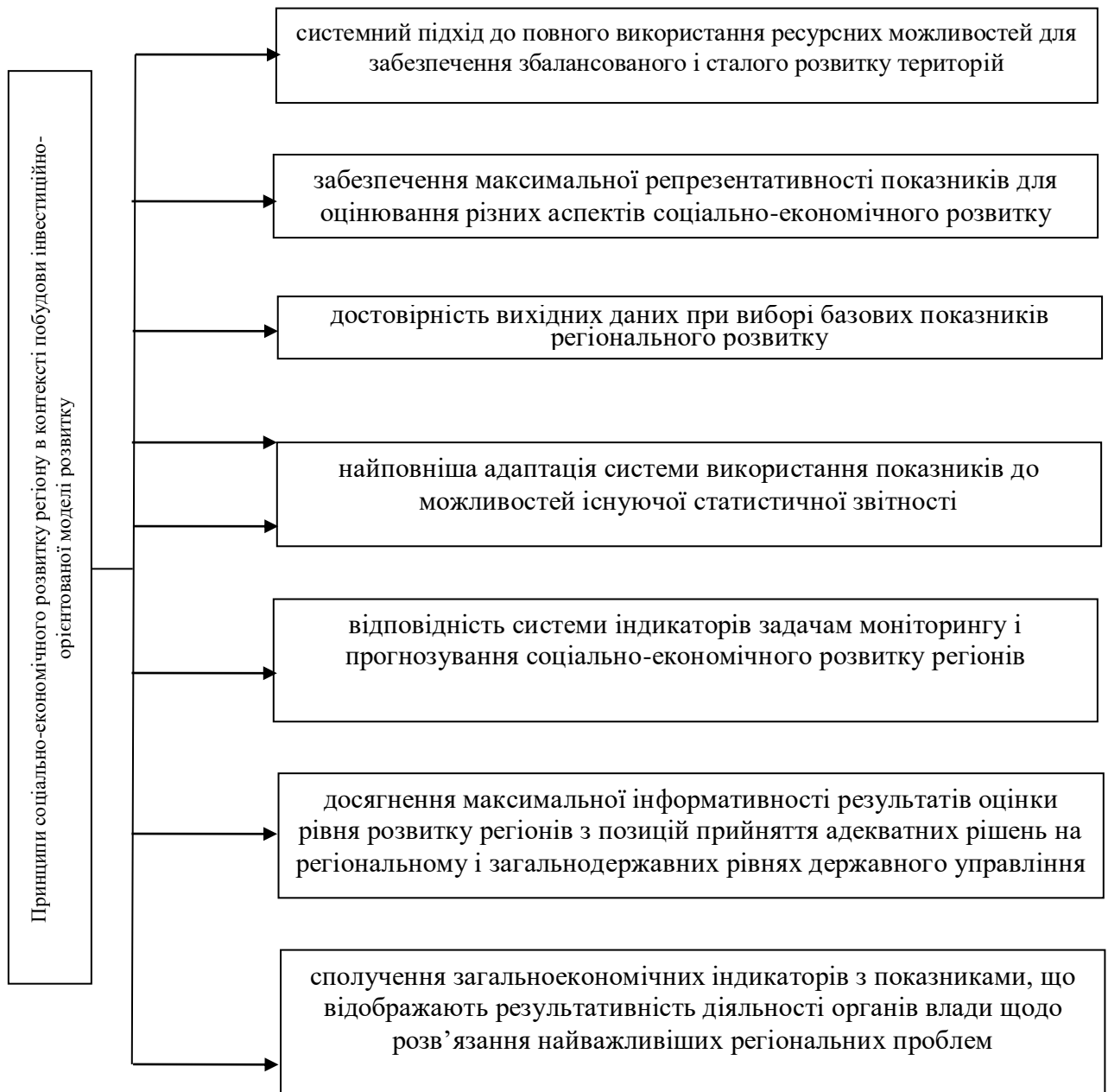

Рис. 5.10. Основні напрями забезпечення комплексного стану регіональної господарської системи

- галопаюча депопуляція населення, особливо в сільській місцевості;
- знецінення людського капіталу у зв'язку з деформацією структури економіки та низьким рівнем її інноваційної активності;
- відсталість агропромислового комплексу і наростаюча проблема продовольчої безпеки держави;
- посилення нерівномірності розвитку економічного простору, з одного боку наростання потужностей столиці і мегаполісів, а з іншого – відставання більшості адміністративно-територіальних утворень;
- катастрофічний стан житлово-комунального господарства та екологізації матеріального виробництва.

Подолання диспропорцій у використанні економічного простору регіонів України потребує розробки і впровадження інвестиційно-інноваційних заходів та формування відповідної моделі розвитку, орієнтованої на:

1. раціоналізацію господарських пропорцій через комплексне використання природо-ресурсного потенціалу та формування на цій основі кластерів;
2. підвищення техніко-технологічного рівня виробництва шляхом задіяння мотиваційної амортизаційної та податкової політики;
3. поєднання конвергенційних засад і можливостей відкритої економіки та її державного регулювання;
4. запровадження ресурсо-, енергозберігаючих технологій, з одночасним раціональним використанням природних ресурсів та охороною довкілля;
5. прискорення інтеграційних процесів зі збереженням стратегічного партнерства з країнами СНД, особливо Росії.

Базуючись на наявних наукових і практичних розробках, основні складові інвестиційної стратегії розвитку регіону зображені на рисунку 5.11.

В практиці регіонального управління частіше використовуються комбіновані стратегії, які в тій чи іншій мірі акумулюють окремі елементи, або ж цілі напрямки всіх чи окремо взятих стратегій, які реалізуються в режимі сталого розвитку.

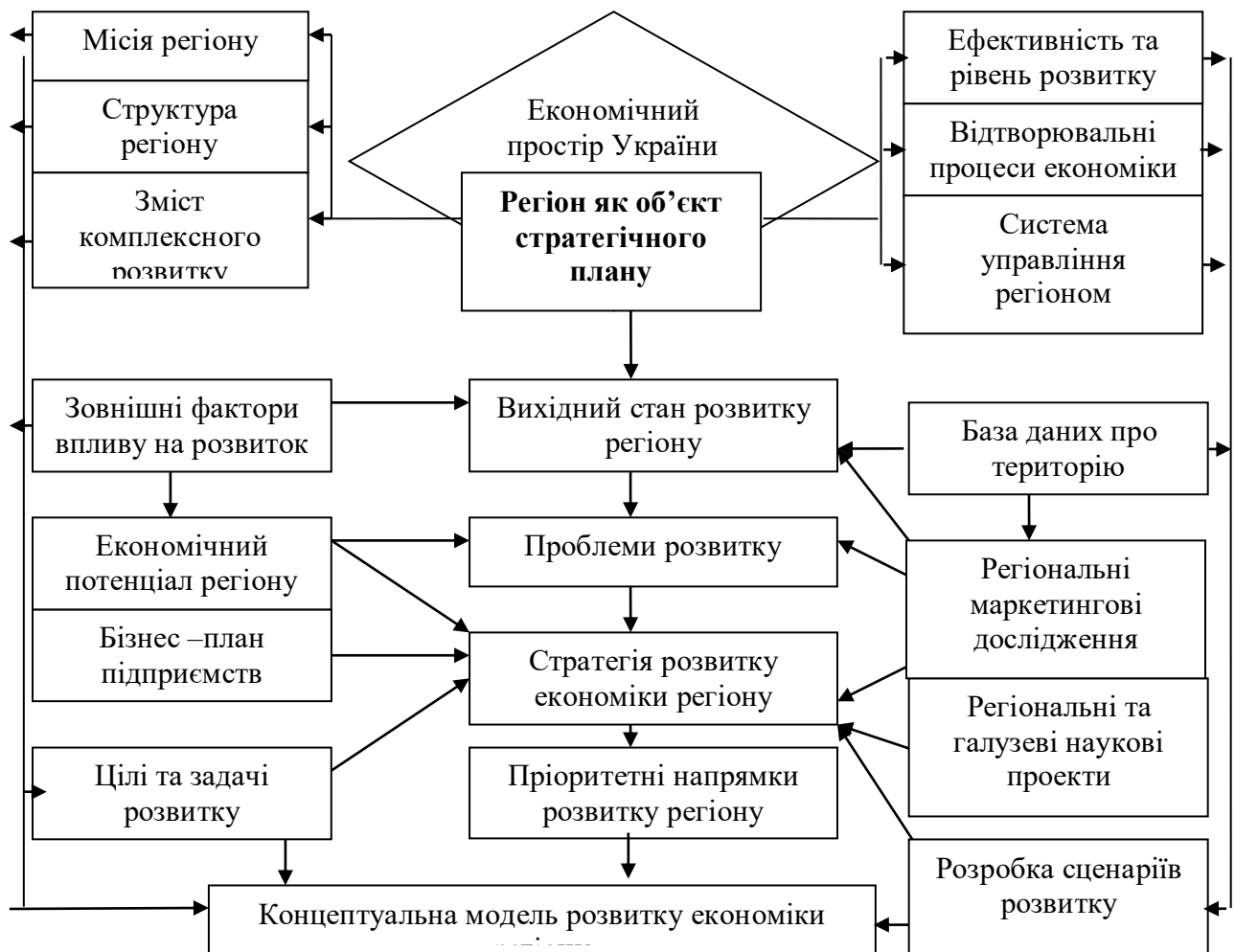

Рис. 5.11. Складові стратегії розвитку регіону

Прикладом може служити програма інвестиційного забезпечення довгострокової комплексної стратегії розвитку Чернігівської області, яка розроблена обласною державною адміністрацією та в 2007 року затверджена сесією обласної ради за участю авторів.

Головна мета Програми “Чернігівщина інвестиційна” полягала в тому, щоб до 2010 року за рахунок підвищення рівня інвестиційної привабливості області, покращення інвестиційного клімату, максимального використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу, розвитку інфраструктури, досягнути суттєвого збільшення вкладення інвестицій в економіку області, в тому числі іноземних, для забезпечення сталого зростання, та створення нових високооплачуваних, кваліфікованих робочих місць, що сприятиме підвищенню життєвого рівня населення.

Цілі, на досягнення яких спрямовувалась реалізація Програми:

1. Через реалізацію пріоритетів концентрацію інвестиційних ресурсів:

– подолати диспропорції в соціально-економічному розвитку окремих адміністративних утворень та населених пунктів області;

- забезпечити оптимальну структуру товарного виробництва, робіт, послуг для найбільш повного та ефективного використання потенціалу області;

- активно сприяти розвитку сфер та напрямків господарської діяльності, в тому числі за рахунок створення відповідних кластерів, в яких Чернігівська область здатна забезпечити собі провідні позиції.

2. На основі оновлення та вдосконалення виробничо-технічної бази, впровадження новітніх технологій виробництва та менеджменту, систем управління якістю, підвищення експортного потенціалу забезпечити достатній рівень конкурентоспроможності регіональної економіки в контексті світових інтеграційних процесів та національної економічної безпеки.

3. За рахунок створення стабільного та прогнозованого інвестиційного середовища в області, високоефективної системи управління та розвитку регіональної економіки, широкої популяризації інвестиційно-інноваційного потенціалу регіону, відповідних його досягнень та успіхів на зовнішніх ринках сформуванню інвестиційний імідж області, що забезпечить їй здатність успішно конкурувати у концентрації за національні та зовнішні інвестиційні ресурси.

Досягнення поставлених цілей передбачало розв'язання наступних програмних завдань:

1. Створення привабливого інвестиційного середовища для приватного капіталу.

- переорієнтація підприємницької діяльності та активізація ділової активності.

- забезпечення прозорості процедур прийняття рішень місцевими органами виконавчої влади у сфері інвестування.

- підвищення ефективності державного управління, усунення бюрократизму та проявів корупції.

- удосконалення механізмів управління корпоративними правами, посилення захисту прав акціонерів.

- підвищення ефективності процедур банкрутства.

- створення додаткових стимулів для залучення інвестицій у пріоритетні галузі регіональної економіки.

2. Підтримка реалізації пріоритетних проектів.

- впровадження різних форм співпраці влади та інвесторів, зацікавлених у реалізації пріоритетних інвестиційних проектів.

- впровадження системи супроводження інвестиційних проектів, створення при органах місцевої та регіональної влади структур з консалтингової підтримки інвесторів.

- узагальнення та поширення передового досвіду зі стимулюванням реалізації пріоритетних інвестиційних проектів.

3. Формування привабливого інвестиційного іміджу областей в Україні та за її межами.

- просування інформації про Чернігівську область як привабливого регіону для інвестування.

- завершення формування та забезпечення періодичного оновлення баз даних інвестиційних та інноваційних проектів, ресурсів, нерухомості, промислових майданчиків та вільних земельних ділянок, об'єктів незавершеного будівництва, тощо;

- активізація відносин з посольствами, торговими представництвами зарубіжних країн, міжнародними організаціями, ЗМІ.

- розвиток партнерства з іншими областями та регіонами.

4. Забезпечення активної взаємодії з потенційними і діючими учасниками інвестиційного процесу.

- впровадження ефективних форм налагодження контактів між вітчизняними та зарубіжними інвесторами, підтримка активності вітчизняних підприємств у пошуку партнерів.

- активізація роботи щодо залучення на територію області організацій та програм з іноземною участю, технічної допомоги, інституційних інвесторів.

- забезпечення активної участі області в реалізації цільових державних регіональних програм та програм, які реалізуються в рамках виконання міжнародних угод.

- налагодження зв'язків, розвиток партнерства, участь підприємств області у роботі міжнародних ярмарок, виставках, презентаціях.

- активізація транскордонного співробітництва.

5. При цьому забезпечення інвестиційних потреб регіону може бути досягнутим за рахунок:

- запровадження різноманітних форм співфінансування інвестиційних проектів з боку господарюючих суб'єктів;

- задіяння ефективних механізмів концентрації фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних пріоритетів області, районів, міст.

- використання можливостей місцевих бюджетів для стимулювання інвестиційної діяльності.

6. Координація зусиль всіх учасників інвестиційного процесу в містах та районах області, з метою створення найбільш привабливих умов для потенційних інвесторів:

- організація при органах місцевої влади координаційних центрів з питань інвестиційної діяльності та підвищення якості обслуговування інвесторів;

- сприяння розвитку малого і середньому бізнесу у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності.

7. Адміністративно-кадрове забезпечення регіонального регулювання інноваційно-інвестиційних процесів:

- підвищення фахового рівня державних службовців, які причетні до регулювання інвестиційної діяльності;

- організація тренінгів для службовців з питань забезпечення

ефективного регулювання підприємницької діяльності та залучення інвестицій;

- забезпечення підбору кадрів для роботи з інвесторами за технічними та адміністративними якостями, вмінням будувати ділові відносини;

- забезпечення досудового врегулювання спорів між інвесторами та органами влади на колегіальній основі за безпосередньої участі інвестора, та незалежних фахівців.

Досягнення цілей та завдань Програми передбачалося шляхом їх конкретизації в планах та програмах економічного розвитку окремих районів і міст з урахуванням можливого ресурсного забезпечення цих прогнозованих намірів (рис. 5.12).

Розрахунки впровадження та реалізації Програми вказували на збільшення загального обсягу інвестицій в основний капітал Чернігівської області з 240, 00 млн.грн. (у 2000 році) до 670,00 млн грн. у 2010 році (таблиця 5.3).

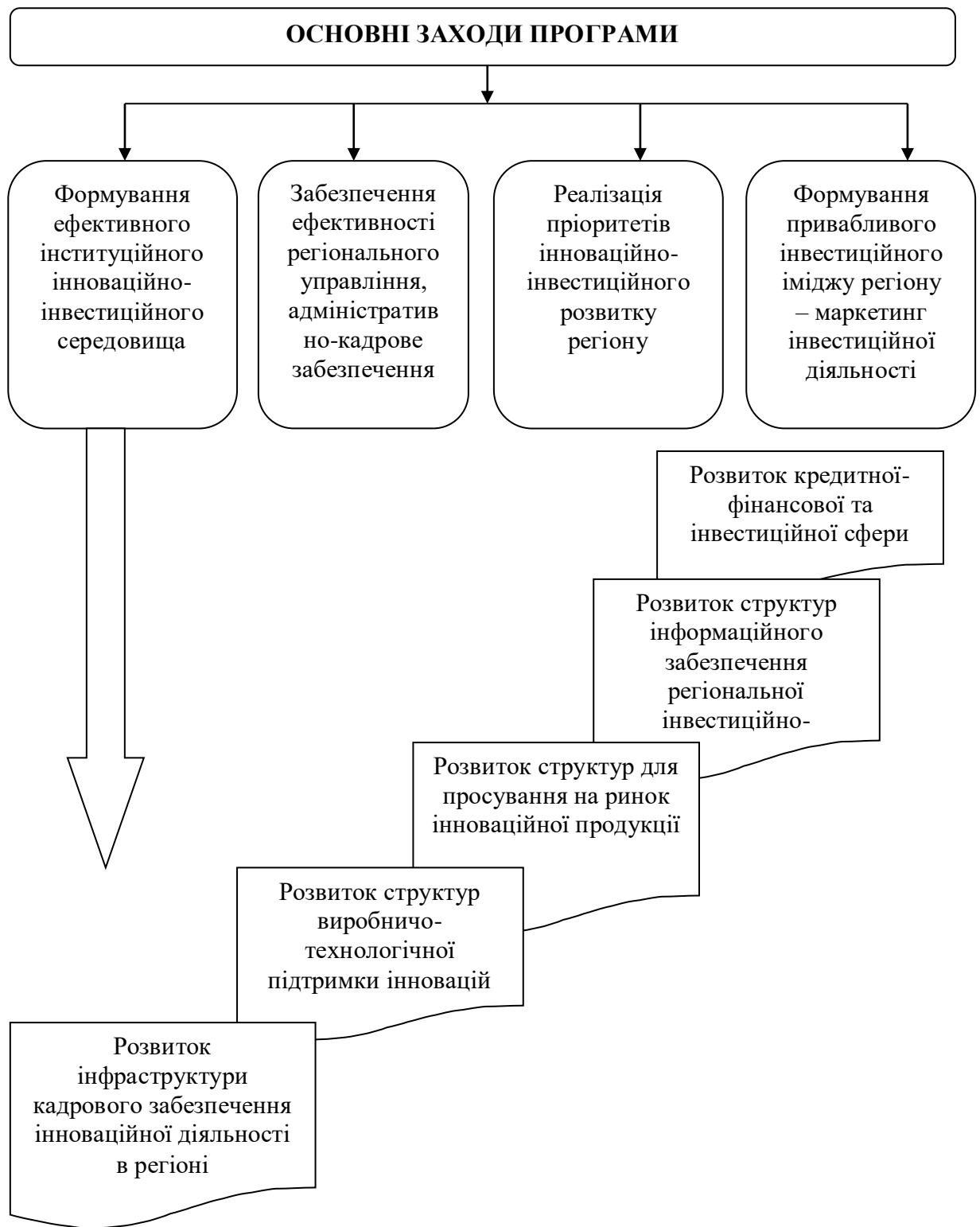

Рис. 5.12. Основні заходи Програми інвестиційного розвитку Чернігівської області на 2007-2010 роки

**Динаміка інвестицій в основний капітал Чернігівської області за
призначенням у 2000-2010 рр., млн. грн. (у порівняних цінах 1996 р.)**

Показник	2000	2010 прогноз
Загальний обсяг інвестицій в основний капітал	240,00	670,00
у тому числі в об'єкти:		
виробничого призначення	192,00	530,00
% до загального обсягу	80,00	79,00
невиробничого призначення	48,00	140,00
% до загального обсягу	20,00	21,00

Для реалізації програмних заходів і перш за все її пріоритетних напрямів найскладнішим завданням є пошук реальних джерел та задіяння ефективних механізмів залучення інвестиційних ресурсів. Аналіз можливостей як державного так і місцевих бюджетів, необхідність концентрації фінансових ресурсів на подоланні сучасних проблемних явищ в соціально-економічній сфері, дозволяє розрахувати як зараз, так і в прогнозованому періоді лише на власні ресурси.

В прогнозованому періоді передбачалося поліпшення удосконалення галузевої структури інвестицій в основний капітал області. Зокрема прогнозувалось збільшення питомої ваги таких важливих галузей економіки, як сільське господарство, будівництво, транспорт, зв'язок (табл. 5.4).

У галузевій структурі інвестицій в основний капітал промислового комплексу області передбачалось зростання збільшення питомої ваги електроенергетики, нафтової, хімічної і нафтохімічної промисловості, промисловості будівельних матеріалів. Привабливими для інвестування прогнозувались провідні галузі промислового комплексу: харчова, нафтова, машинобудівна, легка, деревообробна і целюлозно-паперова.

**Прогнозовані обсяги залучення інвестицій в основний капітал
Чернігівської області за призначенням до 2010 р., млн. грн.**

Показник	2005 факт	2007 факт	2010 прогноз
Обсяг залучення інвестицій в основний капітал	1333,00	2422,0	2700,00

Створення нових робочих місць прогнозувалось щорічно на рівні 23 тис.осіб.

Очікувалось, що за роки реалізації програми обсяг прямих іноземних інвестицій в розрахунку на одного жителя області зросте у два рази (таблиця 5.5). Зазначений прогноз базувався на припущеннях, що чинники, які формуються на загальнодержавному рівні, не впливатимуть негативно на інвестиційну привабливість регіону.

Потенційні можливості області для забезпечення залучення прямих іноземних інвестицій оцінювались в обсязі до 40,0 млн. дол. США, в 2010 році, в цілому за період реалізації Програми перевищували 100 млн.дол. США (табл.5.6). Інвестиційна ємкість області на зазначений період обмежена реально опрацьованими сітьовими графіками виконання робіт та намірами замовників.

Таблиця 5.5

Структура інвестицій в основний капітал в Чернігівську область за рахунок усіх джерел фінансування у 2000-2010 рр., %

Джерела фінансування	2000	2005	2010 прогноз
Інвестиції в основний капітал, всього	100,00	100,00	100,00
У тому числі:			
Бюджетні кошти, з них:	6,3	9,8	8,0
кошти державного бюджету	5,2	5,8	6,0
кошти місцевих бюджетів	1,1	4,0	2,0
Власні кошти підприємств і організацій	85,1	67,7	81,8
Кошти населення	4,8	3,6	6,5
Кошти іноземних інвесторів	...	1,0	1,1
Інші кошти (включаючи кошти			

громадських організацій)	2,6	2,3	2,7
Кредити банків та інших позик	0,2	12,4	...

Таблиця 5.6

Прямі іноземні інвестиції в Чернігівську область на період до 2010 року (тис.дол.США) на початок року

Показник	2006	2010 прогноз
Обсяг прямих іноземних інвестицій	98144,8	120000,0

Зокрема, планувалось найближчими роками розпочати будівництво в рамках реалізації інвестиційних проектів за участю іноземного капіталу:

- заводу по виробництву облицювальної цегли потужністю 80 млн. шт. умовної цегли на рік, на базі Львівського родовища глин у Чернігівському районі (загальна сума інвестицій – 79,2 млн. грн.);
- цементного заводу у Н.- Сіверському районі (загальна сума інвестицій – 200, 00 млн.євро);
- заводу у смт. Михайло - Коцюбинське Чернігівського району по виробництву біодизельного пального (загальна сума інвестицій 48,00 млн.євро);
- деревообробного заводу у м. Корюківка (загальна сума інвестицій – 35,00 млн.євро);
- агропромислового комплексу з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції у м. Ніжині (загальна сума інвестицій – 16,5 млн.євро);
- сміттепереробного заводу у м. Чернігові (загальна сума інвестицій – 35,00 млн.євро);
- заводу по виробництву оксидів магнію на основі переробки розсолів бішофіту у м. Ніжині (на базі Новоподільського родовища в Ічнянському районі) (загальна сума інвестицій – 42,5 млн. дол. США);
- потужностей по вирощуванню та переробці ріпаку на біопаливо у м. Мена (інвестор – ТОВ “ББГ українсько-Німецьке підприємство “Біо - Енергія” – 238,00 млн.євро).

Програмований обсяг залучення прямих іноземних інвестицій передбачалось забезпечити через продовження роботи по співробітництву з дипломатичними представництвами та торговельно-

економічними місіями України за кордоном та іноземних держав в Україні, розвитку міжрегіонального та прикордонного співробітництва.

Активізація діяльності області в інтегрованому економічному просторі повинна сприяти збільшенню потенційних можливостей суб'єктів підприємництва, підвищенню конкурентоспроможності місцевих товаровиробників, прискоренню просування їх продукції на зовнішній ринок, закріпленню позитивних структурних змін в економіці регіону.

Прогнозовані обсяги коштів із Державного бюджету оцінювались в 585 млн. грн. передбачалось сконцентрувати на спорудженні і технічному оснащенні найбільш важливих об'єктах соціальної сфери для регіону.

Проте використання програмно-цільового методу для формування перспектив регіонального розвитку на базі інвестиційної домінанти засвідчило наявність суттєвих недоліків методологічного і практичного плану.

Дались взнаки, перш за все, недосконалість інституційних механізмів і інструментів для забезпечення стабільних темпів економічного зростання, особливо нестабільність правового поля.

Спроба екстраполювати на перспективу інвестиційні наміри господарюючих суб'єктів не дозволяли враховувати зміни макроекономічної монетарної, фіскальної, грошово-кредитної політики, обумовленої політичною нестабільністю в Україні.

Не дивлячись на реальне зростання обсягів державного і місцевих бюджетів, приріст їх доходів спрямувався лише на соціальні виплати та утримання енергетичної безпеки країни.

На додаток сюди доклалась ще й світова фінансова криза, котра по суті зруйнувала національні інвестиційні програми, обумовила глибокий ресурсний стан не лише у вітчизняній економіці.

Це обумовило значні відхилення від показників Програми "Чернігівщина інвестиційна" впродовж 2007-2008 років. Стрибкоподібна зміна цін на інвестиційні товари та послуги, віртуальна методологія стану інвестиційного розвитку унеможливили об'єктивну оцінку рівня інвестиційної активності та використання наявного потенціалу.

З урахуванням цих об'єктивних обставин та своєчасного стану інтеграційних процесів ми пропонуємо удосконалені підходи до прогнозування через інвестиційно-орієнтовану модель регіонального розвитку (рис. 5.13).

В основу цієї моделі покладено новітній програмно-цільовий підхід, який дозволяє задіяти ендогенні і екзогенні підйоми нарощування та використання наявного потенціалу, отримати синергійний ефект від об'єднаних дій на макро-, мікро-, і мезорівнях, спрямовувати його у русло сталого розвитку регіону та позитивних структурних зрушень в економіці.

Функціонування моделі базується на комплексній програмі інвестиційного розвитку області, до розробки якої долучаються

господарюючі суб'єкти, науково-дослідні, науково-виробничі, організаційні, вищі навчальні заклади, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. Характерною особливістю цієї програми є те, що вона базується на національних пріоритетах інвестиційного розвитку, враховує вітчизняні досягнення у галузі фундаментальних та прикладних наукових досліджень, передбачає комплексний розвиток регіону та його таксономічних одиниць за рахунок ефективного використання науково-технічного, природно-ресурсного потенціалів та галузей регіональної спеціалізації, формування територіально-виробничих кластерів, активізації транскордонного співробітництва.

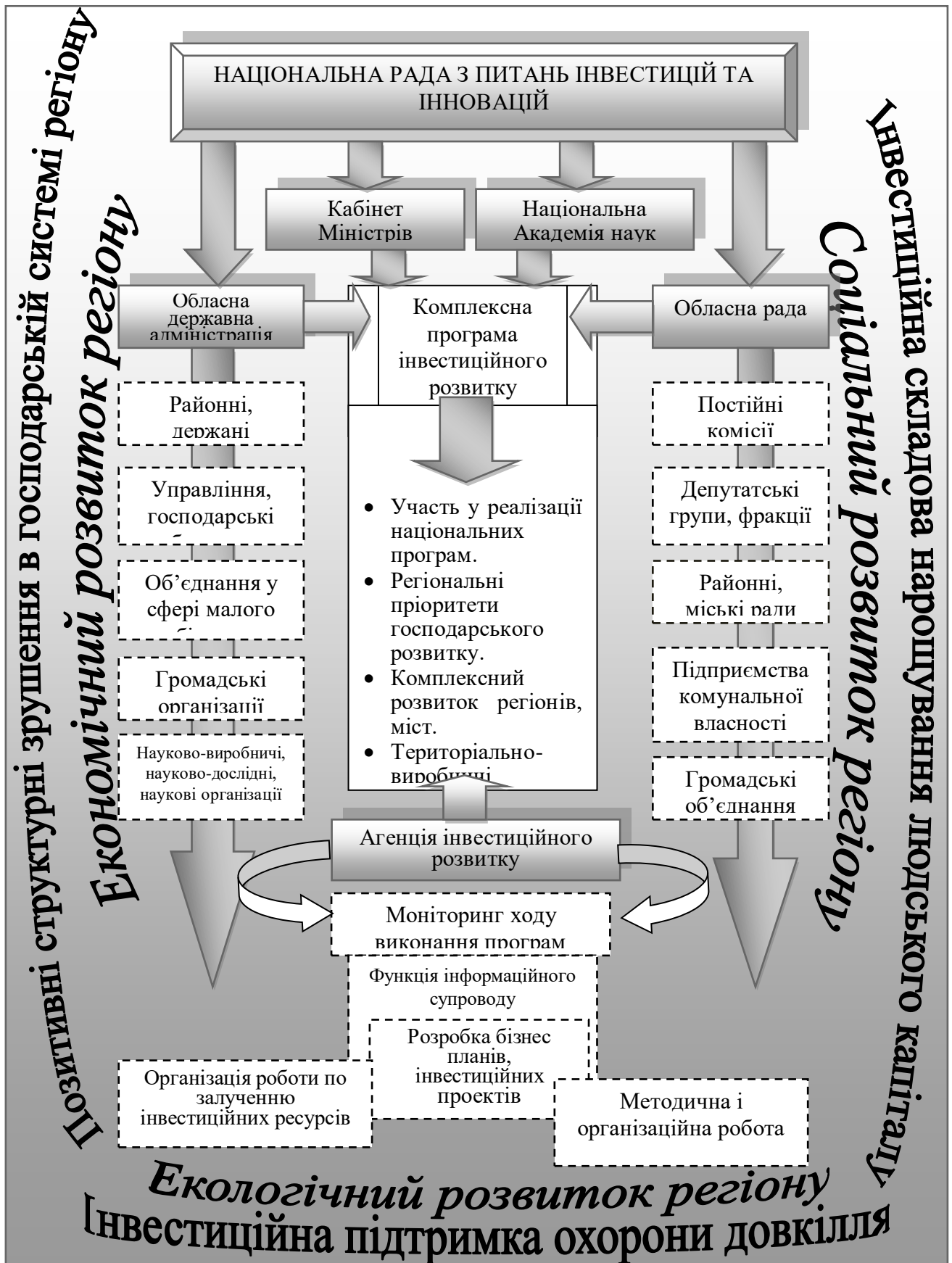

Рис. 5.13. Структура інвестиційно-орієнтованої моделі регіонального розвитку

Комплексна програма інвестиційного розвитку області повинна розроблятися обласною державною адміністрацією та затверджуватися обласною радою.

Для методичної і організаційної роботи, проведення моніторингу ходу виконання програми, інформаційного супроводу її, надання допомоги господарюючим суб'єктам у бізнес-плануванні та консалтингу, залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів органами місцевого самоврядування разом з господарюючими суб'єктами у сфері науково-технічного прогресу, як уже зазначалось, доцільно створювати агенції регіонального інвестиційного розвитку.

Саме через формування таких структур можна уникнути дублювання діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері інвестиційного розвитку, скоординувати діяльність всіх учасників інвестиційного процесу, максимально використати регіональний інвестиційний потенціал.

Впровадження інвестиційно-орієнтованої моделі регіонального розвитку дозволить забезпечити ефективне використання наявного потенціалу та досягти позитивних структурних зрушень в економіці регіональних господарських систем, нарощування людського капіталу та досягнення економічної рівноваги завдяки спрямованості на реалізацію інвестиційних пріоритетів.

Для Чернігівщини інвестиційний напрямок на наш погляд, слід відносити до пріоритетного відповідно наступних критеріїв:

1. За галуззю інвестування:

- об'єкти інноваційно-інвестиційної інфраструктури;
- галузі харчової, добувної промисловості;
- об'єкти туристичного комплексу, включаючи туристично-оздоровчі;
- інвестиції в розвиток та впровадження енергозберігаючих та еколого безпечних технологій;
- об'єкти ефективної розробки та глибинної переробки сировинних та природних ресурсів, що містять надра області та розташовані на її території.

2. За ресурсною базою: деревообробка, льонарство, виробництво альтернативних видів палива (еталон, біодизель, біогаз); добування неенергетичних матеріалів та виробництво будівельних матеріалів; добування та переробка бішофіту, торфу переробка промислових і побутових відходів та вторинної сировини.

3. За видами інвестування: сучасне обладнання; інженерні роботи; інноваційні технології “ноу-хау”.

4. За місцем локалізації інвестицій: депресивні території; території моно функціонального розвитку; малі міста.

5. За цільовим призначенням проектів: випуск експортноорієнтованої продукції; випуск імпортозаміщувальних видів продукції.

6. За рівнем регіональної та міжнародної інтеграції: проекти, що передбачають міжнародну кооперацію під час реалізації; проекти міжрайонного та міжрегіонального значення; проекти, що передбачають формування територіальних та міжгалузевих кластерів; проекти транскордонного співробітництва та міжнародної технічної допомоги.

7. За складовими місцевого патерналізму: порядок, механізм та форми стимулювання інвестиційної діяльності; преференції пріоритетам через ставки місцевих податків і зборів; встановлення диференційованої орендної плати за користування земельними ділянками на рівні земельного податку; надання переваги пріоритетному проекту при інших рівних умовах в процесі вибору власника (або користувача) об'єкту нерухомості, консалтингові послуги та захист інвестицій на конкурентних засадах.

ВИСНОВКИ

Дослідження ролі інвестицій в розвитку регіональних господарських систем пов'язане з підвищенням ефективності використання існуючих інвестиційних ресурсів з врахуванням особливостей, що протікають у регіональних соціально-орієнтованих господарських системах. На основі аналізу підходів вчених до тлумачення категорії «інвестиції» та дослідження конкретизації змісту з врахуванням витратної, ресурсної, цільової та ринкової концепції, запропоновано власне визначення. Інвестиції – це будь-які вкладення (фінансові, матеріальні, інтелектуальні, інформаційні), зумовлені в заданому інтервалі цілями регіональної стратегічної політики, у розвиток різних галузей та сфер діяльності регіональних економічних систем, з метою негайного чи відстроченого примноження матеріального та соціально значимого багатства як тепер так і в майбутньому.

Розроблена узагальнююча класифікація інвестицій за такими ознаками: формою вкладення та власності; терміном здійснення; сферою вкладення; регіональною ознакою; матеріальністю, видами, характером відтворення, ступенем ризику, формою участі в інвестиційному процесі, рівнем дослідження, формою участі інвестора. Визначено необхідність з'ясування сутності та взаємозв'язку регіональної інвестиційної діяльності, інвестиційної сфери та простору.

Під інвестиційною діяльністю викладено авторське бачення її як розуміємо процес поєднання інвестиційних потреб суб'єкта господарювання (провідної ланки регіональної соціально-орієнтованої системи) з інвестиційними можливостями, що охоплює весь інвестиційний цикл (формування накопичень, вкладення ресурсів, отримання прибутку) та, обов'язково, подальше управління функціонуванням та прибутковістю створеного капітального майна за умов впливу регіональних факторів реалізації інвестиційних процесів в конкретних сферах.

Інвестиційна сфера, на нашу думку являє систему економічних відносин за різними галузевими напрямками регіональної господарської системи з приводу руху (реалізації) інвестицій та визначення конкурентоспроможності регіональної господарської системи в інвестиційному просторі.

Автори вважають, що інвестиційний клімат це сукупність політико - правових, соціально - економічних умов та організаційно-управлінських дій, котрі сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних і зарубіжних інвесторів (забезпечують захист інвестора від непередбачених фінансових втрат капіталу і прибутків).

Вперше визначено, що основу інвестиційної діяльності складає внутрішній інвестиційний потенціал регіональної господарської системи, який визначено як органічну єдність бюджетних інвестиційні ресурсів, інвестиційних ресурсів бізнесових структур, інвестиційних ресурсів населення, інвестиційних ресурсів громадських об'єднань (благодійних

організацій), інтелектуальних ресурсів регіону. Внутрішній потенціал формує сукупний інвестиційний потенціал, і являє собою суму наявних фінансових, бюджетних, позабюджетних та інтелектуальних можливостей регіонального економічного простору з прямими іноземними інвестиціями, інвестиційними залученими ресурсами з інших регіонів, що спрямовані на реалізацію стратегічних програм та забезпечення сталого розвитку.

Оцінка ефективності інвестиційної діяльності в регіональних господарських системах була здійснена на основі розрахунку індексу інвестиційної активності регіону та індексу використання інвестиційного потенціалу регіону (внутрішнього і сукупного), що дозволило здійснити подальший розвиток в розробці методичних підходів вітчизняних і зарубіжних вчених в оцінці ефективності інвестицій регіональних господарських систем та досліджень інвестиційних інституцій.

Дістало подальшого розвитку твердження, що саме інвестиційна домінанта відіграє важливу роль у розвитку регіону, а саме: забезпечує подолання диспропорцій в соціально-економічному розвитку; створює умови для економічної зацікавленості підприємств і територій у нарощуванні потенціалу; забезпечує оптимальну структуру товарного виробництва (робіт, послуг) для найбільш ефективного використання сукупного інвестиційного потенціалу регіону; формує сприятливий інвестиційний клімат до довготермінових інвестиційних проєктів; формує критеріальні підходи оцінки впливу інвестиційної діяльності на сталий розвиток регіону та передумови змін складових системи управління регіональним розвитком.

Дослідження еволюції поглядів економічної сутнісно-змістовної характеристики інвестицій дало змогу встановити особливості генезису цієї категорії, узагальнити їх класифікацію, розглянути підходи до критеріальних визначень.

Проведена періодизація наукових підходів до оцінки інвестиційної діяльності регіону дозволила довести необхідність застосування системного підходу до процесу формування і використання інвестиційного потенціалу із взаємозбалансованістю складових та врахуванням характеру функціонування регіональної господарської системи. При цьому сама система націлена на структурні перетворення в контексті сталого розвитку та набуває специфічних нових рис відповідно до пріоритетів та орієнтирів територіального розвитку.

Сутнісні ознаки категорії “інвестиційної привабливості регіональної господарської системи” як комплексу взаємопов’язаних інвестиційнозначущих регіональних складових, оцінка яких обґрунтована методологічно з використанням математичного апарату, лягли в основу власно розробленої методики визначення інвестиційного рейтингу регіонів України, яка враховує співвідношення об’єктивних та суб’єктивних факторів, а також базується на національній системі статистичної звітності.

Обґрунтування стратегічних напрямків інвестиційного розвитку регіону як єдиної територіально-специфічної еколого-соціо-економічної системи, що характеризується цілісністю, узгодженістю та збалансованістю

відтворювального процесу та управління, має спиратися на нову принципову схему здійснення інвестиційної діяльності регіональної господарської системи, що забезпечить ефективні шляхи реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону.

Становлення інвестиційної-орієнтованої моделі розвитку регіональної господарської системи повинно відбуватися через комплексну програму розвитку регіону. Вона дозволить через моніторинг наявної ситуації в регіоні розглядати існуючі проблеми з технологічної, екологічної, економічної, соціальної, демографічної, культурно-освітньої та інших точок зору, а також збалансувати ресурсний і виробничий потенціал у напрямку комплексного розвитку територій. Розробка комплексної програми розвитку території дозволяє реалізувати національні та регіональні пріоритети, сконцентрувати інвестиційні ресурси та спрямувати їх на реалізацію конкретних проектів у чітко обумовлені терміни, із заданою ефективністю та мінімальними ризиками.

На сучасному етапі економічного розвитку України з метою активізації інвестиційних процесів та стимулювання інноваційного розвитку особливої уваги набуває розробка Стратегії соціально-економічного розвитку регіону, як сукупності пріоритетів розвитку регіону та управлінських дій, що підлягають послідовному виконанню:

- подолати диспропорції в соціально-економічному розвитку територій та населених пунктів області;
- забезпечити оптимальну структуру товарного виробництва, робіт, послуг для найбільш повного та ефективного використання потенціалу області;
- визначити та активно сприяти розвитку сфер та напрямків господарської діяльності, в тому числі за рахунок створення відповідних кластерів, в яких регіон здатен забезпечити собі провідні позиції.
- забезпечити за рахунок оновлення та вдосконалення виробничо-технічної бази, впровадження новітніх технологій виробництва та менеджменту, систем управління якістю, підвищення експортного потенціалу достатній рівень конкурентоспроможності регіональної економіки в контексті світових інтеграційних процесів, та національної економічної безпеки.
- сформувати за рахунок створення стабільного та прогнозованого інвестиційного середовища в області, високоефективної системи управління та розвитку регіональної економіки, широкої популяризації інвестиційно-інноваційного потенціалу регіону, відповідних його досягнень та успіхів на зовнішніх ринках інвестиційний імідж області, що забезпечить їй здатність успішно конкурувати у змаганні регіонів за національні та світові інвестиційні ресурси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкин Л.И. Стратегия институциональных реформ / Л. И. Абалкин // Управление измерением. – 2000. - № 6 с.3-14.
2. Асаул А. Систематизация факторов, характеризующих инвестиционную привлекательность регионов / А.Асаул // Регіональна економіка. Науково-практичний журнал. – 2004. - №2.- С.53-62.
3. Акименко О.Ю. Амортизація як інвестиційний ресурс відновлення основних виробничих фондів підприємства / О.Ю. Акименко, В.П. Онищенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Економічні науки. – Чернігів, 2003. – № 20. – С. 94–101.
4. Акименко О.Ю. Теоретично-методологічне обґрунтування інвестиційного процесу / О.Ю. Акименко // Збірник наукових праць Кіровоградського державного технічного університету. Економічні науки. – Кіровоград, 2003. – Вип.5. – С. 63–72.
5. Акименко О.Ю. Регіональні аспекти інвестиційної діяльності Чернігівської області / О.Ю. Акименко, В.В.Акименко // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. – 2003. – № 5–6. – С. 189–194.
6. Акименко О.Ю. Іноземні інвестиції в економіку Чернігівської області / О.Ю. Акименко, В.В. Акименко // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. – 2004. – № 5–6. – С. 96–101.
7. Акименко О.Ю. Інновації як об'єкт реальних інвестицій / О.Ю. Акименко, С.М. Шкарлет // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. – 2006. – № 3. – С. 96–101.
8. Акименко О.Ю. Аналіз відтворювальних проблем інвестицій та визначення інвестиційних пріоритетів розвитку Чернігівського регіону / О.Ю. Акименко // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. – 2006. – № 6. – С.149–158.
9. Акименко О.Ю. Державне регулювання інноваційного розвитку економіки України / О.Ю. Акименко // Вісник ЧДТУ. – 2006. – № 27. – С. 181–191.
10. Акименко О.Ю. Промисловий комплекс та його роль у формуванні інвестиційної привабливості Чернігівського регіону / О.Ю. Акименко // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. – 2007. – № 4. – С. 177–183.
11. Акименко О.Ю. Визначення пріоритетів інвестиційно-інноваційного процесу / О.Ю. Акименко // Фінансово-економічні проблеми розвитку регіонів України: всеукр. наук.-практ. конф., 4 листопада 2003 р.: тези доповідей. – Дніпропетровськ: Дніпр. нац. університет, 2003. – Т. 11. – С. 104–105.
12. Акименко О.Ю. Джерела залучення інвестицій в Чернігівську область / О.Ю. Акименко // Наука і освіта “2004”: міжнар. наук.-практ.

конф., 10–25 лютого 2004 р.: тези доповідей. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 8–11.

13. Акименко О.Ю. Інноваційна активність промислових підприємств Чернігівської області / О.Ю. Акименко // Наука та інновація – “2005”: міжнар. наук.-практ. конф., 17–31 жовтня 2005 р.: тези доповідей. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 3–5.

14. Акименко О.Ю. Інноваційний розвиток як процес господарювання / О.Ю. Акименко // Комплексна безпека підприємницької діяльності: економіко-правові засади, стратегія формування та перспективи розвитку: міжвуз. наук.-практ. конф., 27 квітня 2006 р.: тези доповідей. – Чернігів: РВВ: “Юрист”, 2006. – С. 65–66.

15. Акименко О.Ю. Структура та роль об’єктів та суб’єктів інвестиційного ринку (на прикладі Чернігівської області) / О.Ю. Акименко // Научное пространство Европы – 2007: міжнар. наук.-практ. конф., 16–30 квітня 2007 р.: тези доповідей. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2007. – Т. 1. – С. 60–62.

16. Акименко О.Ю. Формування інвестиційної стратегії регіональних економічних систем / О.Ю. Акименко // Інноваційні процеси економічного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід: всеукр. конф. молодих учених і студентів: тези доповідей. – Тернопіль: КІЦ Прінт-Офіс, 2007. – С. 4–6.

17. Акименко О.Ю. Методологічні особливості організації обліку фінансових інвестицій / О.Ю. Акименко // Перспективи та пріоритети розвитку економіки України та її регіонів: міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовтня 2008 р.: тези доповідей. – Луцьк: РВВ ЛДТУ, 2008. – Розд. 3. – С. 14–19.

18. Акименко О.Ю. Тенденції інвестиційного розвитку Чернігівського регіону / О.Ю. Акименко // Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інновативно-інноваційного розвитку в Україні., 23–24 жовтня 2008 р.: тези доповідей. – У 3 ч. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – Ч. 3. – С. 282–284.

19. Алдохин И.П. Экономическая кибернетика в управлении производством / И.П. Алдохин. – Харьков: Вища школа; Изд-во при Харьк. ун-те, 1981. – 152 с.

20. Амоша О.І. Нагальні проблеми підвищення ефективності промислового виробництва / О.І. Амоша // Економіка України: реалії, перспективи розвитку ринкових відносин. – Київ, 2000, - [Т.20]. - С.255.

21. Бакаєв Л.О. Кількісні методи в управлінні інвестиціями: Навч. посібник / Л.О. Бакаєв. – К.: КНЕУ, 2005. – 152 с.

22. Беренс В. Руководство по оценке эффективности инвестиций / В. Беренс, П.М. Хавранек; [пер.с англ.] - М.: АОЗТ “Интерэксперт”, “ИНФРА – М”, 1995.– 528с.

23. Бирман Г. Экономический анализ инвестиционных проектов / Г. Бирман, Шмидт; [пер. с англ. под ред. Л.П. Белых]. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 631 с.
24. Білик М.Д. Форми інвестицій державних виробничих підприємств та їх розвиток у сучасних умовах / М.Д. Білик // Фінанси України. Науково-аналітичний журнал. – 1998. – № 4. – С. 70-76.
25. Бланк И. А. Основы инвестиционного менеджмента / И.А. Бланк. – К.: Эльга – Н, Ника-Центр, 2001, - Т.1.- 536 с. – (Серия «Библиотека финансового менеджера»; Вып.7).
26. Боди З. Принципы инвестиций / З. Боди, А. Кейн, А. Маркус; [пер.с англ.]. – М.: Изд.дом «Вильямс», 2002. - 984 с.
27. Большой юридический словарь / [сост. В.Н. Додонов и др.]. – М.: ИНФРА – М, 1997. – 790 с.
28. Борщ Л.М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи / Л.М. Борщ. – К.: Знання. КОО, 2002. – 318 с.
29. Борщ Л.М. Інвестування: теорія і практика / Л.М. Борщ, С.В. Герасимова. – К.: Знання, 2007. - 685 с.
30. Бочаров В.В. Инвестиции / В.В. Бочаров. – СПб.: Питер, 2003. - 288с.
31. Бочаров В.В. Методы финансирования инвестиционной деятельности предприятия / В.В. Бочаров. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 214 с.
32. Булатов А.С. Вывоз капитала: своя компания за рубежом / А.С. Булатов. – М.: Бек, 1996.–304с.
33. Бутко М. Реформи і регіон / М.П. Бутко. – Чернігів: Сіверянська думка, 1999. – 247 с.
34. Бутко М. Розв'язання проблем регіонального розвитку / М.П. Бутко // Економіка України. Політично-економічний журнал Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України та НАН України.–2000. - №1. – С.12-16.
35. Бутко М. Соціальні передумови економічного зростання / М.П. Бутко // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал – 2003. - №5-6. - С. 213-231.
36. Бутко М.П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці / М.П. Бутко. – К.: Знання України, 2005. – 476 с.
37. Бутко М.П. Сучасна проблематика оцінки інвестиційної привабливості регіону / М.П. Бутко, С.А.Зеленський, О.Ю. Акименко // Економіка України. Політично-економічний журнал Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України та НАН України. – 2005. – № 11. – С. 30–37.

38. Бутко М.П. Генезис теорії інвестицій в процесі еволюції економічної думки / М.П. Бутко, О.Ю. Акименко // Інвестиції: практика та досвід. Науково-практичний журнал. – 2007. – № 13. – С. 4–11.
39. Бутко М.П. Методичний підхід до оцінки ефективності інвестиційних проектів / М.П. Бутко, О.Ю. Акименко // Европейская наука XXI века – 2007: міжнар. наук.-практ. конф., 16–31 травня 2007 р.: тези доповідей. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2007. – Т. 1. – С. 67–70.
40. Бутко М.П. Методологічні засади формування інвестиційного потенціалу регіональних господарських систем / М.П. Бутко, О.Ю. Акименко // Інвестиції: практика та досвід. Науково-практичний журнал. – 2008. – № 5. – С. 3–7.
41. Вахрамеев Л.П. Совершенствовать систему финансирования воспроизводства основных производственных фондов в строительстве / Л.П. Вахрамеев, М.П. Шенаева // Экономика строительства. Научный журнал. – 1989. - №11. – С.78-83.
42. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. І голов.ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
43. Виленский П.Л. Оценка эффективности инвестиционных проектов: Теория и практика: [учебн. пособ.] / П.Л. Виленский, В.Н. Лившиц, С.А. Смоляк. [2-е изд.] - М.: Дело, 2002. – 888 с.
44. Вініченко І.І. Формування умов інвестування економічного розвитку підприємства / І.І. Вінніченко // Економіка і держава – 2006. - №8. – С.39-44.
45. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: [навч. посіб.] / В.В. Вітлінський. – К.: КНЕУ, 2003. – 408 с.
46. Віторг Т. В. Інвестиції та економічне зростання: взаємозв’язок у перехідній економіці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01./ Т.В. Віторг. – Харків, 2002. – 16 с.
47. Вовчак О.Д. Інвестування: [нав. посіб.] / О.Д. Вовчак. – Львів: “Новий світ - 2000”, 2007. -544 с.
48. Воронцовский А.В. Инвестиции и финансирование: Методы оценки и обоснования. — Спб.: Изд-во С.-Петербургского университета, 1998.
49. Галіцин В.К. Моделі і методи оцінки інвестиційних проектів: [монографія] / В.К. Галіцин, О.П. Суслов, Ю.О. Кубрушко. - К.:КНЕУ, 2005. -168 с.
50. Геєць В. Перспективи економічного розвитку України / В. Геєць // Статистика України. – 1999. – № 2. – С. 35-39.
51. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
52. Герасимчук М. Економічні і інституціональні умови інвестиційної діяльності // Економіка України. Політично-економічний

журнал Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України та НАН України – 1994 – № 12. – С. 3-12.

53. Герасимчук М. Джерела і структура капітальних вкладень / М. Герасимчук. Економіка України. Політично-економічний журнал Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України та НАН України. – 1998. – № 12. – С.16-24.

54. Гитман Л. Основы инвестирования / Л. Гитман, М. Джонк; [пер.с англ.] – М.: Дело, 1997. – 991 с.

55. Гойко А. Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації / А.Ф. Гойко. – Київ: ВІРА –Р, 1999. – 320 с.

56. Гончаров А.Б. Інвестування: [навч. посіб.] / А.Б. Гончаров. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2005. – 228с.

57. Горленко І. Інвестиційна привабливість регіону: сутність та фактори формування / І.Горленко, Л.Тарангул // Збірник наукових праць УФЕІ. – 1997. -№ 1. – С. 63-72.

58. Гранберг А.Г. Моделирование социалистической экономики / А.Г. Гранберг. - М.: Экономика, 1998. – 487 с.

59. Грешилов А.А. Математические методы построения прогнозов / А.А. Грешилов, В.А. Стакун, А.А. Скакун. – М.: Радио и связь, 1997. – 112с.

60. Гринькова В.М. Інвестування: Навчальний посібник / В.М. Гринькова, В.О. Корда, Т.І. Лепейко, О.П. Корда. – Х.: ВД «Інжек», 2004. – 404с.

61. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / Б.В. Губський. – К.: Наукова думка, 1998. – 391 с.

62. Данилишин Б.М. Науково-інноваційне забезпечення сталого економічного розвитку України / Б.М. Данилишин, В.І. Чижова // Економіка України. – 2004. - №3.- С.4-12.

63. Данилишин Б.М. Інвестиційна політика в Україні:[монографія]/ Б.М.Данилишин, М.Х. Корецький, О.І.Дацій. – Донецьк: «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 292 с.

64. Данилишин Б.М. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень / [Данилишин Б.М., Чернюк Л.Г., Фащевський М.І. та ін.]. – Вінниця: Книга-Вега, 2007. – 572 с.

65. Данілов О.Д. Інвестування / [Данілов О.Д., Івашина Г.М., Чумаченко О.Г]. – К.: «Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2001. – 364с.

66. Дацій О.І. Сучасна діяльність та розвиток технологічних парків і технополісів / О.І. Дацій. – Запоріжжя: ЗІДМУ, 2004. – 48 с.

67. Денисенко М.П. Організаційно-економічний механізм інвестування: [монографія] / М.П. Денисенко. – К.: Науковий світ, 2001. – 414 с.

68. Джерела інвестицій та їх економічне регулювання / [Галиця І., Герасимчук М., Задорожна О. та ін.]; под. ред. М. Герасимчука. – К.: Інститут економіки НАНУ, 1999. – 157 с.

69. Длугопольський О. Інноваційна діяльність як невід’ємна складова політики структурних перетворень в індустріальному виробництві: світовий досвід та українська специфіка / О. Длугопольський // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2001. - №.: – С.75.

70. Довкілля Чернігівщини: Статистичний збірник / [під ред. Д.І. Ашихміної]. – Ч.: Чернігів, 2008. – 214 с.

71. Долішній М. Моделі державного регулювання в ринковій економіці / М.Долішній, М.Козоріз // Економіка України. Політично-економічний журнал Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України та НАН України. // Економіка України. – 1999. – № 6. – С.13-22.

72. Дорогунцов С.І. Регіональні проблеми науково-технічного розвитку / Під кер. С.І. Дорогунцова, С.О. Довгого, Б.М. Данилишина. – К.: РВПС України, 1998. – 188 с.

73. Економіко-математичні моделі економічного зростання / [Бакаєв О.О., Гриценко В.І., Бажан Л.І. та ін.]. – К.: Наукова думка. – 2005. – 190 с.

74. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / [С.В. Мочерний (відп.ред.) та ін.] – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864с.

75. Єгоров А.І. Формування і реалізація інвестиційного потенціалу в перехідній економіці на основі фіскального регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук: спец. 08.04.01 / А.І. Єгоров. – Х, 2002. – 18 с.

76. Забродский В.А. Региональное управление. Методология моделирования / В.А. Забродский, Т.С. Клебанова. – Харьков: Основа, 1991. - 95 с.

77. Закон України “Про власність”. // Верховна Рада України.- Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во,1991.- №20. – (Бібліотека офіційних видань).

78. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”. // Верховна Рада України.- Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во,1991.- №29. – (Бібліотека офіційних видань).

79. Закон України “Про захист іноземних інвестицій на Україні”.// Верховна Рада України.- Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во,1991.- №46. – (Бібліотека офіційних видань).

80. Закон України “Про інвестиційну діяльність” // Верховна Рада України.- Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во,1991.- №47. – (Бібліотека офіційних видань).

81. Закон України “Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон”. // Верховна Рада

України.- Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во,1992.- №50. – (Бібліотека офіційних видань).

82. Закон України “Про режим іноземного інвестування”//Верховна Рада України.- Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во,1996.- №19. – (Бібліотека офіційних видань).

83. Закон України “Про наукову та науково-технічну діяльність”// Верховна Рада України.- Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во,1999.- №2-3. – (Бібліотека офіційних видань).

84. Закон України “Про місцеві державні адміністрації”//Верховна Рада України.- Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во,1999.- №20. – (Бібліотека офіційних видань).

85. Закон України “Про інноваційну діяльність”// Верховна Рада України.- Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во,2002.- №36. – (Бібліотека офіційних видань).

86. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні”// Верховна Рада України.- Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во,2003.- №13. – (Бібліотека офіційних видань).

87. Закон України “Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області”// Верховна Рада України.- Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во,2004.- №19. – (Бібліотека офіційних видань).

88. Закон України “Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків”. /// Верховна Рада України.- Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во,2004.- №19. – (Бібліотека офіційних видань).

89. Зеленський С.М. Проблеми залучення прямих іноземних інвестицій в економіку Чернігівської області та шляхи їх вирішення / С.М. Зеленський, А.Г.Ясько // Зб. наук. праць. Економічні науки. - РВПС України НАН України. - 2006. 233 с.

90. Зенкова І.А. Инвестиционный механизм комплексного развития АПК / И.А. Зенкова. – М.: Наука, 1990. –124 с.

91. Зуллас К.Г. Финансирование и кредитование капитальных вложений / К.Г. Зуллас. – К.: Вища шк., 1976. – 284 с.

92. Инвестиции: терминологический словарь / [сост. Д.М.Розенберг]. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 400 с.

93. Ілляшенко С.М. Менеджмент та маркетинг інновацій: [монографія]/ С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2004. – 616 с.

94. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: [навч. посіб.] / –С.М. Ілляшенко. - Суми: ВТД ”Університетська книга”; К.: Видавничий дім „Княгиня Ольга”. - [2-ге вид., перероб. і доп]. -2005. – 324 с .

95. Інвестиційний рейтинг регіонів України у I-му півріччі 2002 року. Економічне есе. / Інститут Реформ. – Київ, 2002. – Випуск 4 (15). – 75 с.
96. Інвестиційний клімат в Україні / Адміністрація Президента України [кер. авт. кол. П.І. Гайдуцький]. – К.: Нора-друк, 2002. – 246 с.
97. Інвестиційна політика в Україні на регіональному рівні. Економічне есе. / Інститут Реформ. – Київ, 2003. – Вип. 16. – 88 с.
98. Інвестиційна та будівельна діяльність в Чернігівській області в 2006 р.: економічна доповідь / Головне управління статистики у Чернігівській області – Ч. 2007. – 22 с.
99. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності: Статистичний збірник / [під ред. Д.І. Ашихміної]. – Ч.: Чернігів, 2008. - 42 с.
100. Інвестиційна діяльність у Чернігівській області. Статистичний збірник / [під ред. Д.І. Ашихміної]. – Ч.: Чернігів, 2005. – 49 с.
101. Інвестиційна та будівельна діяльність у Чернігівській області в 2000 – 2007 роках. Статистичний збірник. / [під ред. Д.І. Ашихміної]. – Ч.: Чернігів, 2008.- 80с.
102. Інвестиційні процеси на територіях пріоритетного розвитку Чернігівської області за 2006 рік: статистичний бюлетень / [під ред. Д.І. Ашихміної]. - Ч.: Чернігів, 2006. -350 с.
103. Інвестиційний клімат в Україні: фактори регіональних ризиків/ Кужель О.В. (підгот.). – К.: Державний комітет України з питань розвитку підприємництва; Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 1999. – 192с.
104. Інвестиційний клімат в Україні / [за ред. П.І. Гайдуцького] – К.: Нора-друк, 2002. – 246 с.
105. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К.,Семиноженко В.П. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.
106. Інноваційний розвиток промисловості України / [О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.]; під ред. О.І. Волкова, М.П. Денисенка. – К.: КНТ, 2006. – 648 с.
107. Капітальні інвестиції у Чернігівській області: Статистичний збірник.[під ред. Д.І. Ашихміної]. – Ч.:Чернігів, 2008. – 84 с.
108. Карпінський Б.А. Інвестиційний клімат в Україні / Б.А. Карпінський // Фінанси України. Науково-аналітичний журнал ДП. – 2001. - №7.–С. 139 – 140.
109. Кейнс Д. Общая теория занятости, процента и денег / Д. Кейнс.–М.: Экономика, 1978. – 347 с.
110. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки : [монографія] / В.І. Кириленко. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.

111. Кирилова Л.І. Вибір показників економічної ефективності інвестиційних проектів / Л.І. Кирилова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2004. - №4. – С.121-124.
112. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності / О.А. Кириченко. - К.: Знання-Плюс, 2002. – 348с.
113. Коваль Я.В. Регіональна економіка: [навч. посіб.] / Я.В. Коваль, І.Я. Антоненко. – К.: ВД “Професіонал”, 2005. – 272 с.
114. Ковалев В.В. Методы оценки инвестиционных проектов / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 1999. С.143.
115. Колот І.П. Регіональна інвестиційна політика: проблеми і перспективи / Колот І.П., Внукова Н.М., Косарева І.П. – Харків: ТОВ „Модель всесвіту”, 2000. – 176 с.
116. Краковский Ю.И. Капитальные вложения в расширение, реконструкцию и техническое перевооружение действующих предприятий / Ю.И. Краковский, А.Г. Ковалев. – М.: Стройиздат, 1984. – 210 с.
117. Краткий экономический словарь / [под ред. Ю.А. Белика и др.] – М.: Политиздат, 1987. – 397 с.
118. Крейдич І. Методологічні підходи до визначення ефективності регіональних інвестиційних проектів і програм / І. Крейдич. // Економіка. Фінанси. Право. Науковий журнал. – 2002. - №3. – С. 28-30.
119. Кулага І. Деякі аспекти формування національного інвестиційного потенціалу України / І. Кулага. // Економіка. Фінанси. Право. Науковий журнал. – 2000. - №11. – С. 60-65.
120. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: [монографія] / О. Лапко. - Київ. Інститут економічного прогнозування НАН України, 1999. – 254 с.
121. Лесечко М.Д. Інвестиційний клімат: теорія і практика / Лесечко М.Д., Чемерис А.О., Чемерис О.М. – Л.: Українська акад. держ. управ. при Президентові України. Львівський філіал, 2001. -166 с.
122. Лимитовский М.А. Основы оценки инвестиционных и финансовых решений / М.А. Лимитовский. – М.: ООО Издательско-консалтинговая компания «Дека», 1998. – 256 с.
123. Лукінов І. Методи та засоби державного регулювання економіки перехідного періоду / І. Лукінов // Економіка України. – 1999. – № 5. – С.8-11.
124. Лукінов І. Інвестиційна політика в стабільному економічному розвитку / І. Лукінов // Економіка України. – 1999. – № 10. – С.4-9.
125. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: [навч. посіб.] / Т.В. Майорова. – Київ: ЦУЛ, 2003. – 376 с.
126. Макроекономічні показники діяльності Чернігівської області: Статистичний збірник / [під пед. Д.І. Ашихміної]. – Ч.: Чернігів, 2008. – 45 с.

127. Маркс К. Капитал / Маркс К., Энгельс Ф. Твори. 2-е видання – М.: Прогресс, 1980. – 480 с.
128. Массе П. Критерии и методы оптимального определения капиталовложений / П. Массе. – М.: Прогресс, 1971. – С.27
129. Матькин Ю.А. Инвестиционная деятельность в условиях перехода к регулируемой рыночной экономике в СССР / Ю.А. Матькин // Экономика строительства. – 1990. - №11. – С.20-25.
130. Международные инвестиции и международные закупки / [Есипов В.Е., Маховикова Г.А., Одинец В.П. и др.]. - - С.-П.: СПГУЭФ, 1998. – 313 с.
131. Мельник М.І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади дослідження: [монографія] / М.І. Мельник.– Львів: ІРД НАН України, 2005. – 304 с.
132. Мельник М.Ф. Економічне регулювання інвестиційної діяльності в промисловості: автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.10.01/ М.Ф. Мельник. – Київ, 2004. – 20 с.
133. Мельник О.О. Інвестиційний клімат в Україні / О.О. Мельник // Фінанси України. Науково-аналітичний журнал ДП. – 1998.– № 8. – С. 61-68.
134. Менеджмент та маркетинг інновацій: Монографія / [за заг. ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка]. – Суми: ВТД “ Університетська книга”, 2004. – 616 с.
135. Методика определения годового экономического эффекта, полученного в результате внедрения новой техники. ГКНТ СМ. – М., 1961. - 47 с.
136. Методика определения экономической эффективности автоматизированных систем управления предприятиями и производственными объединениями. (АН СССР, Госплан СССР, ГКНТ СССР.). – М.: Статистика, 1979. – 62 с.
137. Методика (основные положения) определения экономической эффективности использования в народном хозяйстве новой техники, изобретений и рационализаторских предложений. – М: Экономика, 1977. – 44 с.
138. Методика определения экономической эффективности капитальных вложений. (АН СССР, Стройбанк, Госплан СССР, Госстрой СССР.) // Экономическая газета. – 1981. - №2,3
139. Методические рекомендации по определению экономической эффективности мероприятий, направленных на ускорение научно-технического прогресса. – М.: Экономика, 1988. – 54 с.
140. Методологічні засади комплексного розвитку і розміщення продуктивних сил регіонів / [Б.М. Данилишин, Л.Г. Чернюк, М.І. Фащевський та ін.]. - НАН України РВПС України. – К., 1998. – 158 с.

141. Методические рекомендации по оценке эффективности инвестиционных проектов (вторая редакция): Официальное издание. М.: Экономика, 2000.

142. Механік О.В. Інновації, історія їх виникнення, суть та значення для підвищення конкурентоспроможності країни / О.В. Механік // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. - 2006. № 2 (57). – С. 3 - 10.

143. Мешко Н.П. Механізм управління інвестиційно-інноваційним потенціалом: Макрорівень / Н.П. Мешко. – Д.: Наука і освіта, 2004. – 272 с.

144. Міжнародна інвестиційна діяльність / [Руденко Л.В., Лук'яненко Д.Г., Мозковий О.М. та ін.]. - К.: КНЕУ, 2008. – 168с.

145. Милль Дж. Основы политической экономии / Дж. Милль. - М.: Прогресс, 1980. – Т.2. – с.336.

146. Мокій А.І. Регіонально-спекторна модель зовнішньоекономічної інтеграції / А.І. Мокій. – Львів.: Коопосвіта, 1999. – 345 с.

147. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. Київ, 2001. – 290 с.

148. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. Київ, 2007. – 350 с.

149. Недашківський М.М. Регіональні фактори реалізації інвестиційного процесу в Україні: автореф.дис.на здобуття наук.ступеня канд. економ. наук: спец.08.10.01 / М.М. Недашківський. - Київ – 2000. – 20 с. Автореферат дис. на здоб. наукового ступеня к.е.н.

150. Нечепуренко В.М., Белова І.В. Удосконалення методики визначення економічної ефективності іноземних інвестицій / В.М. Нечепуренко, І.В. Белова // Фінанси України. Науково-аналітичний журнал ДП. – 1998. – № 10. – С.3-11.

151. Орловська Ю.В. Стратегічне управління інвестиціями в регіональний розвиток / Ю.В. Орловська. – К.: Знання України, 2004. – 336 с.

152. Основные методические положения по определению экономической эффективности научно-исследовательских работ. – М.: Экономическая газета, 1964. – С.32.

153. Основні засоби України. Статистичний збірник, Київ 2007 За редак. Л.М. Овденко, 157 с.

154. Пересада А.А. Основы инвестиционной деятельности /А.А. Пересада. – К.: Либра, 1996. — 344 с.

155. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Пересада. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.

156. Пересада А.А. Інвестиційний аналіз: Навч. – метод. посібник для самост. вивч. дисц. / А.А. Пересада, С.В. Онікієнко, Ю.М. Коваленко. – К.: КНЕУ, 2003. – 134 с.

157. Пересада А.А. Фінансові інвестиції: [підручник] / А.А. Пересада, Ю.М. Коваленко. – К.: КНЕУ, 2006. – 728 с.
158. Перспективи економічного розвитку України: Проблеми. Пошук. Впровадження / [Дорогунцов С.І., Данилишин Б.М., Лисецький А.С. і інші] – К.: РВПС НАН України, 1999. – 179 с.
159. Пепа Т.В. Регіональна динаміка і трансформація економічного простору України / Т.В. Пепа.– Черкаси: Брама – Україна, 2006. – 440 с.
160. Пила В. Підсумки і перспективи створення вільних економічних зон в Україні / В. Пила, О. Чмир // Економіка України. – 1999. – № 8. – С.26-34.
161. Пирожков С.І. Моделі і сценарії структурно-інноваційної перебудови економіки України. Інвестиційно-інноваційна стратегія розвитку національної економіки / С.І. Пирожков; [збірник наукових праць ОІЕ НАН України]. – К., 2004. - С.7.
162. Писаренко Б.А. Інноваційний досвід як фактор ефективного використання інвестицій / Б.А. Писаренко, Н.Б. Проценко // Вісник Академії економічних наук. – 2002.- №2. – С.98.
163. Письмак В.П. Региональные аспекты специального режима инвестирования: теория и практика, проблемы и решения. / В.П. Письмак. – Донецк: АО «Издательство «Донеччина», 2000. – 255 с.
164. Самуэльсон П.А. Экономика / Пол А. Самуэльсон, Вильям Д. Нордхаус; [пер. с. англ.]. – М.: БИНОМ, 1997. – 800 с.
165. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002 -2010 роки” № 1801 від 28.12.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2002. - №12. – Ст.564. –(зі змінами).
166. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та ін.]. – К.: РВПС України, 1999. – 716 с.
167. Продуктивні сили економічних районів України / [Данилишин Б.М., Чернюк Л.Г. та ін.]. – К.: ЗАТ “Нічлава”, 2000. – 520 с.
168. Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку // Наказ Держкомстату України № 114 від 15.04.2003.
169. Про затвердження Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств і організацій // Наказ Агенства з питань запобігання банкрутству підприємств і організацій №22 від 23,02,1998.
170. Пузанов І. Проблеми оцінки іноземних інвестицій / І. Пузанов // Моніторинг інвестиційної діяльності в Україні. – 1999. – № 2. – С. 34-36.
171. Реверчук С.К. Инвестология: наука про інвестування: навч. посіб. / Реверчук С.К., Реверчук Н.Й., Скоморович І.Г. – К.: Атака, 2001. – 264 с.

172. Регіони України 2007. Частина I. Статистичний збірник За ред. О.Г. Осауленка. Київ, 2007. – 345 с.
173. Регіони України 2007. Частина II. Статистичний збірник За ред. О.Г. Осауленка. Київ, 2007. – 817 с.
174. Регіональне управління: інноваційний підхід: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Бутко М.П., Зеленська О.О., Зеленський С.М. та ін.]; за заг. ред. М.П. Бутка– К.: Знання України, 2006. – 560 с.
175. Рішення круглого столу «Довіра та обізнаність населення як складова інвестиційного клімату в Україні // Інвестгазета. – 2006.- №28. - С.3-4.
176. Руссман И.Б. Методика определения потенциала региона [http / И.Б. Руссман, М.З. Берколайко, О.Н. Бакунец \[Електронний ресурс\]: edu.com / science – conference _ 002 – 022. html](http://И.Б. Руссман, М.З. Берколайко, О.Н. Бакунец [Електронний ресурс]: edu.com / science – conference _ 002 – 022. html).
177. Рут Ф.Р. Міжнародна торгівля та інвестиції / Ф.Р. Рут, А.С. Філіпченко. - К.: Основи. 1998. – 743с.
178. Саблук П.Т. Процеси міжнародного руху капіталів та участь у них України / П.Т. Саблук, К. Пріб. // Економіка України. – 2008. - №8. – с.56-58.
179. Салига К.С. Теоретичні засади оцінки ефективності реальних інвестицій / К.С. Салига. – Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2007. – 52 с.
180. Сіваченко І.Ю. Вільні економічні зони: Навчальний посібник / [І.Ю. Сіваченко, Н.О. Кухарська, М.А. Левицький]. - К.: Дакор; Алеута., 2001. – 480с.
181. Системи і моделі: теорія, методологія, практика: Навчальний посібник / [М.П. Бутко, І.М. Бутко, М.Ю. Дітковська, М.І Мурашко та ін.] – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2007. – 380 с.
182. Сич Є.М. Інвестиційна діяльність: навч. посібник. /Сич Є.М.,Льчук В.П., Кравчук Г.В. – К.: „Видавництво „Аспект - Поліграф”, 2003. – 352 с.
183. Смирнов Г.И. Развитие экономических стимулов ускорения строительства / Г.И. Смирнов. – М.: Стройиздат, 1982. – 211 с.
184. Современный экономический словарь: Терминологический словарь. / [сост. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б.]. – М.: Бек, 1997. – 496 с.
185. Соколовська І.П. Національні джерела капіталотворення: стан та перспективи розвитку / І.П. Соколовська // Фінанси України. Науково-аналітичний журналДП.– 1998. – № 8. – С.69-76.
186. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / [Дорогунцов С.І., Чернюк Л.Г., Борщевський П.П., Данилишин Б.М., Фащевський М.І.]. – К.: “Нічлава”, 2002. – 690 с.
187. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України / С.І. Соколенко - К.: Логос, 1999. – 568 с.
188. Соколенко С.И. Глобальне рынки XXI столетия: Перспективы Украины / С.И. Соколенко – К.: Логос, 1998. – 568с.

189. Статистичний щорічник України за 2005 рік / [за ред. О.Г. Осауленко]. - К.: Консультант, 2006. - 575 с
190. Статистичний щорічник “Чернігівщина – 2005” / [за ред. Г.І. Мігачевої]. – Чернігів, 2005. – 502 с.
191. Статистичний щорічник “Чернігівщина – 2007”; [за ред. Г.І. Мігачевої]. – Чернігів, 2008. – 504 с.
192. Статистичний збірник “Україна у цифрах 2007 рік” / [за ред. О.Г. Осауленко]. – К.: Консультант, 2008.-258 с.
193. Стецько М.В. Важелі посилення інвестиційного потенціалу України / М.В. Стецько, С. А. Яценко // Фінанси України. Науково-аналітичний журнал. – 1998. – № 1. – С. 115-117.
194. Стеченко Д.М. Інноваційні форми регіонального розвитку: навч. посібник / Д.М. Стеченко – К.: Вища шк., 2002. – 254 с.: іл.
195. Стеченко Д.М., Чмир О.С. Методологія наукових досліджень: підручник / Д.М. Стеченко, О.С. Чмир. – К.: Знання, 2005. – 309 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
196. Стратегії розвитку України: теорія і практика / [за ред. О.С. Власика]. – К.: НІСД, 2002. – 864 с.
197. Стратегічні напрямки сталого розвитку України / [під ред. Б.М. Данилишина]. – К. 2003. – 262 с.
198. Татаренко Н.О., Поручник А.М. Теорії інвестицій / Н.О. Татаренко, А.М. Поручник. – К.: КНЕУ, 2000. – 160 с.
199. Типовая методика определения экономической эффективности капитальных вложений и новой техники в народном хозяйстве СССР. – М.: Экономика. 1960. -22 с.
200. Типовая методика определения экономической эффективности капитальных вложений (Госплан СССР, Госстрой СССР, АН СССР) // Экономическая газета. – 1969. - №39
201. Ткачук В.Р. Організаційний механізм формування та нарощування інвестиційного потенціалу регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 / В.Р. Ткачук. – Полтава, 2008. – 19 с.
202. Туган-Барановський М. Основи політичної економії / М. Туган-Барановський. – Петроград, 1917.
203. Туріянська М.М. Інвестиційні джерела / М.М. Туріянська. – Донецьк: Юго-Восток, 2004. – 317 с.
204. Указ Президента України “Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області” №729/99 від 27.06.1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. - №27. – С.91-94.
205. Україна на роздоріжжі. Уроки з міжнародного досвіду економічних реформ. – К.: Фенікс, 1998. – 477 с.

206. Федулова Л. Розвиток національної інноваційної системи України / Л. Федулова, М. Пашута // Економіка України. Політично-економічний журнал Міністерства економіки України, Міністерства Фінансів України та НАН України. – 2005. - №4. – С.35-47.

207. Федоренко В.Г. Інвестиційний менеджмент / В.Г. Федоренко. – К.: МАУП, 1999. – 181 с.

208. Фей Й. Прямые иностранные инвестиции в транзитивной экономике / Й. Фей. – К.: Знаний Украины, 2005. – 156 с.

209. Финансирование и кредитование капитальных вложений / [под ред. П.Д. Подшиваленко]. – М.: Финансы и статистика, 1983. – 283 с.

210. Чемерис А. Методи оптимізації в економіці: [навч. посіб.]/ А. Чемерис, Р. Юринець, О. Мицишин. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 152 с.

211. Частно-общественное партнерство в разработке и реализации территориальной инвестиционной стратегии: методические рекомендации для местных и региональных властей; [Электронный ресурс]: [http : www. apo. leontief. ru](http://www.apo.leontief.ru).

212. Черваньов Д.М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д.М. Черваньов, Л.І. Нейкова. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 1999. – 514 с.

213. Чернюк Л.Г. Реформування економічних відносин і управління в промисловості / Чернюк Л.Г., Антонієва Л.С., Данилишин Б.М. –К. - РВПС України НАН України, 1997. – 252 с.

214. Чумаченко М.Г. Проблеми інвестування реструктуризації промисловості України / М.Г. Чумаченко, О.І. Амоша // Регіональна економіка. Науково-практичний журнал.–1999. – № 2. – С.7-14.

215. Шарп У. Інвестиції / У. Шарп, Г. Александер, Д. Бейли; [пер. с англ.]. – М.: ИНФРА-М. – 1997. – 1024 с.

216. Швець В.Є. Методи стандартизації показників у аналізі інвестиційної привабливості регіонів / В.Є.Швець // Фінанси України. Науково-аналітичний журнал ДП.– 1998. – № 5. – С.23-26.

217. Швиданенко Г.О., Оголь О.В., Заїкіна В.В. Обґрунтування інвестиційних проектів у процесі трансформації форм власності: [навч. посібник]/ Г.О. Швиданенко, О.В. Оголь, В.В. Заїкіна.– К.: КНЕУ, 1998. – 172 с.

218. Шевчук В.Я. Основи інвестиційної діяльності / В.Я. Шевчук, П.С. Рогожин. – К.: Генеза. – 1997. – 384 с.

219. Шеннон Р. Имитационное моделирование систем – искусство и наука / Р. Шеннон; [пер. с англ.]. – М.: Мир, 1978. – 418 с.

220. Шовкалюк В. Інвестиційний клімат: сучасний стан та перспективи / В. Шовкалюк // Моніторинг інвестиційної діяльності в Україні. – 2000. – № 1. – С.32-33.

221. Шовкун І.А. Моделі інноваційного розвитку: міжнародний досвід та уроки для України / І.А. Шовкун // Проблеми науки. – 2002. - №8.- С. 75-83.

222. Шрейдер Ю.А. Системы и методы / Ю.А Шрейдер, А.А. Шаров. – М.: Радио и связь, 1982. – 152 с.

223. Шумпетер И. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры / И. Шумпетер– М.: Прогрес, 1982. – 455 с.

224. Ястремська О.М. Інвестиції в економіку регіону / О.М. Ястремська// Фінанси України. – 1999. – №4. – С.80-85.

225. Экономические отношения в капитальном строительстве: Финансово-кредитные вопросы теории и практики / [под ред. В.И. Букато и М.Х. Лapidуса]. – Л.: Стройиздат. Ленинград. Отд-ние, 1989. –183 с.

226. Global Economic Prospects and the Developing Countries. 1995. – Washington. “The International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank”, 1995.

227. Modigliani F. and M.Miller. The Cost of Capital, Corporation Finance and Theory of Investment. American Economic Review, 48, 1958.

228. Markowitz Harrg M. Portfolio Selection. Efficient Diversification of Investments. New York: Wiley, 1956).

229. Sharp W.F. Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium under Conditions of Risk. Journal of Finance, 3. 1964.

230. Sharp W. Investments. – New York, Prentice Hall. –1985. – 229 p.

231. Vernon Raymond. International Investment and International Trade in the Product Cycle //

232. J.M. Keynes. General Theory of Employment, Interest and Money. Collected Writings of Jihn Maynard Keynes, vol. VII, London: Macmillan, 1973.

233. www.nbu.gov.ua

234. www.zakon.rada.gov.ua

235. www.chernigivstat.gov.ua

236. www.ukrstat.gov.ua

237. www.president.gov.ua

238. www.komitet-k.org.ua

239. www.ir.org.ua

240. www.ier.kiev.ua

241. www.econ.pu.ru

242. www.library.tane.edu.ua

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А1

Основні підходи при побудові моделі інвестицій в економічній теорії

Напрямок		Лідери
Школа меркантилістів	Головний принцип – визначення джерел формування інвестиційних ресурсів (об’єкт інвестування - торгівля). Висвітлюються роль держави щодо регулювання умов, які забезпечать формування інвестиційних ресурсів та надходження в країну іноземних інвестицій. Підтримка активної протекціоністської політики держави (економічна політика, спрямована на захист національної промисловості й сільського господарства від іноземної конкуренції шляхом введення високого мита на продукцію, що ввозиться в країну, обмеження або повна заборона ввезення певних товарів)	Т. Манн, Д. Юм, Д.Ло, Ж.Кольбер, Л. Зекендорф, І. Бехер, Ф. Горниг
Школа фізіократів	<ul style="list-style-type: none"> - Концепція розвитку інвестиційної теорії базується на землеробному виробництві, яке формує позитивне значення суми прибутку, частину якої використовували як інвестиційний ресурс; - сільськогосподарський сектор економіки вважався пріоритетним для інвестування; - інвестиційний капітал поділено на основний та оборотний; - пропонуване введення єдиного податку на використання землі; - не підтримання протекціоністської торгової та інвестиційної політики 	Ф. Кене, Ж. Тюрбо, М. Рив’єра, Т. Сієнс
Класична політекономія	<p>Концепція базується на формуванні параметрів інвестиційної моделі суспільства; сфера вивчення – виробнича, невиробнича.</p> <ul style="list-style-type: none"> - поглиблено теоретичні засади сутності інвестицій, вперше сформувавши параметри інвестиційної моделі суспільства; - відокремлено поняття грошей та капіталу, визначено роль накопичення капіталу у формуванні інвестиційних ресурсів, роль кредитних грошей у розвитку інвестицій. 	А. Сміт, Д.Рікардо, Дж.Милль, Ж.-Б. Сей, Д. Юм, Дж. Лодердейл, Т. Мальтус, Н. Сениор
Марксистська школа	<p>Концепція базується на ствердженні, що факторами експорту інвестицій є надлишок капіталу та звуження платоспроможного попиту в країні.</p> <p>Капітал переміщується з метою отримання високих прибутків, що стає реальним, коли існують сприятливі умови для інвестицій.</p> <p>Розроблено положення щодо місця інноваційних інвестицій в економічному прогресі суспільства.</p>	К. Маркс
Школа маржиналістів	<p>Концепція базується на теорії граничної корисності та кінцевої інтенсивності.</p> <p>Розроблено економічну модель оптимального використання капіталу і його нагромадження;</p> <p>обґрунтовано залежність інвестування від ефективності виробництва, способу використання та поєднання його факторів за допомогою граничного методу;</p> <p>уточнено коло чинників, що впливають на ціну інвестиційних благ, стимулюють (стримують) попит на інвестиції;</p> <p>введено у науковий обіг термін „маргінальна корисність інвестиційних товарів”;</p> <p>обґрунтовано на основі теорії „граничної продуктивності”, що основними чинниками інвестування є висока продуктивність праці і розвинута структура виробництва;</p> <p>створена математична модель економічного розвитку на основі граничної продуктивності факторів виробництва; їх оптимальному поєднанні, закономірностях відтворення та інвестиційного поповнення.</p>	Стенлі Джевонс, Карл Менгер, Євген Бем-Баверк, Фрідріх фон Візер, Джон Бейтс Кларк, Леон Вальрас

Продовження таблиці А1

Напрямок		Лідери
Неокласичний напрям	<p>Концепція базується на ствердженні, що стимулом інвестування та факторами руху капіталу є надприбутки, високий рівень розвитку виробництва, продуктивність праці, можливість найкращого використання природних переваг.</p> <p>Визначено залежність пропозиції та попиту на інвестиційні товари від часового періоду;</p> <p>Проведено всебічний аналіз чинників інвестиційної діяльності: кредит вважався основним фактором дестабілізації інвестиційних процесів, що пов'язано із здатністю ставки проценту бути керованою;</p> <p>Узгоджено ефективне управління інвестиційними процесами від наявності та якості людського капіталу і способу застосування знань;</p> <p>Визначено мотиви поведінки інвестора, фірми за певних обставин.</p>	Альфред Маршалл
Кейнсіанський напрям	<p>Парадигма базується на необхідності державного регулювання економічного розвитку суспільства, активного формування умов для залучення іноземних інвестицій з метою забезпечення економічного зростання, орієнтування на внутрішні економічні ресурси та використання національних переваг</p>	Дж.Кейнс
Неокейнсіанський напрям	<p>Концепція забезпечення економічної рівноваги через регулювання державою інвестиційної активності.</p> <p>Інвестиційна теорія базується на існуванні зв'язку між рухом капіталу і станом платіжного балансу країни.</p> <p>Обґрунтовано: пряму пропорційність темпів економічного зростання коефіцієнту заощадження (інвестицій), обернену коефіцієнту капіталомісткості;</p> <p>Доведено, що відносно незначні зміни споживчого попиту зумовлюють відносно значні зміни масштабів інвестицій (механізм прояву інвестиційного акселератора);</p> <p>Розроблено модель „інвестиції – заощадження – переваги ліквідності - гроші” яка дає можливість визначити стійкість рівноваги між ринками товарів і грошей та вплив на неї тих чи інших напрямків державного втручання, інфляції і т. п.;</p> <p>Багатофакторні моделі Хансена, Хікса, Дьюзенберрі враховують механізм циклічних коливань, зміни галузевої структури виробництва, вплив науково технічного прогресу, аналіз конкретних економічних даних.</p>	Е. Хансен, Р. Харрод, Дж. Хікс, О. Домар, П. Самуельсон та ін.
Інституціоналізм	<p>Концепція базується на необхідності врахування впливу позаекономічних чинників активізації інвестування, основними інституціями сприятливого інвестиційного середовища є економічні, інституціональні (інституціональна будова суспільства, правова база, розвиток ідеології, менталітет нації, вплив певних лобістських груп на уряд країни), соціальні (стан і потреби соціального розвитку).</p>	Т. Веблен, А. Шпитгоф, Дж. Коммонс, В. Митчел, Д. Б'юкенен
Сучасний синтез	<p>Концепція базується на дослідженні моделей та механізмів інвестиційної поведінки окремих суб'єктів господарювання, які забезпечують найбільший ефект їх інвестиційної діяльності; на дослідженні та регулюванні макроекономічних умов інвестиційної активності, які забезпечують поступове економічне зростання.</p>	П. Самуельсон, Г. Марковиц, М. Міллер, Ф. Модільяні, У. Шарп, Д. Тобин, Р. Солоу.

Додаток Б

Таблиця Б1

Характеристика основних методів оцінки ефективності інвестицій

№	Показник	Характеристика	Розрахунок	Умови прийняття проекту
1.	<p style="text-align: center;">NPV Net present value</p> <p>Чиста теперішня вартість</p> <p>[26,с.104], [21,с.437], [60,с.123], [66,с.320], [154,с.187], [15,с.43-44], [19,с.76]</p>	<p>Показник заснований на зіставленні величини капіталу, що інвестується, з загальною сумою чистих дисконтованих грошових надходжень від реалізації проекту.</p> <p>Різниця між сумою теперішніх вартостей грошових потоків від інвестицій в кожен період часу і теперішньою вартістю самих інвестицій</p>	$NVP = \sum_{k=1}^n \frac{P_k}{(1+r)^k} - \sum_{j=1}^m \frac{IC_j}{(1+r)^j}$ <p>де P_k – річні доходи у період k; IC – теперішні інвестиції; n - тривалість років, протягом яких генеруються доходи (тривалість проекту); r – норма дисконту, ставка прибутковості інвестицій; m – кількість років, протягом яких інвестуються фінансові ресурси; k – період часу</p>	<p>Якщо: $NVP > 0$, то проект слід прийняти; $NVP < 0$, то проект слід відхилити; $NVP = 0$, то проект ні прибутковий, ні збитковий.</p> <p>Застосування NVP ускладнене для проектів, що складають комбінацію з декількох дрібних проектів.</p>
2.	<p style="text-align: center;">PI Profitability index</p> <p>Індекс рентабельності інвестицій</p> <p>[15,с.46-47], [154,с.188], [21,с.442]</p>	<p>Є відносним показником і визначається відношенням сумарних дисконтованих вигод до сумарних дисконтованих витрат за весь період експлуатації проекту. Дозволяє спів ставити рівень рентабельності інвестиційної та операційної діяльності з метою визначення прийняття чи відхилення інвестиційних рішень</p>	$PI = \sum_{k=1}^n \frac{P_k}{(1+r)^k} : \sum_{j=1}^m \frac{IC_j}{(1+r)^j}$	<p>Якщо: $PI > 1$, то проект слід прийняти; $PI < 0$, то проект слід відхилити; $PI = 0$, то проект ні прибутковий, ні збитковий.</p> <p>Основне обмеження пов'язане з неможливістю його застосування для аналізу альтернативних проектів, які виключають один одного.</p>

Продовження таблиці Б1

№	Показник	Характеристика	Розрахунок	Умови прийняття проекту
3.	<p>IRR Internal rate of return</p> <p>Внутрішня норма рентабельності (доходності) інвестицій</p> <p>[26,с.107], [154,с.188-189], [66,с.321], [15,с.48-49]</p>	<p>Характеризується значенням коефіцієнту дисконтування, при якому NPV проекту дорівнює нулю, і дає норму дисконту r, при якій величина приведенного ефекту дорівнює інвестиціям, тобто характеризує максимально допустимий відносний рівень витрат, які мають місце при реалізації інвестиційного проекту</p>	<p>IRR=r, при якому $NVP(r)=0$, або в розширеному вигляді:</p> $\sum_{k=1}^n \frac{P_k}{(1+r)^k} - \sum_{j=1}^m \frac{IC_j}{(1+r)^j} = 0$	<p>Якщо $IRR > CC$, то проект слід прийняти; $IRR < CC$, то проект слід відхилити; $IRR = CC$, то проект ані прибутковий, ані збитковий, де CC – ціна авансового капіталу.</p> <p>Застосування даного показника пов'язане з відносно трудомісткими обчисленнями для проектів з тривалим терміном реалізації.</p>
4.	<p>DPP Discounted payback period</p> <p>Термін окупності інвестицій</p> <p>[201,с.272], [26,с.106], [15,с.39], [21,с.443], [66,с.318], [154,с.189]</p>	<p>Показує період часу відшкодування витрат проекту потоками річних доходів від його реалізації, тобто це число років, необхідних для відшкодування інвестицій</p>	<p>PP=n, при якому</p> $\sum_{k=1}^n P_k > IC$ <p>або в розширеному вигляді: PP=n, при якому</p> $\sum_{k=1}^n \frac{P_k}{(1+r)^k} > \sum_{j=1}^m \frac{IC_j}{(1+r)^j}$	<p>Відбір за критерієм терміну окупності означає вибір проектів з мінімальним терміном окупності.</p> <p>Недоліки показника: 1) не враховує вплив доходів останніх періодів; 2) не адитивен, тобто не має однозначної оцінки комбінації проектів.</p>

Продовження таблиці Б1

№	Показник	Характеристика	Розрахунок	Умови прийняття проекту
5.	ARR Average rate of return Коефіцієнт ефективності інвестицій [15,с.42], [201,с.271]	Є відношенням середньорічного прибутку до середньої величини інвестицій.	$ARR = \frac{PN}{1/2(IC - RV)}$ де PN – середньорічний прибуток; IC – середня величина інвестицій; RV – остаточна або ліквідаційна вартість	Даний показник порівнюється з коефіцієнтом рентабельності авансового капіталу, що розраховується діленням загального чистого прибутку підприємства на загальну суму засобів, авансованих в його діяльність. Недолік показника обумовлюється відсутністю дисконтування грошових потоків та неможливістю розрізнити між проектами, з однаковою величиною середньорічного прибутку, але різною сумою по роках.
6.	X Аналіз чутливості [66,с.331], [154,с.193]	Сутність показника полягає в дослідженні впливу зміни основних параметрів проекту на його економічну ефективність і в розрахунку критичних значень цих параметрів.	Показник зводиться до аналізу нижньої межі прибутку, тобто до визначення межі беззбитковості. Беззбитковий обсяг виробництва X* визначається: $X^* = \frac{f}{(p - v)}$ де f – постійні витрати; p – ціна виробу; v – змінні витрати.	Передбачуваний збут X порівнюється з обсягом виробництва, що забезпечує беззбиткову роботу. Якщо передбачуваний збут вище, то ризик втрат невеликий. Спосіб пов'язаний з відносно трудомісткими розрахунками, обумовлений визначенням поточних витрат і їх розподілом на постійні і змінні витрати з відповідним аналізом.
7.	R Рентабельність першого року експлуатації (норма прибутку першого року) [231]	Дозволяє перевірити правильність вибору терміну проекту шляхом визначення необхідної доходності за перший повний рік його експлуатації.	$N_p = \frac{P_1}{1000(1 + r)^1}$ де Np – норма прибутку для проекту; P1 – чистий прибуток першого року експлуатації; r – норма дисконту.	Порівняння чистого прибутку за перший рік експлуатації з капітальними витратами на проект, з урахуванням відсоткового доходу, втраченого за період будівництва або реалізації проекту шляхом нарахування складних відсотків. Показник дозволяє спрогнозувати забезпеченість чистого прибутку проекту в перший рік його реалізації, а також динаміку попиту на товари і послуги.

Закінчення таблиці Б1

№	Показник	Характеристика	Розрахунок	Умови прийняття проекту
8.	<p>MIRR</p> <p>Modified internal rate of return</p> <p>Модифікована внутрішня ставка рентабельності</p> <p>[21,с.52], [26,с.109-110], [15,с.52]</p>	<p>Є ставкою дисконту, при якій забезпечується рівність теперішньої вартості інвестиційних витрат і майбутньої вартості вхідних грошових потоків, що реінвестуються в проект за вартістю капіталу.</p>	$MIRR = \sqrt[n]{\frac{\sum_{k=0}^n P_k (1+r)^{n-k}}{\sum_{k=0}^n \frac{IC_k}{(1+r)^k}}$ <p>де IC_k – інвестиції в періоді k; P_k – грошові надходження в k-му періоді; r – вартість капіталу фірми (необхідна ставка прибутковості проекту); n – тривалість проекту.</p>	<p>MIRR на відміну від внутрішньої ставки рентабельності (IRR) припускає реінвестування чистого прибутку, що одержується після окупності проекту потоком річних доходів, в проект за ставкою рівною вартості капіталу (альтернативної вартості грошей), а не за розрахунковою ставкою IRR. MIRR, що визначається аналогічно IRR, усуває всі її протиріччя, пов'язані з обмеженнями по її застосуванню і відображає реальну віддачу проекту.</p>
9.	<p>TV</p> <p>Terminal value</p> <p>Кінцева вартість проекту</p> <p>[15, с.51]</p>	<p>Вартість, яка акумулюється до кінця періоду функціонування проекту, якщо його грошові надходження були реінвестовані для отримання певної ставки прибутковості в період між надходженням грошових потоків від інвестицій і кінцевим терміном існування проекту</p>	$TV = \sum P_k (1+i)^{n-k}$ <p>P_k – грошові надходження в k-му періоді; i - ставка реінвестування; n – тривалість проекту.</p>	

Додаток В

Основні засоби та валова додана вартість за видами економічної діяльності у Чернігівській області у 2000 – 2007 рр.

Сфери діяльності	Вартість основних засобів на кінець року (у фактичних цінах)					Обсяг валової доданої вартості (у фактичних цінах)				
	2000.		2007.		2007. у % до 2000	2000		2006.		2006 у % до 2000
	млн.грн.	% від загаль- ного обсягу	млн.грн.	% від загаль- ного обсягу		млн.грн.	% від загаль- ного обсягу	млн.грн.	% від загаль- ного обсягу	
Всього	18701	100,0	33926	100,0	181,4	3073	100,0	8124	100,0	264,4
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	4486	24,0	3094	9,1	68,9	947	30,8	1516	18,7	160,1
Промисловість	4327	23,1	13685	40,3	316,3	922	30,0	2232	27,5	242,1
Будівництво	322	1,7	377	1,11	117,1	70	2,3	329	4,0	у 4,7 р.б.
Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	448	2,4	647	1,9	144,4	158	5,1	806	9,9	у 5,1 р.б.
Готелі та ресторани	60	0,3	360	1,1	у 6 р.б.	61	0,8	...
Транспорт і зв'язок	3178	17,0	5568	16,4	175,2	380	12,4	821	10,1	216,1
Фінансова діяльність	78	0,4	402	1,2	у 5,2 р.б.	76	2,5	291	3,6	382,9
Операції з нерухомістю та послуги юридичним особам	2725	14,6	6134	18,1	225,1	23	0,7	349	4,3	у 15,2 р.б.
Державне управління	283	1,5	982	2,9	у 3,5 р.б.	34	1,1	673	8,3	у 19,8 р.б.
Освіта	1827	9,8	911	2,7	49,9	173	5,6	538	6,6	310,9
Охорона здоров'я та соціальна допомога	541	2,9	656	1,9	121,3	101	3,3	348	4,3	344,6
Колективні, громадські та особисті послуги	397	2,1	466	1,4	117,4	26	0,8	159	1,9	у 6,1 р.б.

Джерело: розраховано за даними [177, с.71,74; 176, с.47, 77]

Додаток Д

Результати обчислення значень показників внутрішнього та сукупного інвестиційного потенціалу регіонів у фактичних цінах (млн. грн.), 2006 р.

№	Регіони	Бюджетні інвестиційні ресурси	Інвестиційні ресурси бізнесових структур	Інвестиційні ресурси населення	Інвестиційні кредитні ресурси	Інтелектуальні інвестиційні ресурси	Внутрішній інвестиційний потенціал	Кошти іноземних інвесторів	Інвестиції з інших регіонів	Сукупний інвестиційний потенціал
	Україна, всього	16386,9	53882,5	106714	21303,0	5354,6	203641	5065,0	12066,7	220772,7
1	АР Крим	647,8	2111,9	3806	821,9	107,4	7495	168,7	277,6	7941,3
2	Вінницька	272,2	1761,9	1728	415,2	28,2	4205,5	14,6	263,2	4483,3
3	Волинська	330,0	1024,4	1303	303,5	14,1	2975	202,4	407,1	3584,5
4	Дніпропетровська	837,1	11675,4	10783	1526,4	525,9	25347,8	184,7	381,6	25914,1
5	Донецька	1435,2	12698,9	8638	1421,4	322,2	24515,7	510,6	276,0	25302,3
6	Житомирська	580,3	1003,5	1318	359,8	10,4	3272	99,0	74,2	3445,2
7	Закарпатська	352,5	723	1017	324,6	15,5	2432,6	70,1	319,9	2822,6
8	Запорізька	422,7	4372	3113	500,0	304,9	8712,6	31,8	31,8	8776,2
9	Ів.-Франківська	367	959,1	1910	601,7	36	3873,8	145,5	238,0	4257,3
10	Київська	498,3	2996	36970	996,7	102,6	41563,6	546,6	1020,8	43131
11	Кіровоградська	352,8	965,6	953	288,0	15,6	2575	156,5	133,6	2865,1
12	Луганська	801,3	2395,2	2685	480,8	70,3	6432,6	76,9	70,5	6580
13	Львівська	567,4	2413,8	6841	1162,0	199,2	11183,4	211,9	430,6	11825,9
14	Миколаївська	493,6	1779,2	1741	434,5	202,5	4650,8	34,8	139,0	4824,6
15	Одеська	1275,6	3908,8	5152	1468,3	125,6	11930,3	367,1	1266,4	13563,8
16	Полтавська	223,4	3121,2	2620	958,4	35,5	6958,5	100,0	299,9	7358,4
17	Рівненська	293,5	1238,3	1283	635,8	11,9	3462,5	48,9	180,2	3691,6
18	Сумська	231,5	1431,7	1317	155,0	87,4	3222,6	3,6	89,3	3315,5
19	Тернопільська	132,8	705,8	1461	223,5	12,3	2535,4	27,9	245,9	2809,2
20	Харківська	672,7	5858,8	4589	980,1	901,4	13002	807,2	547,7	14356,9
21	Херсонська	259,5	648,8	1479	270,1	24	2681,4	64,0	55,1	2800,5
22	Хмельницька	274	1461,7	1659	312,2	5,9	3712,8	71,5	190,6	3974,9
23	Черкаська	392,2	1471,4	1941	451,9	33,7	4290,2	85,9	149,4	4525,5
24	Чернівецька	452,3	505,9	1048	215,6	19,6	2241,4	55,1	113,5	2410
25	Чернігівська	495	936,7	1359	248,9	23,5	3063,1	18,6	30,3	3112
26	м.Київ	3623,6	27272,5	0	5689,9	2041,9	38627,9	778,6	4761,6	44168,1
27	м.Севастополь	101,9	201,8	0	55,9	76,9	436,5	182,0	66,8	685,3

Продовження дод. Д

	Бюджетні інвестиційні ресурси ВІ		Інвестиційні ресурси бізнесових структур ІРВ		Інвестиційні ресурси населення	Інвестиційні кредитні ресурси	Інтелектуальні інвестиційні ресурси	Внутрішній інвестиційний потенціал	Кошти іноземних інвесторів	Інвестиції з інших регіонів	Сукупний інвестиційний потенціал
	Державний бюджет	Місцевий бюджет	Прибуток	Амортизація							
	2	3	4	5							
Україна	9683,2	6703,7	4642,3	49240,2	106714	21303,0	5354,6	203641	5065,0	12066,7	220772,7
Автономна Республіка Крим	375,6	272,2	301,1	1810,8	3806	821,9	107,4	7495	168,7	277,6	7941,3
Вінницька	166,9	105,3	615,4	1146,5	1728	415,2	28,2	4205,5	14,6	263,2	4483,3
Волинська	221,6	108,4	118,5	905,9	1303	303,5	14,1	2975	202,4	407,1	3584,5
Дніпропетровська	578,6	258,5	6889,1	4786,3	10783	1526,4	525,9	25347,8	184,7	381,6	25914,1
Донецька	897,0	538,2	7102,7	5596,2	8638	1421,4	322,2	24515,7	510,6	276,0	25302,3
Житомирська	472,3	108,0	133,0	870,5	1318	359,8	10,4	3272	99,0	74,2	3445,2
Закарпатська	242,8	109,7	13,2	709,8	1017	324,6	15,5	2432,6	70,1	319,9	2822,6
Запорізька	231,8	190,9	2150,9	2221,1	3113	500,0	304,9	8712,6	31,8	31,8	8776,2
Івано-Франківська	201,7	165,3	28,9	930,2	1910	601,7	36	3873,8	145,5	238,0	4257,3
Київська	345,6	152,7	880,0	2116,0	36970	996,7	102,6	41563,6	546,6	1020,8	43131
Кіровоградська	248,4	104,4	233,8	731,8	953	288,0	15,6	2575	156,5	133,6	2865,1
Луганська	634,6	166,7	147,4	2247,8	2685	480,8	70,3	6432,6	76,9	70,5	6580
Львівська	341,8	225,6	489,7	1924,1	6841	1162,0	199,2	11183,4	211,9	430,6	11825,9
Миколаївська	403,2	90,4	583,3	1195,9	1741	434,5	202,5	4650,8	34,8	139,0	4824,6
Одеська	1018,6	257,0	1419,5	2489,3	5152	1468,3	125,6	11930,3	367,1	1266,4	13563,8
Полтавська	82,3	141,1	870,4	2250,8	2620	958,4	35,5	6958,5	100,0	299,9	7358,4
Рівненська	113,3	180,2	457,4	780,9	1283	635,8	11,9	3462,5	48,9	180,2	3691,6
Сумська	109,4	122,1	70,9	1360,8	1317	155,0	87,4	3222,6	3,6	89,3	3315,5
Тернопільська	111,8	21,0	93,7	612,1	1461	223,5	12,3	2535,4	27,9	245,9	2809,2
Харківська	499,7	173,0	2986,3	2872,5	4589	980,1	901,4	13002	807,2	547,7	14356,9
Херсонська	181,3	78,2	-78,4	727,2	1479	270,1	24	2681,4	64,0	55,1	2800,5
Хмельницька	193,0	81,0	453,4	1008,3	1659	312,2	5,9	3712,8	71,5	190,6	3974,9
Черкаська	298,8	93,4	502,9	968,5	1941	451,9	33,7	4290,2	85,9	149,4	4525,5
Чернівецька	298,3	154,0	55,3	450,6	1048	215,6	19,6	2241,4	55,1	113,5	2410
Чернігівська	353,3	141,7	59,2	877,5	1359	248,9	23,5	3063,1	18,6	30,3	3112
м.Київ	988,3	2635,3	19888,4	7384,1	0	5689,9	2041,9	38627,9	778,6	4761,6	44168,1
м.Севастополь	73,5	28,4	-44,7	246,5	0	55,9	76,9	436,5	182,0	66,8	685,3

Додаток Е

Результати обчислення значень рівня інвестиційної активності та використання інвестиційного потенціалу регіонів України за 2006 р.

Регіон	Сукупний інвестиційний потенціал на 1 особу, грн.	Валовий регіональний продукт на 1 особу, грн.	Індекс інвестиційної активності	Інвестиції в основний капітал, грн.	Сукупний інвестиційний потенціал, грн.	Індекс використання інвестиційного потенціалу
Україна, всього	4752,3	11630,0	0,41	125254,0	220772,7	0,57
АР Крим	4035,21	8101	0,50	4684	7941,3	0,59
Вінницька	2670,22	7328	0,36	2494	4483,3	0,56
Волинська	3463,29	7397	0,47	1839	3584,5	0,51
Дніпропетровська	7579,44	15239	0,50	10737	25914,1	0,41
Донецька	5540,25	15725	0,35	11728	25302,3	0,46
Житомирська	2615,95	6636	0,39	1546	3445,2	0,45
Закарпатська	2276,29	6576	0,35	2019	2822,6	0,72
Запорізька	4754,17	13369	0,36	3896	8776,2	0,44
Івано-Франківська	3080,54	8157	0,38	2620	4257,3	0,62
Київська	24716,91	10918	2,26	7032	43131	0,16
Кіровоградська	2739,10	7723	0,35	1777	2865,1	0,62
Луганська	2768,20	10085	0,27	5538	6580	0,84
Львівська	4637,61	8351	0,56	5877	11825,9	0,50
Миколаївська	3983,98	9769	0,41	3118	4824,6	0,65
Одеська	5689,51	10379	0,55	7339	13563,8	0,54
Полтавська	4803,13	14330	0,34	4760	7358,4	0,65
Рівненська	3201,73	7724	0,41	2144	3691,6	0,58
Сумська	2742,35	7848	0,35	1508	3315,5	0,45
Тернопільська	2549,18	5819	0,44	1214	2809,2	0,43
Харківська	5134,80	11353	0,45	7957	14356,9	0,55
Херсонська	2511,66	6744	0,37	1503	2800,5	0,54
Хмельницька	2927,03	7023	0,42	2075	3974,9	0,52
Черкаська	3418,05	8209	0,42	3304	4525,5	0,73
Чернівецька	2668,88	5650	0,47	1451	2410	0,60
Чернігівська	2722,66	7714	0,35	1520	3112	0,49
м.Київ	16505,27	35210	0,47	24858	44168,1	0,56
м.Севастополь	1817,77	10079	0,18	718	685,3	1,05

Додаток Ж

Групування регіонів України за індексом інвестиційної активності та індексом використання інвестиційного потенціалу

